

OBRÁZKY Z KUPIČOVA

Vzpomínky pamětníků zpracovali a uspořádali

**Václav Kytl
Miloslava Žáková**

Rok 2000

Poděkování

Vřelé poděkování patří všem kupičovským rodákům i ostatním, kteří přispěli do této knížky svými vzpomínkami, i těm, kteří zapůjčili fotografie, mnohdy velice vzácné, ba unikátní. Je nám líto, že někteří z nich se vydání knížky již nedočkali.

Svémi vzpomínkami přispěli:

Jindřich Bajer, Jana Barešová-Fialová, Václav Brázda, Marie Budilová-Vávrová, Evžen Bujalský, Anna Čerychová-Kredbová, Janina Dufek, Alexandr Ducháček, Do.PhDr.Jaroslav Fiala,CSc., Alena Fialová, Marie Filipová-Ledvinová, Ludmila Fňukalová-Kozlíková, Marie Guzyová-Židlická (+ r.1999), Jaroslav Houžvic, Marie Jankovcová-Kozlíková, Marie Jermanová-Kytlová, Václav Kačerovský (+ r.1999), Marie Kafková-Novotná, Viktorie Karbanová-Kašparová, Jaroslav Kozlík, Marie Kozlíková-Žitná, Marie Kozlíková-Mezenská, Marie Kozlíková-Kafková, Milada Kozlíková-Mezenská, Vratislav Kubeš, Václav Kučera, Jaroslav Kuczera, Jaroslav (Jerry) Kytl, Václav Kytl, Milada Lisová-Mašková, Bedřich Makeš, Vilemína Magáňová-Ledvinová, Zdena Mezenská-Kocourková, Rostislav Mezenský, Božena Mokrá-Kafková, Jaroslav Papík, Miloslava Papíková-Pokrupová, Vladislav Pestkovský, Jaroslav Pokrupa, Libuše Procházková, Marie Repáňová-Kozlíková, Marie Ryšavá-Šulcová, Marie Skramuská-Veltruská, Mirosław Sololowski, Libuše Šebková-Rychtrová, Bohumila Šefčíková-Bendová, Anna Šlehřerová-Mašková (+ r.1999), Marie Špringlová-Kubešová, Karel Štěpánek, Marie Šupíková-Mezenská, Marie Tomanová-Vitebská, Marie Tomanová-Ledvinová, Božena Veltruská-Makešová, Marie Veltruská-Kulichová, Rudolf Veltruský, Jiřina Vinšová-Nováková, Božena Vitebská-Mokrá, Věra Vocásková-Urbanová, Ing.Lubomír Volka, Václav Vrla, Václav Zápotocký, Josef Zápotocký, Marie Zýková-Skramuská, PhDr.Miloslava Žáková-Legnerová,Csc. Badyra Hanna (Bubin), Kupčynskij Mychajlo, Poliščuk Oleksandra, Stukalova Naďa (Zaslavska), Zaslavskij Oleksandr.

Fotografie zapůjčili:

Václav Brázda, Marie Buňatová-Tošnerová, Marie Budilová-Vávrová, Anna Čerychová-Kredbová, Josef Fiala, Alena Fialová-Kafková, Miloslava Fardová-Hálková, Marie Filipová-Ledvinová, Ludmila Fňukalová-Kozlíková, Marie Guzyová-Židlická+, Milada Holá-Poláčková, Marie Houžvicová-Mašková, Václav Houžvic, Jaroslav Janda, Marie Jankovcová-Kozlíková, Marie Jankovcová+, Marie Jermanová-Kytlová, Marie Kozlíková-Kafková, Marie Kozlíková-Mezenská, Miroslava Krákorová-Žitná, JUDr.Věra Krejbichová, Ing.Jaroslav Kremla, Vratislav Kubeš, Václav Kučera, Jaroslav Kuczera, Václav Kytl, Halina Ligęza-Siekierska, Vilemína Magáňová-Ledvinová, Václav Mašek, Rostislav Mezenský, Božena Mokrá-Kafková, Jaroslav Papík, Miloslava Papíková-Pokrupová, Jaroslav Pokrupa, Marie Repáňová-Kozlíková, Mirosław Sokolowski, Marie Ryšavá-Šulcová, Jaromír Šebesta, Bohumila Šefčíková-Bendová, Marie Šlosrová-Mašková,Libuše Šplíchalová-Šulcová, Marie Špringlová-Kubešová, Marie Šupíková-Mezenská, Jaroslav a Marie Tomanovi, Božena Veltruská-Makešová, Věra Vocásková-Urbanová, Václav Vrla, PhDr.Miloslava Žáková-Legnerová.

Zvláštní poděkování patří krajanu **Jaroslavu (Jerry) Kytlovi** za jeho štědrý sponzorský dar, který nám umožnil vydat tuto knížku.

Obsah

ROK V KUPIČOVĚ -----6

NOVÝ ROK	7
SVÁTEK TŘÍ KRÁLŮ A „VODOCHREŠČENÍJE“	7
KUPIČOVSKÉ MUZIKY A BÁLY	8
VESELKA	12
Pravoslavný svatební obřad	16
Židovská svatba	17

„MAŠKARÁCI“----- 19

„Kolodka“ – ukrajinský konec masopustu	21	
SVATOPOSTNÍ OBDOBÍ A VELIKONOCE (ČERVENÉ SVÁTKY)		22
Velykdeň neboli pravoslavné Velikonoce	25	
Židovské jarní svátky	26	
APRÍL	27	
ŽNĚ A DOŽÍNKY	27	
ČESÁNÍ CHMELE A DOČESNÁ	32	
SVATOVÁCLAVSKÁ POUŤ	34	
POSVÍCENÍ	35	
DOBA ADVENTNÍ A VÁNOCE	37	
KONEC ROKU	40	
VZPOMÍNKY	40	
MOJE DĚTSTVÍ V EVANGELICKÉM SBORU V KUPIČOVĚ	42	
STAVBA NAŠEHO DOMU	44	

KUPIČOV NA FRONTĚ -----CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

„ČAS OPOUOU TRHNUL“	47	
VZPOMÍNKA NA SOUSEDY	49	
KUPIČOVÁCI NA BOJIŠTÍCH DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	50	
Osudy Josefa Žitného	50	
Osudy Václava Košťála	52	
Válečné osudy Jaroslava Žitného	54	
Válečný příběh Jaroslava Kuczery	56	
Osudy Josefa Kytla	61	
Bohuslav Chour, krajan, který si nezaslouží, aby byl zapomenut	63	
VÁLEČNÝ DENÍK JOSEFA ŽIDLICKÉHO (VÝŇATKY)	64	
DENÍK SPOJAŘE	67	
DÍVKA V ARMÁDĚ	73	
PŘÍBĚHY Z FRONTY	75	
KUPIČOV JE POJIL	76	
VÁLEČNÝ DOPIS	78	
TOTÁLNÍ NAsAZENÍ	79	
ÁPOKALYPTICKÉ ZÁŽITKY TRINÁCTILETÉHO CHLAPCE	80	
FRONTOVÉ ZÁŽITKY Z KUPIČOVA	83	
PŘÍBĚH JEDNÉ NEDĚLE	86	
TRPĚL I NEBOŽTÍK	87	
SMRT BRATRŮ KERDOVÝCH	89	

MŮJ BRATR LÁĎA A JEHO NÁSILNÁ SMRT	90
JAK JSEM PRACOVALA U BANDEROVCŮ	93
PADLÝ KAMARÁD	94
LÉČKA U OSMIGOVIČ	95
DALŠÍ VÁLEČNÉ PŘÍBĚHY	96
V „BĚŽENCÍCH“	98
DALŠÍ PŘÍBĚHY Z „BĚŽENCŮ“	99
NAŠE ZLATÉ MÁMY	102
Z MOSKVVY PŘES KUPIČOV DO ČESKOSLOVENSKA	103
JAK JSME JELI DO ČECH	109

OSOBNOSTI LIDÉ LIDIČKY -----111

ČEŠTÍ UČITELÉ V KUPIČOVĚ	112
Vzpomínky na české učitele	112
Pan učitel Josef Kredba	114
Český učitel Karel Půlpytel	118
Učitel Josef Albl	121
Příležitostný učitel, četař aspirant Václav Jelínek	123
Paní učitelka Helena Altmanová	123
JAK JSEM CHODIL ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY V KUPIČOVĚ DO ŠKOLY	124
ŠKOLKA V KUPIČOVĚ	126
VÝLET	127
MUZIKANT JAROSLAV ŽIDLICKÝ	128
MŮJ OTEC JOSEF ŽIDLICKÝ	132
JAN JELÍNEK – VOLYŇSKÁ OSOBNOST	132
BÁSNÍK A HUDEBNÍK JOSEF TOMAN – TOMÁNEK	134
VÁCLAV KOŽŇÁR – OSOBNOST, KTERÁ SI ZASLOUŽÍ ZVLÁŠTNÍ POZORNOST	137
BEDŘICH GREGORA, MISTR FOTOGRAFIE	139
„ORGANISTA“ JAROSLAV CHVALOVSKÝ	141
NEZAPOMENUTELNÝ PAN LÉKÁRNÍK	142
RODINA KRÁLOVA	143
KUPIČOVSKÝ SPRAVEDLIVÝ	144
NÁŠ DĚDEČEK	146
„FRANTA NUDVÁŘ“	148
„ŠIMON KANTINA“	149
VINCA ŠNÍDL	150
BEZUCHÝ FRANCEK NIKL	151
„KUPIČOVSKÝ KLUK“ MIREK SOKOŁOWSKI	152

Z TVORBY KUPIČOVSKÝCH RODÁKŮ -----153

NÁLADA POZDŇNÍHO PODZIMU	154
VÍTOVO DĚTSTVÍ	154

Vážení a milí čtenáři,

dostáváte do rukou již druhou „kupičovskou“ knížku. Tentokrát se pokouší zobrazit život české menšiny v bývalé české obci na Volyni v průběhu kalendářního roku a zachytit i osudy některých jednotlivých obyvatel Kupičova.

Na obsahu knížky se podílela téměř stovka bývalých obyvatel Kupičova nebo lidí nějak s touto obcí spjatých. Přispěli do ní svými osobními příběhy nebo vzpomínkami na způsob života v Kupičově a jeho okolí ve dnech všedních i svátečních, v neposlední řadě také zapůjčením vzácných fotografií.

Chtěli jsme do knížky zařadit co nejvíce příspěvků, ale sešlo se jich tolik, že jsme v zájmu přehlednosti museli některé z nich zkrátit nebo vypustit. Velice se za to omlouváme a věříme, že se v budoucnu najde příležitost k jejich uveřejnění. Vzhledem k různorodosti a pestrosti příspěvků jsme rozdělili knížku do tří obsáhlejších oddílů.

První, nazvaný **Rok v Kupičově**, zachycuje všední i sváteční život lidí v průběhu kalendářního roku a jejich radosti i starosti spojené s jednotlivými událostmi. Tento oddíl je pro zpestření doplněn drobnými, často až anekdotickými příběhy, které se vyprávěly na „táčích“, při draní peří apod.

Druhý oddíl jsme nazvali **Kupičov na frontě**, protože zobrazuje nejdramatičtější a nejsmutnější období v životě obyvatel Kupičova a okolí, kdy zuřila válka a krutý bratrovražedný boj. Tento oddíl je nejobsáhlejší, protože většina pamětníků, kteří se na knížce podíleli, prožívala v té době své dětství a mládí, kdy je člověk nejnímavější. Mnoho obyvatel Kupičova se zúčastnilo bojů na skutečných frontách druhé světové války a někteří se jejího konce ani nedočkali. Chceme, aby jejich osudy neupadly v zapomenutí.

Třetí oddíl jsme nazvali **Osobnosti, lidé, lidičky**. V Kupičově se totiž narodila nebo jím prošla řada pozoruhodných osobností, zejména českých učitelů, kteří mají mimo jiné nesmrtelnou zásluhu na tom, že kupičovské děti neměly v Čechách větší problémy s češtinou. Žili tam také různí zajímaví lidé i drobní svérázní „lidičkové“, kteří přispívali ke zpestření života obce.

Knížku jsme doplnili ukázkami z pokusů literární tvorba dvou kupičovských rodáků, přičemž J.Toman-Tománek je mezi volyňskými krajany známou osobností.

Přáli bychom si, abyste i tuto „kupičovskou“ knížku přijali shovívavě a laskavě stejně jako tu první.

Václav Kytl
Miloslava Žáková

Rok v Kupačově

Nový rok

Na Nový rok se Kupičov obvykle probouzel do mrazivého, zasněženého rána. Ze všech komínů se kouřilo, a bylo-li jasno a bezvětří, kouř stoupal v rovných úhledných sloupcích přímo k nebi. Od ranních červánků bývaly ty sloupce různobarevné a celý obraz navozoval atmosféru přímo pohádkovou.

Hospodáři i hospodyně měli v této ranní době práci ve stáji, ve chlévě a na dvorku již za sebou, rodina snídala a v určenou dobu odcházela do kostela. Při setkání si lidé navzájem přáli štěstí a zdraví a povídali si o tom, co jim ten rok asi přinese. Děti „vinšovaly“ dědečkům a babičkám a ti pro ně měli vždy nějaký ten groš.

Po svátečním obědě se chodilo na táč. Tam se vždy semlelo, obvykle při bohatém občerstvení, všechno možné z minulosti, současnosti i budoucnosti.

Ukrajinci chodili na Nový rok k Čechům koledovat. Nosili s sebou v torbičce trochu zrní, které rozhazovali po světnici a zpívali při tom: "Posiváju, posiváju, z Novym rokom pozdorov'aju". Toto „rozsévání“ symbolizovalo přání bohaté úrody.

Pak již nastaly běžné všední dny. Jejich stereotyp byl jen občas přerušen soukromými nebo společenskými událostmi jako byla zabíjačka, veselka, bál a jiné.

Svátek Tří králů a „Vodochřeščeníje“

Svátek Svatých tří králů světili kupičovští katolíci, jak je obvyklé v katolické církvi. Za Poláků to byl den pracovního klidu. V kostele se světila vod a křída. Po příchodu domů se na dveře psalo K+M+B+letopočet a svěcená voda se používala při zvláštních událostech.

Daleko okázaleji oslavovali tříkrálový svátek, třináct dní po katolících, pravoslavní. Nazývali jej „Vodochřeščeníje a místo, kde se voda světila, bylo zváno „Jordán“. Kupičovští pravoslavní měli svůj „Jordán“ na potoce za Heřkovým mlýnem, za Vozňukem, proti Kořukovi. V tomto ročním období, kolem 20.ledna, bývaly velké mrazy. Proto se před svěcením vody musel „Jordán“ upravit. Odklízěl se sníh a upravovala přístupová cesta, v ledu se vysekala dostatečně velká prohlubeň a dbalo se, aby nezamrzla. Z ledu se vytvořil kříž a vztyčil se na potoce nebo na jeho rozšířeném rameni. Pro větší slávu se kříž barvil odvarem z červené řepy. Bylo to levné a neznečišťovalo to přírodu.

Obřad začínal v cerkvi. Z cerkve pak vyšel slavnostní průvod s církevními korouhviemi. V čele průvodu kráčel báťuška v doprovodu starších a zpěváků. Nechyběla ani česká kapela, za carských časů

s kapelníkem Johanem Židlickým. Později ho vystřídal jeho syn Josef. Procesí šlo dolů Varšavskou ulicí. Bylo to tak úchvatné a podmaňující, že se k němu přidávali i ostatní občané. Málokdo odolal příležitosti shlédnout „Vodochřeščení“ v celé jeho nádheře. Nebylo síly, která by udržela školní děti v lavicích, všechny se hrnuly k oknům vedoucím na Varšavskou ulici.

Za školou, na rohu u Malečkových, zahnul průvod doprava a pokračoval Mlynářskou ulicí, kolem Volodky Ducháčka až k „Jordánu“. Bylo to vždy hezkých pár stovek lidí, kteří se zde shromáždili. Za slavnostního zpěvu a patřičného obřadu báťuška posvětil vodu v „Jordánu“. Pak zahrála hudba a lidé spěchali svčenou vodu si nabrat. Je pochopitelné, že při takovém množství lidí někdo nechtěně do vody spadl. Byli však i takoví, kteří do vody skákali úmyslně. Pak rychle spěchali do tepla a tam se hleděli zahřát i vnitřně nějakým tím „krůčkem“.

Když se po „Vodochřeščení“ strejcové sešli na táči, všechno náležitě hodnotili a pokaždé dospěli k závěru, že nejkrásnější to bývalo v „Kouli za círa“. To prý bývala teprve podívaná! V průvodu jela i „kavalerija“. „Jordán“ byl na řece Turii a byl nádherně vyzdoben. Prohlubeň v ledu byla obrovská a po obřadu do ní skákali vojenští otužilci. Někteří Kupičováci se jeli na tu nádheru podívat a ti, kteří byli v Kovelu na zkušené nebo v učení, šli s celou dílnou v průvodu s mistrem v čele. Velice poutavě o tom dovedl vyprávět Adolf Ledvina, který byl v Kovelu na zkušené.

Dnešní lidé si možná řeknou, že církev ty lidi k účasti nutila. Pravda je však ta, že tehdy byli lidé šťastní, že se něčeho takového mohou zúčastnit. Když byl někdo vyzván, aby pomáhal při přípravě, považoval to za velikou čest a byl hrdý na to, že byl vybrán právě on.

Kupičovské muziky a bály

Než si začneme povídat o těch slavných kupičovských bálech mezi první a druhou světovou válkou, musíme se trochu ponořit do vyprávění dědečků a babiček. Bohužel dnes již nežije nikdo z těch, jejichž prarodiče se do Kupičova přistěhovali. Zůstaly jen kusé vzpomínky na vyprávění o tom, jaké to tenkrát bylo. Nadšenci-muzikanti si spolu se skrovným majetkem přivezli i své oblíbené „inštrmenty“. Proto už první průvody „maškaráků“ mohly být doprovázeny muzikou. Jak početná to byla kapela, dnes už nikdo nezjistí.

Když se stařečkové sešli na táči, vzpomínali také, jaké to bývalo krásné, když každým rokem přijížděli z Čech šumaři. Bydlívali u Kučerů, ale u kterých to bylo, dnes už také nevíme. Zdrželi se až do velkého půstu. Zda se tancovalo u Kučerů nebo v krčmě, také nevíme. Později se už tancovalo v sále u Ducháčků a ještě později v sále Lidového domu na Rynku. Zpočátku vyhrávala kapela Johana Židlického a také hoši Tomanovi, o kterých se pochvalně vyjadřoval strejc Poláček: „Hoši

Tomanovi když zahráli, to byla muzika!“ Sál u Ducháčků měl velkou výhodu v tom, že majitelé měli také hospodu, kde bylo nejen pivo a něco ostrého, ale také dobrá „zákuska“.

Jak se slečna chytla

V době hlubokého míru byl Kupičov plný obchodů. U Josefa Příkladovského měl svůj „supermarket“ Žid Bartmann. Dostalo se tam všechno od špendlíků a jehel přes tužky až k botám. Nechyběla ani parfumerie, kam si chodily kupovat krém a pudr dívky a mladé ženy. Dělal to tajně, aby to nevěděly maminky a babičky.

Jednou přišel do krámu polský policista a chtěl „jakieś bardzo ładne pantofelki na obcasiku francuskim“.

Bartmann mu ukázal skutečně krásné dámské střevičky, které měl jen dvojce. Starý zkušený obchodník hned poznal, že asi nejsou pro manželku. Jinak by si je byla přišla vybrat sama. Měl totiž bohaté zkušenosti s rozmařilými polskými paničkami. Byl zvědavý, pro koho jsou, a nepozorovaně dal do krabice obě pravé. Policista zaplatil a spokojen odcházel. Druhý den přiběhla do krámu jedna kupičovská slečna s prosbou, aby jí střevičky vyměnil. Lezlo to z ní jako z chlupaté rukavice a červená byla až za ušima. Starý filuta byl samá úslužnost, ale po straně se jen uculoval.

Je pochopitelné, že u muziky to nebyvalo vždy úplně klidné. Rozjaření hoši si sem tam sáhli i po krku. Pamětníci vzpomínali, že nejvíc nedorozumění bývalo kvůli písničkám. Josef Veltruský byl velkým milovníkem valčíku a byl jakýmsi mluvčím celé skupiny jeho zastánců. Václav Jankovec, stejně jako jeho kamarádi, nadevše miloval polku. Objednávání písniček tedy obvykle začínalo vzájemným strkáním a končovalo i nějakou tou fackou.

Občas se stala i nějaká zvláštní příhoda. Jedna z nich, která se stala v sále u Ducháčků, kolovala mezi Kupičováky donedávna. U muziky bylo veselo, sál byl plný lidí a

tanečníci si mohli dopřát, co jen hrdlo ráčilo. Mladí hoši v té době moc peněz na utrácení od rodičů nedostávali, a tak si koukali přilepšit nějakým tím „schořem“. Když se ještě pěstoval chmel, nebylo nic jednoduššího, než si „ulít“ nějaký ten štok, očesat ho u ženatého bratra nebo vdané sestry nebo pytel pšenice ukrýt ve slámě. Za utržené peníze mohl mládenec u muziky „pohulat“ nebo strýci, který měl hezkou dceru, „zafundovat“. Ten večer si jeden mládenec také dopřával a pak šel do kola. Nějak mu to nesedlo a obsah jeho žaludku se octl jinému tanečníkovi za krkem. Byla z toho ostudička a také legrace. Mládež si navzájem se smíchem sdělovala, že Vašík hodil Venclíkovi za krk ježka. Všeobecně se vědělo, že ve Vašíkově rodině vařili hodně bramborových jídel a mezi nimi i toho „ježka“. Větu o ježkovi uslyšela i jedna z babiček a hned začala lamentovat: „I pro pána krále, to je dneska mládež! Vono si to veme k muzice ježka a hází ho tam po sobě. Či todle někdy bejvalo?“

Po založení SKM a vybudování Lidového domu na Rynku došlo k rozdělení jednotné kupičovské kapely. Bratři Josef a Jaroslav Židličtí, oba výborní muzikanti a organizátoři kulturního života v obci, se nepohodli a

každý si založil kapelu vlastní. Josef Židlický se stal kapelníkem hasičské kapely a Jaroslav kapely SKM. Byli to muzikanti tělem i duší, a tak se snažili, aby jejich kapely hrály co nejlépe. Každá měla mezi strýci a tetami své fanoušky, kteří ji vychvalovali až do nebe a pomlouvali tu druhou, i když muzice kolikrát rozuměli „jako koze petruželi“, jak se v Kupičově říkávalo. Patričního ocenění se oběma kapelám dostávalo až v různých soutěžích.

V meziválečném období bývaly v Kupičově tři hlavní bály: hasičský v sále u Ducháčků a „holecký“ a „hošovský“ v sále na Rynku. Hasiči byli v obci elitou, a tak jejich bál měl vždy náležitou úroveň. Před balem roznášeli do všech domácností pozvánky, vždy nápaditě řešené. Pravidelně je roznášel Josef Mikolášek, hasič na slovo vzatý, za války český legionář. Byl to zajímavý vypravěč a byla u něho záruka, že vybere nejvíce peněz.

Na hasičský bál se nechodilo v ledajakém oblečení. Muži byli pokaždé v tmavém obleku, se „šálkou“ nebo motýlkem a s tvrdým bílým límečkem u košile. Patřil k tomu i zlatý řetízek na vestě a hodinky v kapsičce u vesty. Ženy byly v róbách dlouhých tak, aby jim koukaly jen kramlíčky. Na šjích měly zlaté řetízky, některé s hodinkami, na ruku prsteny a „brazuletky“. „Soudná stolič“ ještě dlouho po bále hodnotila, jak která byla „voblíknutá“ a jakou měla „šejku“. Byl to bál spíše starších, a hlavně váženějších, prostě místní honorace, která sem přicházela s dobrým úmyslem pomoci hasičům. V té době byli hasiči ve velké úctě. Lidé si ještě dobře pamatovali doby minulé, kdy v obci nebyl pořádný hasičský sbor a požáry působily obrovské škody. Z těch významnějších rodin to byli Fialovi, Balounovi, Houžvicovi, Tošnerovi, Lešnerovi, Matoušovi a také Královi. Pan Král byl strojníkem v Lešnerově mlýně. Patřila sem i rodina řezníka a uzenáře Urbana a mnoho jiných.

Muziky a bály v sále na Rynku mívaly také vysokou společenskou úroveň, zvláště za působení nezapomenutelného českého učitele Josefa Kredby. Zde to byla záležitost spíše těch mladších.

Bály bývaly dva, „holecký“ a „hošovský“. Jejich pořadatelem byl výbor SKM pod vedením Jaroslava Židlického a jeho nástupců. Mládež se do plesových příprav zapojovala vždy s plnou vervou. Děvčata uklízela sál a připravovala výzdobu (kytičky, pentličky apod.) a hoši dělali hrubší práce a zdobili sál. Především se hledělo, aby podlaha byla řádně ošetřená, a hlavně kluzká. V Kupičově nebyla elektřina, na bálech se svítilo lampami „gázovkami“. Měl je na starosti muzikant Bohouš Kučera, říkalo se mu Kučeráček, protože jeho otec byl menšího vzrůstu. Před balem je doma pokaždé vyčistil a seřídil. Lidé, kteří v té době šli kolem, říkali: „Pambuví, ty lampy tak svítí, že by u Kučeráčkovéjch pod voknama moh jehly hledat.“ Sál byl těmi lampami skutečně krásně osvětlen, ale když začaly skomírat, Bohouš musel dopumpovat vzduch a to byl úplný obřad.

V sále na Rynku nebyl stálý výčep, a tak „kantinu drželi“ strejcové, příbuzní nebo jen kumpáni od karet či kuzelek. Často to býval Vladimír Černík, František Chvalovský, Jaroslav Kytla a Josef Žitný. Zboží mívali od Vigdora Lorbergra. Asi dvakrát tam šenkoval také Jojna Zumerman. Mužská část se zde mohla posilnit k tanci podle svého přání. Hoši vodili do „kantiny“ i své dívky na oranžádu, ananas, „staropolski napój“, a samozřejmě i na něco sladkého.

Přípravy sálu a „kantiny“ byly celkem veřejné, nic se moc netajilo. Jiné to bylo s přípravami děvčat. Starosti děvčat a jejich maminek byly velice vážné. Šlo o to, aby se neprozradilo, jaké bude mít dcera šaty. Každá dívka si přála být ta nejkrásnější, a tak se tajil nejen střih, nýbrž i látka. V Kupičově u Berky bylo látek habaděj, ale někteří přesto jeli až do „Koule“, „jesli tam ten žorzet nebo organtin nejni lepší a jasnějších barev“.

V době bálů měly kupičovské švadlenky žně. Šilo se u paní Ducháčkové, Slavinky Fialové-Brázdové, Libušky Poláčkové a plné ruce práce měla také Leja Motlová (Berenštajn) a Jenta Axová. U těchto židovských švadlen se vyučilo mnoho kupičovských děvčat a ony se snažily svým učednicím ušít takové bálové šaty, aby reprezentovaly i je samotné. Specialitou Leji bylo, že si nabrala plno zakázek, a pak to měla co stačit.

Děvčata a maminky tajily nejen barvu látky a střih, ale také švadlenu. Krásně na to vzpomínají Boženka Mokrá-Kafková, Věra Vocásková-Urbanová a zvláště Máňa Birnbaumová-Černíková. Na šatech pro ni si paní mistrová Leja dala skutečně záležet. Šaty s „vejpuskama“ byly tak nádherné, že je na bále všichni obdivovali.

Ani hoši nezůstávali pozadu. Pokud to jen trochu šlo, koupili si „flek na nový hadry“, které jim spíchnul Jaška Svoboda nebo Josef Přišovský. Ti, co zrovna neměli na nové, měli ty starší řádně „napiglované“ a o „kanty“ u kalhot si člověk mohl ruce pořezat.

Na bálech platila zásada, že na „holeckém“ bále chodily dívky pro hochy a volenky byly záležitostí hochů. Na „hošovském“ tomu bylo opačně neboli obvykle. Mnoho novinek a zvyků z Čech vnesl do bálů a tanečních zábav pan učitel Kredba. O přestávkách se mládež procházela po sále a zpívala. O půlnoci se děvčata chodila převléci. Kamarádky šly vždy k nejbližší mamince. Zatímco se převlékaly a upravovaly, maminka už nosila na stůl. Dívky se posilnily, trochu si odpočinuly a znovu šly do kola. Tančilo se, dokud hudba hrála. Končivalo to vždy řízným pochodem.

Občas docházelo k různým příhodám, někdy dokonce nepřijemným. Jedna z nich se přihodila Máni Kozlíkové-Kafkové. Měla nové, málo rozšlápnuté „zufličky“. Nohy jí v nich bolely, a tak se jí už do tance moc nechtělo. Když však pro ni přišel Vašánek Žitný, odmítnout nemohla. Vašánek byl rozjařený a dupal jak samec v králíkárně. Zase si vesele dupnul, ale přímo na špičku Mánina střevíčku. Zatmělo se jí před očima, málem omdlela, ještě dnes si tu nesnesitelnou bolest pamatuje.

Na bály na Rynku vzpomíná Boženka Mokrá-Kafková: „Bývalo to moc krásné, když muzikanti spustili a v kole se začal točit roj nádherně oblečených děvчат. Bylo to jako barevné mraveniště. Jak nám bušila srdíčka, když se k nám blížili ti naši našňonění hoši. Bohužel, všechno krásné, co jsme tenkrát prožívali, je pryč. Zůstaly nám jen ty nádherné vzpomínky a je velice dobré, že je sepisujete.“

Veselka

Před 60 - 90 lety v Kupičově, jako všude jinde v té době, měli do svatby neboli veselky co mluvit hlavně rodiče, ne mladí snoubenci. Našli se ovšem i takoví, a to chlapi i děvčata, kteří se vzepřeli vůli rodičů a šli svou vlastní cestou. Byly z toho ovšem velké hádky a nepříjemnosti. Ve většině případů to urovnal až příchod dětí. Srdce dědečků a babiček obvykle při pohledu na vnoučátka roztála. A když se řeklo, že je to celý dědeček nebo babička, bylo po mračení úplně. V několika případech vynucených svateb však rozpory, které mezi novomanžely začaly, pokračovaly až za hrob. Na přírůsteky v rodinách to ovšem vliv nemělo. Majetek přece musel někdo zdědit. Většinou milujících se srdíček to však vyšlo, v Kupičově totiž nebylo tolik markantních sociálních rozdílů.

Stalo se po sedmiletém mlčení

Jako všude na světě, tak ani v Kupičově nebyla rodinná pohoda vždy „akorát“. Některým vydržela po celý život a jen občas nějaký malý mráček jim ji „sepsul“. Byli tam ovšem také manželé tak „upatí“, že spolu nemluvili celých sedm let. Po celou tu dobu si jen dopisovali.

Teprve po sedmi letech je svedlo štěstí v neštěstí. Hospodáři se splášili koně. Chudáka hospodyni to tak vylekalo a rozrušilo, že zapomněla, že s manželem nemluví, a z úst se jí vydral srdcervoucí výkřik: „Pro Kristapána táto, seš celej, nestalo se ti nic?“ Od povozu se ozvalo: „To víš, holka, že sem celej.“ Oba byli velice šťastní, že k sobě zase našli cestu. Radost to musela být opravdu veliká, protože se jim po náležitě době narodil malý hospodářček.

Veselce předcházelo „sepsání námluv“. Ve většině případů je sepisoval dohazovač, ale někdy u nich jen asistoval a sepisoval je někdo jiný. Ještě za ruských časů námluvy často sepisoval soused Adolf Ledvína. Ačkoli neměl vyšší vzdělání, zhostil se této úlohy vždy velice dobře.

Námluvy se sepisovaly v domě nevěsty za přítomnosti obojích rodičů. Byla to vlastně svatební smlouva a jejím obsahem bylo, co který ze snoubenců do manželství přinese. Hlavně šlo o to, kde a které pole to bude - zda „za vápenkou“, „u Dažvy“, „za krchovem“ nebo „u Černilova“. Vždy se hledělo, aby to

byla pole pokud možno sousedící, která se pak mohla spojit ve větší celek. Ve smlouvě muselo také být, kolik krav dostane nevěsta a zda to bude „ta červená straka nebo ta čouda“. U ženicha šlo zase o koně - zda to bude „ten náruční nebo podsední“. Jednalo se i o nábytku (říkalo se mu měble).

Nevěsta rozhodně musela dostat i peřiny. Ženich ovšem musel mít také peřinu a polštář. Jak to bylo přísné, ukazuje případ, kdy se ženich přiznal („šel pryjmaki“). Když po svatbě odjel na pole, tchyně rozpárala peřinu a s novomanželkou zkoumaly, zda peří je nové. Pravdu říká ukrajinské přísloví: „Chlib pryjmačyj, chlib sobačij.“ V „námluvách“ byly ovšem zakotveny také povinnosti snoubenců vůči rodičům. V jedné takové rusky psané smlouvě stálo, že mají rodičům dávat „ježděhno kvartu moloka“.

Sepisování námluv neprobíhalo vždy v ideální atmosféře a „při kalíšku“. Bývalo mnoho dohadování a někdy se to psalo na vícekrát. Při odchodu z jednoho takového jednání řekla matka ženicha otcí nevěsty ironicky: „Pane, tys jí toho ale dal!“ Staly se také případy, že vše již bylo sepsané, přípravy na veselku v plném proudu a ženich „cuk“. Zdálo se mu, že by mohl dostat bohatší nevěstu. Jenže, co se zdá, je pouhý sen - z lásky té bohaté nebylo nic. Rozdováděný ženich přišel s prosíkem a vše začalo znovu. Když byly obě strany rozumné, vše probíhalo v klidu a porozumění.

Po projednání a sepsání námluv šli snoubenci na faru dát ohlášky. Ohlášky znamenaly, že pan farář po tři po sobě jdoucí neděle v kostele oznamoval, že taata panna a tenaten mládenec chtějí vstoupit do stavu manželského. Zároveň vyzýval ty, kteří by věděli o nějakých okolnostech, které by bránily uzavření sňatku, aby je ohlásili. Někdy bývaly všechny tři ohlášky najednou. To bylo v případě, že byly obavy, že svatba bude příliš pozdě. Takových případů však bylo velmi málo. Během těch posledních tří týdnů snoubenci chodili k panu faráři na náboženskou přípravu k sňatku. Po prvních ohláškách se říkávalo: „Tak už spadli z kazatelny.“

Po posledních ohláškách se přípravy na svatbu rozjely naplno. Nejen příbuzní a rodiče družiček a mládenců, ale i sousedé přinášeli dary v podobě másla, vajec, slepic, cukru apod. Dokonce každá pozvaná rodina prý přinesla slepici. Peklo se velké množství svatebních koláčů, nejen aby bylo něco na stůl, ale také na rozhazování, až se pojedje do kostela a z kostela, aby z toho něco měli i ti nepozvaní. Peklo se také známé kupičovské cukroví, a v posledních letech před válkou snad i dort. Když ženy a děvčata pekly koláče, nesměl se jim tam připlést žádný mužský. Jakmile se totiž nějaký objevil, hned byl pomazán povidly nebo jiným mazáním na koláče. Mazání bylo tvarohové, makové, jablkové, povidlové, křížalové a nesmělo chybět šimlové (tvaroh s mákem). Tradice přivezená z Maladoboleslavka se musela dodržovat. Zároveň se dělaly nudle nebo flíčky do polévky. Krájely je jen ty nejšíkovnější, aby byla „nudle jako nudle“. Na svatebním stole musela být slepičí polévka s těmi nudlemi, drůbež s rýží, vepřové jako „brabci“ a znamenité kupičovské kotlety (karbanátky). K vepřovému a kotletům bylo zelí a chléb. Podle pamětníků se prý vůbec nepodávaly knedlíky a brambory. K pití byla čistá kořalka a třeba i několik „antálků“ piva. To vše záviselo na štedrosti a na hloubce do kapsy. Všechny přípravné práce měly na starosti starší ženy za řízení

některé z vyhlášených kuchařek. Jednou z nich byla v poslední době paní Králová, manželka „mašinisty“ (strojníka) z Lešnerova mlýna.

Nevěsta s družičkami měly jiné starosti. Byly to radostné starosti s oblečením a s účesem, ale také tréma, jak to vše zvládnou. Nevěsta byla vždy v bílých šatech. Jejich délka se řídila módou. Šaty byly již v předstihu objednané u paní Ducháčkové, někdy také u Jenty Axové nebo Lei Motlové (Perenszteinové). Později byla nová generace švadlenek, jako Libuška Poláčková, Slávinka Fialová-Brázdová a jiná šikovná kupičovská děvčata. Střih šatů se pochopitelně tajil do poslední chvíle. Nevěstu dokrášloval závoj, který byl také podle poslední módy. Kytici měla nevěsta z květin ze zahrádky (otázka je, jak to bylo v zimě). Ženich byl vždy v černém obleku, v bílé košili s bílým motýlkem a na ruku měl bílé rukavičky. Na klopě měl kytici z drobných kvítků, např. konvalinek. Mládenci měli na klopách menší kytičky. Družičky mívaly šaty růžové nebo jiných světlých barev. Všichni svatebčané byli ozdobeni větvičkou z myrty s bílou stužkou.

V předvečer veselky se hrály kasace. Začínalo se u družiček a pak se šlo k nevěstě. Tam se hrálo a zpívalo, zatímco družičky připravovaly kytice a větvičky myrty pro svatebčany. Z písniček, které se při tom zpívaly, se zachovaly jen nepatrné úryvky, např. „Už je to uděláno, už je to hotovo, panimáma dceru vdává a pantáta není u toho“.

Konečně přišel ten slavnostní den, ta neděle (svatby se totiž konaly v neděli) a vše propuklo. Koně a vozy byly připravené, vše bylo vyparáděné. Postroje koní byly řádně vyčištěné, poklice, zvonky a rolničky se jen třpytily. Koně měly hřívu parádně načesanou a ozdobenou pentlemi.

Nastala ta pravá chvíle pro družbu. Teď byl hlavní osobou a celý průběh svatby se mu podřizoval. Vše probíhalo podle starých zvyků přivezených z Čech. Ty musel družba perfektně ovládat.

Veselka začínala tak, že starší mládenec s družičkou nebo s několika družičkami přišli nebo přijeli k nevěstě na dvůr a odtud se jelo pro ženicha. U ženicha četl družba veršované poděkování ženichovým rodičům za vychování a lásku. Zároveň rodiče prosil, aby dali synovi požehnání do nového života. Po tomto ceremoniálu si starší družička sedla do vozu k ženichovi a jela k nevěstě. U nevěsty se obřad opakoval. Snoubenci poklekl, rodiče jim požehnali a udělali křížek na čelo. Potom všichni na pokyn družby nasedli na vozy a jelo se do kostela. Starší družička jela se ženichem a nevěstu doprovázel starší mládenec. Zatímco probíhal obřad požehnání, předem určené ženy připravovaly do ranečků a šátků svatební koláčky, aby je cestou do kostela mohly rozhazovat těm, kteří nebyli na svatbu pozváni.

Jakmile povozy vyjely, nastalo všeobecné veselí. Jásot, výskot, zpěv a zvonění rolniček a zvonků se neslo celým Kupičovem. Cestu lemovali ti, kteří nechtěli o nic přijít. Koláčky sbírali všichni, hlavně děti. Byly mezi nimi i židovské děti a vůbec je nenapadlo, že by to mohlo být „trejfe“. Když se dětem zdálo, že je koláčů málo, volávaly: „Veselko házej,

veselko házej!“ Od stojících se odlepovali ti nejodvážnější a hnali se o závod s koňmi, aby byli co nejdříve v kostele. V poslední době před válkou ještě do všeho toho veselí stříleli mladší svatebčané z „pohačů“ (poplašných pistolí na korky).

V příslušném kostele (podle toho, jakého vyznání snoubenci byli) se konal církevní svatební obřad. Pak následovala cesta zpět, zase plná veselí. Cestu „zatahovali“ hasiči a novomanželé museli dát výkupné. U tohoto pěkného zvyku nikdy nechyběl kupičovský hasič tělem i duší, legionář z první světové války Josef Mikolášek. Potom průvod, obvykle již bez překážek, dorazil do domu nevěsty, kde již bylo prostřeno ke svatebnímu obědu. Hodovalo se, pilo a veselí nebralo konce.

Před svatební hostinou a během ní se také dodržovaly různé zvyky: před novomanželi se něco rozbíjelo pro štěstí, ženich přenášel nevěstu přes práh, ženichovi se navlékal chomout atd. Nebylo to však pravidlem a bývalo to různé podle rodinných zvyklostí.

V patričním okamžiku během svatební hostiny začal družba vybírat nevěstě „na kolíbku“. Obcházel svatebčany s podnosem, na kterém měl větší preclík ve tvaru dítěte. Ten se pekl zároveň s koláči. Při velké svatbě (hlučné) se šlo tancovat do sálu. Někdy také muzikanti hráli přímo v domě nevěsty. Jak krásné to bylo, když si kovář Vašík Ledvinů bral Nanyнку Hálkovou! Od Hálků se přes zahrady až na Rynk nesly melodie písniček „Nechtěla Andulka kováře ...“ nebo „Namluv si mě Anduličko ...“ a jiných.

Veselka trvala dva dny a hosty obsluhovali mládenci. Druhý den mládenci oběhli svatebčany a znovu je pozvali k obědu. Po obědě ženské umyly nádobí a strejcové popíjeli a rozumovali(veselka pomalu končila. Mládež se bavila zvláště a kladla základy k novým veselkám. Někde byly základy již položeny, a právě proto byli mladí spolu za mládence a družičku. Někdy si ovšem dívka o sobě moc myslela a jít za družičku s určeným mláďencem pokládala za ponížení. Jedna osmdesátiletá babička vyprávěla, jak sprázila mláďence, když jí řekl, že by spolu jednou také mohli stát u oltáře.

Když byla veselka na konci masopustu, šli se na jejím konci všichni bavit do sálu. Platit nemuseli, jen muzikantům vzali „vypivku a zakusku“ Vždycky se říkalo, že při tom bujarém svatebním veselí jen nevěsta má plakat, aby jí do manželství nezůstaly žádné slzy.

Někdy bývali na svatbu zvaní i hosté jiných národností. Byli to většinou mistři nebo mistrové, u kterých se snoubenci vyučili. Když si Jaroušek Ledvinů bral Máňu Tichou, pozval na veselku svého mistra, Žida Šiju, koláře. Šija byl ortodoxní Žid, a proto ho bylo těžké hostit. Museli pro něho připravit něco, co mu vyhovovalo. Nejvíce mu chutnal kompot. Pochutnával si na něm a rozmlouval při tom se sousedy. Nevšiml si, že mu nějaký dobrodinec několikrát „přikáp“ do kompotu trochu kořalky. Lidé se

potom divili, že ten Šíja dohromady nic nepil a je tak „vožralej“. Když vystřízlivěl, také jen kroutil hlavou, jak se to mohlo stát.

Když se vdávala Nanynka Kozlíková a brala si Pepu Štence, nejbohatšího hochu z Kupičova, přišla na svatbu i „kuma Kapitonycha“, Ukrajinka, která bydlela „na chutoru za Ziňou“. Kdysi se k nim dával dobytek „na vejpas“. Kapitonycha z radosti, že je u Kozlíků na české veselce, trochu přebrala. To jí však nijak nebránilo v doslovném chrlení písniček, vlastních skladeb. Úryvek jedné z nich zněl: „Oj kazaly l'ude, ščo vesilja nebude...“ Při tom tancovala, levou ruku v bok a pravou mávala nad hlavou.

Velmi často se stávalo, že na veselku přišli i nezvaní hosté. Třeba švec Bandurski přinesl v pondělí hotové boty a velice se omlouval, že o veselce nevěděl.

Prozatím nejstarším známým rokem kupičovské svatby je rok 1883, kdy si Josef Kytl bral Alžbětu Žitnou. Václav Žitný a Marie Mašková se brali 20.října 1885. Dne 23.listopadu 1909 se konala svatba Václava Vrlý s Annou Žitnou. Ohlášky měli 9., 16. a 23.listopadu. Všechny tyto svatby se konaly v katolickém kostele v Kisielině a poslední jmenovaný pár oddával polský kněz Ludvig Grass. Pět měsíců po svatbě byl Václav Vrla zatčen a čtyři roky vězněn v charkovsko-poltavské „kreposti“.

Známým družbou býval ještě za ruských časů jeden z Čvančarů. Byl prý velice šikovný, ale míval velkou žízeň. Jednou mu rodiče snoubenců dokonce pohrozili, že ho kvůli tomu dají do klece. Velice váženým družbou byl Josef Kafka z Rynku (starosta). Také Josef Tošner „ze zahrad“ se své úlohy zhostil vždy velmi dobře.

Pravoslavný svatební obřad

Je samozřejmé, že naši krajané, kteří přijali pravoslaví, měli svatební obřad v cerkvi a že je oddával pravoslavný pop. Pravoslavný obřad byl daleko okázalejší a delší – trval asi dvě hodiny. Polka Maria Koronowa říkávala, že za svobodna vážně uvažovala o tom, že kvůli tomu svatebnímu obřadu přestoupí na pravoslaví. Mimořádně slavnostně působil již začátek, kdy snoubenci v doprovodu rodičů a svatebčanů vcházeli do starobylé kupičovské cerkve. Stanuli před báťuškou, který je tam již očekával a svými dlouhými vlasy a mohutnou bradou připomínal biblického proroka. Ženich s nevěstou stáli na bílém vyšívaném koberečku z plátna. Dva mládenci, kteří stáli za nimi, drželi nad jejich hlavami zlacené korunky, a aby dodali obřadu důležitost, přidržovali korunky sněhobílými kapesníčky. Během obřadu snoubenci v čele s báťuškou obcházeli třikrát oltář a mládenci s korunkami je následovali. Obcházení bylo doprovázeno sborovým zpěvem. Tím nenapodobitelným zpěvem pravoslavného chrámového sboru byla doprovázena celá slavnostní bohoslužba. Zvláště působivý bylo sólo Martina Miščuka, když zpíval z evangelia o svatbě

v Káni Galilejské: „V Káni Galilejskoji bulo vesilja i na vesilja byly zaprošeni Isus i Máty Isusova...“ To je prostě nezapomenutelné.

Další průběh svatby u pravoslavných Čechů byl již „po česku“. Ukrajinská svatba probíhala podle zvyklostí, které se od českých poněkud lišily. Na svatbu býval pozván obrovský počet hostů a na žádné svatbě nesměly chybět „drahli“. Na ukrajinské svatební hostině se muselo hodně a stále pobízet. Když tomu tak někdy nebylo, hosté říkali: „Oj, vesilja bulo choroše, hame, no prynukiv ne bulo.“

Zámožní Ukrajinci si brávali na svatbu českou kapelu. Muzikanti na jejich svatby rádi chodili, protože se tam stoly prohýbaly jídlem a „horilký“ bylo také dost. Když někdo řekl: „Tam bylo vodky!“ znamenalo to, že tam bylo všeho víc než dost. Českým muzikantům velice chutnal „bigos“, ve kterém byla nakrájená kolečka nenapodobitelných ukrajinských klobás.

Kupičovští muzikanti, jako ostatně všichni muzikanti, byli filutové. Jakmile měli mezi sebou někoho nového, provedli mu vždy nějakou čertovinu. Na jedné ukrajinské svatbě měli nového trombonistu J.Z., který s nimi při takové příležitosti dosud nehrál. Jeden z muzikantů mu přimíchal do „bigosu“ nakrájené zátky. Pak s těžko zadržovaným smíchem sledovali, jak novopečený trombonista zápasí s „klobásem“. Tomu chvilku trvalo, než nástrahu prokoukl, ale tím měl za všeobecného smíchu muzikantský křest za sebou. Jeden z bubeníků byl zase tak šikovný, že si do bubnu zhotovil dvířka, a to, co se mu zdálo na stole jakoby zbytečné, do bubnu odkládal. Než na to ostatní přišli, vrtalo jim hlavou, že buben má tak divný zvuk.

Židovská svatba

Židovská svatba se pochopitelně v mnohém lišila od české i ukrajinské, neboť se řídila ortodoxními náboženskými předpisy.

V Kupičově měl slavnou svatbu Moško Švarc se svou vyvolenou z Kovelu. Moško byl sice moderní člověk, ale při tak vážné životní události dodržoval všechny náboženské tradice a předpisy. O ruku své vyvolené nežádal osobně, jak to dělají „gojové“, ale jednal za něho „šadchan“ (dohazovač). Nevěsta musela být na svatbu také náležitě připravená. Šla do „mikve“, a když se položila do lázně, rabinova žena ji poučovala, jak má počítat dny po menstruaci, aby věděla, kdy smí s manželem spát, a jak si má zachovávat manželskou čistotu předepsaným mytím v ženské lázni. Takto připravenou ji přivezli do Kupičova ke Švarcovům.

Když se zešeřilo, vyšel od Švarců svatební průvod směrem k Rynku. Snoubenci vznešeně kráčeli pod „chupou“ (baldachýnem) a pod tímto baldachýnem byli také potom oddáni.

Ceremoniál sledovalo mnoho lidí. Někteří hloupí výrostci se snažili napodobit rabína a „brebencovali“ nesmysly. Starší lidé je

okřikovali. Svatební obřad končil tím, že Moško rozšlápl sklenici jako symbol smutku nad ztraceným Jeruzalémem. Následující veselí se odehrávalo již v soukromí u Švarců, opět podle rituálních předpisů. Židé

Nejdražší veš

Jeden z Matoušů byl vyučený hodinář. Byl to zřejmě dobrý znalec svého řemesla, protože za ním přicházeli nejen kupičovští Češi, ale i lidé z okolí. Vyhledávali ho také zámožnější Ukrajinci a Poláci. Jednou k němu přišel utrápený ukrajinský d'adko, že se mu zastavily hodinky. Děti si s nimi hrály a od té doby nejdou. Vytáhl stříbrné a řádně velké cibule. Byly to zřejmě jedny z těch, které vyráběla známá francouzská firma ANCRE a které měly na vnitřním víčku nápis „Časy d'la Rossii“. Mistr hodinářský hodinky otevřel, nasadil si zvětšovací sklo a důkladně je prohlížel. Pak s vážnou tváří řekl, že budou hotové asi za týden. D'adkovi se ulevilo, třebaže slyšel, že oprava bude stát asi rubl. Co bylo hodinkám? Matouš to zjistil hned při prvním pohledu. Mezi kolečky byla zaklíněná uschlá veš. Když si děti s hodinkami hrály, některému z nich tam zřejmě vypadla z vlasů.

Za týden si to d'adko přihnál. Pan Matouš mu ukázal, že hodinky opravil a vyčistil. Dal mu je k uchu, aby si poslechl, jak tikají. Zákazník milerád zaplatil a s veselou spěchal domů. Oba byli nanejvýš spokojeni. Ukrajinec měl radost z tikajících hodiněk a pan mistr ze snadného výdělku.

vdavky již za sebou. Pro její hubatost ji však nikdo z místních nechtěl. Po Moškově svatbě se na ni přece jen usmálo štěstí. Po nějaké době přišel „šadchan“ odněkud až od Vyžvy. Vychvaloval ženicha, jak jen mohl. Švarcovi se štěstím jen rozplývali. Po odchodu „šadchana“ se zdálo, že větší štěstí je potkat nemohlo.

Skutečně, brzy potom se v Kupičově objevil neznámý židovský mladík, který mluvil ukrajinsky. Mladík, zřejmě dle návodu „šadchana“, se několikrát prošel „píjovarskou“ ulicí. Jak tak kráčel od Srulových kolem „píjováru“, otevřela se vrata kovárny a v nich stanul pan mistr Václav Žitný. Neznámý mladík pozdravil, zastavil se a hned zavedl řeč. Začal se vyptávat na místní židovská děvčata a zmínil se i Lejce. Pan mistr začal „držkatou Lejku“ vychvalovat: „Ó pane, to je holka, tu dyby vám dali! To

se dovedli na svatbě opravdu veselit. Tančili a poskakovali ostošest. K tomu, aby byli veselí, však nepotřebovali vypít zdaleka tolik vodky jako Ukrajinci na své svatbě. Vodka se lila do malinkých kalíšků, ty se neustále pozvedaly, ale usrkávalo se z nich jen po kapkách.

Moškova svatba nebyla ledajaká. Hrála na ní i kapela Sdružení katolické mládeže. Bubeník Kyselka věděl, jak to na židovské svatbě chodí, vzal si s sebou svůj „kalíšek“ - čajovou sklenici. Obsluhu muzikantů měl na starosti starší Moškův bratr Uňka. Horlivě nesl muzikantům kalíšky s vodkou, ale u bubeníka nepochodil. Kyselka vyndal svůj „kalíšek“ a neucukl, dokud nebyl plný. Uňkovi se už klepala ruka a jen kroutil hlavou. Kluci za oknem měli legraci z toho, jak Kyselka Uňku doběhl.

Veselí u Švarců nebralo konce, jen dcera Lejka, zvaná „držkatá Lejka“ se držela stranou. Podle židovského zvyku měla mít

je tak mírná holka, jak vona poslouchá! Kdepak aby vona někdy vodmluvila rodičům. Hoch se jen šťastně upejpal a panu mistrovi na ponku nechal padesátník. Mnohem štedřejší však byla stará Šejva, Lejčina matka. Šikovný dohazovač měl nejen na „kruček“ vodky, ale zbylo mu i na tabák. Mohl si koupit „przedni turecki“, ale dal přednost dvěma „páčkům“ machorky, ta byla „krepčí“. Šejva kováře vychvalovala: „Vy bejt tak odnej člověk, že vy mu to tak žičt!“

Svatba na sebe nedala dlouho čekat. Nebyla však již tak hlučná, nastaly totiž jiné časy. Těm dvěma to docela klapalo, i když se sem tam od Švarců ozvalo: „A bronch kopf“ (pitomá hlavo) nebo „Kiš me tuče samelejda!“ (polib mi ... blázne). Lejka prostě zůstala „držkatou“ a temperamentní. Její muž byl pomalejší a trochu „mišugec“, sousedé mu říkali „Švarcův bulvan“. Manželé se dočkali i děťátka. Ovšem, přišel srpen 1942 a všichni skončili v sušibabské pískovně v jedné velké mohyle. Pouze Moško s rodinou byl zabit v Tuličově u Václava Maška.

Na jednu židovskou svatbu vzpomíná Rudolf Veltruský. Jako malý kluk byl s matkou a sestrou pozván na svatbu Heršla Batera s Abrumovou Bejlou. Pamatuje si, jak byli svatebčané veselí a že tam bylo kraválu“jako v „židovské škole“. Neustále zvedali kalíšky a zase je stavěli na stůl. Malému Ruďovi bylo divné, že to jen tak usrkávají. Nepozorovaně vypil jeden kalíšek, za ním druhý a třetí. Dále už si nepamatuje nic.

Manželé Veltruských dále vzpomínají, jak se na jedné svatbě nemohli dohodnout na výši věna, které měla dostat nevěsta. Prý to bylo mezi Pfeferovými a Švarcovými. Vyjednáváci prý běhali od jedněch ke druhým jako „s falešnou pětkou“.

Využili toho místní uličníci a nepozorovaně zabušili na dvěře u Švarců. Ti mysleli, že vše je dohodnuto, ale za dveřmi nikdo nebyl. Pak to opakovali u Pfeferů a ještě několikrát obě rodiny vystřídali a měli z toho velkou legraci. Nakonec se vyjednáváci přece jen dohodli a skončilo to svatbou.

„Maškaráci“

V Kupičově bývaly veselé oslavy konce masopustu. Bez maškarního průvodu byly nemyslitelné. V průvodu ovšem nechodily maškary, ale „maškaráci“, a to vždy v „outerej“ před Popeleční středou.

Organizace takového maškarního reje nebyla záležitostí ledajakou. Hoši ji brali velice vážně. Nic se neponěchávalo náhodě a neodsouvalo na poslední chvíli. Známymi organizátory bývali: František Novotný, Slávek Gregora, Josef Židlický, Oldřich Holub, Jaroslav Tošner, Bedřich Gregora a další. Ti také rozhodovali o obsazování hlavních postav. Nejdříve se vybírala nejdůležitější postava - Laufr. Musel to být hoch vysoký a štíhlý, žádný pidimužik. Musel mít samozřejmě také autoritu. Býval to třeba Pepík Kafka z Rynku, syn starosty Josefa Kafky, nebo Bohouš Chour, než odjel do Argentiny, a Jarouš Mašků z Tuličova. Dalšími důležitými postavami

byli Mládenci s Nevěstou, Medvěďár s Medvědem a Žid Bromouš. Masky se tenkrát nekupovaly, vše se vyrábělo doma, doslova na koleně. V Kupičově se ovšem neříkalo masky, nýbrž „larvy“, a udělat pořádnou „maškaráckou larvu“ nebyla vůbec jednoduchá práce.

Pro mladší hochy bylo cíí, když je tí starší vzali mezi sebe za „maškaráka“. K hlavnímu průvodu se však připojovali i menší chlapci, ale tí nebyli „organizovaní“ a mívali „larvy“ zhotovené ze sešitových desek. „Maškaráky“ pokaždě doprovázela kapela, někdy až deset muzikantů.

Hlavní postavou, jak již bylo řečeno, byl Laufr. Byl oblečen do bílého kostýmu s výraznými červenými lampasy na nohavicích. Na hlavě měl vysokou špičatou bílou čepici a na jejím vrcholku střapec. Čepici měl ozdobenou emblémem, po první světové válce obvykle rakouským orlem nebo německou orlicí. Přes kalhoty měl kabátec, nebo spíše „gimnast'orku“, přepásanou vojenským řemenem. Na řemeni měl šavli. Obutý byl do vysokých bot (holinek).

Za Laufrem kráčeli dva Mládenci s Nevěstou. Nevěsta byla oblečena do dlouhých bílých šatů, na hlavě měla klobouček a přes obličej závojíček. Závojíček byl velice nutný, protože Nevěstou býval hoch. Když bylo chladno, Nevěsta měla přes ramena přehozený vlnák. Mládenci měli černé obleky, bílé košile a kravaty. Na levé klopě měli připnutou kytici květin. Mládenec z pravé strany nesl džbán piva a ten z levé podnos s pohárkem. Velice šikovnými mládenci prý byli Jaroušek Tošnerů se džbánem a Oldříšek Holubů s pohárkem.

Za touto trojicí kráčel Žid Bromouš. Měl pořádný plnovous. To proto, aby se co nejvíc podobal místním - Srulovi nebo starému Heřkovi. Na hlavě měl klobouk nebo někdy „šábesovku“. Přes rameno nesl velký pytel na dary.

V průvodu dále kráčel Medvěďár a na řetízku vedl Medvěda. Medvěd měl kožich z hrachoviny. Dalo hodně práce připevnit hrachovinu tak, aby nepadala. Na hlavě měl otýpku z delší slámy, nad hlavou utáženou, aby nesjela dolů. Přes obličej byla volnější, ale tak, aby se nerozjížděla a Medvědovi nebylo vidět do tváře. Na krku byla znovu svázána.

Za těmito hlavními postavami šly, či spíše pobíhaly, „larvy“ vyrobené podle vlastní fantazie. Mnozí účastníci měli různé řehačky a lecčím naplněné plechovky a vydávali roztodivné zvuky. To byli „flašinetáři“. Někteří měli drnkačky, což byly drátěné struny napnuté na prkénku.

Nechyběl pochopitelně ani Kominík, jaksepatří učerněný a s koštětem na rameni. Jeho snahou bylo učernit co nejvíc zevlounů.

Tento malebný průvod zastavoval před „chátěmi“, kde měli svobodná děvčata. Hudba zahrála a Mládenci s Nevěstou pobízeli dívku, aby si s nimi zavdala. Při tom ceremoniálu spustil Žid Bromouš:

„Hola, hola, já pan Bromouš
vinšuju vám šťastný masopust,

byste rádi požívali,
dobré šišky smaživali
a nám taky něco dali.
Ať je šiška jako panská dížka,
naše huba (držka) všechno ztříská.“

Děvče si pochopitelně zavdalo a pobízející také a Bromouš již připravoval pytel na dobroty, kterými děvčata „maškaráky“ odměňovala. Bývaly to koblihy, šišky, uzené apod. Ostatní „maškaráci“ mezitím proháněli dotěrné kluky, „vizitýrovali“ po dvorech, a někdy i v „chátích“, a koukali, kde by co dobrého káplo. Malá děvčata, která se maškaráků nebála, koukala uškubnout Medvědovi kousek hrachoviny. Holčičky dobře věděly z vyprávění tet při draní peří, že taková hrachovina dobře působí na líhnutí housat. Budoucí hospodyňky byly velice chtivé, aby se jejich housata dobře líhla. Asi měly na paměti svou budoucí výbavu.

Když „maškaráci“ obešli Kupičov, zakotvili v sále. Téměř všichni byli v povznesené náladě. Jeden více, druhý méně, podle toho, kolik kdo snesl. Bromouš vysypal kořist na stůl a dle polského rčení „hulaj, dusza, pika niema“ se tancovalo, zpívalo a veselilo. Při tom pochopitelně občas padla i nějaká ta facka. Když byl však někdo moc nespolečenský, tak se ho prostě chytl „za fligr“ a vyhodilo ven.

Velice slavné to bývalo hlavně tehdy, když těsně před tím byla něčí veselka. V roce 1936, 20. února, byly zrovna tři svatby najednou. Máňa Kafková si brala Bohouše Kozlíka, Máňa Novotná Frantíka Kafku a Máňa Vocásková (Pepičkova) Jarouše Veltruského, řezníka. Všichni přišli do sálu, přinesli tu „z białą główką“, známé kupičovské „kotlety“ a ženich-řezník samozřejmě klobásy. Maškaráci je mezi sebe přijali jakoby nic. Vždyť byli všichni z jednoho pytle.

Všechno má svůj konec, a tak i tento rej končil půlnocí, kdy začínala Popeleční středa a s ní i přísný půst až do Velikonoc.

„Kolodka“ – ukrajinský konec masopustu

Ukrajinci, stejně jako Češi, dokázali být na konci masopustu hodně veselí. Všichni zpívali, tancovali, hodně popíjeli a bujaře se veselili. Oslavy nazývali „kolodka“ podle toho, že mladíci si na tento den pokaždé připravili kousek hrubé kládky opatřený řetízkem nebo koženým páskem se zámkem. „Kolodka“ se pak snažili připnout na nohu každému „d'ad'kovi“, který přišel na oslavy do hospody pozdě. Ten se samozřejmě musel něčím vykoupit.

Na ukrajinské masopustní veselí vzpomínají naše babičky, Božena Vitebská a Marie Tomanová. Vzpomínka svědčí o tom, že ukrajinské „báby“ v ničem nepokulhávaly za „d'ad'ky“.

Babka prodala Židovi „pivnyčka“ (kohoutka) a hned si u něho koupila „kručok horilky“ (osminku kořalky). Venku ji popíjela a

prozpěvovala si. K ní se přidaly další babky, popadly se za ruce, tancovaly a zpívaly:

Aj, kolodka, kolodka,	Siv kolo méne,
Horiločka solodka.	taki hoči jak u méne.
Jak ja bulab molodša,	Taki hoči, taki brovy,
To vona bulab solodša	Takyj harnyj do rozmovy.

Pryjíchaly chlopčyky do méne	Oj siv kolo méne,
Kupuvaty pivnyčka vid méne.	papirosa zakuryv.
A ja cioho pivnyčka ne prodam,	Ja dumala,ščo vin méne fubyť,
Bo pivnyčok u méne hospodar.	A vin méne oduryv.

Po bouřlivých oslavách začínal „velekyj pist“ a ten půst Ukrajinci skutečně dodržovali.

Svatopostní období a Velikonoce (Červené svátky)

Skončilo masopustní veselí a Popeleční středou začalo období Svatého půstu. Ve středu šli katolíci do kostela a dp.Burzmiňski jim udělal křížek popelem z kočiček od minulých Velikonoc. Při obřadu každému připomněl: „Pomni, že prach jsi a v prach se obrátíš.“

Období půstu se skutečně poctivě dodržovalo. Půst byl nejen v pátek, nýbrž i ve středu. Netýkal se jen omezování v jídle, ale byly utlumeny i všechny zábavy a radovánky. Svatba v té době byla nemyslitelná. Výjimku v tomto tělesném a duchovním půstu tvořil svátek sv.Josefa. Velice se dbalo na to, aby kapely svým Josefům a Pepíkům zahrály. Dokud žil maršálek Józef Pilsudski, kapely vždy zahrála i u gminy a „posterunku“ policie „My pierwsza brygada“. Když Jaroslav Židlický se svou kapelou zahrál Josefu Kučerovi, přezdívanému pro malý vzrůst Kučeráček, ten ho teprve uznal za kapelníka; do té doby o něm nechtěl ani slyšet. Oslavy Josefa však probíhaly podomácku, žádná muzika v sále se nekonala.

Na dodržování půstu dbaly hlavně ženy a vařily tak, aby se přikázání neporušovala. „V živé paměti mám, jak se náš tatínek snažil půst alespoň trochu obejít. Maminka ho napomínala: ‚Jarko, dyť je post a budeš mít hřích.‘ Tatínek se ohrazoval: ‚Ále, Marjánko, dyť já sem se toho postu tolik nadržel, dyž sem byl v Austrii v plenu.‘“*(Vzpomínka V.K.)*

Po celé svatopostní období bývala v pátek pobožnost křížové cesty. Pan farář Burzmiňski přicházel do školy na exercice. V té době se každý věřící katolík držel církevního přikázání: „Alespoň jednou za rok s zpovídání a v čas velikonoční velebnou svátostí přijímání.“

S těmito náboženskými starostmi šly ruku v ruce starosti světské. Hledělo se, aby vše bylo důkladně uklizené, zvláště tehdy, bylo-li teplo. Maminky a babičky hleděly, aby se dodržovaly tradice dovezené z Čech.

Tři babičky

V „Zápotočkově“ uličce (Targové) rostávaly tři babičky: Mikolášková, Mezenská a Krejbichová. Byly to takové správné české babičky, poctivé a zbožné. Zbožností zvláště vynikala babička Mezenská, která žila u syna Ládi. Babička Mikolášková rostávala ve své chátce a byla to stále taková čiperka. Ráda dávala k dobru vyprávění, jak si za svobodna, než se vdala, koupila dva morgy pole za peníze, které si vydělala u novodvorského pána na žních. Babička Krejbichová byla zamklejší. Stále ji trápila vzpomínka na předčasně zemřelou dceru. Žili spolu s dědečkem u syna Jaroslava. Děda ještě pásli krávy, vodil je na provaze. Babička také pomáhala s nůškou, jak jen to šlo. Ostatní dvě babičky byly vdovy.

Dědeček Krejbichů byl silný kuřák a neustále byl při chuti. Jednou, když utahaný přivedl krávy z pastvy, dostal chuť na chleba se sádlem. Sádlo však bylo v komoře a ta byla zamčená. Dědu ale napadla spásná myšlenka. Běžel naproti k babičce Mikoláškové s prosbou, aby mu dala lžici sádla, že babičku moc bolí záda a chce namazat. Babička Mikolášková, duše dobrá, udloubla lžici sádla a dědu ještě napomínala, aby babičku dobře namazal. Děda pospíchal domů. Babičce to ovšem nedalo a běžela se podívat, co to té Pavlínce je. Jaké však bylo její překvapení, když viděla dědu, jak si pochutnává na krajíci chleba se sádlem. Rozparáděná běžela ven, až málem vrazila do Krejbichovic babky, která nesla vrchovatou nůši trávy.

Babičky postupně odcházely na věčnost. Nejdříve zemřela Krejbichová, pak Mikolášková. Také babička Mezenských se připravovala na poslední cestu. Vzorný syn Láďa ji umýval a připravoval šaty. Asi to dělal poctivě, protože babička to už nevydržela a zeptala se ho: „Láďičku, proč mě tak šlechtíš?“ A Láďa na to: „Maminko, to proto, že se tam potkáte s babičkou Mikoláškovou. Ta by mě mohla pomlouvat, že jsem vás špatně umyl.“

Na Velký pátek se pekly jidáše pomazané medem, na „červené svátky“ musela být nádivka s uzeným masem, která se dělala z housky nebo z krupice. Pekly se koláče s různým mazáním, ale nesměly chybět se „šimlem“. Pekly se také mazance a někdy i pletence (ale ty spíše až na „zelené“ čili Svatodušní svátky). V novější době se rozmohlo i uzené a klobásy. Na kupičovské uzené vzpomínal po letech pan učitel Kredba: „O svátcích jsem přišel ke Gregororovům. Jen jsem vešel, už mě zvali za stůl. Bedříšek vzal velký nůž, kterému říkal zabiják, a šel do komory pro uzené. To vám bylo tak dobré, že při pohledu na ně už se vám sbíhaly sliny. Zkoušel jsem také u nás uchovávat uzené v komoře, ale nevydrželo, bylo plesnivé.“

Malé chlapce, ba ani výrostky tyto přípravy ani trochu nezajímaly. Připravovali se jen na „ťukání“, podle Poláků „mocování“, vajec. Každý koukal, aby měl několik pořádných „krepců“ a vyťukal si co nejvíce vajec. Zkušeni dědové poznali „krepce“ ťukáním o zuby, pokud ovšem ještě nějaké měli. Někteří hoši si opatřili perliččí vajíčka, to byli skuteční „krepci“. Někteří se

uchylovali i k podvodům, vnitřek vejce vyfoukli a skořápku naplnili smolou. Takové vajíčko bylo skutečně nerozbitné a říkalo se mu „smolenka“. Ovšem, když mu na to ostatní přišli, dostal „nalastrováno“.

V čem spočívalo „třukání“ vajec? Chlapci si připravili velikonoční vajíčka uvařená natvrdo a předem se dohodli, kdo bude vajíčko držet a kdo bude třukat. Jeden držel vajíčko tak, že je objímal palcem a ukazováčkem a druhý do něj třukal. Začínalo se špičkami. Prohrál ten, komu prasklo vajíčko z obou stran.

Zvyk šlehání děvčat nebyl v Kupučově zaveden. Poláci začali s „oblewanym poniedziałkiem“, ale mezi Čechy se tento zvyk nevžil.

Svatopostní doba končila Svatým týdnem. Začal Škaredou středou. Škaredou proto, že v ten den Jidáš zradil Ježíše. Následoval Zelený čtvrtek. V ten den „odletěly zvony do Říma“ a až do Vzkříšení se nezvonilo, ani u oltáře. Zvonení nahrazovali chlapci řehtačkami. Na Velký pátek vše zmlklo. Chlapci a děvčata hlídali Boží hrob. Děvčata měla závojíčky, chlapci „rogatówki“ s páskem pod bradou, jako skutečná stráž. Podle vyprávění měli chlapci zelené uniformy, zřejmě jako hudba SKM, a děvčata prý klečela. Střídali se po dvou hodinách. Boží hrob byl hlídán až do vzkříšení. Na Bílou sobotu přinášeli Poláci svá typická velikonoční jídla do kostela k posvěcení, u Čechů to nebylo zvykem.

Vzkříšení bývalo na Boží hod brzičko ráno. Byla to radostná oslava zmrtvýchvstání Páně. Lidé byli k sobě přátelštější, jeden k druhému vstřícní a navzájem si přáli pozeňnané svátky. Při obřadu se zpívalo česky i polsky. V posledních letech před válkou začínal polský zpěv pan Karabela, „rzadca“ na statku pana Sumowkého (Čechům to znělo jako „žonca“). Měl mohutný hlas a kostelem burácelo: „Przez Twoje święte zmartwych powstanie...“.

Po oba dny svátků vládla v Kupučově skutečně sváteční nálada. Zvláště bylo-li pěkně a sucho. Lidé chodili čistěounce a svátečně oblečení. Každý se snažil mít na velikonoce něco nového, zvláště děvčata dbala na to, „aby je beránek nepokakal“.

Ve spojitosti s Velikonocemi se vyprávěly i různé příhody. Jednu ze svého mládí vyprávěla babička Anna Mařanová, narozená v roce 1839 v Korytech u Mladé Boleslavi.

Děvčata v každé době chtějí být hezká a líbit se. Proto se na Velký pátek chodila „mejt“ tichou vodou. Znamenalo to, že ráno, než se umyly, nesměly promluvit ani slovo. Když bylo babičce asi šestnáct, taky se s děvčaty domluvila, že se brzy ráno půjdou umýt do potoka, který tekł kolem Koryt od Svijan. Ten rok byly Velikonoce později, a tak bylo už docela teplo. Děvčata se dohodla, že půjdou spát „na loub“ do zbytků sena. V lomenici byly větší skoule, kterými bylo vidět ven. Děvčata se těšila, že jimi uvidí svítání a určitě nezaspí. Před spaním se pomodlila, aby to zítra dobře dopadlo, a usnula. Jedna z nich se ráno probudila dříve a spěchala se podívat, jestli už svítá. Cestou si zívla, jak se říká, „na celou hubu“ a ta jí

„vyskočila z pantů“. Prazvláštními zvuky, které vydávala, probudila ostatní. Děvčata leknutím vykřikla a bylo po tiché vodě. Postiženému děvčeti musel vykloubenou čelist napravit vysloužilý voják, pomocník ranhojiče. Děvčata se pak šla umýt do potůčku, ale už to nebylo tichou vodou. Zřejmě jim to však na kráse nijak neubralo, protože žádná z nich nezůstala „na ocet“.

Velykdeň neboli pravoslavné Velikonoce

Ukrajinci drželi v předvelikonoční době „Velykyj pist“. Trval stejně dlouho jako u katolíků a Ukrajinci jej přísně dodržovali. Říkali, že ten, kdo nedrží „Velykyj“, drží ho o zních. Květnou neděli nazývali „Verbna nedil'a“. Nesvětili kočičky, nýbrž vrbové pruty svázané do svazečků. Navzájem se jimi šlehali a říkali při tom:

„Ja nebiju, verba bije a za tyždeň Velykdeň.

Pascha, kovbaska, červone jajičko, Pascha nedalečko.“

Po „Verbne“ neděli začínal „Verbovyj tyždeň“. Byl to týden přísného půstu. Někteří staří lidé začínali půst již v pondělí a poslední tři dny pili jen vodu. Mladí začínali ve čtvrtek. Večer se pak sloužila bohoslužba na památku Poslední večeře – „Odyjanije“. Během bohoslužby se dvanáctkrát zvonilo (podle 12 apoštolů). Věřící s sebou přinesli lucerničky a různé druhy podomácku vyrobených svítidel. S rozsvícenými se pak vraceli domů (památku na hledání Ježíše a Jidášovu zradu). Po návratu domů kreslily kouřem ze svíčky na stropě široký kříž.

Vzkříšení začínalo o půlnoci. Kolem cerkve chodilo procesí neboli „provody“. Za zpěvu církevního sboru báťuška kropil svčenuou vodou cele okolí cerkve. Jakmile pronesl: „Chrystos voskres“, začal Velykdeň. Po východu slunce nanosili věřící před cerkev typická velikonoční jídla, aby je báťuška posvětil. Každý měl radost, když si báťuška z jeho koše něco vzal, aniž by se mu to příliš nabízelo.

V některých rodinách po návratu domů dědeček zapaloval kadidlo, aby se cítili slavnostněji. Ženy zatím prostíraly na stůl, aby byl co nejbohatší. Touto hostinou končil velikonoční půst. Hostina začínala vajíčkem, následovaly klobásy, šunka, různé jiné dobroty a v některých rodinách mívali i pečené sele. Skutečnou velikonoční specialitou byla nakládána šunka. Nakládala se do láku a před hostinou se omyla a na velkém plechu pekla v peci. Aby se příliš nevysušila, pokrývala se velkou plackou ze žitného těsta. Po upečení a placka sundala a dala prasatům. Šunka naopak putovala na stůl a za velkého mlaskání a pochvalování se začalo hodovat neboli „rozhovljatysia“.

Pravoslavní slavili Velykdeň tři dny. Byl to pro ně vůbec největší svátek. První den se vůbec nic nevařilo, všechno muselo být připraveno předem, pro lidi i pro zvířata. Po noci probděl v cerkvi, ulehali hned po hostině ke spánku. Bohoslužbu měli až odpoledne. Mezitím si zase dopřávali. Po tvrdém půstu jim chutnalo, ale mnozí neznali míru. Doktor

Nemoškalkenko na to byl pokaždé připraven, v zásobě měl dost ricinového oleje.

Po celou dobu pravoslavných Velikonoc se v cerkvi zvonilo. Zazvonit si mohl každý, ale ne na každého se dostalo, tolik bylo zájemců o zvonění. Lidé se zdravili „Chrystos voskres“ a odpověď zněla „Voistinno voskres“. Při tomto pozdravu se líbali. Toho využívali zvláště chlapi, aby mohli líbat děvčata. Třetí den chlapi děvčata polévali vodou a máčeli je ve škopku nebo jiné nádobě, případně v potoce. Od děvčat dostávali „krašanky“ (kraslice) a také „vypivku a zakusku“. Někdy se dohadovali, že si vajíčka vymění, byl to celý obřad, říkali tomu „miňka“.

Nezapomínali ani na své zesnulé předky, na hroby jim nosili dobrota z velikonočního stolu. Také o „horiločku“ se dělili, jeden kalíšek sobě, druhý mrtvému. Po třech dnech všechno ztichlo, i zvony a sousedé od cerkve si konečně oddechli.

Židovské jarní svátky

Na začátku března slavili Židé purim. Slavil se na památku událostí popisovaných v Knize Ester, týkajících se záchrany Židů před vyhlazením v perské říši. Utrzovali se v tom, že Bůh pomůže i v bezvýhodné situaci tomu, kdo v něho nepřestane věřit. Na ten den pekli kupičovští Židé speciální pečivo z nudlového těsta, které nazývali „Amanovo ucho“ (správně Hamanovo podle postavy z Knihy Ester, ale kupičovští Židé nevyslovovali H). Byl to veselý svátek, při kterém se mohl pít i alkohol a různé legracky.

V dubnu se slavil pesach, v Kupičově zvaný pejsach. Trval osm dnů a slavil se na památku vyvedení Židů z Egypta. Používalo se „pejsachové nádoby“ které bylo celý rok uschované v bedně. Jídlo se připravovalo podle přísných předpisů. Jedly se především nekvašené chleby zvané macesy. Běžné potraviny i předměty, které s nimi přišly do styku, musely být z bytu odstraněny. Otec se syny hledal zbytky kvašeného chleba, chamec, při světle svící a pak je podle přesně stanovaného rituálu spálil. Pokaždé se něco našlo, protože matka vždy nějaké kůrky připravila.

Nejlepší macesy byly z Dubna. Ozeránští Židé mleli mouku na macesy ve mlýně u Houzviců na Sušibabě. Než začali mlít, řádně vyčistili mlecí zařízení a rabín tam pronesl nějaké modlitby. Tento rabín nebyl u svých oveček příliš oblíben. Zdálo se jim, že není dost ortodoxní a pásli po něm, aby ho nacytali. Podařilo se jim to právě ve mlýně u Houzviců. Rabín se šel po obřadu ohřát k Houzvicovům do kuchyně. Zrovna vybírali pečené brambory z trouby a pobídli rabína, aby si s nimi vzal. Neodmítl a v tu chvíli vešli jeho dva souvěrci. Když viděli, že rabín jí brambory z křesťanské trouby, udělali „givalent“, že jí brambory, které jsou „trejfe“, protože ve stejné troubě se peče vepřové, od kterého je trouba jistě postříkaná. Tak se jim podařilo neoblíbeného rabína z Ozeran vypudit.

Apríl

Bylo sychravé jaro roku 1933, prvního dubna. V Kupičově panoval zvyk, že v ten den se lidé navzájem „vyvádějí aprílem“. Také Věna Ledvinů (Otokárův), který se vracel z práce v Lešnerově mlýně, měl apríla plnou hlavu. Ten, na koho v té souvislosti myslel, mu zrovna kráčel vstříc. Byl to Tóna Bucků, bratranec a soused. Věna nasadil vážný obličej. Pozdravili se a Tóna se hned starostlivě ptal, co se mu stalo. Věna na to, že nic zlého, ba právě naopak. Doslechl se o něčem, ale nesmí se o tom zatím mluvit. Tóna byl napjatý jako struna a škemral, aby mu to Věna prozradil. Ten dlouho odmítal, ale když se Tóna dušoval, že bude mlčet jako hrob, začal mu „dobrou zprávu“ tajemně sdělovat. Ostražitě se při tom rozhlížel, jestli někdo neposlouchá. Prý se proslýchá, že polské úřady budou proplácet nějaké peníze za „szarwarwk“ a „turu“, a dokonce prý mají vracet něco z „podatku“, který platí nevojáci. Tóna byl z té zprávy úplně vedle. V cestě už ani nepokračoval, vrátil se s bratrance domů. Rozešli se s Tónovým ujištěním, že skutečně ani nemukne.

Doma se Věna ještě ani pořádně neusadil za stůl, aby se po šichtě nasnídal, když se pod okny kmitl strejc Bucků. Sotva zaslechli jeho charakteristické pokašlávání. Tóna skutečně doma „ani nemuk“ a strejc se rozhodl, že železo se musí kout, dokud je žhavé. Kdo dřív přijde, ten dřív mele. Věděl, jak to na úřadech chodí, byl přece obecním bubeníkem, a tedy „poloúřední osobou“.

Začal u starosty Josefa Kafky na Rynku. Ten zřejmě hned věděl, o co jde, a tak ze sebe soukal, že taky něco zaslechl, ale že „virklich“ nic nemůže říci, a milého Bucka poslal do „gminy“, kde prý se to má vyplácet. Bucek dal spánembohem a už si to tam hasil.

V přední kanceláři seděli mladí úředníci dosud neznalí českých zvyklostí. Cítili se dotčeni, že ten dědek je vyrušuje z „pilné práce“. Když se nedal odbyt, poslali ho za „wójtem“ Grabowskim. „Wójt“ ovšem kupičovské zvyky znal, a proto se hned zeptal, kolikátého je. Když Buckovi došlo, že je apríl, vylít z „gminy“ a rozčileně uháněl k Ledvinovům. Tam udělal v chátě „bunt“, prásk dveřmi a byl pryč. Za chvíli přiběhla i teta Bucková a láteřila, jak Ledvinovi kluci jejich Toníčkovu ubližují. On je chudák tak sám a vy, Ledvinovi kluci, jste na něj čtyři.

Příbuzenské a sousedské vztahy se takovými apríly nepokazily nadlouho. Hněv měl asi takové trvání jako dubnová přeháňka, brzy se opět objevilo sluníčko.

Žně a dožínky

Konečně jsou zde! Tolik toužebně očekávané dožínky! Co vše ale předcházelo, než nastal ten toužebně očekávaný den?

Všechno to vlastně začínalo již v zimě. Žádný pořádný hospodář nečekal s opravou náradí až na dobu, kdy je potřeboval. Kdo vlastnil

„žnivárku“, ten ji ošetřil a uklidil pod střechem hned po žních. Tenkrát se nenechávaly stroje venku napospas počasí. Kdo měl jen hrabici, chránil ji jako oko v hlavě. Taková hrabice visela buď na špejchaře nebo v komoře,

„Počkej mámo, až jak to dopadne“

Byla senoseč a vedro bylo úmorné. Manželé Brázdovi, Pepča s Boženou, se vraceli s kopení. Sušili nejen na svém, pomáhali i švagrovi Vašíkovi Kalivodovi. Cestou domů se zastavili v Pivně u Josefa Příkladného dole na Varšavské ulici. Tehdy to byla ještě prašná cesta. Otevřené dveře přímo přitahovaly unavené kolemjdoucí.

Když vkročili do krčmy, dali si pivo a pozorovali společnost. Za jedním stolem si dva muži vyřizovali účty. Hned se drželi pod krkem, hned zase byli v křížku. Pepčovi to nedalo a přes varování manželky jim šel radit. Trochu se zajíkal, a tak jeho rady vypadaly asi takto: „É - ty ho vem takle a é - ty ho vem takle.“ Brázdka ho marně upozorňovala, že už by měli jít domů. Odbyl jí: „É - počkej, mámo, až jak to dopadne.“

Brázdovy rady však zápasníky přestaly bavit. Ten silnější ho chytil za límec, slabší mu pomohl a vyhodili ho před hospodu, doprostřed prašné cesty. Z mračna prachu se ozvalo: „É - mámo, už můžeme jít, už vím, jak to dopadlo!“

nikdy ne v otevřené kůlně. Hrabice se důkladně prohlédla a odstranilo se to, co již o žních pozlobívalo. Do zásoby se zhotovil nějaký ten roženec, nějaké to hrabiště a náhradní kolíčky ke hrábím. Také na náhradní násadu k podávkám se muselo pamatovat. Velmi důležitou přípravou na žně bylo mláčení žita cepy. Jen takto mláčená sláma byla kvalitní na „pobřísla“ a došky. Sice již existovala i mlátička na dlouhou slámu, ale většina lidí dávala přednost slámě mláčené cepy.

Také hospodyně se musely připravit na žně, a to důkladně. Po generace věděly, že žňová strava musí být vydatnější, protože „tahat hrabici“ celý den je těžká práce. Proto také při masopustních zabijačkách koukaly nadělat zásobu brabců neboli vejpeček zalitých sádlem. Z brabců býval velice rychle připraven vydatný oběd. Ještě

dnes, po šedesáti letech, na to vzpomínají Poláci, kteří tehdy žili v Kupičově.: „Pamatuješ, jak se nám líbil ten jejich český řád? Jak byli sehraní! Přijeli z Pole a hned se každý chopil svého díla, i ty děti, které byly doma. Ty musely mít především připravenou čistou vodu pro koně v čistém napájecím žlabu. Hospodář se staral o nakrmení koní a hospodyně doslova běžela připravovat oběd. Pamatuješ, čím topili? vždyť oni spálili i ty větvičky s chvojím. Na jaře z toho nasekali otýpky, které do žní vyschly a pak hořely jako síra. Češka rychle zatopila, nadloubala na pekáč brabce, k tomu přidala předem v troubě upečené brambory nebo knedlíky. Než to připravila, plotna byla už rozpálená a ohřáté to bylo vcukuletu. To vám povídám, kdo jste to nejedl, tak nevíte, co je dobré.“ To je část rozmluvy Moniky Śladewské a Mirka Sokolowského.

Takové tedy byly žňové přede hry. Když přišlo jaro, sely se jařiny, sázely brambory, „vokopávalo“ se, „vovorávalo“ a plelo. Pak nastala

senoseč, a než se kdo nadál, obilí zlátlo a žně začaly. Kupičovem se začal ozývat klepot kos. Podle rychlosti a síly úderu se dalo poznat, který hospodář klepe. Na klepání kosa se kladl veliký důraz. Staří sekáči poučovali mladé: „Hochu, pamatuj si, že dyž nenaklepeš kosu ty, tak vona bude klepat tebou.“

Ne vždy žencům počasí přálo, ale vždy se vše sklidilo a dostalo pod střechu. Někdy bylo úmorné vedro a při té namáhavé práci žencům prahlo. Žízeň hasili vodou, kterou si přinášeli v opletených láhvích (demizónech). Když „za Polska“ poklesly ceny chmele, jen málokteří si mohli dovolit nosit s sebou pivo. Někteří zase pili vodu ze šetrnosti

Bývaly také mokré roky a požaté obilí se muselo vynášet na „hrudky“ na nosítkách. Všechny rozmary přírody lidé zdolávali pokorným „bud' vůle Tvá ...“ a nikoho ani nenapadlo, aby pracoval v neděli. Neděle byla dnem pobožnosti a odpočinku. Dopoledne šel každý do svého kostela a odpoledne se odpočívalo. Strejcové kouleli kuželky třeba u Ducháčků, u Tomanů nebo u Černíků. Tety se scházely na táčích. Děvčata se špacírovala po Kupičově a hoši, když již byla „ruka v rukávě“, chodili za nimi. Většina hochů však hrála „siatkówku“ na Rynku před Kožňárovými. Někdy se strefili Kožňárovům do okna, ale to jaksi patřilo k věci. Hoši se složili a sklenář Josl to zasklil. „Pracovat“ museli jen „podrostci“, protože krávy se chtěly pást. V neděli se nehnalo daleko, jen „za Valentku“, „za Žitnovy vrby“ nebo „mezi dvě strouhy“. Tam se hrály různé hry a běhalo po „nové cestě“, třeba až „k Ziňovi“. Navečer se hnalo domů dříve. maminky to tolerovaly a do dížek ani moc nekoukaly. Chtěly si ještě jít posedět na některou z laviček. Těch bývalo po Kupičově víc než dost. Když nestačila lavička, vynesly se židle. Zde se povídalo o všem možném, ale i ti největší povídalečkové utichli, když k nim z některého konce dolétla písnička zpívající mládeže.

O žních se stávaly různé příhody. Po první světové válce, když se za vlády Polska poměry konsolidovaly, začali majetnější hospodáři nakupovat zemědělské stroje. Stroje byly samozřejmě z Československa, dovezené prostřednictvím firmy Rudolf Jozef, a v Kupičově je prodával Václav Houzvic. Také Josef Štenc si koupil „žnivárku“ a v domnění, že při předvádění vše pochopil, hned druhý den vyrazil sekat. Zapřáhli dva páry koní a s veselou vyjeli. Přijeli na pole, spustili vál, ale „žnivárka“ nešla. Nezbyvalo nic jiného než dojet pro mistra Kobuse, strojního zámečníka a kováře v jedné osobě. Pan mistr nasedl a uháněl na pole. Filuta mistr poznal už při prvním pohledu, že jde o maličkost. Nechal však zvednout a zase spustit vál, pokýval hlavou a prohlásil, že tuto závadu nelze odstranit na poli. Mašinu tedy přivezli ke Kobusovi na dvůr, ten ji ještě jednou obešel a na dotaz pana Štence, kdy to bude hotové, prohlásil: „Spolehněte se. Kdybych měl dělat až do rána i se svými pomocníky, tak to udělám.“ Když pan Štenc druhý den brzy ráno přišel, skutečně byla mašina opravená a běžela jedna radost. Na otázku, kolik bude oprava stát, Kobus bez mrknutí

oka odpověděl, že dvacet pět zlotých. Pan Štenc milerád zaplatil a byl šťasten, že „žnivárka“ funguje. Tento obnos byla týdenní mzda dělníka, ale mistr Kobus to brzy prolil hrdlem. Ovšem při posledním tahu nevzal Kobusku s sebou a ta to na něho ve zlosti všechno vyzvonila v truhlárně u souseda Jaroslava Kučery.

„Véno, někdo je v žitě“

Již téměř týden zuřila německo-sovětská válka. Sověti ustupovali, či spíše utíkali. Lidé byli vyděšení. Báli se, že by mohlo dojít k rabování, a tak schovávali věci, o které by neradi přišli. Také babička Brožová na Berestově měla strach o dědečkův kozich a dobře jej schovala.

Válka sice zuřila, ale lidé normálně pracovali. Berestovský Ukrajinec Andrej Sapiolka šel také do služby. Byl hlídačem v kupičovském mlýně. Když kráčel kolem chátě Vašíka Brože, bylo už pozdní odpoledne, ale sluníčko bylo v té letní době ještě dosti vysoko. Najednou zaslechl v žitě přes cestu od chátě nějaký šustot. Andrej nedávno slyšel, že sovětsí vojáci se schovávají v obilí, nařkají jako ranění, a když k sobě přilákají Němce, ihned po nich stílejí. Ten šustot ho tak rozrušil, že běžel k Brožovům a již od branky volal: „Vénu, odčepe sobáku, u tebe chtoś v žéti je!“ Véna skutečně „sobáku“ odvázal, svolal sousedy a pospíchali k žitu. Jenže pes nereagoval na šustot vůbec nepřátelsky, ba naopak vrtěl ocasem a jako by se usmíval. „Užá, vem si ho!“ na něho vůbec nepůsobilo.

Šustot se blížil, někteří mužští couvali, jen Andrej stál na cestě s velikou hroudou v ruce. V okamžiku nejvyššího napětí vyšla z obilí – babička Brožová. Schovala do žita dědečkův kozich a ne a ne ho najít.

Také Josef Kulich zažil zvláštní příhodu se „žnivárkou“. Měl ji novou a poprvé do ní zapřáhl koně. Pokud jela naprázdno, bylo vše v pořádku, jakmile však „zapnul mašinu“, bylo zle. Koně zvyklé jen na klapot vozu, rachot „žnivárky“ tak poplašil, že doslova vletli do sousedního brambořiště. Uháněli přes řádky a hrozilo, že se mašina převrhne. Pan Kulich však byl duchapřítomný a po vykroužení několika kol v bramborách a obilí se mu podařilo koně zastavit. Klepali se jak osiky. Netrvalo to ovšem dlouho a zvykli si.

Některé žňové příhody se odehrály jen ve vyprávění pantáty Lojzika V. Tento soused byl v Kupičově všeobecně známý „brechun“. Nelhal však proto, aby někomu ublížil(své příhody prostě dával k lepšímu. Nechme ho tedy vyprávět:

„Dyž vám to budu vypravovat, tak mi nebudete chtít věřit, ale vono se mi to tak vopravdu stalo. Sváželi sme mandele. Jedeme s fůrou domů a já koukám, jak ten náruční kůň má furt povolenější prostraňky. Švapnul sem ho bičem a koukám - řemínek nikde. Řek sem si to nic, ten je ve snopech a až budeme skládat, tak se najde. Fůru sme složili do přístodůlku a piliár hromů řemínek nikde. Koupil sem novejš u Heršla a nádeji sem měl, že tamten najdeme, až budeme mlátit. Nic se nenašlo, ani dyž sem dával do mašiny. Máma kasala slámu a vázala, Máňa byla u ouhrabků a taky nic neobjevily. Zbejvalo mlejnkování a příprava do mlejna. Vono piliár hromů a láter zas nic. Máma pocívala mouku a dělala buchty a zas nic. Mouka byla pěkná, z

Lešnerovýho mlejna. Dyž máma vyndávala buchty z trouby, tak se srce na ně smálo. Nedalo mi to a pro jednu teplou sem si mák. Rozlomil sem ji, aby vystydla a tisíc facek, ten řemínek byl v ní.“

Jiná příhoda: Začínaly žně, sluníčko pražilo a my se s mámou vypravovali na pole. Máma povídá: „Lojzo, voblíkní se, je tam zima. Vzal sem si ten krátkej zimníček s tým kožichovým límcem. Hrabici sem hodil přes rameno, brousek sem dal do toulce a byl sem připravenej. Máma si vzala dva mandele pobřísel na záda a vyrazili sme. Byl to jen kousek, tak sme šli pěšky. Došli sme na místo a dali se do práce. Já přísekával a máma vodbírala. Jak tak přísekávám, koukám a von vám přede mnou lejžel pořádněj kožan. Potichu sem vzal vod mámy roub a praštil sem po ňom. Asi sem ho trefil, protože udělal kotrmenec, ale upaloval dál. Já čerstva za nim a von ke strouze a šup pod led.“

Čas při práci rychle ubíhal a žně se chýlily ke konci. Nadešel čas dožínek. Jak bude vše probíhat, bylo dávno dohodnuto. Teď se jen určovalo, kdo a kdy co udělá.

Hlavním organizátorem byl Jaroslav Židlický, kapelník a předseda SKM. Velmi důležitým úkolem pokaždé bylo, koho požádat nebo spíše poprosit, aby vzal roli pantáty a panimámy a roli dědečka a babičky. Museli to být lidé vážení, kteří měli pochopení pro spolkovou činnost a udržování tradic přivezených z Čech. Zároveň to nesměli být žádní škludlilové, nýbrž lidé, kteří nelitují groš na podobnou činnost.

Dlouho se vzpomínalo na ty dožínky, když pantátou byl Josef Tošner „ze zahrad“ a panimámou jeho manželka Marie, rozená Selingerová. Oba byli velkými českými vlastenci a mecenáši národního života. Pan Tošner byl předsedou Kola České matice školské v Kupičově. Paní byla velice aktivní v pěveckém kroužku a podporovala lidové tradice („maškaráky“ apod.). Vedla také kroužek ručních prací žen.

Úlohy dědečka a babičky se velice krásně zhostili manželé Brožovi. Oba se narodili ještě v Čechách, dědeček v roce 1850 a babička v roce 1853. V té době měli již dávno za sebou zlatou svatbu. V Kupičově je nikdo jinak neoslovoval než dědečku a babičko. Byla to velmi vážená a nábožensky založená rodina. Dědečkův bratr byl v Čechách učitelem a svého bratra v Kupičově zásoboval českými knihami. Brožovi byli také velice činní ve sporech s pravoslavnou církví, když nechtěla povolit stavbu katolického kostela v Kupičově.

Jakmile bylo vše personálně zajištěno, nastala příprava dožínkového průvodu. Řádně připravení museli být i vybraní koně i s povozy. Koním se leštila kopyta a splétala hřiva, aby se v průvodu pěkně vlnila. Pentlemi a věnečky se ozdobili jak koně, tak i povozy. To byla práce děvčat. Hoši měli na starosti koně a postroje. Postroje, hlavně poklice, musely jen svítit. Ta nejšikovnější děvčata pletla dožínkový věnec. Byl z obilních klasů a květin. Také hrábě, kosa a hrabice musely být ozdobené. V

určený den, když bylo vše připraveno, začal se řadit dožínkový průvod. Děvčata v krojích, chlapi většinou v černých kalhotách a bílých vyšíváných košilích nasedli na žebříňáky, kapela se zařadila do čela průvodu, kapelník dal znamení a za zvuků pochodu „Kolíně, Kolíně“ se dožínkový průvod vydal do kupičovských ulic. Postupně se přidávali i přihlížející a celý průvod směřoval na Rajčur. Zde na ozdobené sesle zasedli pantáta s panímámou a dědeček s babičkou. Ženci utvořili špalír a uprostřed něj děvče s mláďencem nesli dožínkový věnec. Předali jej pantátovi a panímámě. Ti je přivítali chlebem a solí. Přitom se zpívalo: Panímámo zlatá,

otvírejte vrata,
neseme vám věnec
ze samého zlata.

To jsou dobré, zlaté časy ty naše dožínky.
Máme pivo, máme maso, pořádný kus pečínky.
Už neste, panímámo, večeri,
už vám jdou ženci do dveří.

Pantáta je hodný pán,
on nám daroval
piva velký džbán.

Byl tam také stůl, na kterém byly různé dobroty a ve džbánu se roznášelo pivo. Po skončení tohoto slavnostního obřadu šli za zvuku kapely všichni do sálu. Tam se vesele tancovalo, zpívalo a hodovalo třeba až do rána.

Česání chmele a dočesná

Věra Vocásková-Urbanová, 1919

Každý rok časně zjara vzpomínala maminka, jaká to byla dřina, když se v Kupičově pěstoval chmel. Každé jaro chodívala se svou maminkou a sestrou Marií do chmelnice. Počasí bylo většinou ještě chladné a často nebyla nouze ani o nějakou tu plískanici. Práce však musela být hotová včas, a tak se na počasí moc nehledělo. Maminka prý je vždy těšila, že se ta přehánka za chvíli přežene. Skutečně se přehnala, ale přes naše záda.

Česání chmele bývalo veselejší. Česal se v srpnu, bylo pěkné počasí a o zábavu se pokaždé postaraly Ukrajinky, které při česání pomáhaly. Ukrajinky se na chmel vždy těšily, nemohly se dočkat, kdy to už propukne. Obvykle si již o dočesné zamlouvaly místo na příští rok. Při česání velice rády zpívaly dojemné ukrajinské písničky, třeba o kozákovi, který padl v boji s Tatary, ale v repertoáru měly i ty „lechťivé“. Staré babky

Lovecká příhoda

Strejc Václav Selinger vyprávěl příhodu, která se přihodila, když se vypravil na lov se švagrem Johanem Židlickým. Byli tehdy tak lovuchtiví, že vstali ještě dříve než obvykle, dali koním a do snídaně chtěli něco ulovit. Měli namířeno jen do nedaleké chmelnice. Domluvili se, že Johan vezme toho šikovného pejska, kterému nic neuteče.

Jakmile vkročili do chmelnice, pes ihned zavětlil. Okamžitě si připravili „flinty“ a pospíchali za ním. Když k němu doběhli, viděli, že štěká nahoru. Podívali se tam a uviděli mohutného kocoura sedícího na vrcholku štoku. Moc je to dopálilo a chtěli se kocourovi pomstít. Johan štvál psa a Václav měl třást štokem. Až kocour spadne, pes už si s ním „dá rady“. Václav tedy zatřásl a tu se stalo něco nepředvídaného. Kocour seskočil, ale zasekl se předními drápy Johanovi do levé skráně a zadními do krku a zůstal viset. Čím více na něj pes zesponu dorážel, tím pevněji se kocour držel. Johan nepřičetně nařikal bolestí a prosil: „Václave, prosím tě, sundej ho!“ Václav mu chtěl vyhovět, popadl kocoura, ale čím víc se ho snažil odtáhnout, tím pevněji se kocour držel. Nakonec se to přece jen podařilo, ale Johanova levá tvář byla rozbrázděná hlubokými škrábanci až k bradě. Krve z toho bylo hodně, ale ještě více ostudy. Na táči se o tom vyprávělo několikrát za zimu.

vyčerpané. V pozdních hodinách na nás také přicházela dřímota, ale nebyly jsme samy. V dřímání vynikala jedna z kupičovských tet. Jejím muže to hrozně rozčilovalo, ale nevěděl si s ní rady. Nějaký zkušený děda mu poradil, aby ji pořádně rozčilil a bude po spaní. Skutečně to „dějstvovalo“. Strejc každý večer zavdal příčinu k nějaké hádce, teta se rozparádila a bylo po dřímání.

Česání chmele bylo zejména pro ukrajinské česačky školou pracovitosti. Viděly, že díky pili se Češi dopracovávají k blahobytu. Bohužel většina Ukrajinců viděla jen ten blahobyt, ale tu tvrdou, poctivou práci ne. Na mne to vždycky dělalo dojem, že my Češi jsme pro ostatní takovým světlem ve tmě, které jim ukazuje cestu.

zase „hnuly skázky“, někdy tak strašidelné, že se děvčata bála, když si potřebovala odskočit.

Zlatým hřebem bývala dočesná. Byla vždy slavnostní, se skopovým v zapražené omáčce, které Ukrajinkám obzvláště chutnalo. Popíjelo se pochopitelně pivo, vyhrávala harmonika a Ukrajinky vyzpěvovaly a vytáčely. Končovalo se v pozdních večerních hodinách a ještě dlouho doznívaly hlasy rozjařených Ukrajinek vracejících se domů.

Chmel se sušil porůznu, třeba na půdách. Pokud si pamatuji, nejlepší sušárnu měl Volod'a Ducháček, jako děti jsme si v ní hrávaly. V paměti mi zůstalo žokování. Na půdní otvor se připevnil žok, do něj vlezl člověk, který chmel ušlapával. Nad hlavou měl kulatou desku a chmel se sypal kolem ní. Čím bylo chmele v žoku více, tím vystupoval šlapač výše, a když byl žok plný, snadno z něj vylezl.

Když tatínek zemřel, česaly jsme samy, vždy do pozdních nočních hodin. Pamatuji se, jak jsme bývaly

Svatováclavská pouť

Úcta k svatému Václavu, patronu země české, měla mezi Kupičováky, většinou přistěhovalci z Mladoboleslavska a okolí, hluboké kořeny. Z generace na generaci se předávalo vyprávění o slavných procesích do Staré Boleslavi. Proto také katolický kostel v Kupičově byl zasvěcen svatému Václavu a na jeho svátek byla v Kupičově pouť.

Bývala to slavná pouť. V kostele se sloužila slavnostní mše svatá, která končila Svatováclavským chorálem. O svátku i před ním chodili lidé ke zpovědi, hlavně ti, kteří nesli světcovo jméno (a těch bylo v Kupičově více než Josefů). Vroucně se modlili a prosili, aby nedal zahynouti nám ani budoucím. Tato prosby byla vyslovována zvláště naléhavě, když se nad starou vlastní začala stahovat nepřátelská mračna.

Oslavy svátku Václava se neobešlo bez muziky. Muzikanti na své Václavy nezapomínali a pokaždé jim zahráli.

Světské veselí poutě se konalo před kostelem, na cestě vedoucí do Černilova. Bylo zde mnoho kramářů, kteří měli ve svých boudách roztodivné zboží. Nechyběli ani různí kejklíři a podvodnickové slibující velké výhry. Známí byli ti s hromádkou cukrátek, které neustále přepočítávali, a lidé měli hádat, zda jich je sudý nebo lichý počet. Neustále pokřikoval: „Para a do tej pareczki jeszcze jedna pareczka!“ a nakonec zvolal: „Para czy nie para?“ Naoko nechal sem tam někoho vyhrát a pak ho pořádně „očesal“. Mnoho lidí od něho se smutnou odcházelo. Lepší už to bylo u flašinetáře. Měl na flašinetu mořské prasátko a krabici plnou planet. Za pětigroš prasátko vytáhlo planetu a hned jste věděli, na čem jste.

Kdo měl chuť na klobás, mohl si ho koupit u Matvieje Volčuka-Uchara, kterého si najal Jaroslav Veltruský. Větším hochům byl „Uchar“ (frajera, těžká pára) akorát pro blázny a Vašek Mokrů mu u ucha střílel z „puhače“. Kramářské boudy byly plné korálů, prstýnků, řetízků, přívěsků, zrcátek, hřebenů všech možných tvarů, svatých obrázků, růženců, píšťal a píšťalek, trumpetek a foukacích harmoniček. Pro strejce a dědečky zde byli různé „cigáršpičky“ a „pravé jantarové“ fajfky. Na kluky bylo pamatováno velkým výběrem kudel a nožíků „rybiček“. Byly tam i pořádné nože jako „magnitnaja lošad“ nebo „Magnitnaja stal“. Bylo tam prostě pro každého něco. Hluk pestrého davu Čechů a Poláků, dětí i dospělých, byl umocňován píšťalami, trumpetkami a výstřely z „levorverů“ na kapslíky a „puhačů“ na korky. Sem tam bylo slyšet i lamentaci některé matky, když se jí dítě zapletlo do davu.

U chatě Tondy Kremlového si zřídil ateliér potulný fotograf. Každý si mohl vybrat pro fotografování kulisu, která se mu líbila. Mohl se z vás stát pilot, poutník stojící pod palmami, mohli jste se octnout na břehu jezera nebo moře. Zvláštností zde byla dvojice pěvců, muže se ženou, kteří zpívali populární šlágr „Umówilem się z nią na dziewiątą“. Měli veliký úspěch, mládež písničku kupovala jako divá. Při pozdvihování je polský

policista napomínal, aby nezpívali, ale neuspěl. Bylo zde všechno, chyběl pouze „rajtaraj“; ten býval na Rajčůře většinou o pravoslavné pouti.

Když přišlo pozdní odpoledne, toto nádherné setkání lidí s těžko popsatelnou atmosférou radosti a nadšení pomalu utichalo. Kramáři začali rozebírat boudy a my děti jsme měli slzičky na krajíčku. Navečer jsme se tam ještě běželi podívat, ale byly tam už jen pohozené papírky.

Kramáři pochopitelně nedávali nic zadarmo, a tak jsme si museli jako děti peníze na pouť předem našetřit. Ne že by nám rodiče nechťeli nic dál, ale moc taky nemohli, proto jsme si vydělávali „vinšováním“ babičce a dědečkovi či hodné tetě a strejcovi. Některým tetám třeba neměl kdo natrhal lípový květ na „lípový thé“, a to býval také zdroj příjmů. Chodívali jsme stavět kuželky a někdy jsme vzali na pastvu Duvidovy krávy, které nakoupil a neměl čím krmit. Naším strejcům se ovšem moc nelíbilo, že Žid pase na českých lukách. Zdrojem příjmu bylo také sbírání klásků. Zrní z nich pochopitelně moc nebylo, ale když rodiče trochu přidali, hned se běželo k Heršlovi Baterovi. Ten koupil jakékoliv množství, a také „schoře“ od těch starších. Tím jsme se učili již od dětství šetřit a hospodařit.

Posvícení

Naši předkové drželi posvícení skutečně poctivě a řádně vesele. V Kupičově bývalo začátkem listopadu. Všechny polní práce už musely být v té době hotové a zbývalo jen ošetřování dobytka.

Posvícení se drželo tři dny. První den, v neděli, byla muzika pro mládež, v pondělí byla sousedská a „v outerej vo posvícení“ se stínal kohout. Museli to ti naši předkové skutečně slavit jak se patří, protože Ukrajinci si mysleli, že je to největší český svátek. Tak to také řekl jeden ukrajinský chlapec báťuškoví a zdůvodnil to tím, že „try dni na sali muzyka hraje“.

Při přípravách na posvícení bývaly ženské v jednom kole. Uklízelo se z gruntu, a pokud bylo počasí, tak se i bílilo. Všechno „muselo bejt jak se sleduje a patří“. S vařením a pečením to taky nebylo jednoduché. Musela být pochopitelně husa, ať už se zelím nebo v zeli. Někdy si několik sprátelených rodin koupilo pořádného skopce neboli „skopa“. Polévka nemohla být jiná než z husích drůbků, pořádný „kaldoun s trubelkami“. Nesměly samozřejmě chybět koláče. Nepekly se v troubě, nýbrž v peci. Vše se připravovalo podle zvyklostí přivezených z Čech. Někteří z pravoslavných Čechů, kteří byli Ukrajincům za kmotry, zvali si tyto spřízněné Ukrajince na posvícení. Těm nejvíce chutnaly „česky brábcí“ a „krendliky“.

Velké přípravy bývaly rovněž na úterý. Stínal se kohout, ale hlavním bodem programu bylo „posvícenské kázání“. Hoši se na to připravovali skoro celý rok. Míval to na starosti František Novotný, Josef Židlický a jejich kamarádi. Ceremoniál začínal tím, že dvěma zájemcům o

Sirob

Za Poláků byl cukr poměrně drahý. Kilo stálo zlotku a to byla polovina denního výdělku zemědělského dělníka třeba při vybírání brambor. Drahota na lidi dolehla zvláště v období světové krize. Naše hospodyňky si ovšem dokázaly poradit. Daly se do vaření sirobu z cukrovky. Jenže chyba lávky, vaření sirobu bylo zakázané. Polský stát měl totiž na cukr monopol. Některé hospodyňky si vypomáhaly sacharinem, ale ten byl také zakázaný a navíc stál zase peníze. Sacharin prodával jeden podomní obchodník, Žid z Tuličova. Celý svůj obchod nosil na zádech v pytli. Měl také speciální váhy. Na obou stranách dřívka zavěšeného na provázku měl pověšená víčka od „pomalinu“ (krému na obuv). Sacharin prý mívával schovaný u Pácalů v peci. Pokud jej nosil s sebou, mívával jej v poklopci. To byl také jeden z důvodů, proč neměly hospodyňky o sacharin zájem. Sirob byl přece jen nejlevnější, práce se totiž nepočítala.

Sirob se vařil většinou večer při zatemněných oknech. Polská policie totiž neustále slídila, a pokud měli na někoho podezření, dělali i prohlídky. Když někde něco objevili nebo hospodyňku přistihli při činu, musela na měsíc do „areštu“. Některé tam chodily jen měsíc přespávat, ale některé tam trávily „kruhlé sutky“. Mnohá to nesla velice těžce a celý měsíc proplakala. Byly ovšem i takové bodré hospodyňky, že dobrá nálada je neopustila ani v „areštu“. Jednou se na ně přišel podívat sám „wójt gminy“ pan Grabowski s nakroucenými kníry a zeptal se jich: „A co kobietki miały dobrego na śniadanie?“ Jedna z neenergičtějších bez velkého rozmyšlení odpověděla: „Panie dobrodzieju, kafe a k tomu chleba s sirobem.“ Wójt se nezmožil ani na slovo a rychle odešel. Ta bodrá řekla se smíchem: „To sem to tomu Antkovi dala, všimly ste si, jak čerstva byl venku?“

Ten měsíční „arešt“ nebyl pro rodinu lehký, když maminka byla tak dlouho pryč. To bylo radosti a vítání, když se konečně vracel! Po jednom takovém obzvláště srdečném vítání přibyla do rodiny, když se naplnil čas, hezká zdravá holčička. Sousedi jí říkali „sirobová“.

stínání hoši zavázali oči, udělali kolem nich kruh a dovnitř vypustili kohouta. Každý ze dvou soků se snažil kohoutovi useknout hlavu a stát se hrdinou. Zlí jazykové však tvrdili, že stejně byli pokaždé domluveni a že jeden zpod šátku trochu viděl.

Zatímco probíhal boj, kázal „kazatel“ o dobrých i zlých skutcích spoluobčanů. Žádné servítky si při tom nebral. Jednou na jarmarku se například stalo, že si jedna teta vybrala krajku „gipiur“, zapomněla zaplatit a kramář na to přišel. V kázání pak zaznělo: „Gipiur, gipiur ten je toho původce, ten utrápí mé srdce.“ Potrefená teta popadla hůlčičku a už si to hnala na „kazatele“. Tím se prozradila a smích nebral konce. Jedna kupičovská slečna-jedináček nosila nos příliš vysoko a odmítala všechny místní nápadníky. Za války se zakoukala do jednoho německého vojáka. Dokonce ji někdo přistihl, když mu seděla na klíně. Hoši jí to „v outerej vo posvícení“ řádně „vosolili“. V kázání mimo jiné bylo: „... a když nebylo nikde nic, tak byl dobrej Němec Fritz.“ Františkovi Kalivodovi k tomu, aby se dostal do kázání, stačila špatně zavřená vrátka u stodoly.

Dostali se tam psi a okousali obšíť cepů. Rozneslo se to po vsi, dostalo do kázání a byla z toho ostuda.

Mládež se tedy bavila, ale netruchlili ani ostatní. Kamarádi a sousedé si koupili „antálek“ piva, tety připravili něco na „zákusku“ a vesele se „hulalo“. A jak po takovém hulání šmakoval herynek! Jednou jsme jako kluci byli vysláni pro herynky. Neměli jsme štěstí, nebyly ani v „koperativě“, ani u Vigdora. Strejcové byli rozmrzelí a nám z toho nic nekápló. Nesmíme si myslet, že při tom dlouhém oslavování byli lidé „namol“. Jedinci občas ano, ale většina věděla, kdy má dost, a slušné chování bylo pravidlem.

O tom, jak se posvícení ctilo, svědčí i následující příhoda. František Kalivoda s manželkou Pepičkou měli dva syny a tři dcery. Nejstarší Marjánka byla již sedmnáctiletá a již dva roky se učila šít u paní Bičíkové. Od rodičů měla slíbený šicí stroj. Jen co se prodá chmel, hned jí ho prý koupí. V roce 1912 se chmel dobře platil. Rodiče zaplatili panu Makešovi dluh a zbylo jim ještě dost peněz i na stroj. Objednali ho u Žida Ajbiše a ten slíbil, že ho dodá do posvícení. Když do neděle nepřišel, už ho nečekali a připravovali se na posvícenskou zábavu. Hlava rodiny si našesal bradu, nakroutil „fousy“ a vyrazili. Jenže u vrátek stál Ajbiš a vesele volal: „Pane Kalivoda, já vám vez ten švejná mašina!“ Všichni se poněkud zarazili, ale dědeček v mžiku vše vyřešil: „Ajbiš, vtevři si tydle vrata, vrata u stodoly a mašinu slož na mlat. Přid' až ve středu, až bude po posvícení, a pak se rozrachujeme. Teď dem k posvícenský muzice a nebudem si to kazit.“ A ještě dodal: „Ajbiš, koukej, ať pořádně zavřeš stodolu, ať se tam nedostanou psi.“ Měl s těmi psy špatné zkušenosti, skrze ně se dostal do kázání.

Doba adventní a Vánoce

Během listopadu mohly být ještě muziky. Bylo to také období svateb. Poslední muzika však byla na Kateřinu a potom se vše uklidnilo a nastoupila doba adventní. Lidé, hlavně starší, chodívali s lucerničkami na roráty. Někdo měl lucerničku ještě z Čech, mnohým zůstala po Němcích z první války. Byl sice půst, ale zároveň to byla doba zabíjaček. Na zabíjačku bylo potřeba náležitě vše připravit. Pekla se buchta do prasete, přebíraly a vařily se kroupy, strouhal se křen a loupal česnek a cibule. Špejle musely být řádně suché a ze svídy. K dobru se dávalo, jak jeden strejc si chtěl přípravy ulehčit a udělal si špejle z vrbových proutků. Jitrnice pak byly nahořklé a nikomu nechutnaly.

Jako děti jsme roznášely zabíjačku a „vod cesty“ jsme si šetřily na bambuličky na stromeček. Jakmile se listopad přehoupl do prosince, děti netrpělivě čekaly, jestli přijdou Barbory a co jim přinesou. V Kupičově nebyla mikulášská tradice. Podle zvyklostí na Mladoboleslavsku tam nadělovaly Barbory. Bylo to vždy několik bíle oblečených děvčat s proutky

nebo metličkami. Ohlašovaly se šleháním na okna a na dveře, někdy i dosti nemilosrdně vyplácely a volaly: „Mulisa, mulisa“. Dárky rozdávaly, až se děti pomodlily a slíbily, že budou hodné. Mikuláš (bylo jich vždy několik) chodili také, ale spíše proto, aby pozlobili starší děvčata.

V předvánočním období se v kostelech pilně nacvičovaly koledy a vánoční písně. V katolickém kostele se nacvičoval nejen zpěv na půlnoční, ale vůbec na celé svátky Božího narození. Nemohly se zpívat jen české koledy, musel se dát prostor i Polákům. Souběžně s církevními přípravami probíhaly přípravy na vánoční slavnost v sále na Rynku. Byla hezká tradice, že mezi štědrovečerní večeří a půlnoční se pořádal slavnostní večer pro děti i dospělé. Večer organizovalo Sdružení katolické mládeže a Dětská besídka. Děti se učily básničky, které pak u stromečku recitovaly. Básničky se opisovaly, psal je ten, kdo měl pěkný rukopis. Chlapci a děvčata je roznášeli po vsi. Každý si mohl vybrat básničku, která se mu líbila, ale musel se ji pořádně naučit a nesměl se stydět ji přednášet. Členové „chóru“ nacvičovali koledy i pro tento večer. Stromeček připravovali a zdobili dospělejší chlapci. Pro každého bylo vyznamenáním, když mu byl svěřen nějaký úkol.

Jistě si většina z pamětníků vzpomene, jaký to byl kouzelný pohled na vyzdobené jeviště s nádherným stromkem. Byl doslova obalen bambuličkami, svíčkami a pro nás děti kouzelnými prskavkami. Chlapci se starali o to, aby prskavky neustále prskaly. My děti jsme pochopitelně také okukovaly „podárky“ na stole. Říkaly jsme si, jak to ten Ježíšek mohl všechno unést.

Slavnostní večer začal a děti jednotlivě vystupovaly na jeviště se svými básničkami. Výkony to byly jistě rozmanité. Jedna holčička odvážně vystoupila na jeviště, ale nevydala ze sebe ani hlásku. Zato taková mrňavá měla ohromný úspěch s básničkou:

Já jsem malá, maličká,

Já miluju Ježíška

V srdíčku ho nosím (při tom si sáhla ručičkou na srdíčko)

A za vás všechny prosím (rozepjatýma ručkama jako by chtěla všechny obejmout).

Samozřejmě, že nám ji pak dávali rodiče za vzor.

Dárky dostávaly především děti, ale nejen ony. Také leckterý hoch koukal té své dát něco dobrého na zub. Taková bonboniéra „Fortuna Wilno“ dokázala hodně naklonit srdíčko. Pro děti bývaly ty „podárky“ hodně praktické, většinou něco na sebe nebo do školy. Když někdo dostal „želka“ na kličku, to už bylo něco. Čepice „zakopanka“ místo té „vikslajmantové“ byla taky vzácnost. Vrcholem blaženosti pro chlapce však bývala „batarejka“. Děvčata se radovala z panenek a taky z parád a parádiček. Dárky se většinou rozbalovaly až doma. Pokaždé jsme bývali překvapeni, jak ten Ježíšek ví, co potřebujeme, a že nám to oblečení pasuje.

Evangelické děti mívaly také svou vánoční slavnost, na kterou se dlouho těšily a několik týdnů předem připravovaly. Slavnost se konala na Štědrý den v podvečer v modlitebně a později v kostele. Každé dítě dostalo básničku, kterou se pečlivě učilo přednášet. Starší děti přednášeli také 2.kapitolu z Lukášova evangelia, verš 1.-14. nebo zaslíbení podle Izaiáše. Nacvičovala se také recitační pásma, tzv.rozhovory, ve kterých každé dítě mělo svou roli. Děti zpívaly také mnoho vánočních písniček, např. „Za noci hluboké, když spal kraj celý, na horách betlémských pastýři bděli“ nebo „Na salaši hvězda září, vstávej pane hospodáři, dej nám sáně malované, stříbrem, zlatem okované, vrané koně zapřáhneme, do Betléma pojedeme“, „Neslyšíte zpívat zvony vánoční, neslyšíte jak velebně krajem zní?“, „Svatou dobu zas tu máme nejmilejších svátků“ a mnoho dalších. Nesmíme zapomenout ani na vánoční stromek. Býval vždy vysoký, zvláště v kostele, takže k jeho zdobení byly potřeba štafle. Byl ozdoben většinou hvězdičkami a řetězy z různobarevného papíru, ale také bambuličkami a prskavkami. Na konci slavnosti byla nadílka, která se skládala ponejvíce z ovoce a sladkostí, ale pokaždé nám udělala velikou radost. Mařenka Kozlíková-Mezenská často vzpomíná, jak to bylo krásné, když na Štědrý den tatínek zapřáhl do saní a jeli z Trnkovky do Kupičova na vánoční slavnost.

Malý Šalamoun

Vrbičenští Ukrajinci si potřebovali vypůjčit peníze. Někdo jim dal typ na pana Houžvice. Skutečně za nim přijeli, ale dalo jim hodně práce, než ho přesvědčili. Nakonec však přece půjčku dostali. Podmínky přijali bez připomínek. Když bylo vše dohodnuto, ruble se vysázely na stůl a nakonec se vypil „móryč“. Ukrajinci odcházeli navýsost spokojeni a v dobré náladě.

Na dvoře se kolem jejich sprežení motal malý Vašík Houžviců a se zájmem si prohlížel koně a „upřaž“. Bylo mu tehdy asi sedm let a byl mimořádně vnímavý. Zaslechl, jak si Ukrajinci se smíchem povídají, že ten Čech je bude prosit o vrácení rozhodně déle než oni jeho o půjčku. Jakmile vyjeli ze vrat, hned běžel a řekl všechno tatínkovi. Pak mu ještě poradil: „Tatínku, vemte si s sebou pár rublů a řekněte jim, že jste to špatně spočítal.“ Tak se také stalo. Peníze šly znovu na stůl, a když je přepočítali, pan Houžvic je shrábl se slovy: „Tak vy ‚mordy sobáčí‘ takhle na mě! Nedostanete nic! Já vám dám, že vás budu prosit o vrácení. A koukejte, ať už jste venku!“ Vašíka pochválil a od té doby mu říkali malý Šalamoun.

O ty skutečně radostné svátky se však musely postarat především maminky. Maminka musela uklidit, napéci koláče, vánočky, a samozřejmě i štrúdl. Hlavní bylo ovšem cukroví. Nepeklo se ho tolik druhů, jak je zvykem dnes, ale nesměly chybět „kupičovské hvězdičky“, sypané krystalovým cukrem, které se jen rozplývaly na jazyku. Koláče a vánočky se nepekly v troubě, ale v poctivě vytopené peci, a před pecí se svítilo loučí. Je zajímavé, že na bohatém vánočním stole chyběly čerstvé ryby, ačkoli Kupičov vlastnil několik jezer. Zato každá hospodyně uměla chutně upravit

slanečky „smalcówki“. Zvláště dobré byly se smetanovou omáčkou.

Štědrovečerní stůl se prostíral se zvláštní pečlivostí. Muselo na něm být vše, aby se od něj nemuselo vstávat. Před štědrovečerní večeří se rodina pomodlila. V katolických rodinách se před večeří pojídal oplatek. Je to krásný polský zvyk „łamac się opłatkiem“, který sbližuje lidi. Děti mívaly oplatky menší než dospělí a byly barevné. Před Vánoce mi je několikrát roznášel Václav Zápotocký. Pokud stromeček nosil Ježíšek, ozvalo se po večeří najednou zvonění z „vejstupku“ a bouchly dveře. Všichni jsme tam běželi, byl tam stromeček, ale Ježíšek už tam nebyl. Prý pospíchal k jiným dětem.

Vánoce byly skutečně svátky lásky a pokoje. V kostelech zněly koledy a písně. Polský partyzánský lékař vzpomíná, jak to bylo kouzelné, když katolickým kostelem zněly české a polské koledy. Bylo to prý „na sto dva“ a nedá se na to zapomenout. V evangelickém kostele zpívalo celé shromáždění i čtyřhlasý pěvecký sbor pod vedením Bedřicha Gregory a Josefa Mokrého. Sólo zpívali Oldřich Kubeš a Marie Mokrá-Balounová. Nejčastěji se zpívaly „Narodil se Kristus Pán“, „Tichá noc“, „Slyš, jaká to libá píseň“, „Čas radosti, veselosti“ a jiné. Obzvláště působivá byla píseň „V Sýrii pod nebem hvězdnatým, kterou zpíval sbor čtyřhlasně.

K svátkům je třeba ještě dodat, že katolíci drželi o Štědrém dnu přísný půst a během svátků chodili ke zpovědi a k přijímání. Evangelíci přistupovali k Večeři Páně čili, jak se říkalo ke Stolu Páně.

Konec roku

Uběhly Vánoce a už tu byl konec starého roku. Poslední den v roce (na Silvestra) se v podvečer šlo zase do kostela poděkovat Pánu Bohu za vše, čím nás obdaril a co nám dopřál. Po návratu byla lepší večeře, která však nebyla spojena se žádnými zvláštními zvyky. Žádné společné oslavy se ten den nekonaly. Spřátelené rodiny většinou oslavovaly Silvestra společně, ostatní jen tak podomácku.

A byl tu zase Nový rok. Lidé si blahopřáli, přáli si, jak už to bývá, hlavně zdraví a štěstí. Děti chodily „vinšovat“ dědečkům a babičkám. Všichni lidé si však kladli především otázku: „Co nám ten novej zas přinese?“ V letech, na které se již pamatujeme, byla tato otázka zvláště aktuální, protože téměř žádný rok tehdy nepřinášel nic dobrého.

Vzpomínky

Marie Zelenková-Žitná, 1932

Dlouhé zimní večery jsou jakoby stvořené k rozjímání, a hlavně ke vzpomínání na doby dávno již minulé. Vzpomínky z dětství nabývají pevnějších kontur a jasnějších barev a najednou se vynoří něco, co nás přinutí na chvíli se zastavit a vzpomínat. V běhu života často nestačíme

ani sledovat, jak ten čas letí, a někdy až zažloutlá fotografie nás vrátí daleko zpět a před očima se začne odvíjet doba dětství.

Kdo z nás by si nepamatoval, jak naši rodiče na Volyni těžce pracovali. Jejich život byl prostoupen převážně prací na poli, starostmi o zvelebování hospodářství a zajišťování životní úrovně rodiny. Maminky musely mít navíc sílu pro momentálně nejdůležitější činnosti v domácnosti. Nebyly pračky, nebyly koupelny, nebyla elektřina, vařila se úsporná jídla, mnoho večerů padlo na pletení a zašívání. Rovněž uklízení bylo daleko namáhavější než dnes. Přesto všechno měli však lidé čas i na sebe, měli k sobě blíž a vzájemně se vyhledávali. Chovali v sobě přesvědčení, že není většího pokladu než je soustavné udržování hezkých vztahů v rodině, s příbuznými i se sousedy. Věděli, že stisknout vřele a srdečně ruku nedovede každý, že k plné důvěře patří poctivé srdce i poctivá mysl. Jakmile tma dýchla na sklo, už se objevovala sousedská „sešlost“ a vyprávění na různá témata nebralo konce.

K poezii domova neoddělitelně patřilo popraskávání v kamnech, odlesky plamenů poskakující po stěnách zšeřelé světnice a hučení v komíně. Teplou bylo tak příjemné, že jsme schopni je vnímat všemi smysly snad ještě dnes. Odskakující jiskřičky od roštu znamenaly v českých domácnostech snad odnepaměti, že přijde host. Najednou tu byl – tajemný posel v podobě předvánočního shonu. Zastavil se na dvorku u studně obalené slámou proti mrazu, nějakou dobu tam pobyl a pak jako by zapískal na stříbrnou píšťalku, že čas příprav končí a že začínají Vánoce. Ten podivuhodný čas radosti dětí a radosti každého, kdo ji umí rozdávat! Čas stromků s chvějivými světly svíček, čas dárků, tajemný čas lásky!

Venku se snašely třpytivé vločky sněhu, které pak ochotně tály v horkých dětských dlaních, měkké závěje sněhu tiše obkreslovaly naše stopy a v očích se nám pomyslně odrážely skotačivé plamínky svíček na vánočním stromečku. Nedočkavě jsme tiskli k tvářím teplo domova a naše dlaně jako by pociťovaly potřebu už co nejdříve hladit a rozdávat.

Při spatření zeleného stromečku se rozbušila dětská srdce a na chvíli se zastavily i roztěkané myšlenky. Zdobení nebralo konce. Zavěšovali jsme malá červená jablíčka, ořechy, sušené švestky, pečené cukroví, a také ozdůbky z odstřížků látek či z barevných papírů. Tatínek byl šikovný v práci se dřevem, vždy zpestřil náladu Vánoc dlabanou či vyřezávanou hračkou nebo jinou ozdobou. Maminka s potěšením roztloukala vanilku, hřebíček, drtila ořechy, loupala a krájela jablka, aby to pak na nás z trouby horce a omamně dýchlo. Vždy byla připravena přijmout k našemu stolu každého, jehož osud zavál daleko od domova, každého, kdo neměl žádné blízké, a to nejen na Štědrý den.

V mé mysli je na okamžik ticho a marně hledám v paměti svůj nejkrásnější vánoční den. Najednou vidím všechny Štědré večery při bohoslužbách v kostele i všechny sváteční dny doma, prožívané s pocitem

radosti, klidu a štěstí. Zážitky z nich patří ke vzpomínkám, které vydrží člověku po celý život a dokážou ho podržet i ve chvílích nejtěžších.

Vlasy stříbrem prokvetlé a vrásky ve tvářích připomínají, že v plynutí času není kroku zpět. Je však mnohem podstatnější si uvědomit, kolik lásky v nás přetrvává, kolik jí máme ještě na rozdávání! Chceme-li někoho potěšit, nebo třeba jen pohladit dobrým slovem, udělejme to hned, neodkládejme žádný dobrý skutek. Snažme se to lidské teplo, ten ohýnek vzájemné lásky a úcty udržet a co víc, znovu rozfoukat, když už někdy uhasíná. Všichni ho přece tolik, tolik potřebujeme nejen pro dnešek, ale i do dalších dnů.

Moje dětství v evangelickém sboru v Kupačově

Marie Ryšavá-Šulcová, 1929

Mé nejranější vzpomínky sahají do třicátých let, kdy v kupačovském sboru působil farář Opočenský. Ještě než jsem začala chodit do normální školy, navštěvovala jsem nedělní školu. Do ní jsem se pokaždé moc těšila. Starali se o nás učitelé nedělních škol, zejména Josef Kučera, Libuše Holubová, Anna Balounová, Libuše Novotná a Marie Jankovcová. Děti byly rozdělené do skupinek podle věku a každý z učitelů měl na starosti jednu skupinku. Naši skupinku nejmenších vedla M.Jankovcová, tehdy také začátečnice.

Zahajovalo se společně některou z písní ze zpěvníků Písně cestou života a Lyra Sionská (tzv.trojdielný zpěvník). Pak následovala modlitba a teprve po ní se děti rozdělily. Ve skupinkách nám učitelé četli a vyprávěli biblické příběhy. Četli jsme si také z časopisu Růžový palouček (ten si potom bylo možno vypůjčit v knihovně stejně jako jiné knihy). Zakončení bylo opět společné. V nedělní škole jsme se naučili mnoho písniček. Hodně jsme tehdy zpívali, nejvíce však při dětských slavnostech, které bývaly třikrát do roka: na Štědrý den v podvečer, na Den matek a při díkůvzdání za úrodu.

O dětské vánoční slavnosti se hovoří na jiném místě, proto přejdu hned ke Dni matek. Dětská slavnost ke Dni matek byla podobná jako o Vánocích, jen básničky a písně byly jiné. Vyjadřovaly maminkám dík za jejich lásku, starost a péči o děti. Vzpomínám si na jednu z nich:

„Děti, dnes v každíčkou světničku postavte bělostnou kytičku.

Zapějte hymnu, jež začíná: Ejhle, láska matčina!“

Nejroztomilejší bývaly vždy ty nejmenší děti.

O slavnosti „díkůvzdání“ jsme zpívali:

„Zas nový chlebíček z lánů a políček
zavítal do našich dědin.

Bůh dílu požehnal, neb ve svou péči vzal
potřeby všech lidských rodin.“

Pěvecký sbor zpíval:

„Když kol tebe zuří moře vzbouřené
a ty smuten lkáš, že již vše ztracené,
sečti všecky dary, které Pán ti dal,
a v tvém srdci zazní nová píseň chval.“

Když už jsem u těch písní, vzpomínám si, že při svatebním obřadu zněly písně „Blaze tam, kde sliby svaté samo nebe posvěti“ a „Bože, vylej požehnání na ty nové manžele“. Při pohřbech se zase zpívalo: „Blíž k Tobě, Bože můj“, „Přes vršiny hrobu tvého“, „Když slunce zář a světlo hvězd hasne nám“ a jiné. Také se mi vybavuje, že při pohřbu dítěte se zpívalo „Kol trůnu Páně v nebesích“. Pohřeb dítěte byl vždy velice smutný. Vzpomínám na pohřeb Mařenky Šulcové z Varšavské ulice a Slávečka Maška z Radovič.

Jako děti jsme byly pochopitelně neposedné a před začátkem nedělní školy i po jejím skončení jsme dováděli ve farské zahradě, kde bylo dost prostoru k různým hrám. Kluci se nejvíce vyřádili v koruně košaté lípy, která stála uprostřed zahrady. Asi to byl velice starý strom, protože byl dosti objemný. Kolem něho byla lavička, na které odpočívali dědečkové a babičky, a po větvích nad jejich hlavami šplhali kluci. Nejobratnější byl Olda Holubů, ale ani ostatní nezůstávali pozadu. (Když jsme v roce 1995 navštívili Kupičov, stará lípa ještě stála na svém místě, její koruna však zdaleka nebyla tak košatá a byla dosti poničená. Bylo mi to líto. O čtyři roky později jsem ji tam už nenašla.)

V mých vzpomínkách zůstává také to, jak jsme se i s dospělými každou neděli dopoledne scházeli k bohoslužbám a odpoledne byly nešpory. V modlitebně a později v kostele sedávali muži a ženy odděleně, muži vlevo, ženy vpravo. Tento zvyk si přivezli z Čech, z evangelických reformovaných sborů. V týdnu se pak konala ještě biblická hodina, věnovaná převážně náboženskému vzdělávání a rozhovorům. Pravidelně se scházela i mládež organizovaná ve Sdružení evangelické mládeže. Na tyto schůzky ráda vzpomíná Anna Balounová. Mimo náboženskou a vzdělávací část se věnovali také zábavě, četbě, hráli společenské hry apod. Pravidelně nacvičoval také pěvecký sbor, který měl skutečně dobrou úroveň. Řídili ho postupně Vratislav Gregora, Bedřich Gregora a Josef Mokrý. Sólo zpívali Oldřich Kubeš a Marie Balounová, později provdaná Mokrá.

Před válkou si členové sboru objednávali časopisy z Československa. Vzpomínám si, jak po skončení bohoslužeb vždy vystoupil Václav Mikina a vyzýval, aby si zájemci vyzvedli časopis Českobratrská jednota a Posel pokoje. Přicházel také dětský časopis Růžový palouček. Četla jsem některá ročníky, které jsem si vypůjčila už svázané z knihovny na faře.

Když jsem potom chodila do školy, měli jsme náboženství. Evangelické děti, učil pan kazatel Jelínek. I každodenní začátek vyučování začínal modlitbou. Vzpomínám si na ukrajinský začátek pravoslavné modlitby „Ďakujemo Tobí, Tvorcevi našomu...“. Poláci měli „Kiedy ranne wstają

zorze...“; ale už si nevzpomínám, zda to byla modlitba nebo písnička. My jsme se modlili Otčenáš. Také při oslavách polských státních svátků, 3.května a 11.listopadu šla školní mládež v doprovodu učitelů do kostela; skupinku evangelických dětí doprovázela paní učitelka Maria Siekierska. Potom slavnost, polsky „uroczystość“ pokračovala u pomníku na Rajčuře.

Tento poklidný život trval asi do roku 1937. V té době se nad Evropou již začaly stahovat mraky věstící pozdější válečné události. Z Boratína se vrátil do Československa farář Balabán, farář Opočenský odešel z Kupičova na jeho místo a do Kupičova přišel mladý kazatel Jelínek, rodák ze Zelova. V té době se stavěl kostel, takže bratr Jelínek měl kromě kazatelské práce ve sboru i starosti s dokončením kostela. V roce 1938 byl kostel dostavěn a na podzim měl být otevřen superintendentem Kurnatowskim z Wilna. Byla to velká událost, ale došlo k nemilému zdržení ze strany polských úřadů. Vše se nakonec urovnalo a slavnost se mohla uskutečnit. Kromě Kurnatowského byl přítomen i J.Opočenský z Boratína a J.M.Tomeš z Michalovky. Členové sboru se shromáždili v modlitebně a potom se společně za zpěvu písně odebrali ke kostelu. Superintendent Kurnatowski kostel otevřel, klíče mu podala na tácku Zdenička Holubová.

Potom už nastal ten osudný rok 1939. Přišlo Sověti, celý sborový dům, modlitebnu i farní byt zabrali pro nemocnici. Kazatel Jelínek se musel vystěhovat. Dva roky potom bydlel u Josefa Brázdy. I my děti jsme se potom scházely jen v kostele. My starší jsme se od roku 1940 účastnili konfirmačních cvičení. Přípravovali jsme se ke konfirmaci, tj.obnovení slibu, který za nás dali rodiče při křtu. Při těchto cvičeních jsme probírali biblické příběhy, církevní dějiny a učili se katechismus. Některé dějiny z bible, jako vybrané žalmy, blahoslavenství, 2.kap. z Lukáše 1-14, jsme se učili zpaměti. Konfirmační cvičení trvalo dva roky.

V roce 1942 jsme měli konfirmaci. Byla to poslední konfirmace v Kupičově, ale to jsme tehdy ještě netušili. Kostel byl slavnostně vyzdoben. Pamatuji se, že jsme již od časného rána zdobili kostel čerstvými květinami. Splétali jsme květiny do věnců a zdobili kdeco, kůr, kazatelnu, stůl Páně i schůdky před ním. Kupičov při té příležitosti navštívil farář Opočenský. Dopoledne se konala konfirmace a odpoledne farář Opočenský oddával našeho kazatele Jana Jelínka s Aničkou Blažkovou ze Zdolbunova. Byla to mimořádná svatba, když se ženil kazatel sboru. Byli jsme zvědaví na mladou paní kazatelovou. A byl to opravdu hezký pár. Nevěsta byla nejen mladá a krásná, ale i velice milá a hodná, všechny si získala svou mírností a laskavostí.

Moje konfirmace a svatba Jelínkových byl můj poslední krásný zážitek. Od roku 1943 již převažovaly samé smutné a bolestné události, ale o těch toho je napsáno dost jinde.

Stavba našeho domu

Evžen Bujalský, 1928

Náš zděný patrový dům neprojektoval žádný architekt ani jej nestavěla žádná stavební firma. Byl to výsledek práce a přemýšlení mého šikovného otce. Otec byl projektantem, stavebníkem, stavebním dozorem, a když bylo potřeba, i stavebním dělníkem. Navíc byl také výrobcem cihel.

Otec se do Kupičova přišel. Vzal si Slávinku Makešovou, dceru Jana Makeše, a od pantáty dostal kousek pozemku u Černilova. Zjistil, že něm je hlína vhodná na výrobu cihel. To se velice hodilo do otcových plánů. Toužil po vybudování takového domu, jaký do té doby v Kupičově nebyl.

V roce 1928 se pustil se do práce ještě se dvěma pomocnými dělníky. Nakopali patřičné množství zeminy a vybudovali pece na pálení cihel. Zároveň vyhloubili studnu, aby měli potřebnou vodu. Otec zhotovil formy a výroba cihel začala. Bylo jich vypáleno asi 20 tisíc. Byly dopraveny na staveniště ve Varšavské ulici. Základové rýhy a sklepy se hloubily ručně. Většinou na to stačila motyka a lopata. Jen někdy si vypomáhali „krojčákem“ neboli krumpáčem. Otec měl k ruce jen jednoho zedníka a sezónně dva pomocníky. Tesařinu a truhlářinu dělal „němý“. Byl to skutečně němý Polák Pasiectki. Byl vdovec s několika dětmi a bídy měl víc než dost, a výdělek mu tedy přišel vhod. Bydlel v ukrajinském Kupičově. Tito lidé dělali všechny práce, kromě klempířských.

Práce na stavbě domu trvaly do roku 1933. Do těch pěti let se však počítá i stavba cihelny a pálení cihel. Stavba byla provedena skutečně solidně. Svědčí o tom událost z války, kdy při leteckém bombardování spadly těsně vedle domu dvě bomby a dům zůstal stát. Ještě dnes, po tolika letech, je raritou Kupičova a sídlem místních úřadů.

Kupičov na frontě

„Čas oponou trhnul“

Václav Kytl, 1928

Život v Kupičově plynul poklidně, jen s malými výkyvy, hezky po česku. Rozhodně v něm český duch nestagnoval, ale spíše se rozvíjel. Zdálo se, že nic nemůže narušit tento zavedený života běh. A přece nastaly události, které všechno zpřevracely a mnohé zlikvidovaly. Pro nás Čechy to nezačalo až 1. září 1939, nýbrž o rok dříve. Nesli jsme těžce to okleštění naší drahé vlasti. Bezcitní lidé, Čechům posmívali, že jsou zbabělci, že si neumějí vážit svobody, když se vzdali bez jediného výstřelu. V kostele se dokonce rozdávaly noviny, které názorně ukazovaly, jak bude vypadat „Czechosłowacja po rozbiórce“. Chlubili se, jak oni to Němcům ukáží. Než se však sešel rok s rokem, jejich „Ojczyzna“ se hroutila a všechny nás přišli „osvobodit“ Sověti. Začali organizovat život tak, že všechno dobré likvidovali a nenahrazovali to ničím, co by bylo lidským srdcím blízké.

Tehdejší náladu lidí vystihuje ve svém deníčku mladička Boženka Vocásková: „Má drahá babičko, neustále myslím na Vás. Mám v paměti Vaše slova ‚ach, jak ráda bych byla, kdybych mohla na chvíli uvidět Krásu domova a jak ráda bych chtěla tam umřít‘. Přání Vaše zůstala nesplněna. Babičko, dnes spíte sladký sen v tom tichém hrobě. Nemáte tušení, co stalo se přes ty tři roky Vašeho odchodu. Jaká pohroma stihla naši vzdálenou Vlast. Jako lvi krvelační řítili se na opuštěnou ode všech tichou trpitelku, na krásnou českou zem. Neměli smilování, neuměli ocenit bolestné a kruté rány, které Jí zasadili. Proč? Což se něčím vobec nich provinila? Nebo dala jim k tomu nějaký důvod? Ne! Byla to asi závist a ničemnost těch bídníků zničit cosi tak krásného jako byla má drahá vzdálená Vlast'. Ale věřím pevně v to, že zasloužený trest je nemine. Potom teprve poznají, co na sebe uchystali, ale bohužel, bude již pozdě. Jsem pevně přesvědčena, že po krátkém čase zas دوبе země česká samostatnosti a i větší slávy a rozkvětu, než měla dosud. To babičko moje nevíte ani neslyšíte pro mě tak nezapomenutelný výsměch, že byli naši slaboši, prý báli se o své krky, proto ani jeden výstřel nedali, nemilovali prý svobodu...“

Do tohoto národního zoufalství a válečných zmatků proletěla Kupičovem zvěst, že Pepík Ledvina, zvaný Bába, přivezl z „Koule“ „český kluci“, co utekli z domova a jdou bojovat za vlast. Jsou to prý samí letci. Všem ta zvěst povznesla náladu. Na to, jak se dostali do Kupičova, vzpomíná jeden z nejuvěrnějších přátel Kupičova Lubomír Volka: „Když jsme se dostali do města Kowel, dozvěděli jsme se, že Polsko kapitulovalo. Stáli jsme na ulici a rozhodovali se, co a jak, když šel kolem nás poručík letectva. Když nás slyšel mluvit česky, zak se přihlásil, že je jeden z Čechů přijatých do letectva z Bronowic. Jmenoval se Štěpánek. Při rozmluvě nám řekl, že při bombardování deblinského letiště byli zabiti dva naši důstojníci, nadporučík Kurka a poručík Rous, který se mnou přešel do Polska. Ani on že nebyl ušetřen zranění. Blízký výbuch bomby mu proděravěl ušní

bubínek a tím pádem jeho kariéra pilota byla ukončena. Já jsem o poručíku Štěpánkovi už slyšel v republice, kde se mu říkalo „Zangara – letecký pes“.

Jak jsme tak rozmlouvali, jel kolem s párem koní sedlák, a když nás slyšel, tak zastavil a řekl, že je také Čech z blízké české vesnice. V té chvíli se k nám přidal četař Vašek Jelínek, který byl též v Deblině. Chlapík z české vesnice nás pozval, abychom s ním jeli do vesnice zvané Kupičov. Východní část Polska se nazývala Volyň a tam bylo usídleno mnoho krajanů. Když jsme přijeli do Kupičova, záhy se to rozneslo po celé vesnici. Tam jsme se dozvěděli, že Rusové začínají okupovat východní část Polska, a tak jsme se dostali pod Rusáky. V Kupičově jsme byli adoptováni různými rodinami, které se k nám chovaly jako k členům rodiny. Já jsem byl přijat do rodiny Chvalovských, jejichž syn byl dirigentem pěveckého sboru, a já, jsa též muzikant, s ním jsem si dobře rozuměl. Krajané si tam postavili Národní dům, kde pořádali zábavy a tance za vyhrávání jejich vlastní dechovky, a já jsem se stal jejich kapelníkem. Několikrát jsem hrál na piáno a doprovázel houslistu, kterým byl místní lékárník Mojše Kahan.“

Druhým z těch dvou přátel Kupičováků, který jim zůstal věrný až do smrti, byl již uvedený (tehdy) poručík Miloslav Štěpánek. Z jeho životopisu víme, že se narodil 18.6.1911 ve Vilémově-Rokytnici. Po ukončení Vyšší textilní školy byl v roce 1933 povolán do základní vojenské služby. Sloužil v Prostějově a zde se rozhodl, že zůstane v armádě. Nastoupil do Vojenské akademie v Hranicích. V roce 1935 byl vyřazen jako poručík a nastoupil na letiště ve Kbelech.

Po obsazení republiky Štěpánek odešel do Polska. Ještě s několika letci nestihl loď do Francie, a tak vstoupil do polského letectva. V Deblině ho zastihla válka a při bombardování přišel o sluch. Po příchodu do Kupičova bydlel u Jaroslava a Anny Ledvinových. Byl v dosti špatném zdravotním stavu. Paní Ledvinová ho ošetřovala dle rad felčara Nemoškalenka a pomáhala mu, jak jen to šlo. Pan poručík se rychle uzdravoval a snažil se rodině pomáhat. Někdy hlídal i malou Vilušku. Přestože měl potíže se sluchem, hrál na housle i na piáno. Mnohé kupičovské hochy učil hře na housle.

Většina z těch letců byla kulturně na výši a přinesla do Kupičova mnoho nového jak v mluvě, tak v chování. Přivezli také velké množství nových písniček. Tato skupina však byla v Kupičově bohužel jen do konce února 1940 a pak se na příkaz vyšších důstojníků museli soustředit do okolí Zdolbunova. Odtud odjeli do hloubi Ruska. Štěpánek byl zrovna mezi těmi šťastnými, kterým se podařilo dostat do Anglie. Tam sloužil na hlavním velitelství meteorologické stanice Harrow. Má velkou zásluhu na šťastném návratu mnoha letek.

Po válce se vrátil domů a v hodnosti štábního kapitána sloužil jako velitel meteorologické služby na Ministerstvu národní obrany. Dne 10.listopadu 1945 se oženil se svou Mařenkou Svárovskou, na kterou v Kupičově tolik vzpomínal. Čekala na něho věrně celých šest let. Spolu se

přestěhovali do Prahy, kde pak úspěšně absolvoval Přírodovědeckou fakultu UK. Než mu však mohl být udělen titul, byl zatčen a odsouzen na šest měsíců. Zároveň mu byla odňata hodnost i československá vyznamenání a jako voják byl propuštěn z armády. Vrátil se s rodinou do hor a pracoval v textilce jako skladník. V obtížných podmínkách vychovali dva syny. Situace se mu trochu zlepšila až po rehabilitaci v roce 1965.

Jako jeden z prvních navázal hned po válce spojení s Kupičováký, hlavně s Ledvinovými. Obě rodiny udržovaly tak vřelé vztahy, jako by byly příbuzné. Pan Štěpánek přijel také na slavnost odhalení pomníku v Krásném Dvoře a svou přítomností dodal slavnosti lesku.

Podplukovník Miloslav Štěpánek zemřel 24.září 1979. Na poslední cestě ho doprovodili kamarádi v uniformách. Při této smutné příležitosti byla poprvé vystavena jeho válečná vyznamenání.

Vzpomínka na sousedy

Jaroslav Papík, 1930

Jednoho rána, když jsme právě vstávali, u našich sousedů Lešnerových byla sovětská tajná policie NKVD. Potrpěla si na noční návštěvy a vždy to znamenalo, že navštívená rodina zmizela „v oddaljonnyje kraja“ neboli do nehostinných končin Sibíře, Kazachstánu apod. Nyní tento osud potkal i Lešnerovy, kteří nikdy nikomu neudělali nic zlého, žili spořádaným životem a „provinili“ se pouze tím, že ve svém mlýně poskytovaly vynikající služby celému širokému okolí.

Byl to truchlivý pohled na ten konvoj, jak bezbranné lidi s třemi dětmi a několika málo ranci doprovází policie na koních. Stačili jsme se s nimi jen krátce rozloučit, nic jiného nám nebylo dovoleno.

Václav a Marie Lešnerovi měli tři syny. Když je odváželi do vyhnanství, nejstaršímu Václavovi bylo deset, prostřednímu Josefovi osm a nejmladšímu Ladislavovi šest let. Nejdříve je odvezli do Turijska. Tam paní Lešnerovou s dětmi naložili do dobytčáku a odvezli do neznáma. Pana Lešnera od rodiny oddělili a od té doby ho nikdo neviděl. Pravděpodobně ho potkal stejný osud jako ty ostatní ze západní Ukrajiny, na kterých se Stalin pomstil za porážku nad Vislou ve 20.roce. Jejich hroby jsou v Katyni, Osatškově i v dalších místech bývalého Sovětského svazu.

Paní Lešnerovou s dětmi odvezli do Kazachstánu. V tomto nehostinném cizím kraji byli plných šest let. Paní nám napsala hned, jakmile se dostali na místo. Útrapám, které je provázely cestou by dnes asi těžko kdo uvěřil. Dopisovali jsme si s ní stále, a pokud to bylo dovoleno, posílali i balíčky. Paní Lešnerová nám ve svých dopisech líčila, v jak těžkých podmínkách žijí a jak hladoví. Je zajímavé, že to cenzura propustila.

Z vyprávění starších lidí i z toho, co si sám pamatuji, vím, že se Lešnerovi ničím proti sovětské vládě neprovinili. Pouze vlastnili mlýn.

„Nejdemokratičtější a nejlidštější“ sovětské zřízení nebralo ohled ani na jejich malé děti. Musely hladovět a trpět jako dospělí.

Polská vláda se hned po skončení války postarala o to, aby se vysídlení Poláci mohli vrátit do nového Polska. Paní Lešnerová zdeptaná tím nekonečným utrpením se prohlásila za Polku, a tak se rodina v roce 1946 dostala do Polska a tam zůstala trvale.

Dnes se možná mnoho Kupičováků na Lešnerovy ani nepamatuje a o jejich utrpení nic neví. Domnívám se však, že je naší povinností na ně nezapomínat.

Kupičováci na bojištích druhé světové války

Václav Kytl, 1928

Začátek druhé světové války zastihl několik kupičovských hochů jako vojáky prezenční služby v polské armádě. Byli to Miloslav Bajer, Rudolf Birnbaum, Josef Mokry, Bedřich Šulc a Jaroslav Žatecký.

Bajer se po válce domů nevrátil a s rodinou navázal spojení až po roce 1956. Ozval se tehdy z Polska. Měl tam již rodinu a s ní později přijel do Čech.

Bedřichu Šulcovi se podařilo uprchnout ze zajetí, ovšem až tehdy, když Němci obsadili část Sovětského svazu.

Po vypuknutí války byli ihned mobilizováni někteří další: Josef Čurda, Bohuslav Houžvic, Josef Kačerovský, František Kerda, Antonín Ledvina, Josef Mašek, Bohuslav Novotný, Josef Veltruský, František Zápotocký, Ladislav Židlický, Josef Žitný a dva Václavové Žitní. Do německého zajetí se pak dostali Josef Kačerovský, Antonín Ledvina, Josef Veltruský a Ladislav Židlický. Josefovi Kačerovskému se podařilo ze zajetí uprchnout. Ladislava Židlického chytili sovětsí pohraničníci a z vězení ho osvobodil až rychlý postup Němců. Antonín Ledvina byl dokonce doma na dovolené, ale doma se bál zůstat a vrátil se do zajetí. Z německého zajetí ho vzali do zajetí Sověti a veškerá stopa po něm zmizela. Do sovětského zajetí se dostal také Josef Žitný.

Osudy Josefa Žitného

Kupičovský rodák Josef Žitný, syn kováře Václava Žitného, se rovněž vyučil kovářem. Díky tomuto řemeslu sloužil v základní službě polské armády ve Varšavě jako řidič. Často vyprávěl, že dvakrát vezl samotného maršálka Pilsudského. Auto, které řídil, bylo československé výroby a Žitný jako Čech byl na jeho kvality patřičně hrdý.

Po ukončení základní služby se vrátil do rodné obce. Oženil se a spolu s manželkou si postavili domek s hospodářským příslušenstvím. Narodil se jim syn Jaroušek. Hospodářství nebylo nijak velké, a tak se Josef snažil všemožně si přivydělávat. Mimo jiné vozil pravidelně poštu do Turijska. Zdálo se, že život rodiny nemůže nic uhrozit.

Prvního září 1939 však vypukla válka a Josef Žitný, spolu s několika dalšími, rukoval hned první den. Měl tzv. „bílou kartu“ a to znamenalo ihned. U Žitných zrovna mlátili.

V armádě byl opět zařazen jako řidič. S ustupující polskou armádou se dostal na Volyň k Lucku. Tam se setkal se svou sestrou Annou. Radila mu, aby zmizel, že je stejně všemu konec. Nechtěl o tom ani slyšet. Říkal jí, že přísahal, a přísaha se nesmí porušit. Byl si asi také vědom toho, co by ho čekalo, kdyby ho chytili jako dezertéra.

V okolí Lucka Poláci sestavili autokolonu, která měla dopravit důstojníky a mužstvo do Rumunska. Vojákům, kteří nechtěli pokračovat, dalo velitelství propouštěcí doklady. Poměrně dost se jich vracelo domů, mezi nimi i Josef. Cestou je však zadrželi Sověti a odvedli do sběrného tábora. Ujistili je, že po malé kontrole budou propuštěni, když nebojovali proti Sovětskému svazu. Místo propuštění však byli deportováni na práci do dolů v Krivém Rogu. Tam museli za špatnou stravu tvrdě pracovat ve velmi těžkých podmínkách. Kdo neplnil normy, dostával ještě horší stravu. Náš krajan na tom byl velmi zle. Veden starým českým příslovím, že „s poctivostí nejdál dojdeš“, pracoval poctivě, a co vyrobil, to také odevzdal. Tímto způsobem nikdy nemohl normu splnit. Zachránily ho rady „ostřilých kozáků“. Poradili mu, aby to dělal „po sovětsky“ – něco jiného vyrobit, něco jiného nahlásit a úplně jiné množství odevzdat. Tímto trikem se jeho situace zlepšila a hlad byl mírnější.

Špatné životní podmínky a neustálé odkládání termínu propuštění přiměly polské zajatce k protestní akci. Hned nato byli jako „nepřátelé Sovětského svazu“ přemístěni až k polárnímu kruhu. Tam byly podmínky ještě mnohem horší. Neustále je provázel hlad, zima a vši. Normy byly neúměrně tvrdé. Koňské potahy denně odvážely hromady mrtvol. Dva čeští krajané tam oslepli. Josefovi se zdálo, že se blíží jeho konec. Žil jen vzpomínkami na rodný Kupučov.

Když bylo Josefovi nejhůř, jako by mu náhle vysvitlo sluníčko. Při kácení stromů zahlédl v lese nějaké ženy s dětmi a starce, kteří sbírali chrastí. Když se k nim přiblížil, zjistil, že mluví polsky. Počkal, až se vzdálí stráž a zeptal se jich, odkud jsou. Byli z Volyně, z vesnice Ostrov. To nebylo daleko od Kupučova. Lidé z Ostrova často Kupučov navštěvovali. Když mu řekli, že smějí psát domů, a dokonce dostávat balíky, poprosil je, aby napsali také o něm, že žije a kde se nachází. Naposledy směl psát z Krivého Rogu a od té doby o něm rodina nic nevěděla. Jak se tedy zaradovali, když Polák z Ostrova (pravděpodobně Śladewski) přinesl tu zprávu. Spojení tak bylo navázáno a Josef konečně dostal prostřednictvím Jadwigy Fic první balíček. Polka mu jej však nemohla předat najednou, postupně schovávala jídlo do křoví a Josef si je odtud bral. Slanina a suchary z domova mu zachránily život. Když to později vyprávěl, nikdy se neubráníl slzám.

Nic netrvá věčně. Z velkých přátel se stali úhlavní nepřátelé a Německo napadlo Sovětský svaz. Následovala návštěva generála Sikorského v Moskvě a jeho přípitek „za družbu“ (na přátelství) se Stalinem a generál Anders začal organizovat polské jednotky v Sovětském svazu. Zubožené Poláky z táborů odváželi do Uzbekistánu, kde bylo teplejší počasí. Cestou hladověli, churavěli a na prahu svobody umírali. Byli tak zubožení, že jejich rekonvalescence trvala až tři měsíce, někdy i déle.

Po všech útrapách a potížích odjízděli „andersovci“ na Střední východ. Strach z hladu je ovšem provázel ještě v Persii. Chleba zde měli víc než dost, přesto si jej však sušili na horší časy.

V Persii byl Josef nejprve v Pahlaví, ale pak se dostal i do Teheránu a dalších měst. Následovala Sýrie, Palestina, Irák a Egypt. Procházel se ulicemi Jeruzaléma, Káhiry, Alexandrie, Mosulu. Ochutnal všechny druhy tamního ovoce. Poznal chuť whisky i pravého koňaku.

Po těchto poměrně klidných dnech následovalo vylodění v Itálii a bitva o Monte Cassino. Josef se jí zúčastnil jako „pancerniak“ (tankista). Později vzpomínal na kamarády padlé v této bitvě a vyprávěl o horských potůčcích zbarvených lidskou krví. Byl svědkem toho, jak na troskách kláštera zavlál „sztandar biało-czerwony“ (polská bíločervená vlajka).

Válka skončila a náš voják nevěděl kudy kam. O rodině nic nevěděl a o návratu do Sovětského svazu nechtěl ani slyšet. Odjel tedy do Anglie a teprve v roce 1948 se vrátil do Polska. Pomocí Červeného kříže se mu podařilo navázat spojení s bratrem Václavem v Žatci. Ani chudák nevěděl, že je zde prohlášen za mrtvého. Marně však žádal o propuštění do Československa. Byl zase v situaci, kdy nevěděl kudy kam a tak se rozhodl překročit ilegálně hranici v Českém Těšíně. Ihned poslal bratrovi telegram. Pak následovalo setkání s manželkou a se synem. Jaroušek byl již sedmnáctiletý.

Plných devět let putoval náš voják světem, ale jeho návrat domů se také neobešel bez problémů. Za ilegální překročení hranice musel na měsíc do vězení. Trest si odpracoval v kamenolomu v Kosobodech. Všichni krajané se z jeho návratu radovali a od úst k ústům letělo : „Pepík Žitnáčků se vrátil!“

Náš krajan Josef Žitný vydržel to, co málokdo z nás, všechny potíže překonal a nyní spí svůj věčný sen na hřbitově v Buškovicích.

*Dalším krajanem, který se v Kupičově narodil a postihlo ho sovětské vězení, byl syn kupičovského sládky **Václav Košťál**.*

Osudy Václava Košťála

Byla to asi velká událost, když se Václavu Košťálovi, sládkovi ve Fialovic pivovaře, narodil 3.4.1913 prvorozený syn. Dali mu jméno po

tatínkovi. Rodinná pohoda neměla bohužel dlouhého trvání, brzy vypukla válka. Košťálovi se odstěhovali do Kvasilova a do Kupičova se již nevrátili. Neměli se ani kam vrátit, pivovar za války vyhořel.

Po válce sládek Košťál pracoval v různých volyňských pivovarech. Mladému Václavovi se tatínkovo řemeslo zalíbilo a vyučil se rovněž sládkem. Druhá světová válka ho zastihla v polském Rzeszowě. Po rozdělení Polska mezi Německo a Sovětský svaz nějaký čas váhal, ve které části zůstat, a když se rozhodl odjet na Volyň, byla hranice již uzavřená. Pokusil se ji přejít „načerno“, ale sovětsí pohraničníci ho bohužel zadrželi. Při prohlídce u něho našlo fotografii z maškarního bálu, na které byl v uniformě carského důstojníka. Marné bylo jeho tvrzení, že skutečným důstojníkem nemohl být, protože v té době byl ještě dítě. „Výmluvy“ mu naopak přitížily, byl odsouzen na tři roky nucených prací na severu. Pracoval na dostavbě „Bělomorkanálu“, budoval železnici a po nějaké době byl přesunut do Vorkuty. Na pracovní podmínky nikdy nevzpomínal v dobrém.

Když se mu situace zdála úplně beznadějná, vypukla německo-sovětská válka. Zanedlouho byla podepsána smlouva „Stalin-Sikorski“ a pro Poláky byla vyhlášena amnestie. Začala se organizovat polská armáda a její přesun na jih. Václav se rovněž přihlásil, ale měl potíže, protože nebyl Polák. Prohlásil se tedy za Poláka a putoval s polskou armádou do Uzbekistánu a snad byl také v Buzuluku.

Po plavbě Kaspickým mořem ho čekal perský přístav Pahlaví. Stejně jako ostatní, ani on nemohl pochopit, že je zde tolik jídla, a nevěřil tomu, že to tak bude stále. Pak putoval přes Teherán a Ahvaz až do Palestiny, „země zaslíbené“. Na Středním východě se setkal s Kupičovákem Josefem Kytlem.

Válečná „idylka“ na Středním východě však skončila a polská armáda se přesunula do Itálie. V rámci 8. britské armády se zúčastnila všech bitev v Itálii. Náš krajan byl účastníkem bitvy o Monte Cassino a obdržel za ni „Krzyż Monte Cassino“. Bojoval také u Ascony a Bologni.

Po skončení války byl převelen do Anglie a odtud přijel v roce 1947 do Československa. Neměl však snadný život. Bylo mu vyčítáno, že sloužil v buržoasní armádě gen. Anderse, a byl dokonce vězněn. Odbojová činnost mu byla uznána až po 13 letech. Zemřel 6.6.1948. Neměli bychom na něho zapomenout

S příchodem Sovětů v roce 1939 nastala nová éra v životě Kupičova. Odvody branců byly kdysi spojeny s veselím a Kupičovem při tom zněly české písničky. Zpívali nejen branci, ale i jejich mladší kamarádi a „podvypivší“ strejdové, kteří při tom vzpomínali na své mládí. Hlavní písnička branců byla. „Až pomaširujem kupičovskou branou ven“ a vůbec jim nevadilo, že Kupičov nikdy žádnou branu neměl. Loučili se pokaždé u poslední usedlosti Dlouhých.

Slavné odvody byly ještě v roce 1939, poslední odvody do polské armády, ale to tehdy ještě nikdo nevěděl. Pak již přišla jen mobilizace a následný příchod Sovětů. Tím začala nová, pro většinu lidí nepochopitelná éra. Povoláni byli i lidé typu Pepka Vyskoče z Haškova Švejka, Chuna Perenštejn a Berko Sosna. Chumu přivedl otec za ruku, ale neschopným ho uznali až tehdy, když se před lékařskou komisí rozplakal. Tam s ním totiž otec nesměl. Pro lidi vyrostlé v jiných podmínkách bylo rovněž nepochopitelné, že k vojenské prohlídce museli i farář s popem. Branci v té době také již nebyli „legruiti“, nýbrž „pryzyvnyky“. Ti, kteří byli teprve u zápisu, byli „dopryzyvnyky“.

Odvedenec, „pryzyvnyk“, byl dle sovětských zákonů osobou požívající určitou ochranu. Při zábavě pro brance se stalo, že jeden z místních úředníků v opilosti napadl českého brance a roztrhl mu oděv. Byl za to odsouzen na několik let nucených prací.

Sovětské úřady se snažily, aby odvody byly co nejslavnostnější, chtěly tím podnítit nadšení branců. Přesto se jejich odvody těm předválečným ani zdaleka nepodobaly. Tehdy si celou slávu organizovali branci sami, zatímco nyní byli do slavnostní nálady „organizováni“. Většina jich byla zaskočena tím neznámem, které je očekávalo. Životní podmínky, které se tehdy začaly utvářet, a „organizované“ mezilidské vztahy byly kupičovským Čechům naprosto cizí.

Rádi bychom zde připomněli osudy několika krajanů z Kupičova, kteří byli v té době nuceni narukovat. Čtenářům se možná bude zdát, že vyprávění je příliš dlouhé a že vzpomínaná jména a události nemají s našimi dějinami nic společného. Domníváme se však, že pozorný čtenář patřičně souvislosti objeví.

Do Rudé armády jako první Čech z Kupičova rukoval **Jaroslav Žitný**. Jako jediný z ročníku 1919 rukoval již v roce 1940, ostatní až o rok později. Loučila se s ním celá obec. Zvláště těžké však bylo loučení syna s matkou, která zůstala na hospodářství sama, otce již neměl. Ještě dnes máme v živé paměti, jak obešel celé hospodářství a nakonec se rozloučil s koňmi. Měl krásné koně a jako selský syn na ně byl patřičně hrdý.

Válečné osudy Jaroslava Žitného

Jaroslav Žitný vykonával základní vojenskou službu ve městě Lipeck ve Voroněžské oblasti. Tam ho také zastihla německo-sovětská válka. Hned v prvních dnech války odjel se svou jednotkou k Brjansku. To bylo místo jeho bojového křtu. Od Brjanska začala Rudá armáda ustupovat až ke Smolensku za neustálého pronásledování německými letadly i za přímých střetů s Němci..

Po tuhých bojích o Smolensk se Jaroslav dostal do Moskvy a byl přidělen ke strážní službě v ulicích města. Po porážce Němců u Moskvy byl odvelen ke Stalingradu a tam byl v září 1942 raněn. Ze zranění se léčil v Alma-Atě a po vyléčení byl poslán do Nižního Tagilu. Tam byl přidělen

do služby ve „vojenkomatu“, což byla vojenská správa, protože byl uznán neschopným řadové služby.

Po úplném uzdravení se náš krajan přihlásil do Československé vojenské jednotky v SSSR. Na základě toho byl v květnu 1944 převelen do Permu. Po vyhotovení všech dokladů odjel na Československé velitelství do Rovna a byl přijat do řad 1.československého armádního sboru v SSSR jako tankista. Dále jeho cesta vedla přes Kamenec Podolskij a Sadaguru až do osady Palahyči, kde byla rozmístěna 1.samostatná tanková brigáda.

Po základním výcviku přišel rozkaz zaútočit na město Duklu. Této akce se náš krajan zúčastnil jako radista tanku T-34 s osádkou rotmistra Nibáka. Útok se povedl, město bylo dobyto.

Jaroslav Žitný, statečný tankista, prošel bojovou cestu Polskem, zúčastnil se všech tankových bojů na Slovensku a zažil těžké tankové střety ve Slezsku. Svou bojovou cestu ukončil u Olomouce. Za tu dobu musel třikrát vyskočit z hořícího tanku, několikrát pohřbívat padlé kamarády a mnohokrát se sám podívat smrti přímo do očí. Dodnes má však v živé paměti i slavnostní chvíle pražské přehlídky a pamatuje si, že jeho poslední tank T-34, s kanónem ráže 76, měl věžové číslo 421.

*Další kupičovští Češi rukovali do Rudé armády 6.května 1941. Byli to vesměs hoši z ročníku 1919 : **Josef Bajer, Jaroslav Birnbaum, Josef Hálek, Ladislav Jankovec, Jaroslav Kučera, Josef Kytl, Josef Redner a Jaroslav Vocásek.** S nimi rukoval Polák **Tomasz Welgat**, jehož osudy jsou dále spjaty s Čechy, a dva Židé, **Heršl Katz a Šlojme Bren.***

J.Vocásek, T.Welgat a Š.Bren byli zařazeni do tzv. „strojoddělu“, což byly pracovní útvary beze zbraně, protože byli ze zámožnějších rodin. J.Bajer, J.Hálek, J.Kučera, J.Kytl a J.Redner byli přiděleni k těžkému dělostřelectvu do Achtyrky. Místo určení L.Jankovce neznáme aj.Birnbaum byl poslán domů, aniž se dozvěděl, proč. Zřejmě proto, že byl již otcem rodiny.

Válka byla na spadnutí, mír visel jen na vlásku. Představitelé sovětské moci sice tvrdili pravý opak, ale i dědové a babky si o tom mysleli své. Podle toho vypadalo loučení s branci. Prolilo se tehdy mnoho slz. Stranický tajemník Ničiporenko to tvrdě odsoudil. Když prý u nich chlapci rukují, je to velký svátek, všichni popíjejí a veselí se. Lidé si říkali, že u nás to bylo kdysi taky takové.

Osudy těchto branců byly různé. J.Bajer, J.Redner aj.Hálek skončili neznámo kde, L.Jankovce a Š.Brena zastřelili Němci. Osudy J.Kučery a J.Kytla tvoří obsah dalšího vyprávění.

Válečný příběh Jaroslava Kuczery (Podle jeho vlastního vyprávění)

Jaroslav Kuczera narukoval spolu s ostatními chlapci z Kupičova ještě jako Kučera. Všichni odjeli nejprve do okresního města Turijsk. Tam je ostříhali, převlékli do uniforem Rudé armády, druhý den je pak naložili do dobytčích vagónů a odvezli do hloubi Sovětského Svazu. Jejich trasa nejprve vedla přes Kovel a Kivercy do Kijeva.

V Kijevě dostali nejprve teplou stravu, byla to rybí polévka „ucha“, potom je seřadili do útvaru a vedli přes celé město do „báně“, aby se umyli a dostali čisté prádlo. Pak se vrátili zpět na nádraží. Kyjevské nádraží bylo nechutně zaneřáděno lidskými výkaly. Kromě civilních a vojenských vlaků tudy totiž projíždělo velké množství „ešelonů“ s vyhnanci. Ti směli dělat svou potřebu jen za dozoru a co nejbliže vlaku.

Naše brance znovu naložili do „dobyčáků“ a vezli do Sumské oblasti, do města Achtyrky. Přijeli tam v sobotu 10.května a byli přiděleni k těžkému dělostřelectvu. Vojenský výcvikový tábor byl v blízkém lese. Byl to krásný borový les se svěžím zeleným trávníkem. Ubytovali se ve stanech a při procházkách se tam setkávali i s dalšími Čechy z Volyně.

Když vypukla válka, dostali pušky a odjeli na frontu, přestože neměli ani základní výcvik. Odvezli je zpět ke Kijevu. Hlavní most přes Dněpr byl zničený. Neustále je pronásledovalo německé letectvo. Snažili se skrývat v lese, ale nebylo to nic platné, hodně jich tehdy padlo. Pak se vydali znovu na východ. Byl červenec a bylo úmorné vedro. Trpěli nesnesitelnou žízní. Když narazili na rybníček „dešťák“, nedočkavě se napili a vůbec jim nevadilo, že voda je teplá a špinavá. Dokonce jim ani nevadilo, když v rybníčku plavaly kravince. K jídlu dostávali jen suchary z černého chleba.

Během tohoto putování přišel rozkaz odzbrojit jako nespolehlivé všechny, kteří pocházeli ze západní Ukrajiny a Běloruska. Na nejbližší železniční stanici naložili tedy naše krajany opět do „dobyčáků“ a vezli dále na východ. Dostali se až do města Orenburg-Čkalov. Tam byli přiděleni ke „strojoddělu“. Pracovali na různých stavbách, míchali ručně beton a po lešení jej kolečky dopravovali třeba až do čtvrtého patra. Strava byla mizerná, dnes a denně dostávali jáhly. Mnoho chlapců onemocnělo úplavicí. Také Jarda onemocněl a byl dopraven do nemocnice.

V nemocnici strávil více než týden. Setkal se tam s vojákem, kterého znal z prvních dnů na frontě, a ten mu vyprávěl, že zbytek jejich oddílu postřílel své velitele a přešel na stranu Němců.

V nemocnici byl rovněž hlad. Nemocní dostávali jen suchary a „kipjatok“ (horkou vodu). Kučera to tam již nemohl vydržet, a tak šel za doktorkou a řekl jí, že se již cítí zdrav. Doktorka řekla, že mu věří, ale že chce vidět jeho stolici. To byl ovšem problém. „Ze mne to teklo jako z kránu (vodovodního kohoutku)“, vypráví. S trudnou myslí se odebral do

oné místnosti, ale cestou ho potkalo nenadálé štěstí. Uviděl jednoho Žida, který byl již z nemocnice propuštěn, a poprosil ho o neobvyklou službu. Žid ochotně souhlasil a Jarda radostí bez sebe běžel pro doktorku. Ta jen kroutil hlavou, nicméně ho propustila. Vzpomíná, jak mu po té nemocniční stravě chutnaly jáhly. Po čase se na něho zase štěstí usmálo. Našel v kaši mouchu. Opatrně ji vyndal, kaši snědl a mouchu šel ukázat kuchaři. Dostal novou porci kaše, jen aby mlčel.

Za nějaký čas naše vojáky opět transportovali asi 150 km dále na východ. Budovalo se tam letiště. Josef Kytl, vyučený kovář, se přihlásil k tesařům, a tak se jeho kamarád Kučera přihlásil rovněž, ačkoli byl krejčí. Byli přiděleni na stavbu nějaké obrovské budovy a bednili střechu. Mysleli při tom na domov a snili o tom, jak se odtud dostat se zdravou kůží.

Přišel listopad a s ním krutá zima. Mrazy dosahovaly až -30°C. Oblečení i obutí bylo chabé. I když měli „fufajky“ (prošívané kabáty), stejně mrzli. Jiskérka naděje jim svítla, až když začaly jezdit transporty Poláků, kteří byli vyvezeni na Sibiř, a polských válečných zajatců. Po podpisu smlouvy Sikorského se Stalinem byli tito lidé propouštěni z lágrů a odváženi na jih do Uzbekistánu, kde se měla organizovat polská armáda pod velením generála Władysława Anderse. Naši hoši se to dozvěděli jen z vyprávění, rozhlas ani noviny neměli. Štěstí se na ně opět usmálo. Jednou tudy zase projížděl takový „ešelon“ a ve stanici zastavil. Nějací lidé z vlaku vystoupili a naši hoši se s nimi dali do řeči. Jeden z nich byl z vesnice Vorona, která nabyla příliš vzdálená od Kupičova. Zeptali se, zda by mohli jet s nimi. Souhlasili, pokud jim ovšem nebude vadit, že budou stát. Vagón byl tak přeplněný, že se do něho sotva dostali. Byli čtyři: kromě Jaroslava Kučery Josef Kytl, Kazimierz Tas a Dubieński. Zbylo na ně kousek místa jen u něčeho, co vypadalo, a občas i fungovalo, jako kamna.

Bylo pondělí 17. listopadu 1941, 19 hodin, když se vlak s našimi čtyřmi kamarády vydal z Dungasu na jih, směr Taškent. Cestou to bylo velice špatné s jídlem; ještě štěstí, že hoši měli našetřené nějaké suchary. Ještě horší to bylo s hygienou. Jarda přerývaně, se slzami v očích, vypráví, jak bylo např. pro dospělá děvčata obtížné vykonat tělesnou potřebu. Všechen stud musel jít stranou (a tehdy se lidé ještě opravdu styděli, zvláště děvčata). Nešlo to jinak než s pomocí chlapců. Dveře vagónu se pootevřely a chlapi drželi děvče za ruce. Obtížné to bylo také s nemocnými. Jednou onemocněl otec dvou dospělých dcer. Nezbylo jim nic jiného, než ho v jedné stanici nechat a spoléhat na to, že se nějak dostane do nemocnice. Vlak nemilosrdně pokračoval v cestě.

Naši čtyři kamarádi byli stále v sovětských uniformách. Hrozilo jim nebezpečí, že při kontrole je sovětské orgány prohlásí za dezertéry. Těžko by asi pochopily, že se nechtějí vyhnout vojenské službě, ale že chtějí do armády, která je jim bližší. Poláci jim tedy poskytli civilní oblečení, ale to bylo samé cáry a hýbaly jím vši.

Naši chlapci byli pasažéry navíc, a tak se na nich vyžadovaly různé služby, mimo jiné opatrovali dříví na topení. To ovšem znamenalo ve stanicích ukrást, co se dalo. Zájemců bylo ovšem mnohem víc, a tak objevit kus dřeva bylo vždy velké umění.

Po strastiplné cestě se vlak konečně dostal do Samarkandu. Ukázalo se však, že Poláci tam již nejsou a že nezbývá nic jiného, než se vrátit. To ovšem pro naše hochy nepřipadalo v úvahu. Cestovali dále, jak jen to šlo. Když je vyhodili z jednoho vlaku, nastoupili do druhého. Nejhorší to bylo s jídlem. Snažili se něco vyžebrot nebo ukrást. Obojí však bylo velice obtížné. Všude byla taková nouze, že nebylo ani kde žebrot, ani co ukrást. Josef Kytla vzpomínal, jak na bazaru převrhli jednomu Uzbekovi pytel s meruňkovými peckami, pak mu je pomáhali sbírat a za odměnu dostal každý hrst pecek.

Když je opět vyhodili z vlaku, šli na místní úřad a hlásili se jako Poláci, kterým ujel vlak. Doklady ovšem neměli, ale po chvílce dohadování jim vystavili náhradní na jména, která uvedli. Kučera byl Liška. Nyní se cítili bezpečněji. Cestovali sem a tam, skoro až do Vánoc. Zažili při tom různé příhody. Jednou chtěli přenocovat v odstaveném nákladním vagóně. Ze spánku je však probudily nějaké nárazy. Než si uvědomili, co se děje, vlak s nimi ujížděl do neznáma. Jim to však nevadilo. Nikam nemířili a nikde je nikdo nečekal.

Na jedné zastávce přišla na Kučera řada, aby opatřil něco k jídlu. Než stačil něco sehnat, vlak mu ujel. Po chvílce přemýšlení vyrazil ve směru jízdy vlaku. Po nějaké době narazil na maličkou zastávku, na které měl službu jediný železničář. Jarda ho porosil o něco k jídlu. Chlapík mu nabídl vařené brambory. Byly sice velké asi jako vlašské ořechy, ale jemu připadalo, že v životě nic tak dobrého nejedl. Pokračoval v cestě, až se dostal na větší nádraží, na kterém stál vlak s cisternami. Když se začal rozjíždět, Kučera chtěl naskočit, ale železničář ho shodil. Jak byl zesláblý, těžce se mu vstávalo. Vlak již začal nabírat rychlost, když vtom jiný železničář mu podal ruku a doslova ho vtáhl na vagón. Projížděli různými stanicemi, až konečně zastavili na jednom velkém nádraží. Jarda se šel projít po nástupišti. Ke svému velkému překvapení tam potkal Pepíka Kytla a oba Poláky. Byli šťastní, že jsou zase všichni pohromadě.

Kvapem se blížily Vánoce. Chlapci se shodli na tom, že takto již déle žít nemohou, a rozhodli se jít pracovat do kolchozu. V kolchoze je přijali a přidělili na meliorační práce. Hloubili meliorační strouhy. Dostali na to motyky na dlouhé násadě, podobné volyňským „chmelačkám“. Strouhy byly asi tři metry hluboké. Vykopané kusy zeminy postupně vytahovali nahoru. Pro vyzáblé a vyhladovělé chlapce to byla obrovská dřina. Dostávali za to 400 gramů ovesného šrotu a kroupy, jaké nikdy předtím ani potom neviděli. Z ovesného šrotu jim stará Uzbecka pekla placky zvané „lepioški“. Spali v chaloupce-lepenici, v tzv. „kibitce“, na prýcnách se slámou podobnou spíše řezance, která byla plná vší.

V kolchoze panoval nesnesitelný hlad. Naše chlapce zachraňovaly od nejhoršího hrdličky, kterých tam bylo všude plno. Pro Uzbeky byly posvátnými ptáky, ale našim chlapcům moc chutnaly. Časem, bohužel, také došly. Ani žebrať se nedalo, nikdo nic neměl, a tak nemohl nic darovat. Sem tam dostali chlapci jen hrst sušených moruší. Žebření bylo i nebezpečné, podle islámských zákonů muž, zvláště jinověrec, nesměl oslovit ženu. Mohl za to být zmlácen nebo i zabit.

Po vyhubení hrdliček přišla řada na psy . Psi jim skutečně zachraňovali život. Lovili je tak, že je chytali za nohu pomocí tyče s háčkem. Psi je ovšem za nějakou dobu začali cítit a prchali před nimi.

Do tohoto bídného života se začal šířit tyfus. Onemocněl i Kučera a Dubieński. Oba měli vysoké horečky, vůbec o sobě nevěděli. Je zajímavé, že Pepa Kytla s Kazikem Tasem tyfus nedostali, ačkoli spali všichni na jedné pryčně. Snažili se kamarádům pomoci. Vypůjčili si dvoukolý vozík „arbu“ tažený mulou a vezli je do nemocnice. Cestou prasklo boční upevnění spojující obě oje, „arba“ se převrátila dozadu a nemocní z ní vypadli. Pepa s Kazikem to opravili, nemocné znovu naložili a pokračovali v cestě do nemocnice vzdálené asi 20 km. Když tam konečně dorazili, nepřijali je pro nedostatek místa. Museli se tedy vrátit a druhý den jeli znovu. Tentokrát byli chytřejší. Položili nemocné ke vchodu a sami se schovali za roh. Když viděli, že se personál nemocnice začal o nemocné zajímat, ochotně je pomohli přenést dovnitř. Jaroslav Kučera měl tak vysokou horečku, že si z toho nic nepamatuje, zná to jen z vyprávění Josefa Kytla.

V nemocnici bylo tak málo místa, že na postelích širokých asi jako dnešní válendy leželi po dvou, každý s nohama u hlavy toho druhého. Naše nemocné položili na zem.

Kučera nabyl plného vědomí až po týdnu. Jen podle kalendáře poznal, jak dlouho o sobě nevěděl. Situace s místy se zlepšila teprve tehdy, když zemřel větší počet pacientů. Pak měl již každý svou „kojku“. Oknem viděli, že venku začíná jaro. Sluníčko krásně svítilo a naše chlapce to táhlo zpět ke kamarádům. Řekli lékaři, že se již cítí dobře a poprosili ho, aby je propustil. Po zevrubné prohlídce jim vyhověl. Vyrazili druhý den ráno. Těch 20 km šli celý den, na místo dorazili až k večeru. Kamarádi zrovna vařili psa. Když je spatřili, úplně oněměli, byli přesvědčeni, že jsou dávno na onom světě. Vzpamatovali se teprve po Kučerových slovech: „Co čumíte? Dejte nám kus toho psa, ať se konečně nažereme!“

Proč z nemocnice tolik spíáchali? Dozvěděli se totiž, že Poláci, tentokrát již doopravdy, odjíždějí do armády. Zpráva byla pravdivá. Brzy po návratu z nemocnice je skutečně odvezl polský „ešelon“ do armády. Kučera a Dubieńského přijali okamžitě, Kytla a Tas měli potíže. Kytla pokládali za Žida, ty brali do armády neradi. Nedůvěru vzbuzovalo jeho příjmení a vlnité vlasy. Chtěli na něm tedy, aby se polsky pomodlil Otčenáš. Bohužel ho polsky neuměl. Nakonec mu pomohl jeden dobrý člověk, snad právě židovského původu, který měl před válkou zastoupení

firmy Škoda ve Varšavě. Také se nelíbil, protože měl černé vlasy a snědou pleť. Nakonec byli přijati oba. Průtahy s Kytlovým přijetím však oba kamarády rozdělily.

Kučeru zapsali jako Kuczera a to mu zůstalo dodnes. Nejprve museli projít odvšivením. Svlékli se donaha, všechno naházeli na jednu hromadu a zapálili. Potom je ostříhali, oholili všude, kde to jen šlo, a namazali nějakou masťou. Pak šli do „báně“. Po koupeli už je čekalo čistoučké nové prádlo a anglické stejnokroje. Po této proceduře ještě celý den všechny jejich věci procházeli odvšivovacími zařízeními. To si oddechli od těch vši! Kdo nezažil, jaké to je, když člověka dnes a denně užírají vši, ten těžko pochopí, jaké je to utrpení.

Se vstupem do polské armády přestal hlad i vši. Po určitých průtazích za strany sovětské vlády začal přesun polských jednotek na Střední východ. Cesta vedla přes Kaspické moře do Persie. Na sovětském území dostali k jídlu ještě slanečky, ale v Persii, ve městě Pahlavi, je vítali trhovci a nabízeli velké placky chleba, vařená vejce, ale hlavně datle. Všichni byli jako v Jiříkově vidění. Na jedné straně hranice hlad a na druhé takové množství jídla! Neměli ovšem za co kupovat. Jarďa měl ještě z domova plnicí pero. Nabídl je trhovci a ten ho přivedl k hromadě datlí, aby si vzal libovolné množství. Najedl se jich tehdy tolik, že dodnes je nemůže ani cítit. Přejedený, nebo jak říká „přežraný“, nebyl sám. Vyhladověli, dosud trápení zimou a hmyzem, se přejedli tak, že „srali dál, než viděli“, jak říká. Tato idyla trvala asi týden. Byly Velikonoce 1942. Období hladovění v nich vypěstovalo pocit, že si musí dělat zásoby. Ještě dlouho si schovávali suchý chléb na horší časy.

Idylka končila tím, že přijely nákladní vozy s plachtami, s indickými řidiči, a jelo se do Svaté země. Vydali se směrem na Teherán. Šílenou jízdu v horách, nad strmými srázy, řidiči zvládli na výbornou. Po krátkém pobytu v Teheránu pokračovali v cestě. Konečně Palestina, země zaslíbená! Židé pracující v citrusových sadech jim házeli pomeranče. Bylo zde mnoho Židů z Polska, a tak nebylo žádnou zvláštností slyšet polštinu.

Zpočátku pobývali v Tel Avivu, pak tábořili v okolí Gazy a na zimu se přemístili do Iráku. Pluli kolem Arabského poloostrova Rudým mořem do Perského zálivu. Po souši se pak dostali k Mosulu a utábořili se asi dva kilometry od něho. Tam se Kuczera znovu setkal s Kytlem. Kytl sloužil u pěchoty v Samodzielnej Brygadzie Strzelców Karpackich (Samostatná brigáda karpatských střelců), zatímco Kuczera u protiletadlového dělostřelectva.

U Mosulu tábořili celou zimu, a tak se Jarďa s Pepou mohli často navštěvovat. Zabezpečení vojáků bylo perfektní po všech stránkách, ale přesto se zde vyskytlo několik sebevražd. Došlo k nim zřejmě vlivem dlouhého odloučení od blízkých, plného strádání. Většina vojáků se však radovala ze života. Pod vedením jednoho z důstojníků si založili pěvecký soubor a Jarďa jako velký milovník zpěvu se do něho rovněž přihlásil.

V neděli chodili zpívat do jediného křesťanského, katolického, kostela v Mosulu. Z kruchty s oblibou pozorovali krásné arabské dívky, které jako křesťanky chodily do kostela bez čadry.

Z Iráku se znovu přemístili do Palestiny, odtud za nějakou dobu do Egypta a pak odjeli bojovat do Itálie. Kuczera se zúčastnil se svou jednotkou bojů o Monte Cassino a po válce se s ní dostal do Anglie. Jeho rodina se po válce dostala do Čech, ale Jarda jako voják západní armády zde očekával problémy, a tak odjel do Kanady. Tam se setkal s jinými krajany z Volyně i s kamarádem Pepíkem Kytlem. Oženil se s dcerou pana Košťála a žije tam dodnes.

Osudy Josefa Kytla

Josef Kytl sdílel osud svého kamaráda Jaroslava Kučery až do jeho vstupu do polské armády. Sám, po prvním odmítnutí kvůli vlnitým vlasům, které vzbuzovaly podezření na židovský původ, byl do polské armády přijat 12.března 1942. S Kučerou se znovu setkal na Středním východě, v táboře u Mosulu, ale potom se jejich válečné osudy definitivně rozdělily.

Josef se celou dobu usilovně snažil dostat do Československé armády. Nakonec se mu přece jen podařilo dostat se na Československou vojenskou misi v Jeruzalémě. Hlásil se jako Čech sloužící v polské armádě. Svůj český původ však musel prokázat. Naštěstí si z babičina vyprávění pamatoval, že se narodila v Katusicích na Mladoboleslavsku čp.24 a pak se přestěhovala s rodiči na Volyň, do Kupičova. Vojenským pánům to stačilo, Poláci ho vyškrtli ze své evidence a byl převelen do Československé armády. Tím se mu splnil jeho dávný sen. Později vzpomínal, jak se mezi českými vojáky báječně cítil. Absolvoval řidičský kurz a volantou zůstal věrný až do konce války. Při první příležitosti si koupil fotoaparát a pilně fotografoval. Využil každé volné chvílky k návštěvě všech památných míst ve Svaté zemi, nejen těch, která jsou drahá křesťanům.

Koncem roku 1942 se 200.československý protiletadlový pluk začal přemísťovat do Egypta. Bývalí obránci Tobruku se sem vrátili jako protiletadlová ochrana. Josef Kytl odjel z Palestiny do Egypta ve čtvrtek 7.1.1943. Navštívil Alexandrii, Káhiru a jiná zajímavá města. Později vzpomínal na „úslužné“ Araby, kteří házeli vojákům zezadu písek na uniformu, pak je běželi očistit a natahovali ruku po bakšiši. Na nádraží vyčkávali až do odjezdu vlaku a na poslední chvíli nabízeli vojákům do oken koňak. Obvykle to však nebyl koňak, pouze obarvená voda.

Dne 12.června 1943 vystřídali Čechoslováky v Egyptě Britové, a tím skončil pobyt našich v Africe. Pak už se zastavili jen v táboře Guassasina u Ismaílije, znovu se podívali do Alexandrie, Káhiry, Ismaílije a Palestiny. Odtud cestovali vlakem podél Suezského průplavu do válečného přístavu Tewfik u Rudém moři. Zde je čekal mohutný parník „Mauretania“ o nosnosti 36 000 BRT. Dne 5.července 1943 v 17.00 se loď

vydala na cestu kolem Afriky. Bylo obrovské vedro a Indický oceán byl rozbouřený. Rovník překročili 12.7. ve 2.00, v Kapském Městě byli 22.7. a po plavbě delší než 25 000 km přistáli 11.8. v Liverpoolu. Pak následovala vojenská přehlídka před prezidentem Benešem. Bylo to 18.8. a vojáci byli naposledy v pouštní výstroji.

Po reorganizaci se Josef Kytl stal 1.9.1943 příslušníkem Československé samostatné obrněné brigády. Vzpomínal na příjemné prostředí v Británii, uprostřed zeleně, pravý opak toho předchozího, afrického. I když procházel tvrdým výcvikem, vždy si našel čas na návštěvu různých zajímavých míst.

Připravovala se invaze a všichni očekávali brzký nástup do boje. Invaze však 6.6.1944 začala, ale byla brigáda stále na stejném místě a zůstala tam ještě dlouho. Do Francie byla vypravena až 30.8. Ve Francii byli naši vojáci rozmístěni v okolí Falaise. Dunkerque začali obléhat až 5.10. Josef Kytl přivážel cisternou pitnou vodu z Belgie. Byl odpovědný za její kvalitu a úpravu. Akce Dunkerque skončila německou kapitulací 9.5.1945 v 9.15.

Ve dnech 12. a 13.5. odjížděli naši vojáci z Francie a 18.5. byli již v Plzni. Rozmístili se v okolí Přeštic.

Slavnostní přehlídka Československé samostatné obrněné brigády se konala 30.5.1945 v Praze. Přihlíželi jí i svobodovci z Kupičova. Najednou rotná Boženka Krejbichová vykřikla: „Helejte, támhle jede Pépa Kytlu!“ A skutečně, na jednom z vozidel seděl usmívající se Pepa. Zřejmě ani netušil, že ho pozorují kamarádi, se kterými se neviděl plně čtyři roky.

Potom následovala již jen samá krásná setkání. S bratrem Jaroslavem se setkali až v červnu, když se vrátil z letecké školy na Kavkaze. Pak následovalo setkání všech tří bratrů Kytlových: Josefa, Jaroslava a Václava. Zvláště zajímavé bylo setkání s bratry Jaroslava Kučery, ale také s příbuznými jiných vojáků, kteří sloužili v polské armádě. Když se později vrátil Josef Žitný, o kterém píšeme na jiném místě, domluvili se, že jejich oddíly na Středním východě téměř sousedily. Oni dva se však nikdy nesetkali. Nejkrásnější však bylo setkání s rodiči, kteří přijeli 19.3.1947 z Volyně do Mašťova. A co teprve Vánoce 1947! Po tolika letech byla celá rodina opět pohromadě.

Idyla však netrvala dlouho. Nastal únor 1948 a s ním konec svobody a nenávisť vůči všem, kteří se nepřizpůsobili. Josef a Jaroslav Kytlové se shodli na tom, že musí opustit republiku, za jejíž svobodu bojovali. Byli si vědomi nebezpečí, které jim za jejich neskrývané postoje hrozilo. Emigrovali do Kanady a tam se Josef opět setkal s kamarádem Jaroslavem Kučerou.

Žili ve svobodném světě, a tak mimo jiné hodně cestovali. Na sokolském sletu ve Vídni se Josef seznámil s českou dívkou ze Švýcarska, známost skončila svatbou a Růženka Lerchová se přestěhovala do Toronta jako paní Kytlová.

Skutečné svobody své vlasti, za kterou bojoval, se Josef Kytl bohužel nedožil. Zemřel v květnu 1989 v Torontu. Za svého života byl aktivním členem Čsl.obce legionářské v Kanadě. Schůze Obce se konaly u něho doma a díky laskavé pohostinnosti paní Růženy a tam konají dosud.

Bohuslav Chour, krajan, který si nezaslouží, aby byl zapomenut

Bohuslav Chour se narodil 6.10.1907 v Kupačově. Otec záhy zemřel a matka zůstala sama se čtyřmi sirotky. Bohouš se vyučil truhlářem a brzy začal pracovat samostatně. Těžké poměry koncem 20.let ho však přivedly k rozhodnutí odjet spolu s dalšími Kupačováky do Argentiny. Dle jeho záznamů to bylo 24.1.1929. Na parníku Wilno opustil Gdyni a po zastávce v Le Havru na něm zamířil do Buenos Aires.

O životě Bohuslava Choura v Argentině mnoho nevíme. Víme však zcela určitě, že se 25.7.1942 dobrovolně přihlásil do polské armády na Západě jako bývalý polský státní příslušník. Doposud jsme nevypátrali, u jaké zbraně sloužil, ale víme že byl po spojenecké invazi s polskými invazními jednotkami ve Francii. Mnozí krajané si pamatují, jak vyprávěl o válečných hrůzách a s hořkostí vzpomínal na válku. Je tedy možné, že sloužil u polské paradesantní brigády, která se vyznamenala u Arnhem a která měla velké ztráty. Velitelem brigády byl generál Sosabowski, který byl nazýván „Arcipolákem“.

Po válce se náš krajan vrátil do Kupačova a v roce 1947 přijel s ostatními do vlasti svých předků. Někteří krajané měli vůči Bohuslavu Chourovi různé výhrady; asi by se však našlo málo takových, kteří by jako on opustili pohodlný mírový život a dobrovolně odešli do války.

*Další zajímavou osobností pro Kupačováky je **syn českého učitele Karla Půlpytla**. Jmenoval se zřejmě **Metoděj**, ale říkali mu **Měťa** (Milěťa).*

Půlpytlovi žili v Kupačově asi tři roky. Měťa kamarádil s ostatními českými chlapci v Kupačově. Jeho touhou bylo námořnictvo. V té době však v Polském válečném námořnictvu (Marynarka Wojenna) směli sloužit pouze Poláci. Měťa nemohl odolat své touze, a tak se zřekl české národnosti a stal se z něho Polák. Během války o něm v Kupačově nikdo nic nevěděl. Teprve na začátku 50.let se s ním Kupačováci setkali v USA. Podle vyprávění J.V.Tománka se mladý námořník dostal za války do USA a sloužil v US NAVY v Tichomoří. Tam se mu prý podařilo sestřelit japonské letadlo.

*Jestliže vzpomínáme na všechny, kteří se v Kupačově narodili nebo k němu měli vřelý vztah, nesmíme zapomenout ani na **Vladimíra Dufka**, generálmajora ve výslužbě. Narodil se 23.listopadu 1923 v chátě, ve které potom bydlela rodina Jaroslava Novotného. Jeho otcem byl Johan Dufek, jeden z organizátorů kulturního života v obci, muzikant jaksepatří.*

Školu „powszechną“ neboli obecnou ukončil v roce 1936. Potom studoval na lyceu v Křemenci (Křemenec, polsky Krzemieniec, byl zván

„Athény Wołyńia“). Potom absolvoval ukrajinskou pedagogickou školu v Lucku.

V roce 1944 narukoval do Československé armády a byl vyslán do tankové školy pro důstojníky. Absolvoval ji v Saratově. Zúčastnil se bojů tankové brigády a konec války ho zastihl v hodnosti poručíka. Sám říká: „Když na to tak myslím, já vlastně svůj život dal vlasti.“ O jeho větné službě svědčí četné řády a medaile.

Někteří kupičovští Češi byli také příslušníky oddílu polských partyzánů a později 27.volyňské divize „Armii Krajowej“. Byli to: **Jaroslav Houžvic-„Traper“**, **Václav Houžvic-„Siwy“**, **Jaroslav Zápotocký**, **Václav Zápotocký a Bohuslav Zápotocký**. Všichni byli svědky krutých a nesmyslných bratrovražedných bojů mezi Ukrajinci a Poláky. Podle jejich vyprávění docházelo k nepředstavitelným krutostem a smrt zastřelením byla velkou milostí. Ve většině případů to odnášeli nevinní a neozbrojení lidé, kteří před nikým neutíkali, protože nikomu nic zlého nedělali, a tak věřili, že se jim nemůže nic zlého stát. Bylo však těžké udržet na uzdě mladé chlapce, kterým ti druzí zavraždili rodiče a sourozence. Bylo to pak nekonečné „oko za oko, zub za zub“.

Jaroslav Zápotocký a Václav Houžvic tuto nesmyslnou válku zaplatili životem. Bohuslav Zápotocký zůstal v Polsku a dosáhl vysoké vojenské hodnosti. O jeho dalších osudech nic nevíme. Václav Zápotocký a Jaroslav Houžvic se dočkali vítězného konce války jako příslušníci československé armády.

Válečný deník Josefa Židlického (výňatky)

Josef Židlický,

V deníku je zachycena válečná cesta z Kupičova až do Prahy.

18.dubna 1944: Loučení u s rodinami u školy, odchod z Kupičova.

21.dubna 1944: Sešlo se nás 35 Kupičováků ve vesnici Čertice u Lucka. *Bohuslav Ledvina, Josef Toman a Stanislav Tošner* byli odvedeni do sovětské důstojnické školy. Ten den byl nálet na Luck.

2.května: Kupičov znovu bombardován letecky a ostřelován německým dělostřelectvem. Mnoho budov rozbito nebo shořelo. Naši evakuováni k Lucku.

3.května: Odjezd směr *Rovno a Šepetovka* přes *Kvasilov, Zdobunov* (silně utrpěl leteckým bombardováním).

5.května: Šepetovka rozbitá bombardováním.

6.května: Jedeme ukrajinskými rovinami směr *Kamenec Podolský*. Vesnice jsou zničené. *Kamenec Podolský* je špinavé a smradlavé město. Most vyhodili do vzduchu, zrovna když po něm jel vlak. Na řece *Dněstru* je nový

most. Je to velká a bystrá řeka, silně páchne rozkládajícími se lidskými mrtvolami a uhynulými koňmi

Po několika dnech nás rozdělili. Strýce *Jaroslava Židlického* odveleli k vojenské hudbě 3. brigády jako kapelníka. Posílali mě s ním, ale já jsem odmítl. Odevzdal jsem svoji křídlovku a věnuji se radiotelegrafii. Strýce *Láďu Mezenského* pro stáří a nemoc propustili domů. U radistů zůstal *Václav Vrla a Václav Fiala*. Byl mi přidělen *Olda Holub* z Kupičova.

Koncem května jsme přísahali věnost Československé republice. Přítomni byli naši i sovětsí generálové.

10.července: Nešťastnou náhodou dnes zahynul pod koly nákladního auta můj bratranec *Rudolf Kozlík*.

8.září: Generál *Ludvík Svoboda* promluvil k nastoupené brigádě před zahájením bojů. Začala dělostřelecká příprava k útoku na *Krosno*. Odjíždíme z *Wykot*, projíždíme *Przemyslem*. Setkal jsem se se sousedem *Josefem Novotným*, starším už tatíkem. Je v krejčovské dílně.

23.-25.září: Jsme v zákopech u města *Dukly*. Němci střílejí přes nás na *Teodorówku*.

27.září: Postupujeme. Město *Dukla* je osvobozené, ale v jakém stavu. Hromada trosek a lidských těl.

1.října: Stále se bojuje a dřevěných křížů přibývá.

6.října: Nejslavnější den v mém životě, přecházíme československou hranici na dukelské silnici. Několik metrů za hranicí najel na minu a zahynul velitel 1. brigády, generál *Vedral- Sázaravský*.

12.října: Dnes jsme se vykoukali v báni, oděvy jsme dali do odšívárny. Cítíme se, jako bychom se znovu narodili.

14.října: Dnes jsme stáli na místě. V noci zahynul při automobilové nehodě *Josef Fiala* z Kupičova.

15.října: Krásný podzimní den, navštívil mě *Bohuslav Mašek*.

16.října: Viděl jsem se se sousedem *Václavem Brožem*, přinesl mi dopis z domova.

29.října: Naši dnes podnikli velký útok. Byli krvavě odrazeni. Bomba zabila *Bohuslava Maška* z Kupičova.

29.října: To bývalo u nás v Kupičově posvícení, vyhrávaly dechovky. Zde místo dechovek vyhrávají výbuchy min a granátů. Jsme v blátě, zavšivení, čekáme, kdy kdo našlápne na minu.

30.října: Odpoledne padl *Václav Přišovský* z Kupičova.

31.října: Navštívil mě *Václav Fiala*, vrátil se z nemocnice.

1.-5.listopadu: Boje poněkud polevily. Setkal jsem se s *Václavem Kafkou* a *Jaroslavem Mezenským*.

11.listopadu: Jsem nemocný, teplota 39°C. Dostal jsem dva aspiriny.

17.listopadu: Na silnici u *Komárniku* byl zabit manžel mé sestřenice *Josef Štenc*. Pohřbili jsme ho namíste.

22.listopadu: Setkal jsem se se *Slávkem Šulcem* a *Bedřichem Makešem*.

16.prosince: Beze změn. Vyměňujeme akumulátory a baterie radiostanice. Občas se přikrčíme, když to bouchne blízko. Střepina prorazila dřevěnou stěnu domečku a vltla do světnice. Naštěstí nikoho nezasáhla.

17.prosince: Je neděle. Konečně jsme se mohli ostříhat. K obědu jsme měli bramborové knedlíky se zelím.

18.prosince: Dnes jsem osm měsíců z domova. Osm měsíců je jako osm dlouhých roků.

19.prosince: Služba u radiostanice. Služba a zase služba. Radiostanice pracuje bez chyby. Všichni jsme spokojení. Jen kdybychom už mohli vyrazit kupředu.

20.prosince: Silná dělostřelecká palba na *Ladomírovou*. Padl *Pepa Dombrovský* z *Kupičova*. Nebylo mu ještě sedmnáct.

21.-23.prosince: Beze změny. Jen občas nás ruší dělostřelecká palba.

24.prosince: Neděle a štědrý den. Prvně jej trávim mimo domov. Večer jsem byl na slavnostním koncertě naší vojenské hudby. Jako jediný z celé naší roty jsem dostal za vzorné plnění služebních povinností zvláštní balíček od velitele brigády. Několik knih, stovku cigaret, kapesníky, bonbóny a pochvalný list. Poctivě jsem se o všechno rozdělil s kamarády. Po koncertě jsme měli slavnostní večeři. Karbanátky, bílý chléb s máslem a bílou kávu.

25.prosince: Boží hod vánoční. Velice se mi stýská po domově, který jsem tak najednou opustil. Poslal jsem domů psaní. Měl bych taky napsat Aniče Houzvicový. Ale ne. Já jsem mezi námi hádku nezačal. Příčinu zavdala ona. Proto nezačnu a nebudu podlízat.

26.prosince: Dnes je Štěpána. Dostal jsem dva dopisy. Jeden z 5.listopadu a druhý ze 14 prosince. Přivezl je někdo, kdo se vracel ze zdravotní dovolené po zranění.

31.prosince: Jsme stále v těch prokletých horách na stejném místě.

1.ledna 1945: Nový rok jsme oslavili dosti vesele. Zásahu na tom měl mimořádný přiděl vodky. O půlnoci poslali naši Němcům novoroční pozdrav, hromadnou dělostřeleckou palbu. Ovšem Němci nám to oplátili.

1.února: Dostali jsme silnou kulometnou palbu. Na velitelství praporu se rozšířila zpráva, že jsem padl. Kamarádi o tom napsali domů. Chudáci rodiče a sestry. Musel to pro ně být velký šok.

(Dále je popisována cesta Slovenskem.)

10.února: Setkal jsem se s *Jardou Holubem*.

18.února: Sešel jsem se s *Jaroslavem a Václavem Mezenských*.

24.února: Špatné zprávy z domova, sině řadí banderovci.

25.února: Viděl jsem se se strýcem *Jaroslavem a Vladimírem Židlických*. Hráli na pohřbu padlého poručíka 4.brigády.

4.března: Silně se bojuje! Mrzne!

19.března: Svátek Josefa. Pořádně jsme ho oslavili.

24.března: Dostal jsem dopis od *Aničky a Vládi Mezenského*. Dobré zprávy z bojišť.

6.května: Setkal jsem se s *Josefem Tošnerem* z Kupačova. Dojeli jsme do *Holešova*. Padl *Jarda Holub*.

Deník spojaře

Jaroslav Pokrupa, 1926

Kupačov 18.dubna 1944. Shromáždili jsme se u školy, odkud jsme se po rozloučení se svými blízkými vydali do města *Luck* k odvodní komisi. Asi kilometr za rodnou obcí jsme se s *Václavem Kafkou* (z Rynku) ohlédlí a já pronesl: „Tak mám dojem, že se už do Kupačova nevrátíme.“ A stalo se.

V Lucku mě odvodní komise zařadila jako spojaře ke spojovacímu praporu. Ubytování jsme byli v obci *Čertice* u Lucka, kde byl prováděn i pořadový výcvik.

V noci 30.dubna Němci bombardovali město *Luck*.

Začátkem května naše jednotka odjela ze stanice *Kiverce* vlakem přes *Šepetovku* do města *Kamenec-Podolský*. Odtud jsme vyrazili pěšky směr *Černovické lesy*. Denně jsme urazili asi 35 km a za několik dní jsem dorazili do obce *Potůček u Snjatyna*. Hned po příchodu jsme v lese vybudovali zemljanky a salaše. Po jejich dokončení se přešlo k výcviku,

který probíhal dennodenně od brzkého rána až do pozdního večera. Naše četa byla součástí 1.dělostřeleckého pluku, který **koncem července** zahájil přesun od *Snjatyna* přes *Lvov* a *Přemyšl* ke *Krosnu*.

8.září 1944 v 6:40 byla zahájena ofenzíva směr *Krosno-Dukla-Prešov*. Dvě hodiny a deset minut stovky sovětských a československých děl a minometů doslova chrlily oheň a zkázu na nepřátelské německé pozice. Byl to ohlušující pekelný uragán, opři kterém se země chvěla tak, že to vypadalo jako zemětřesení. Po skončené palbě postupovaly sovětské a naše jednotky kupředu. Náš dělostřelecký pluk se přemísťoval v noci, a to velmi pomalu. Ráno, když se začalo rozedníval, byla všude kolem hustá mlha. Potkali jsme první zajatce. Někdo nám ohlásil, že nepřítel je asi 11 – 13 kilometrů před námi. Po jednom až dvou kilometrech jsme projeli obcí *Machnówka* a přejeli jsme říčku, za kterou byla asi tři nebo čtyři metry vysoká hráz. Sesedli jsme ze studebakera, vystoupili na hráz a asi sto metrů před sebou jsme uviděli šest německých tanků, které se pomalu pohybovaly proti nám. To znamenalo jediné – v tuto chvíli jsme dostali před naši pěchotu. Nastalo několik okamžiků hrobového ticha. Poručík *Rosenzweig* se po nás podíval a zavelel: „Nasednout!!!“ Bleskově jsme nasedli a vzápětí jsme velkou rychlostí říčkou zpět, až jsme byli celí zmáčení. Uprostřed obce *Machnówka* stál s pistolí v ruce sovětský generál a křičel: „Zanimajtě oboronu!“, Sotva zmlkl a už se na nás řítila salva min z německých minometů. V *Machnówce* jsme toho dne (*9.září*) zůstali pod palbou německých minometčků až do třetí hodiny ranní – bylo zde mnoho raněných a mrtvých.

10.září ještě před svítáním začalo probíhat přeskupení do prostoru *Kobylany – Palacówka – kóta 534*. Po příjezdu na místo, zhruba v 9 hodin dopoledne, nás Němci ihned zasypali palbou z minometů. V tomto úseku jsme byli delší dobu, už si přesně nepamatují, do kterého data. Pamatují si však, že jednoho dne, brzy ráno, jsme s *Václavem Mikoláškem* prováděli spojení s pozorovatelnou, která byla asi sto metrů před lesem, přes který jsme táhli linku z *Palacówki*. Z této pozorovatelný jsme viděli město *Duklu* jako na dlani. Za námi na okraji lesa byly zamaskovány dva sovětské tanky a před námi se rozprostíralo pole, na kterém byly nasázeny brambory. Na tomto poli byla zalehlá naše pěchota. Vpravo od nás měly palebné postavení sovětské kašůše.

Během dopoledne zaútočilo naše a sovětské dělostřelectvo na německé postavení. Němci však viděli naše postavení zrovna tak dobře jako my jejich, takže naše pěší pluky se nemohly zvednout k útoku. Odpoledne provedli Němci protiútok – zasypali nás smrtelným deštěm min a granátů ze šestihlavňových minometů a houfnic. Jedna mina zasáhla přímo naši pozorovatelnu, která byla sice postavena poctivě – byly na ní tři vrstvy kmenů a silná vrstva hlíny – to vše se přesto rozpadlo a my zůstali zasypání hlínou. Spojení bylo přerušeno, a tak jsme nevěděli, zda jsme ještě na straně svých jednotek nebo nad námi již chodí Němci. V této nezáviděníhodné

situaci jsme zůstali až do pozdních odpoledních hodin. Když jsme neslyšeli už žádnou střelbu ani jiné podezřelé zvuky, prohrabali jsme se hlinou na povrch. (Hloubka pozorovatelný byla asi půldruhého metru.) Spojovací zákop, který vedl od lesa do pozorovatelný, byl přeorán od min a granátů. Vraceli jsme se ke své jednotce do *Palacówki*, slunce ještě pěkně svítilo. Když jsme došli na okraj lesa, přiletěl přímo na nás granát tak rychle, že jsme ani nestačili zalehnout. Mířili přesně a naše jediné štěstí bylo, že granát dopadl asi o deset metrů dál. Lesní cestou nebylo pomalu možné projít, byla zatarasena roztrášenými stromy. Naši telefonní linku jsme již nenašli, donesli jsme jen aparát. To byl náš jeden den na *kótě 534*.

Boj o kótu trval několik dní a nocí. Přecházela z rukou našich do rukou nepřítelů a naopak. Po těchto urputných bojích byla *Dukla* konečně dobytá. Město bylo totálně zničeno. Boje však pokračovaly dál – o každou kótu i bezejmenný kopec. Vzpomínám si na jednu příhodu. S *Jaroslavem Mokrym* jsme si vykopali mělký zákop na břehu lesního potoka. Nad zákopem jsme rozprostřeli pláštěnku jako stan. Za stálého deště jsme ulehli do zákopu. Asi o půlnoci nás probudila zima. Zjistili jsme, že ležíme ve vodě. Do rána jsme se pak snažili sušit nad dýmem našeho ohničku.

6.říjen 1944 je den, který si obzvláště pamatuji. Byli jsme v *Barvinku* (poslední obec v Polsku). Velitel pluku, kapitán *Josef Rada* mě poslal do prostoru mezi *Vyšným* a *Nižným Komárníkem*, abych zjistil vhodné místo, na kterém by si 3. minometný oddíl mohl postavit palposty. Jeli jsme spolu s řidičem. Uprostřed obce jsme viděli na silnici stát náš tank – tedy to, co z něj po najetí na protitankovou minu ještě zbylo. Celá přední část i s věží byla zničena. Posádka nepřežila. Pár metrů od hranic, již na československé straně, jsme se setkali s následky havárie terénního vozidla Dodge („dočka“), ve kterém zahynul velitel *1. čsl. brigády, gen. Sázavský*. K havárii došlo tak, že řidič nákladního vozu před nimi nemohl nastartovat motor a zablokoval cestu. Auto s generálem se jej snažilo objet po krajnici a podle soudu přímých účastníků zřejmě najelo na protitankovou minu, protože vyletělo do povětří. Po chvíli jsme pokračovali v jízdě, ale byli jsme varováni, abychom raději neopouštěli silnici, protože terén na obou stranách je silně zaminován.

Místo pro palposty 3. oddílu jsem našel a vraceli jsme se zpět. Když jsme opět přijeli na místo nehody gen. Sázavského, byla uprostřed silnice vyhozena do vzduchu houfnice ráže 122 mm. Další protitanková mina explodovala pod tlakem větší váhy. Po návratu jsem veliteli pluku ukázal na mapě, kam by se mohl oddíl přemístit

Po umístění minometného oddílu jsme udržovali telefonické spojení s pozorovatelnou. Jinak jsme přebývali pod hromadou kmenů složených u silnice z *Vyšného Komárníku* do *Nižného Komárníku*. V tomto prostoru lesů a hor se nepřítel bránil velmi tvrdě. Denně se sváděly urputné boje o jednotlivé hory a zalesněné výšiny. Asi v polovině listopadu *Josef Štenc*, příslušník naší spojovací čety, byl usmrcen přilétuvší minou právě

v okamžiku, kdy přecházel silnici, u které jsme měli naši skrýš. Němci měli výhodu v tom, že jejich pozorovatelné byly umístěny tak, aby z nich viděli co nejširší prostor, a mohli ho tak svým dělostřelectvem ostřelovat.

Teprve **koncem listopadu** se nepřítel dal na ústup. Zastavil nás až mezi *Ladomírovou* a *Svidníkem*. V tomto prostoru zaujaly naše jednotky obranné postavení. Měli jsme nataženou linku z *Ladomírové* ve směru na *Vyšný Orlík*. Kontrolní stanici jsme měli s *Bohuslavem Bajerem* v rokli porostlé mladými olšemi. Jednoho dne, kdy zrovna nepršelo, jsme si zapálili ohniček a chtěli jsme si uvařit kafe. Protože dříví bylo mokrá a špatně hořelo, spíše jen doutnalo, a dým se vznášel pěkně nahoru, povídám Bohoušovi: „Bohouši, pojď, seženeme nějaké sušší dříví.“ Sotva jsme se vzdálili asi 40-50 metrů, zahvízdala mina a ohniček byl „v luftě“. Bylo odpoledne, svítilo slunce, a tak Němci od *Svidníku* kouř uviděli a zamířili přesně.

Tento prostor byl ostřelován minomety a často se stávalo, že byla přerušena linka. Jednoho dne byla na lince opět porucha. Šel jsem ji odstranit. Telefonní aparát na prsou, pušku na zádech a kabel v ruce. Linka byla položena na zorném poli a v té době již mrzlo. Šel jsem od té „naší“ rokly směrem k *Ladomírové*. Jakmile mě Němci uviděli, začali po mně pálit z minometů, ale žádná rána mě na štěstí netrefila. Když jsem byl asi kilometr od rokly, zakopl jsem o zmrzlou hroudu a padl na telefonní aparát. Vyrazil jsem si dech. Ležel jsem několik minut, než jsem se zase mohl plně nadechnout. Po celou tu dobu Němci nestříleli. Když jsem vstal, vyrazil jsem a tryskem běžel až za kopec. Přesto po mně stačili ještě asi dvě rány vypálit.

V tomto prostoru přecházeli Němci v noci na naši stranu. Stalo se, že přerušili telefonní linku, která patřila velitelství dělostřelectva, a když naši spojari přišli poruchu opravit, přepadli je a odvedli jako „jazyky“. Také jsem se dozvěděl, že u *Ladomírové* byl těžce zraněn *Josef Dombrovský* (nebylo mu ještě ani 17 let) a že krátce na to zranění podlehl. Bylo to těsně před Vánoce 1944. V té době se náš dělostřelecký pluk přemístil k *Jaslu*, ale na tomto úseku fronty zůstalo několik kočujících děl a minometů, se kterými dělostřelci neustále měnili palebná postavení. Hned tu a za pár hodin zase jinde vystřelili ráz na ráz tři čtyři rány, aby si nepřítel myslel, že střílí celá baterie, že na našem břehu je vše při starém.

Těsně před Vánoce se k *Jaslu* přemístila i naše spojovací četa. V noci jsme buďovali bunkry. Půda promrzlá do hloubky dobrých 40 centimetrů kladla tvrdý odpor, takže ani při patnáctistupňovém mrazu nám nebyla zima. Všechno se navíc muselo dít potmě a v naprostém tichu. Na Štědrý den bylo skoro všechno vybudováno. Odpoledne jsem byl vyslán do *Jaszczewa*. Dnes už ani nevím, s jakým to bylo úkolem, ale pamatuji se, že jedna polská rodina mě pozvala na štědrovečerní večeři. Byla to velmi příjemné chvíle. Rád na ni vzpomínám. Na frontě v té době bylo soustředěno velké množství děl a minometů. Nechyběly zde ani kaťuše.

Vše bylo perfektně zakopáno a zamaskováno. Udržovalo se spojení s pozorovatelnami. Všichni čekali na hodinu H!

15.ledna 1945, 8.45 moskevského času. Vzduchem zaburácely salvy kaťuší. Do této směsice pekelného rámusu zahřměla všechna sovětská i naše děla. Byl jsem s velitelem pluku, kapitánem *Josefem Radou* na pozorovatelně. Také jsem se díval do „stereotruby“ (desetinásobný periskopický dalekohled) – byl krásně vidět, ještě před ofenzívou, pohyb nepřátel v jejich zákopech. Ve chvílích, kdy tam dopadal déšť raket, granátů a min, byla tam vidět jen šedá tma. Náš 1.československý dělostřelecký pluk vystřílel za 65 minut 1857 granátů. Ještě téhož dne jsme svinuli linky našich spojů a zahájili přesun zpět na Slovensko.

V době, kdy jsme se vraceli na svá původní postavení u řeky *Ondavy*, nepřítel začal ustupovat i z prostoru *východního Slovenska*. Náš dělostřelecký pluk zahájil postup za nepřítelem ve směru *Svidník, Zborov, Bardejov, Kapušany, Prešov* a z Prešova „vpěrjod na západ“ na *Spišské Podhradie a Levoču*.

27.ledna 1945 asi ve 23 hodin. Dorazili jsme do *Levoči*. Obloha byla čistá, měsíc svítil, mráz 20° a v takové chvíli jsme objevili velkosklad vína. Přinesli jsme si několik nádob s vínem do našeho Studebakeru a dali jsme si pro zahřátí.

V nočním boji naše jednotky osvobodily *Kežmarok* a delší den *Poprad*. Večer jsme táhli linku mezi *Popradem* a *Štrbou*. Byla tma a sněžilo tak, že sněhu bylo po kolena. Proti nám přijíždělo osobní auto Dodge. Zalehli jsme do sněhu do příkopu ale když bylo vozidlo pár metrů od nás, poznali jsme, že jsou to naši. Zvedli jsme se a vozidlo zastavilo. Z auta vystoupil muž vyšší postavy v dlouhém bílém kožichu a v bílé ušance. Ptal se nás, kam jedeme a od kterého útvaru jsme. Během rozhovoru jsme poznali, že máme tu čest hovořit s *generálem Svobodou*. Pán generál nám sdělil, že se vrací z míst, do kterých nás velitel poslal, a že tam jsou ještě Němci. Řekl doslova: „Hoši,, vraťte se a řekněte svému veliteli, že já jsem vás poslal zpět.“

30.ledna ve večerních hodinách jsme obsadili městečko *Štrbu*. Jsme pod Tatrami! Sníh, třicetistupňové mrazy a boj o *Vážec*. *Vážec* je osvobozen a my pokračujeme směrem na *Liptovský Hrádok*. Zde nás nepřítel zastavil. Měl v prostoru *Liptovského Mikuláše* důkladně vybudovanou obranu. Před jejím předním okrajem bylo velké množství minových polí. Pozorovatelný byly umístěny na velmi výhodných místech, z nichž bylo možno pozorovat celý prostor, ve kterém byly rozmístěny naše jednotky. Útoky našich střídaly protiútoky nepřitele. Některá postavení se nám podařilo obsadit. Obce *Bobrovec* a *Trstená* během dne opět získali Němci. V té době jsem byl ve *Smrečanech* na pozorovatelně, kterou jsme měli v kostelní věži. U tohoto kostela bylo pohřbeno sedm našich vojáků z pěších jednotek. Stalo se, že jsem si v domku naproti kostelu postavil na kamna kotlík s vodou, abych si uvařil kávu (káva se skládala ze

spáleného krajíce chleba a vroucí vody). Asi za deset minut jsem se šel podívat, zda se voda už vaří. Voda se ještě nevařila, a tak jsem ještě přiložil a znovu odešel. Mezitím, než jsem se vrátil, domek byl zasažen minou a s kávou jsem dopadl stejně jako u *Ladomírové* v „naší rokli“.

11.února v noci jsme za stálého mrholení táhli linku z *Liptovského Hrádku* do *Svätého Jána*. Někdy po půlnoci začalo mrznout a když jsme se vrátili do *Liptovského Hrádku*, začínalo již svítat. Jednomu z účastníků tohoto tažení se bez pomoci ostatních vůbec nepodařilo vyndat ruce z kapes. Promoklé rukávy pláště totiž zmrzly a byly jako roury.

Urputné boje pokračovaly ve dne i v noci. Obě strany se snažily obsadit strategické výšiny. Některé byly obsazeny a znovu ztraceny až čtyřikrát. *Liptovský Mikuláš* naše jednotky také obsadili, ale pod nepřátelským tlakem jej musely zase opustit.

4.dubna přešly naše a sovětské jednotky znovu do útoku. Po dvouměsíčních úporných bojích začal nepřítel konečně ustupovat. *Liptovský Mikuláš* je definitivně osvobozen. Naše jednotky pronásledují nepřitele. Rychlým postupem osvobozujeme druhý den město *Ružomberok*.

11.dubna jsme po kratších potýčkách s nepřitelem pronikli do *Vrútek*. Čekaly nás těžké boje při překonávání pohoří *Malá Fatra*. Mosty přes Váh byly zničeny, pražce na železničních tratích vytrhaly ocelové pluhy, silnice a cesty byly podminovány. Kulometná hnízda měl nepřítel umístěná v kamenolomech a umělých jeskyních. Děla a minomety měl také nahoře. Abychom mohli Němce vypudit z jejich „kamenných hnízd“, děla musela být dopravena až na horské hřbety. Jediný možný způsob, jak dostat děla nahoru, byly volské potahy. Šťelivo museli přepravovat samotní lidé. Plnění tohoto nesmírně obtížného úkolu se účastnili pěšáci, spojari, ženisté i civilní obyvatelé z blízkého okolí. Civilisté nám pomáhali dopravovat na hory nejen granáty, ale nosili na zádech i várnice s jidlem. Vzpomínám si na den, kdy jsme šli z *Vrútek* na *Minčol* (1364 m). Vyšli jsme v osm ráno a dorazili jsme tam ve tři odpoledne. Na *Minčolu* byly dva metry sněhu, zatímco ve *Vrútkách* už kvetly ovocné stromy.

Trvalo nám tři týdny, než jsme nepřitele vypudili z jeho „kamenných nor“. **12. a 13.dubna**, naše jednotky bojovaly v krajně nepříznivém terénu, jsme utrpěli vážné ztráty: 1528 mužů a žen bylo raněno, mrtvých bylo přes 200. Konečně jsme však mohli projet kolem *Strečna*!

Za *Strečnem* byl stržen most přes řeku *Váh*, a tak jsme řeku přejeli po pontonovém mostě. Pokračovali jsme směr *Žilina*, *Bytča*, *Povážská Bystrica*, *Púchov*, *Vsetín*. A jsme na Moravě! Kudy se naše jednotka proplétala dál, to si dnes už přesně nepamatuji. Velmi dobře se však pamatuji na den **8.května 1945**. Slunce bylo nad západem a naše jednotka se probíjela do obce *Doloplazy u Přerova*. Pod silnou dělostřeleckou palbou jsme se snažili dostat přes zorné pole přiskoky do obce. V obci jsme vešli na dvorek jednoho stavení. Měli tam kuchyň Rumuni (spojenci). Požádali

jsme hospodyně o trochu vody na umytí. Mezitím se setmělo. Najednou se strhla ze všech stran šílená palba z ručních zbraní. První, co nás napadlo, bylo, že jsme obklíčeni. Najednou ale vyběhl z domku jeden Rumun a křičel : „Vojna kaput!“ a vysvětloval nám, že Němci právě podepsali kapitulaci. A opravdu, všechny střely mířily nahoru. Tak jsme se k tomu ohňostroji taky připojili. To bylo slávy a radosti!

Druhý den jsme pokračovali v přesunu západním směrem. Cestu, kterou jsme tenkrát projížděli, dnes už nedovedu určit. Vzpomínám si však, jak jsme míjeli jedno místo – velké pole, na kterém bylo asi třicet tisíc odzbrojených Němců. Ty jejich pohledy, které na nás upírali, vidím ještě dnes. Takové momenty si člověk pamatuje i po padesáti letech. Pak naše jednotka dorazila do *Řičan* a nastalo velké čištění zbraní a oděvů – příprava na mohutné defilé v *Praze*.

17.květen 1945 byl pro nás slavným dnem. Byl to slunečný májový den a my jsme projížděli *Vinohradskou třídou* a *Václavským náměstím*, plným jásajících Pražanů, na *Staroměstské náměstí*, kde jsme defilovali před *prezidentem republiky dr.Edvardem Benešem, generálem Ludvíkem Svobodou a vládou ČSR*. Byl to den překrásných a nezapomenutelných dojmů. Po přehlídce jsme se ubytovali v budově školy „U studánky“, v *Praze 7*.

V *Praze* jsme zůstali asi tři týdny a pak nastal přesun do *Žatce*. V *Žatci* jsme dostali nový název – *vojenská skupina „Žatec“*. Postupně jsme byli rozmístěni po vesnicích

18. prosince 1945 jsem byl propuštěn na trvalou dovolenou.

Dívka v armádě

Marie Budilová-Vávrová, 1925

Když v tu neděli 12.září 1943 nám Němci zapálili celou usedlost a z nás během několika hodin byli žebráci, život v Kupičově se mi stal nesnesitelným. Ještě že nám tehdy Loužilovi poskytli přístřeší. Od toho září se události rozběhly tak rychlým tempem, že téměř denně jsme zažívali různé pohromy, údery, útoky banderovců a bombardování a zdálo se, že snad tomu nebude konce. Nám Čechům vysvitla naděje, když jsme se dozvěděli, že mezi ČSR a SSSR byla podepsána smlouva o vzájemné pomoci a spolupráci. Také jsme se dozvěděli, že spolu s Rudou armádou bojuje i Československá vojenská jednotka. Nás děvčata obzvláště zaujalo, že v ní slouží také ženy. V té době ve mně uzrála myšlenka, že i já musím být mezi nimi. Spolu s děvčaty jsme se domluvily, že půjdeme také. Všechno to ovšem muselo být velice tajné, aby se to rodiče, a hlavně maminky, nedozvěděli. Maminky by nás nikdy nepustily.

Konečně přišel ten dlouho očekávaný den a do Kupičova přijela vojenská komise sepisovat dobrovolníky. Když jsem prvně uviděla, že tam ženy skutečně jsou, už mě nemohlo nic udržet doma.

18.dubna 1944 jsem se, stejně jako všichni ostatní dobrovolníci, loučila s rodným Kupičovem. Byl nás dlouhý průvod asi 250 lidí s povozy a s doprovázejícími československými vojáky. Všichni šli samozřejmě pěšky, jen my děvčata jsme se občas svezla. Jeli jsme přes Holoby a první noc jsme nocovali ve Svidniku za Holobami. Druhou noc nás většina nocovala v Kozině, kde už byli Češi. Nakonec jsme dorazili do Lucka. Byla jsem samozřejmě přijata a hned začal tvrdý vojenský výcvik. Neměly jsme žádná privilegia, všechno jsme dělaly stejně jako muži. Brzy ráno byl budíček, pak rozcvička a zaměstnání. Byla jsem zařazena do zdravotního praporu, takže jsem zároveň s výcvikem absolvovala jednoměsíční zdravotnický kurz.

Nechci do detailů popisovat všechny ty hrůzy na Dukle, ale mám stále v živé paměti ta prostranství plná naříkajících raněných čekajících na operace a ošetření ran.

Všechny zákroky se prováděly ve stanech. V jednom byly velké operace břicha a hlavy, v dalším amputace končetin, pak krevní banka, kde se určovala krevní skupina, lékárna s léky a obvazovým materiálem. Jedem stan byl také pro různá zranění střepinami apod. Když byli ranění po ošetření schopni odvozu, ihned je sanitky odvážely do týlu. Někteří ranění cestovali s námi. Měli jsme na pomoc četu mužů, kteří pomáhali při přesunech a vykonávali různé pomocné práce.

Nejhorší zážitek pro mne byl, když sanitka přivezla raněného mého bratra Jarouše. Měl roztráštěnou pravou ruku. Lékař, který ho na obvazovém sále ošetřoval, byl Rus. Byl neustále „vypivší“, bez alkoholu snad ani operovat nedovedl. Bratrovi řekl, že si to udělal úmyslně, aby nemusel na frontu, a chtěl ho poslat do trestanecké čety. Šla jsem okamžitě za velitelem zdravotního praporu MUDr.Englem a informovala jsem ho o tom. Nechal si bratra zavolat a po výsledku ho okamžitě poslal do týlu. Bratr se dostal do Charkova a byl tam až do konce války.

Zážitků bylo mnoho a toho utrpení ještě víc. Já jsem byla v 1.brigádě. V přijímání raněných jsme se střídali s 3.brigádou. Pracovalo se bez přestávek, na hodiny se nehledělo. Všichni se snažili, aby bylo co nejvíce raněných ošetřeno a odoperováno. Únavou padali lékaři, sestry i pomocný personál. Když se několikrát fronta přiblížila hodně blízko, museli jsme se rychle balit a couvat do týlu.

Snad nejradostnější bylo, když jsme se blížili k československé hranici a už tolik neslyšeli střelbu. Za války nám však chyběla; když se dlouho neozvala, obvykle to znamenalo, že se připravuje něco zlého.

Dalo by se toho vyprávět ještě mnoho, na to, co tam člověk zažil, se nedá do smrti zapomenout.

Příběhy z fronty

Dělostřelec Josef Kozlík: Tehdy jsme byli se svými děly ráže 76 zakopáni někde u Krajin Bystré. Dodnes nevím, jak se to mohlo stát, že já, velitel děla a dělovod, jsem zůstal z celé obsluhy sám. Kam to všechno odešlo, nevím. Na frontě byl klid, a tak jsem tam spokojeně seděl. Z klidu mě vyrušilo sovětské letadlo, které kroužilo nad předpokládanou německou obranou. Proti letadlu nikdo nestřílel, ale pilot vystřelil několik světlic. Upozorňoval, že se tam něco děje. Neváhal jsem a jako pověstný kanonýr Jabůrek jsem nabil a na označené místo zamířil a odpálil. Opakoval jsem to asi desetkrát. Letadlo odlétlo a byl zase klid.

Jaroslav Kozlík: Byli jsme s Václavem Skramuským zařazeni k dělostřelectvu jako spojaři-pozorovatelé. To znamená, že jsme byli stále vpředu, kopali zákopy a budovali pozorovatelnou. Odtud jsme sledovali pohyb nepřítelů a podávali dělostřelcům hlášení, kde se nachází. Jídlo nám donášeli jídlonosiči z týlu. Aby nezabloudili, drželi se telefonní linky. Jídlo nám předali co nejdříve a hned zase zmizeli.

Po jednom přesunu, když jsme zase postavili pozorovatelnou, cosi mi říkalo, abychom se v ní nezdržovali. Rozhodli jsme se, že si uděláme nový zákop. Zatímco jsme ho hloubili, vybudovanou pozorovatelnou zasáhla minometná střela a rozbila „stereotrubu“ (desetinásobný periskopický dalekohled).

Jednou po útoku zapadl pod kupcem, na kterém jsme měli pozorovatelnou, tank. Domnívali jsme se, že je německý, a říkali jsme si: „Ten už se asi ven nedostane.“ Jaké bylo naše překvapení, když jej ráno vytahovali naši. Největší překvapení jsem ovšem zažil až po válce, když jsme se švagrem Jaroslavem Žitným na válku vzpomínali. Zjistil jsem totiž, že to byl jeho tank.

Mnohokrát jsme sledovali útok našich vojáků. Vzpomínám si, jak naši útočili na nějakou kótu a v čele pěšáků- automatčků šel generál Svoboda. Zrovna byl sněhový poprašek, a tak bylo všechno krásně vidět. Pan generál při palbě nikdy nepadl na zem, jen na ruce. Útok se podařil. Vojáci panu generálovi důvěřovali a šli za ním jako za tátou.

Rudolf Veltruský: Jednou, když jsme zase postoupili dopředu, narazili jsme na minová pole. Ubytovali jsme se ve vesnici, která byla liduprázdná. Utábořili jsme se v jakémsi domku a vesele si topili ve sporáku. Dřevo jsme řezali vedle v kůlničce. Byl s námi jeden voják, který neustále zlořečil Pánu Bohu. Tak hrubé a sprosté výrazy jsem ještě nikdy v životě neslyšel. Jednou jsme spolu řezali dříví a on začal zase s tou svou sprostáčinou. Pak šel několik kroků pro nové poleno. Najednou se ozval ohlušující výbuch. Mě to odhodilo a úplně ohlušilo. Když jsem se probral, viděl jsem, že můj neslušný kamarád leží v krvi. Našlápl na minu a měl utržený kus nohy a vypálené obě oči.

Josef Černík: Po vyléčení zranění jsem se vracel s ranečkem na zádech ke své jednotce. Šel jsem zadumán kolem nějaké dlouhé přízemní budovy. Z myšlenek mě najednou vyrušilo volání: „Pepo, Pepíčku, počkej!“ Rozhlédl jsem se a uviděl ve dveřích budovy vojáka, který mi byl povědomý. Vrátil jsem se tedy k němu a k svému úžasu jsem zjistil, že je to soused Pepa Ledvína. Řekl jsem mu odkud a kam jdu a on mně, že v tomto skladu dělá skladníka-proviantáka. Hned se mě starostlivě ptal, zda nemám hlad. Odpověděl jsem: „A ještě jaký!“ To víte, v té době mi bylo skoro devatenáct. Takový kluk je při chuti pořád. Pozval mě tedy dovnitř, posadil ke stolků a začal mě hostit. Nakrájel slaninu k té pořádný pajzan rázáku. Když jsem se najedl, a měl jsem tedy už podklad, nalil mi „sto gram“ (deci vodky). Cítil jsem se jako v ráji. Než jsme se rozloučili, Pepa mě na cestu ještě pořádně zásobil nejen proviantem, ale také „butelčičkou“. Poděkoval jsem, srdečně jsme se rozloučili, popřáli si, abychom to přežili, a já pokračoval v cestě. Ještě jsem se několikrát ohlédl, Pepa stál ve dveřích a mával mi.

Kupičov je pojil

Jaroslav Kytľ, 1921

Když jsem byl v letecké škole v Gruzii, ve městě Talavi, zažil jsem tam zajímavou příhodu, které bych se v životě nenadál. Jednoho dne o polední přestávce jsme se s Láďou Pižlem šli projít. Před naší školou byl bazar, a tak jsme si cestou chtěli koupit nějaké ovoce. Chodili jsme mezi stánky a dívali se, kde by to bylo nejlevnější. Uviděli jsme nějakého muže, jak po nás pořád kouká. Nakonec si dodal odvahy, přistoupil k nám a zeptal se, zda jsme Poláci. Odpověděli jsme, že ne. Ptal se dál, jak to, že mluvíme polsky. Řekli jsme mu, že nemluvíme polsky, nýbrž česky, že jsme Češi z Volyně. Řekl nám, že je taky z Volyně, a zároveň se ptal, odkud jsme. Najednou jsem si byl jistý, že ho znám. „Vy jste Mume Lorberg z Kupičova, bratr Vigdora,“ řekl jsem najisto. Chudák, byl z toho celý dojatý, ale zeptal se, kdo jsem já. Když jsem mu řekl, že Kytľ, okamžitě se ptal, jestli jsem syn Jarouše Kytľovýho. Když jsem přitakal, chytl mě kolem krku, objímali jsme se a oba jsme měli obrovskou radost z nenadálého setkání v tak vzdálené zemi. Hned mi dal adresu a zval mě velmi srdečně na návštěvu. A jak jsem ho poznal? Podle vlasů rudých jako plamen, jaké se hned tak nevidí.

Brzy po tomto setkání nás přemístili na letiště a odtud bylo nemožné se dostat ven. O propustce se nám mohlo jen snít. To mi však nebránilo v tom, abych neustále nepřemýšlel, jak by se to dalo udělat, abych se dostal k Mumovi. Se svým problémem jsem se svěřil jednomu kamarádovi, Podkarpatskému Rusínovi Slépkovi. Ihned projevil ochotu se mnou na návštěvu jít. Byl to mladý člověk, ale už měl za sebou Gulag. Z problému si těžkou hlavu nedělal. V tom byl můj pravý opak.

Jednoho dne jsme skutečně vyrazili na návštěvu. Ani v těch nejbujnějších představách jsme si nedovedli představit přivítání, jakého se nám dostalo. Stůl byl plný jídla, vína a vodky, všeho, co jen hrdlo ráčilo. Paní, která s Mumou žila, chtěla vědět, zda je skutečně pravda, že celá Mumova rodina zahynula. Vyprávěl jsem jim tedy o tragedii Židů v Kovelu i v Kupičově. Mume se zvláště zajímal o tragický konec Mošky Švarce a jeho rodiny. Zdůraznil jsem, že tragédie postihla všechny Židy, kteří žili pod německou okupací. Než jsme se rozloučili, museli jsme Mumovi vysvětlit, kde nás na letišti najde. Nedal jinak, než že nám přinese víno. „Opušťák“ dopadl dobře, vrátili jsme se, aniž by nás někdo zpozoroval.

Jednoho dne jsem po noční službě u letadel spal. Ze spánku mě probudil zvuk klaksonu auta. Hned mě napadlo, že je to Mume. Vyskočil jsem z kavalce, trochu se upravil a běžel k autu. Byl to skutečně on a přivezl mi velkou plechovku vína. Když jsem si ji odnášel, zahlédl mě major, který měl „posádkového“. Hned mě napadlo, že bude problém. Šel jsem do ubytovny a plechovku strčil pod postel. Ještě jsem se ani nestačil pořádně uvelebit k dalšímu odpočinku, už někdo bouchal na dveře. Tušil jsem, kdo to je, a tak jsem ho nechal chvíli bušit. Konečně jsem se zeptal, kdo je tam. Odpověď zněla, že major, a abych okamžitě otevřel. Nejprve se vyptával, proč jsem doma a nelítám, pak začal vizitýrovat po ubikaci. Tak dlouho všechno okukoval, až se nakonec dostal i pod postel. Nejdříve si však prohlédl tu část, kde jsme měli naše uniformy. Nesměli jsme je nosit, prý proto, aby fašisté nevěděli, že v sovětských školách se učí „inostranci“. Byl to zase jeden z mnoha sovětských blafů. Když objevil tu plechovku, poručil mi, abych ji vytáhl. Hned začalo vyšetřování, co v ní je. Řekl jsem poctivě, že víno. Na otázku, kde jsem ho vzal, jsem odpověděl, že mi ho přivezl můj strejda, který je zásobovacím technikem v sovchozu. Poručil mi, abych se oblékl, vzal nádobu s vínem a šel s ním na štáb. Rozkaz jsem samozřejmě splnit musel.

Na štábu mě vyslychal nějaký plukovník. Hned mi vyčetl, že naše vláda nás tam posílá, abychom se učili, a já že „pjanstvom zanimajuš“. Pak na mne zostra zaútočil, jak to, že jsem se dostal do kapitalistické armády. Odpověděl jsem, jakápak my jsme kapitalistická armáda, když společně bojujeme proti fašismu. Upozornil jsem ho, že přece byl vydán „ukaz věrchovnogo sověta“ o tom, že Češi a Slováci nacházející se na území SSSR mohou vstupovat do Československé armády. Když nevěděl, co by ještě řekl, zeptal se mě, kde jsem se tak dobře naučil rusky. Odpověděl jsem, že jsem Čech z Volyňské gubernie. „Gubernie“ jsem řekl schválně, abych ho trochu pozlobil. Přivedl mě k mapě, dal mi do ruky hůlčičku, abych mu ukázal, odkud jsem. Nakonec rozhodl, že tam víno nechám a ostatní že se bude řešit později.

Bylo 1.máje 1945. Právě jsme šli z oběda, když mi kamarád, Slovák Vesperin, připomněl můj slib, že bude víno. Pochválil jsem ho za dobrou připomínku a šel jsem čekat na plukovníka, až půjde od oběda.

Jakmile se objevil, pozdravil jsem a požádal o dovolení s ním mluvit. Když mi to dovolil, hlásil jsem mu, že jdu ohledně toho vína. Vzal mě s sebou na štáb a plechovku mi vrátil s tím, že víno zničím. Když jsem zjistil, že už není skoro co ničit, praštil jsem s ní pod okno.

Při psaní mám všechno znovu před očima a znovu to prožívám. Mám dobrý pocit z toho, že jsem se Sověty vždy jednal jako rovný s rovným a nikdy jsem nenalít na ty jejich blafy.

Válečný dopis

(Autentický dopis Jaroslava Vocáska datovaný 6.7.1944, odeslaný do „běženců“)

Draží rodiče a sestry,

přijměte ode mne co nejsrdečnější pozdrav a moc milých vzpomínek na domov. Já jsem chvála Pánu Bohu živý a zdravý, čehož i Vám ze srdce přeji. Dopis od Vás jsem obdržel po J.Ledvinovi. Jsem rázem s P.Kockem a Růžičkou. Zatím se mi, chvála Bohu daří dobře.

Napíšu Vám o jednom případě, o kterém jistě už víte. Dne 31.VI. jel Rudolf Kozlíkú na autě, auto se vyvrátilo a Rudolfa to zabilo. Je to opravdu moc smutné. Již spinká v klidném spánku.

Božka, Ty jsi se ptala, co dělají holky. V neděli jsem byl u M.Zápotocké, M.Vávrové a taky u Niny (Holubové). Pěkně mě tam uhostily, měly napečené všelijaké cukroví. Byl jsem u nich do večera. Večer jsem šel domů. Od nás to jsou 4 km. Taky jsem tam byl u Krenického (Dr.Krynický, bývalý lékař v Kupičově. *Pozn.M.Ž.*). Je tam s ním Chválovskej, dělá mu posluhovače. Je tam taky V.Žitný, Žatecký, Josef Mokrý a Valenta. Jsou tam všechny rázem. Božka, zasílají vám pozdrav všechny děvčata z Kupičova. Se S.Balounovou se vidím kolikrát za den. Chodím k ní často na táč, protože je to milé, když se se svejma pohovoří.

Draží rodiče, já vím, že Vám je hůř nežli mně, že máte víc starostí s tím dobyt看em a se vším, že nejste doma. Domů snad už pojedete, protože fronta pořád postupuje. Kovel je už vzatá. Tatínku, kdybyste měli ject domů a hrozilo by Vám tam nějaké nebezpečí vod banderovců, tak lepší nejezděte a na domov nemyslete. Když budete tam u nějakých Čechů pomáhat na žních, tak Vám stačí a víc nepotřebujete. Božka, Ty tam taky jistě budeš, tak pomáhej tam něco Kockovům. To jsou asi přistojní lidé. Já Vám to píšu proto, že tady je jeden od Rovna a dostal dopis, že co je z domova, tak tam zabili osm rodin. Tak si myslím, že byste ten čas tam protloukli.

Božka, Ty taky koukej, aby Máni pomáhat. O Věňovi tady nic nevím, protože on je ve 3.brigádě. Božka, obdržel jsem teď taky od Tebe dopis. Píšeš o Rudolfovi, je to faktičná pravda. Leží na hřbitově pochován.

Božka, jestli u té hospodyně je Vás moc, a možná že domů nepojedete, tak můžeš pomáhat u Kocků. Povídal, že se tam přiživíte, oni to jsou asi zámožní. Ty Kockový Milky se můžeš zeptat. Já jsem rázem s Kockem.

Tím končím svoje čmárání. Maminko, jestli by vzal Bohouš kousek slaniny, tak mi pošlete, a taky nitě. Tabáku ještě trochu mám. Božka, když budeš mít někdy trochu kdy, udělej mi fusekle.

Sbohem, nashledanou, líbá Vás Jarouš. Pa!Pa!Pa!

Zatímco tito naši krajané již bojovali na frontách druhé světové války, Kupičov toto období prožíval sice „v civilu“, ale hořký válečný pohár pil plnými doušky. Střídaly se v něm vlády s „pseudovládami“. V noci vládli jedni, ráno přišli druzí a všem se muselo vyhovět. Útrapy vyvrcholily v roce 1943, ve kterém se rozpoutaly ty nejkrutější bratrovražedné boje mezi Ukrajinci a Poláky. Kupičovští Češi se snažili v těchto sporech dodržovat přísnou neutralitu. Pomáhali ovšem trpícím lidem z obou táborů. Nakonec byl Kupičov přece jen do těchto bojů vtažen a život Čechů se stával stále nesnesitelnějším. Jedinou nadějí byla blížící se sovětská fronta. Lidé sice na „první Sověty“ nevzpomínali zrovna v dobrém, ale říkali si, že snad nic nemůže být horší než toto bezvládí. Toužili jen po tom, aby už konečně nastaly noci bez ohnivých září a nemilosrdného vraždění.

Největší nadějí však Češi vkládali do příchodu Československé vojenské jednotky a možnosti vstupu do jejich řad. Pevně věřili, že po válce, která bude samozřejmě vítězná, se všichni vrátíme z této zdivočelé země do staré vlasti. Nálada se zvedla zejména v době, kdy se rozlétla zpráva o návštěvě prezidenta Beneše v Moskvě a po podpisu smlouvy s SSSR.

Totální nasazení

Libuše Procházková

Když Němci brali do Německa na práci, došlo i na Berestovu. V roce 1942 jsme byli určeni čtyři. Protože to však bylo v době, kdy Ukrajinci už začínali „brát na návojník“, jela jenom jedna. Její rodinu potom v roce 1943 vyvraždili banderovci. My tři zbylí a ještě další jsme chodili kopat rašelinu, neboli „torf“. Rašeliniště se rozkládalo mezi Dažvou a Lípou. Byla to obrovská louka, ale při té nedbalé práci se toho hodně zničilo. Na rašeliništi pracovala mládež z celého okolí.

Když skončilo léto, začali Němci brát mládež na práci do Kovelu. Některým Ukrajincům se podařilo dostat dobré místo a dělali své řemeslo. Náš Lád'a tam musel taky. Pracoval u německé firmy Ginter. Firma bourala židovské baráky a muselo se pracovat za každého počasí. Jednomu z nadřazených Němců se na Lád'ovi něco nelíbilo a praštil ho latí přes záda tak, až se mu zatajil dech. Dlouho ho to moc bolelo, ale doma o tom nic

neřekl. Až po 50 letech mu na rentgenu zjistili, že měl prasklý obratel. V Kovelu se mu také začaly dělat pod kolenem boule. Maminka s ním jela do Kupičova k MUDr. Josefu Krynickému, aby mu dal potvrzení, že nemůže pracovat. Aby si doktora Krynického naklonili, vzali s sebou hroudu másla. Krynický Láďovi řekl, že mu nic není, potvrzení mu nedal, ale máslo si vzal.

Náš Láďa bydlel s ostatními českými hochy u polské rodiny Judynowiczových. Dům nebyl jejich vlastní, nýbrž po Židech. Na stěnách visely výšivky, které pamatovaly původní majitele. Když měl Láďa dobrou náladu, vzpomínal na ty časy a vyprávěl různé příhody. Zde je jedna z nich:

„Jednou přišel na naše pracoviště dohlížející Němec, ukázal na žebřík a zeptal se Ukrajinského dělníka, jak se to jmenuje. Ten odpověděl: ‚Drabyny‘. Němci se to jaksi nezdálo a nařídil mu, aby vzal žebřík a šel s ním. Vedl ho na pracoviště Pepy Bajera a zeptal se Pepy, co to je. Ten samozřejmě odpověděl hezky česky: ‚Žebřík‘. Němec Ukrajince podezřívá, že ho záměrně oklamal a nemilosrdně ho zmlátil.“

Takovéto surové jednání ve všech vzbuzovalo nenávisť a odpor. Někteří lidé se vůbec báli do města jezdit, třeba Naďa Kapustinská. Jednou byla v Kovelu a v nějaké ulici viděla, jak dva Židé zvedají těžkou skříň na nákladní auto. Úkol byl viditelně nad jejich síly, ale Němec, který u nich stál, je nahajkou neustále pobízel. Říkali mu že to nejde zvednout, že je to na ně moc těžké, ale on na ně řval, že s pomocníkem jim to určitě půjde, a začal je nemilosrdně mlátit. Ze strachu a s vypětím všech sil se jim nakonec podařilo skříň naložit. Němec se chechtal a se smíchem jim říkal: „No vidíte, že jsem měl pravdu, když jsem říkal, že mám pro vás pomocníka.“ Naďa se i při vyprávění této příhody celá třásla a zařekla se, že dokud budou v Kovelu Němci, nikdo ji tam nedostane.

Apokalyptické zážitky třináctiletého chlapce

Vladislav Pestkovský, 1930

Toto ráno bylo stejné jako každé jiné v těch válečných letech. Bydleli jsme v Tuličově, asi dva kilometry od Kupičova, na samotě ještě s několika polskými rodinami. Jako obvykle jsem pásal krávy na lukách za lesíkem, asi kilometr od domova. Pásli tam ještě další tři kluci asi v mých letech. Za chvíli jsme viděli, že několik lidí z Tuličova běží směrem ke Kupičovu. Zeptal jsem se, kam spěchají. Odpověděli, že do vsi se hrne německá armáda. V rychlém postupu je zdržela špatná vozovka a to poskytlo některým lidem šanci k útěku.

Byli jsme jako všichni kluci zvědaví, a tak jsme vyběhli na kopeček, abychom měli lepší rozhled. U lesíka jsme viděli nějakého ozbrojeného muže na sousedovic koni. Domnívali jsme se, že je to nějaký banderovec a pro jistotu jsme se každý zvlášť ukryli do zrajícího obilí. Najednou jsem uslyšel cizí hlasy, které se blíží ke mně, a jeden z kluků

volal, abych šel k nim. Ještě jsem chvílku otálel, ale pak jsem si řekl, že už jsme stejně prozrazeni a postavil jsem se. Vtom jsem uviděl, jak na mě míří puškou německý voják. Okamžitě jsem padl na zem a v této pozici jsem se začal slovně bránit. Křičel jsem, že jsem ještě dítě, nejsem ozbrojen, tak proč po mně střílejí. Vojáci mezi sebou chvílku rozmlouvali a pak mě vyzvali, abych se připojil k ostatním klukům. Když jsem k nim přišel, voják mě několikrát uhodil pažbou pušky do ramene. Zase se chvílku bavili a pak nás vyzvali, ať utíkáme. Jako bychom se domluvili, nikdo se ani nehnul. Po další výzvě jsme už poslechli.

Když jsme uběhli asi patnáct metrů, uslyšeli jsme výstřely a hvízdání kulek. Pak už jsme jeden druhého ztratili ze zřetele. Běžel jsem směrem k lesíku, za kterým byl náš domov. Utíkal jsem obilím a jen občas jsem se ohlédl, jestli se vojáci neblíží. Pokaždé jsem viděl jen toho na koni. Stále jezdil sem a tam. Doběhl jsem k brambořišti a vtom jsem uviděl, že voják na koni se vydal směrem ke mně. Abych byl lehčí, shodil jsem ze sebe kabát. Když jsem se přiblížil ke konci brambořiště, objevil se přede mnou německý voják s namířeným revolverem a zavel: „Halt!“ Okamžitě jsem zůstal stát. Za chvílku přijel voják na koni a začal mi velice hrubě polsky nadávat, mimo jiné: „Ty skurwysynie, dlaczego ty uciekałeś?“ Odpověděl jsem, že nám to nařídili. Poručili mi, abych šel podle rozestavených hlídek. Teprve teď jsem si jich všiml.

Asi po 50 metrech jsem došel k velitelskému stanovišti. Tam stál na stráži voják a zeptal se stručně: „Partyzán?“ Ani jsem si hned neuvědomil, že otázka patří mně. Pak jsem začal česky (jiný jazyk mě v tu chvíli ani nenapadl), že my jsme Češi a s banderovci nemáme nic společného. Jakmile uslyšel češtinu, začal taky česky. Teprve teď jsem si uvědomil oddíl vyslaný do naší vesnice se skládá i ze „sudeťáků“ a „šlonzáků“. Začal se mě znovu vyptávat na partyzány a já mu znova opakoval totéž, že jsme Češi a s banderovci nemáme nic společného. Protože mluvil česky, dostal jsem odvahu a zeptal se, jestli mě nezabijou. Odpověděl mi, že o tom rozhodne velitel.

Za dosti dlouhou dobu skutečně velitel přišel. Padl na mě strach. Velitel se prostřednictvím toho česky mluvícího vojáka zase ptal na partyzány. Opakoval jsem znovu totéž. Pak jsem se zase zeptal, co bude se mnou. Odpověděl mi, že se mi nic nestane, budu-li mluvit pravdu. Ptal se mě na názvy okolních vesnic a ve kterém směru leží. Řekl jsem mu všechno podle pravdy. Potom mi poručil, abych se vrátil na luka a očekával další pokyny. Pro jistotu jsem se skryl v obilí. Za chvíli jsem uslyšel své jméno, volala mě maminka. Byl jsem nedůvěřivý, jestli s ní snad nejde voják s namířenou pistolí. Opatrně jsem se přiblížil k okraji pole a rozhrnul stébla. Uviděl jsem maminku ještě s polskou sousedkou, která také hledala syna. Chtěla, abych ji zavedl na místo, kde jsme předtím byli, ale řekl jsem jí, že jsem tam prožil tolik hrůzy a že tam nemíním jít znovu.. Pak jsme s maminkou sehnali naše krávy a telata a zamířili jsme k domovu.

Když jsme šli kolem Holubových, vyšel od nich voják a německy nám řekl, abychom si vzali z domova věci a dostavili se do centra obce. Maminka mu trochu rozuměla, pamatovala si něco z první světové války. Doma mi maminka nabídla jídlo, ale byl jsem tak vyděšený, že jsem neměl na jídlo sni pomyšlení. Za chvíli přišel tatínek a za ním německý voják, který nás znovu vyzval k odchodu. Dodal, že se sem už nikdy nevrátíme. Maminka mu řekla, že jestli nás chtějí postřílet, ať to udělají tady. Odpověděl, že se nám nic nestane. Otce si odvedl s sebou.

Vzali jsme si s sebou mokré prádlo, maminka ten den zrovna prala, a trochu oblečení. Vzali jsme si také peřiny, aby nám nebyla zima, jestli skutečně přežijeme. Když jsme přicházeli do centra, viděli jsme, že celé okolí je obklíčené vojáky. Na místě už bylo dost lidí a další stále přicházeli. Byli rozdělení na dvě skupiny. Zastavili jsme se u jedné z nich. Voják se nás česky zeptal, jaké jsme národnosti. Když jsme mu řekli, že jsme Češi, poslal nás do druhé skupiny. Byli tam Poláci a ukrajinské ženy s dětmi. Všiml jsem si, že ukrajinští muži mají v rukou rýče. Jak jsme se později dozvěděli, museli si vykopat hrob a pak byli postříleni. Jak už to v takových případech bývá, byli to vesměs nevinní lidé. Viníci byli dávno pryč.

Když se všichni shromáždili, velitel přečetl ortel. Zněl, že za poskytování pomoci partyzánům bude obec zničena a viníci potrestáni. Ostatní obyvatelé budou zachráněni.

Potom k naší skupině přistavili vojenská nákladní auta a naložili na ně lidi i s jejich věcmi. Někteří, mezi nimi i já, jsme museli hnát dobytek. Auta, která jela napřed, nemohla zdolat kopec. Když jsme se k nim přiblížili, uslyšeli jsme střelbu. Banderovci začali od Radovič kolonu ostřelovat. Maminka využila této zastávky a požádala jednoho z vojáků, aby mi dovolil nasednout na nákladák. Přikývl. Připojil jsem se tedy k mamince a setře. Zanedlouho se k nám připojil i otec, který předtím musel nakládat prasata a drobné domácí zvířectvo. Vojáci si to všechno odvezli s sebou.

Když jsme se ohlédlí, viděli jsme že Tuličov hoří. Valily se spousty kouře a z jednotlivých budov šlehal plameny. Doslova celá obec lehla popelem, i náš domek s chlévem a kůlnou, který byl dostavěn před necelým rokem. Škodu nám nikdy nikdo nenahradil.

Po tomto strastiplném a nebezpečném putování dorazila naše kolona na okraj města Kovel. Tam nastal najednou zmatek a kolona byla nucena zastavit. Viděli jsme, že nás sleduje mnoho místních lidí, a mezi nimi jsme zahlédli i rodinu, která nám v minulém roce pomáhala při žních. Řekl jsem, že bychom mohli jít k nim. Rodiče se s nimi v mžiku domluvili, sestra a já jsme okamžitě seskočili a vůbec jsme nebrali zřetel na protesty německých vojáků. Zamíchali jsme se mezi civilisty a kolona se mezitím dala do pohybu. Jak jsme byli zádi, že ti naši známí nás vzali pod svou ochranu!

Asi za týden Němci propustili i rodiče s těmi věcmi, které se podařilo zachránit. Odstěhovali jsme se do osady Zielona, kousek od Kovelu. Bydlela tam otcova matka a rozvětvené příbuzenstvo. Naše maminka však stále toužila po Kupičově. Tam zase bydlela její maminka a její rozsáhlé příbuzenstvo. Jakmile se naskytl vhodná příležitost, stěhovali jsme se. Nebylo to však zdaleka jednoduché. Území od Kovelu až daleko za Kupičov bylo ovládáno banderovci a cesta tudy byla velice nebezpečná. Banderovci totiž každého, kdo přijížděl z města obsazeného Němci, pokládali za vyzvědače, a tak jsme se stěhovali až někdy v září nebo v říjnu 1943.

V Kupičově jsem se od příbuzných dozvěděl, že našli můj kabát a že byl prostřelen. Z ostatních kluků přežil je jeden Ukrajinec, který předstíral mrtvého. Zbylí dva, Ukrajinec a Polák, byli zasaženi do břicha. Ze stop bylo znát, že jejich předsmrtné utrpení trvalo dosti dlouho. Tato apokalyptická událost se stala 10.července 1943.

Frontové zážitky z Kupičova

Miloslava Žáková, 1933

V dubnu 1944, kdy kupičovští muži a některé dívky odcházeli do armády, měl Kupičov už leccos za sebou. Zažil několik německých provokací, při kterých Němci chtěli vyvolat přestřelku, a dokázat tak, že v Kupičově jsou „Banditen“. Místo toho se pokaždé setkali s neohroženým panem Václavem Kožňarem, který uměl německy a dokázal je přesvědčit, že Češi by mezi sebou žádné bandity netrpěli. Kupičov měl za sebou i dva ozbrojené útoky banderovců, kterým se za pomoci Poláků také ubránil, a nejméně dva silné nálety německých letadel. To nejhorší jej však teprve čekalo. Právě v té době se totiž octl přímo na frontě.

V předvečer odchodu našich vojáků do armády vypadala situace obzvláště beznadějně. Sovětská armáda ustupovala. Kupičovem se valily davy vojáků a proud „kaťuší“ směrem od fronty a lidé s hrůzou očekávali, až se za nimi objeví Němci. Ústup však byl naštěstí jen taktický. Brzy se z dolního konce Kupičova ozvaly charakteristické zvuky „kaťuší“, německý útok byl odražen a nato se vojsko i s „kaťušemi“ valilo stejnou cestou zpět. Kupičov však nepřestal být cílem německých leteckých a dělostřeleckých útoků.

Při jednom soustředěném letecko-dělostřeleckém útoku shořela pravoslavná cerkev, vzácná dřevěná stavba z 18.století. Když útok začal, sovětské vojáky ukryli několik žen s dětmi ve svém krytu. Rány byly však tak silné a neprotržité, že jsme s hrůzou očekávali, až některý šrapnel trefí i tento provizorní kryt. Když začala hořet cerkev, už jsme to nevydrželi a vyběhli jsme z krytu. Běželi jsme přes rozblácenou louku na nějaké bezpečnější místo. Maminka nesla nejmladší tříletou dcerku v náručí a my s bratrem jsme se museli starat sami o sebe. Bratrovi bylo osm a mně deset a

měla jsem na starosti tašku s jídlem pro všechny. Taška byla těžká, nohy se nám bořily a boty jsme měli celé rozmáčené. Jakmile jsme uslyšeli hvízdání šrapnelu, museli jsme sebou plácnout do toho marastu, a teprve když se šrapnel roztrhl, pokračovali jsme v běhu. Zastavili jsme se až v nějaké zahradě, která už byla mimo dostřel. Maminka tam bez dechu padla pod strom, byla celá rudá a dlouhou dobu na nic nereagovala. Měla jsem strach, že umře. Brečela jsem a třásla s ní, až zase popadla dech a začala nás vnímat.

Daleko nejhorší zážitek však mám z posledního bombardování Kupičova. Nálety a útoky byly na denním pořádku, a tak jsme většinu času trávili na samotách a v lesích mimo Kupičov. Nejnutnější věci jsme naložili na vůz, za něj jsme uvázali krávu-živitelku, maminka zapřáhla koně a jelo se. Nejčastěji jsme „tábořili“ na Komnátce, což byla samota s mlýnem a rybníkem vzdálená asi dva kilometry od Kupičova. Koně a krávy tam měli pastvu a já jako nejstarší jsem měla za úkol na ně dohlížet.

Jednou, když jsme zase „tábořili“ na Komnátce, byl krásný a mimořádně klidný jarní den. Sluníčko svítilo a jen občas se od fronty ozvala rána. Nebýt války, byla by to téměř idylka. Jako obvykle jsem s ostatními dětmi pásala krávu a koně, zatímco maminka se starala o mladší děti a připravovala něco k obědu. Měli jsme ještě babičku, ale ta s námi obvykle nejezdila, říkala, že už je stará a že bude „hlídat chát“.

Na pastvě jsme si hráli jako obvykle, když jsme najednou uslyšeli silný hukot letadel. Bylo jich nebývale mnoho, asi třicet, letěla neobvykle nízko a na křídlech bylo vidět rudé hvězdy. Nebyl tedy důvod se ukrývat. Ani sovětsí vojáci v Kupičově se neukryli, jak jsme se později dozvěděli. S výkřiky „eto naši“ jim posílali pozdravné salvy. Letadla přeletěla nad Kupičovem, obloukem se vrátila, znovu nad něj nalétla a začalo „boží dopuštění“. Marné byly signály vojáků, letadla odletěla až po „splnění úkolu“.

Mně ta doba připadala nekonečná. Ležela jsem na břiše pod nějakým keřem, prsty zaryté do země, a kdyby to bylo možné, byla bych se zavrtala do země celá. Jen občas jsem se odvážila úkosem pohlédnout stranou, a tu jsem zahlédla, jak vedle mne odletují drny. Když bylo po všem, nasbírali jsme po celých lukách spoustu kulometných nábojnic.

Když po chvíli, která mi připadala jako celá věčnost, zase nastalo ticho, byla jsem přesvědčena, že nikdo z našich nemohl tu hrůzu přežít. Bloumala jsem po lukách a po tvářích mi tekly slzy. Oddalovala jsem tak okamžik, až uvidím maminku a sourozence mrtvé. Maminka mě zatím taky hledala. Když mě uviděla, rozběhla se ke mně, vzala mě do náruče a plakaly jsme obě, tentokrát radostí.

Nikdo z lidí, kteří byli ten den na Komnátce, nevěděl, co se zatím dělo v Kupičově. Byly to vesměs matky s dětmi a bezpečnost dětí jim byla bližší než majetek, který zanechaly doma. Viděli jsme, že Kupičov hoří, a jen jsme doufali, že se nestalo nic babičce, která tam jako obvykle zůstala.

Skutečně se jí naštěstí nic nestalo, a ani naše chát' neshořela. Většina ostatních takové štěstí neměla. Kupičov tehdy vyhořel asi ze dvou třetin. A to jen kvůli hloupému omylu nějakého velitele.

Fronta se stále nehýbala, a tak sovětské vojenské velitelství vydalo rozkaz k evakuaci civilního obyvatelstva. Když se Češi dozvěděli, že mají být evakuováni do města Kolki, požádali, aby mohli odjet do českých vesnic kolem Lucka, ve kterých řada rodin měla příbuzné a známé. Doufali, že je čeští krajané nenechají na holičkách, a měli pravdu. Byli velice vřele přijati i úplně neznámými rodinami.

Do „běženců“ se jelo většinou povozy naloženými jen tím nejnutnějším a dětmi. Ženy, které kočírovaly, z obavy, aby povoz příliš nezatížily, šly těch 60 km pěšky. Kdo měl štěstí, protekci nebo samohonku, toho odvezli vojáci nákladním autem. Nevím, jak k tomu došlo, ale jednoho dne jsem byla i já s babičkou, se sestrou a s několika dalšími lidmi usazena na vysokou hromadu ranců na korbě vojenského nákladáku. Jeli jsme cestou necestou a dalo nám dost práce se na těch rancích udržet. Řidič měl s sebou v kabině mladou Ukrajinku, a když se setmělo, zastavil a na dlouhou dobu s ní někam zmizel. Tak se stalo, že jsme do Lipin k tetičce Štěpánkové, sestře naší maminky, dorazili až pozdě v noci. Maminka s bratrem, který měl v té době zrovna spalničky, přijeli za námi povozem až za několik dní.

Fronta se u nás zastavila zrovna v době jarních prací. Lidé si netroufali vyjet na pole, protože každý takový pokus je mohl stát život. Naše maminka po tatínkově odchodu do armády však měla takový pocit odpovědnosti za obživu rodiny, že se rozhodla nasázet brambory alespoň na kousku pole. Přes odpor všech se jí to nakonec podařilo. Pomáhal jí strýček, který byl pro armádu moc starý, a můj osmiletý bratr Mirek. Ten dodneška vzpomíná, jak při hvízdání šrapnelu museli každou chvíli rychle zalehnout do brázdy. Po návratu z „běženců“ se počínání naší maminky ukázalo jako prozíravé. Jako jedni z mála v Kupičově jsme měli brambory pro sebe i pro mnoho ostatních.

Z „běženců“ jsme se vrátili v době žní. Na polích rozrytých zákopy se sklízely jen ozimy, jařiny se nestačily zasít. Sklízelo se ručně. Maminka kosila „hrabici“, já jsem obilí odebírala a kladla na povřísla a Boženka Veltruská, tehdy už dospělá, vázala snopy. Domů jsme je svázely s maminkou samy. Podávala jsem a maminka rovnala fůru. Pro hubené desetileté děcko byly snopy příliš těžké, ale jinak to nešlo, protože kdybych snopy rovnala, fůra by se asi rozspala.

Následující zimu jsme museli žít velice skromně. To však nebylo to nejhorší. Nejhorší bylo neustálé očekávání špatných zpráv o našich drahých na frontě. Každou chvíli někomu přišlo oznámení, že někdo z rodiny padl. Mezi prvními padl u Machnowky i mamčin nejmladší bratr Oldřich. Doma měl roční dcerušku. V listopadu přišla stejná zpráva o tatínkovu bratrovi Josefovi. Tehdy jsem plakala celý den. Strýčka jsme s

bratrem měli moc rádi a on nás taky, vlastní děti totiž neměl. Některé rodiny na tom byly ještě hůře, oplakávaly ještě více svých padlých.

Když se naši vojáci dostali na Slovensko, zdálo se nám, že mají vyhráno. Tatínek mi odtud poslal sešity, a dokonce plnicí pero, jaké v Kupičově nikdy nikdo neviděl, ani Prochor Hnatovič, ředitel naší školy. Pak byl však tatínek těžce raněn a do konce války a ještě dlouho potom ležel v Ružomberku v nemocnici. Tehdy se však už začalo proslýchat, že dojde k repatriaci, a od té doby celý Kupičov už na nic jiného nemyslel. Nechtěli jsme totiž zažít už žádnou frontu.

(Převzato z publikace Volyňští Češi v prvním a druhém odboji)

Příběh jedné neděle

Marie Zelenková-Žitná, 1932

Psal se rok 1943. Bylo krásné nedělní ráno. Na čistém nebi bez mráček se usmívalo sluníčko, příjemně šimralo do tváří a lehounký letní vánek načechrával kadeře dětem, kterým brána léta poskytla nejkrásnější dárek – prázdniny. Dětské duše se otevřely všem novým zážitkům, bylo dost času na otázky i odpovědi, na společné cesty přírodou beze spěchu a nervozity. Tenkrát toho bylo mnoho, co dětská ruka zkusila uchopit, zhotovit, zvážit, pohladit, přijmout i dát. Ty tam zůstaly na čas stesky a stresy ze školních lavic a prázdninové chodničky vedly do houfu dětí, neboť léto a dětské hry se nedají zakřiknout. Okraj vesnice k tomu byl jako stvořený a prašná ulice skýtala nepřeborné množství nápadů a her dětí z blízkého i vzdáleného okolí. Tou ulicí jsme jako děti chodívaly za slunce i ledového větru, za ticha i bouřky, za jasné oblohy i šedivých mračen i za krásného zpěvu ptactva, který se rozléhal ze sousedových zahrad.

Stříbrem nám už prokvétají vlasy, zpomaluje se myšlení i reakce, ale přesto si nelze odmyslet, že v lidském životě existují zážitky, na něž se nezapomíná, které budí pocit nesmírné síly a které jsou poznamenané někdy radostí, jindy slzou bolu.

Čas utíká, vítr rozvál lidí z naší vesnice do všech stran a v mých myšlenkách se odvíjí příběh, který stojí nejen za zmínku, ale slouží i k hlubokému zamyšlení.

Jako věřící rodina jsme chodili neděli co neděli do kostela a my děti jsme se těšily na nedělní školu, kde nám náš milý pan farář Jelínek na celý život nejen vštepoval základy Desatera božích přikázání, učil nás zpívat žalmy a věřit v cíl životní cesty, ale dbal také o náš lidský rozměr a duchovní rozvoj. Vždy nás vedl ke slušnosti, toleranci a sounáležitosti, abychom vyrůstali v citlivé, pozitivně laděné osobnosti.

V tom zmíněném nedělním dopoledni jsme se právě vraceli z kostela, když jsme znenadání zaslechli rachot přijíždějících tanků. Ozývala se střelba, v některých místech se objevoval dým, jinde už šlehalo plameny. Nastalo zděšení. Lidé vybíhali ze svých příbytků, aby se vzápětí

opět schovali. Panika nabírala na rozměrech. V tom okamžiku nás dostihlo obrněné vozidlo a jeden ze tří německých vojáků zavelel, aby tatínek nasedl. Odvezli ho na hřbitov, kde se zbraní v ruce a pod pohrůzkou zastřelení vyžadovali informace o dění v Kupičově. Především je zajímalo, kdo kde ukrývá partyzány, kdo jim poskytuje živobytí, případně kdo přechovává zbraně. Neopomenuli zdůraznit, že pokud jim tatínek nic neřekne, za několik minut bude vesnice srovnána se zemí a vymazána z mapy.

Jediným štěstím bylo, že tatínek perfektně ovládal němčinu, a mohl tedy přesvědčovat o bezúhonnosti našich lidí, jejichž cílem je především poctivá práce a starost o rodinu. Po dvouhodinovém výslechu mu Němci řekli: „Nu dobrá, máš štěstí, že ovládáš naši řeč, věříme ti.“ „Nasedej,“ dal pokyn další voják a přikázal obstarat v co nejkratší době potraviny všeho druhu. Potom odjeli.

Lidé z celé ulice se seběhli, a jakmile vyslechli požadavky německých vojáků, hospodyně začaly shromažďovat potraviny v podobě másla, vajec, masa, chleba apod. Netrvalo to ani hodinu, vojáci přijeli znovu, všechno si naložili a varovali, že jakmile zjistí něco, co se jim bude přičít, Kupičov lehne popelem. Ten den ještě nelehl. Jen lidé ten večer ulehli k neklidnému spánku a časně ráno spěchali na sousedské popovídání o hrůzostrašných chvílích prožitých minulého dne.

Trpěl i nebožtík

Božena Vašinková-Mezenská

Trnkovka byla malinká osada vzdálená asi dva kilometry od Kupičova, skládala se z několika málo chát a žili v ní jen Češi. Samotný název připomíná, že se celá koupala v zeleni švestek v rozlehlých zahradách. Všichni její obyvatelé se důvěrně znali, mnozí byli dokonce pokrevně spřízněni, vzájemně si vypomáhali a po večerech se často navštěvovali. A všichni žili ve vědomí, že jsou součástí Kupičova, že k němu velmi těsně patří. V Kupičově byly všechny tři kostely, všichni řemeslníci, mlýn, obchody, lékař, a nakonec i vesnická samospráva. Na rozdíl od Kupičova nebyla naše Trnkovka ničím a nikým chráněná, ze všech stran byla komukoli přístupná, a proto velmi zranitelná.

Žila jsem zde odmalička a od svých dvanácti let, kdy nám umřela maminka, jsem vyrůstala jen s otcem a s mladšími bratry Bedřichem, Pepou a Jaroušem. Tatínek se podruhé neoženil a já jako jediná holka v rodině jsem toho měla až nad hlavu. Nejednou jsem zoufalstvím brečela. Vzpomínám, že bychom určitě nevyžili, kdybychom se ve všem nespojovali s naší tetou Boženou Kalivodovou, která bydlela se svou rodinou v sousedství. Spráhali jsme dohromady naše koníky, společně obdělávali pole, společně pásli, mlátili primitivním způsobem – pomocí cepů – a obilí čistili dřevěnými, ručně poháněnými fukary.

Kritické období, kdy Kupičov byl vystaven nebezpečí nájedů banderovců a musel se bránit, neblaze pocítili i obyvatelé všech okolních osad a kolonií, včetně Trnkovky. Všichni žili ve strachu, zda hněv a nenávisť útočníka se neobráti proti nim. Ještě hůře prožívali toto období ti, kteří potřebovali lékařskou pomoc.

Najednou se stalo právě to, čeho jsme se všichni obávali. Právě u nás k takovému nešťastnému souběhu okolností došlo a nastala bezvýhodná situace. Moje sestřenice Máňa, dcera tety Kalivodové, právě v té době čekala dítě. Byla provdána za Jaroslava Žateckého a žili spolu na Trnovce u jejích rodičů. Nejbližší porodní bábou v celém širokém okolí byla paní Nemoškalkenková, manželka kupičovského doktora, velmi hodná a obětavá žena. Když se roznesla zpráva, že Kupičov bude uzavřen, bylo nutno rychle jednat. Kalivodovi pozvali paní Nemoškalkenkovou. Když přišla a seznámila se se situací, doporučila, aby se rodička neprodleně odebrala do Kupičova, má-li porod proběhnout pod její kontrolou.

Rozhodovalo se velice rychle, hrozilo totiž nebezpečí, že do Kupičova skutečně už nikdo normální cestou neproikne. Připravil se povoz, na něj jsme naložili sestřenici a nejpotřebnější věci. Následovalo nejbolestivější loučení s tatínkem Jaroslavem Kalivodou. Byl tenkrát již dlouho nemocný, měl žaludeční vředy, a jako by cítil, že je to loučení poslední. Dlouho se díval za odjíždějící dcerou a mával, dokud se vůz neztratil z dohledu. Tetička doprovázela Máňu do Kupičova, že tam s ní několik týdnů po porodu zůstane. Velmi těžko se jí rozhodovalo, má-li doprovázet dcerku k porodu či zůstat s nemocným manželem na Trnkovce. Ujistili jsme ji, že budeme strýčkovi pomáhat, jak jen budeme moci.

Po příjezdu do Kupičova se sestřenice ubytovala u Žitných, u kterých bydleli také rodiče jejího manžela. A tam se také 3.11.1943 narodil její syn Jaroušek.

Neuplynuly ani dva týdny a Kupičov se bránil nájedzu banderovců. Nastalo velmi dlouhé období, ve kterém chybělo jakékoli spojení mezi ním a Trnkovkou. Obyvatelé Kupičova slyšeli za večerů štěkat na Trnkovce psy, z nejvyšších bodů pozorovat dým stoupající z trnkovských komínů, ale co se tam momentálně děje, nikdo nevěděl.

Zatím se situace u Kalivodů vyvíjela tragicky. Strýc chřádl čím dál víc. Nic nepomohla naše péče, zřejmě potřeboval chirurgický zákrok či nějaké jiné radikální léčení prasklého žaludečního vředu. To však bylo nedostupné. Naštěstí se tetičce podařilo vrátit se z Kupičova těsně před jeho úplným uzavřením, a tak mohla být s manželem v posledních dnech jeho života. Hned po jejím příchodu se z Kupičova ani do něho nedalo proniknout.

Před Vánoce 1943 strýc zemřel a na Štědrý den měl svůj první pohřeb. Nebylo totiž možné uspořádat řádný pohřeb na kupičovském hřbitově, ba ani předat smutnou zprávu o jeho úmrtí příbuzným. Našli se však dobří lidé ze sousední vesnice Černijov, kteří tetě v této nejtěžší chvíli

poradili, abychom strýce dočasně pochovali na jejich hřbitově. Doporučili jí, aby tělo nechala uložit do malé hloubky, aby nebyl problém později je přemístit na hřbitov do Kupičova. Jiné východisko nebylo, a tak jsme dali na radu Černijovských. Chlapi s velkými obtížemi sehnali odněkud pár prken, stloukli nedokonalou truhlu a do ní uložili nebohého strýčka. Úplně potichu, za šera, aby žádný pohyb nemohl být pozorován, dovezli jsme rakev do Černijova. Uložili jsme ji do země, ale jen pod povrch, aby se dala později snadno vyzvednout. Pan Janda (starší) z Trnkovky s biblí v ruce pronesl nad zemřelým proslov a rozloučil se s ním jménem všech obyvatel Trnkovky. Pak jsme si jen toužebně přáli, aby se konečně všechno nějak urovnalo a naše trápení aby skončilo.

Asi po třech měsících jsme se konečně dočkali. Všechno se uklidnilo a Kupičov byl opět volný a přístupný, a tak jsme mohli uspořádat řádný pohřeb. Byl převezen do evangelického kostela v Kupičově, pan farář Jelínek vykonal pohřební obřad a pak jsme našeho strýčka uložili k věčnému odpočinku na kupičovském hřbitově. Jeho tvář mé sestřenici neukázali, i když o to velice usilovala. Domluvili jí, aby ho nechtěla vidět, aby si ho uchovala v paměti tak, jak ho znala živého.

Trnkovka toto hrozné období šťastně přežila. Nikdo nebyl zavražděn, i když takové obavy zde kolovaly, ani žádný pomstychtivý čin se neuskutečnil. Jen ostražitost v lidech zesílila a ještě více se upevnila soudržnost.

Je tomu už dávno. Všichni jsme zestárlí a mnoho svědků těchto událostí již není mezi námi. I mně už bude pomalu osmdesát. Ale několik lidí, kterých se tyto události bezprostředně dotkly, ještě žije. Na Podbořansku v Nových Třebčicích a v Podlesicích žijí moje sestřenice Marie Špačková a její „chlapeček“ Jaroslav Žatecký. Je mezi námi také moje kamarádka Libuše Nehasilová z Bruntálu, rozená Hálková z Trnkovky. Jim nebudou tyto vzpomínky až do konce jejich života nikdy lhostejné. A neměly by být lhostejné ani těm mladším.

Smrt bratrů Kerdových

Marie Ješkeová-Kerdová

Naše rodina bydlela v Černilově, tatínek měl ještě dva svobodné bratry. Všichni se měli moc rádi, a když se začalo povídat o Svobodově armádě, všichni se do ní spolu s Kupičováky chystali. Strejda Fráňa tehdy bydlel v Kupičově u Vrbů, ale často chodil domů. V té době v celém kraji řádili banderovci.

Tehdy jsme již bydleli v novém domě, naši si na něj dlouho šetřili. K němu si postavili i chlévy a zděný sklep, jen stodolu jsme měli ještě na dřívějším místě a studnu jsme také ještě neměli, chodili jsme pro vodu přes cestu k babičce Kerdové.

Ten den šla maminka zrovna pro vodu a uviděla vojáka v sovětské uniformě, který přijížděl od Kupičova na koni. Zeptal se maminky: „Mamaša, kakoje eto selo?“ Odpověděla mu rusky, že „Černijev“. Poděkoval a jel dál. Z druhé strany jel povoz, na kterém dva „stribky“ vezli seno do Kupičova. (Tak se říkalo příslušníkům průzkumného oddílu složeného z civilních obyvatel, který pátral po banderovcích. Pravděpodobněji to však byli členové sovětského partyzánského oddílu, který v té době byl v Kupičově. *Pozn.M.Ž.*) Když se potkali s vojákem, zeptali se ho, kam jede. Odpověděl, že na frontu. Chtěli na něm vodku, a když jim ji odmítl dát, že ji veze kamarádům, jeden z nich ho střelil do nohy. Voják se otočil a ptal se, kdo to vystřelil. Ukázali na náš dům a hned začali střílet, ti dva z pušek, voják ze samopalu.

Jeden strejda se vyšel podívat, co se to děje. Zastřelili ho. Hned za ním vyšel druhý a volal: „Pane Bože, co to děláte?!“ Taky ho zastřelili. Stříleli jako pominití. Tatínek, když viděl, co se děje, skočil do komory a odtud oknem do Kerdovy zahrady. Uviděli ho a snažili se mu nadběhnout. Snažili se střílet, ale už neměli žádné střelivo. Tloukli ho tedy pažbami, až mu silně pohmoždili hrudník. Měl bolesti na prsou ještě na frontě.

Jeden z těch dvou běžel do Kupičova a hlásil, že je přepadli banderovci. Přijel celý útvar, obklíčili Černilov, sebrali všechny Ukrajince a ptali se jich na ty zastřelené. Ukrajinci svorně odpovídali, že to byli dobří lidé, že soužití s nimi bylo výborné, každému dali, co kdo potřeboval. Co to však bylo platné, když už byli oba mrtví.

Potom nám sebrali naše koně, všechny dobytek, prasata a z domu všechno oblečení i jiné věci. Zůstalo nám jen to, co jsme měli na sobě a co bylo zakopané proti požáru. Mrtví strejdivé leželi jen ve spodním prádle. Bylo toho několik povozů a všechno odvezli do Kupičova.

Ani pohřeb nemohli mít strejdivé důstojný, rakve měli jen ze stlučených prken. Všude se stále střílelo. Já jsem na pohřbu nebyla, musela jsem hlídat brášku, kterému bylo teprve 13 měsíců.

Mamku potom několikrát volali jako hlavního svědka. Tatínek mezitím odešel do armády. Kupičov Němci neustále bombardovali, Sověti všechny evakovali. Odjeli jsme také. Byli jsme v českém Boratině, maminka tam celou válku musela pracovat u hospodářů, abychom měli co jíst. Já jsem stále hlídala brášku, ani jsem nemohla chodit do školy, jen v zimě, když nebyla práce na poli.

Vrahy mých strejdů prý odsoudili a oběsili, mamince to sdělili, když tatínek byl již v armádě, ale život dvěma nevinným lidem už vrátit nemohli.

Můj bratr Lád'a a jeho násilná smrt

Věra Vocásková-Urbanová, 1919

Největší neštěstí nás potkalo, když banderovci zavraždili našeho Láďu. Zabili ho jako nějakého těžkého zločince. Nikdo nám nikdy neřekl, proč byl zabit a o nějakém soudu nebyla ani řeč. To, co jsme se doslechli, byly samé lži a výmysly. Můj bratr Láďa byl o tři roky mladší než já a asi o čtrnáct než naše nevlastní sestry Žeňa a Ola. Narodil se 27.zář. 1922. Jako jediný syn a „následník trůnu“ si mohl dovolit více nežli my děvčata. Dokud žil tatínek, tak se ze zaběhnutého řádu moc uhybat nedalo. Maminka, když ovdověla, taky vyžadovala kázeň, ale ležela na ní celá tíha chodu řeznictví, krámu i zemědělství. Byla to pro ni i pro nás mimořádně těžká doba.

Láďa vyrůstal jako každé jiné dítě. Chodil do školy, do kostela, pásl krávy, hrál si a skotačil s ostatními. Školu „powszechnou“ ukončil asi v roce 1936. V té době už tatínek nežil. Láďa musel pomáhat mamince v hospodářství a začal se u pana Skramuského učit řezníkem, i když maminka už přestala živnost provozovat.

Válečné události Láďu překvapily jako všechny mladé lidi a společně s nimi prožíval všechno to zlé, co válka přinesla. Byl povahy veselý, ale dosti výbušný, jakoukoli urážku ihned oplácel. Byl také odvážný, někdy až mladicky nerozvážený. Svědčí o tom příhoda z kovelského ghetta. Láďa s Jaroslavem Veltruským se vypravili do ghetta. Těžko dnes můžeme zjistit, zda tam měli s tamějšími Židy něco domluveno, nebo tam jeli prostě ze zvědavosti či s nadějí, že tam něco vymění. Jakmile je Němci zpozorovali, okamžitě začali střílet. Podle jejich vyprávění kuličky jen hvízдалy, zejména když byli na vrchu oplocení. Smrti unikli jen o vlasek a zřejmě se potvrdilo polské rčení „Żołnierze strzelają, ale Pan Bóg kule nosi“.

Osudným se Láďovi stal kulečník u Ducháčků. Hrál tehdy s ukrajinským chlapcem, synem Talimona, co bydlel za Lešnerovým mlýnem. Při hře došlo k rozepři. Nevíme, co všechno si řekli, ale Láďa skočil a dal Ukrajinci facku se slovy: „Na, maješ tobi samostijnju Ukrajinu!“ To prý byl hlavní důvod k jeho zavraždění. Asi to neměl v takové pohnuté době říkat, ale vzpomeňme si, co jsme si všechno řekli s kamarády jiných národností. Kolikrát jsme na sebe pokřikovali např.se židovskými kamarády: „Ty parchante židovskej“ a oni „Ty svine český“. S Poláky to bylo stejné. Každou chvíli lítalo vzduchem: „Ty Antku zasrany“ a z druhé strany: „Pepiku czerwony“. Ukrajinec, když nás naštvál, byl pro nás „haďuka“ neboli zmije a český kluk byl „šeršun“ čili sršeň. Ráno jsme si nadávali a odpoledne jsme si spolu hráli. A když byl někdo v nouzi, nikdo z Čechů se nerozpokoval pomoci mu.

Ted' byla však doba vypjatého ukrajinského nacionalismu a celý Kupičov s napětím očekával, jak to dopadne. Když se už zdálo, že je vše zapomenuto, přišli k nám dva muži a žena a ptali se po Láďovi. Jejich jednání bylo tak úlisné, že jsme si mysleli, že shánějí samohonku. Řekli jsme jim, že jel do lesa a že ba se měl za chvíli vrátit. Odešli a čekali na

něho u nové cesty. Poručili mu, aby shodil dříví, že je musí někam odvézt, ale sekýru ať si vezme s sebou. Láďa si z toho dělal legraci a na soused, které potkávali, volal, že koukají, jaké to má „pasažíry“.

Láďa se dlouho nevracel. Byli jsme z toho velice rozrušené. Najednou jsme uviděli našeho Šimla, jak vyjíždí z ukrajinského Kupičova. Naše radost však trvala jen chvíli. Láďa na voze nebyl. Byla tam jen otýpka slámy a pod ní sekýra umazaná od hlíny. Okamžitě jsme pomyslely na to nejhorší. Nevím, jak to bylo možné, ale náš pes Dunaj začal výt a nedal se uklidnit. Bylo to něco hrozného.

Byly jsme s maminkou jako smyslů zbavené. Neustále jsme se vyptávali Ukrajinců, jestli o Láďovi něco nevědí. Každý z nich nás ujišťoval, že jistě dělá řezníka ve štábu na Volčáku (štáb banderovců), že je šikovný, a tak se mu vede dobře. Našel se ale poctivý Ukrajinec, který nám řekl, abychom těm „brechunům“ (lhářům) nevěřily. Ať vezmeme psa a jdeme na určité místo (řekl nám přesně, kam), tamže Láďu najdeme. Skutečně jsme ho tam našly. Ležel v sušibabském lese zasypaný jen slabou vrstvou zeminy. Tělo bylo už v pokročilém stupni rozkladu. Bylo totiž 7.července a zavražděn byl 27.května. Vykopali ho strýcové Adolf Ledvina a Jaroslav Kytel, Josef Kafka, Ledvinův zet' a děda Krejbichů z uličky. Uložili ho do bedny, která jen vzdáleně připomínala rakev. Pohřeb byl 9.července v 7 hodin. Byl to tichý pohřeb, abychom bandity neprovokovali. Za rakví však kráčelo mnoho vzlykajících lidí a každý si říkal, co asi s námi bude?

Nikdo z OUN (Organizace ukrajinských nacionalistů), ani náš známý Kolja Mislinskyj, ani nikdo z velitelství UPA (Ukrajinská povstalecká armáda) nám nikdy neřekl, proč byl Láďa zabit. Žádný rozsudek jsme taky nikdy nedostaly. Všechno skrývali jako správní zločinci.

Nakonec se ovšem našel zase jeden poctivý mezi zlými, který nám reprodukoval vychloubačné řeči jednoho z těch tří: „On (Láďa) sepal ruce a na kolenou nás prosil, abychom ho nezastřelili, že má starou matku, o kterou se musí starat. To na nás ovšem neplatilo. Drželi jsme se „Desatera ukrajinského nacionalisty“ a nemilosrdně jsme ho zastřelili jako nepřítele „samostijné Ukrajiny“.“ Co asi prožíval ten hoch, když si sekýrou hloubil hrob? Jak byl asi zlomený, když se nepostavil na odpor? Možná taky, že věřil, že je to jen výstraha.

Po letech, když se Kolja Mislinskyj vrátil ze Sibíře, kde si odpykával skutečně zasloužený trest, setkal se s Bohumilkou Bendovou. Hned mu vmetla Láďovu smrt do očí. Vykrucoval se, že to byla taková doba. Po válce, už v Čechách, poznali Kupičováci jednoho z těch třech. Byl to Fedir Odrač, pseudonymem „Šolomickýj“. Když to oznámili na patřičná místa, bylo jim sděleno, že tento člověk prokázal Sovětskému svazu neocenitelné služby.

Jak jsem pracovala u banderovců

Libuše Procházková

Když hořel Tuličov, lidé z Trnkovky byli u nás na Berestově. Jarouš Skramuský, mamčin bratr, navrhl bratrovi Láďovi, že by mohli zorat kus pole, když ty koně jen tak stojí. Když tak spolu rozmlouvali, šel kolem banderovec, který bydlel u Alexeje Holuba. Byl překvapen, když slyšel mluvit česky a ptal se, zda jsou Češi. Pak jim vyprávěl, že studoval v Československu. Byl to nějaký Jarmolovič, prý z Turijska. Měl krycí jméno „Pidkova“. Upoutal nás tím, že byl velice podobný Jaroslavu Židlickému.

Když banderovci začali brát lidi na odborné práce do svého štábu na Volčák, vzali i mne a nějaké děvče jménem Ola. Na práci nás určil právě ten „Pidkova“. Odvezli nás do Sviňár a umístili v zemědělské usedlosti v lese. Bylo nás asi deset. Pletly jsme svetry, ponožky, rukavice apod. Měly jsme k dispozici dvě místnosti, v jedné jsme pletly a ve druhé spaly. Vařily jsme si samy. Vedoucí nám dělala manželka „Pidkovy“ Marijka. Sám „Pidkova se tam moc neukazoval. O to častěji tam přijížděl jeho bratr „Chmara. Jeho manželka Ola byla zástupkyní Marijky. Byla nějak nemocná. „Chmara za ní přijížděl a často ji nutil do jídla. Byl to fešák a samá legrace. Velice rád „šutil“ (žertoval) s děvčaty. Jeho manželka Ola o něm tvrdila, že také studoval v Československu. Kromě nich tam přijížděl ještě jeden, oslovovali ho „Javir“ (vypadal jako moderátor Martin Severa). Kontroloval jakost našich výrobků. Dobré pochválil, ale nad špatnými se velice rozčiloval. Práce jsme měly dost, ale zbyl čas i na písničky. Před spaním jsme zpívaly modlitbu za Ukrajinu. Jinak jsme zpívaly různé ukrajinské písničky.

Často sem přijížděli různí činitelé a velitelé UPA. Pokaždé rozložili na stolech mapy a živě nad nimi diskutovali. Při tom četli různá prohlášení psaná na stroji, ve kterých se často mluvilo o Československu. Tvrdili, že po válce se spojí Ukrajina s Československem. Snili o tom, jak krásné a užitečné to bude spojení pro obě země. Úrodná Ukrajina prý bude živitelkou průmyslového Československa. Texty často končily provolaním „Nechaj žyve ukrajinsko-čechoslovačka družnist!“

Když přišli do Kupičova Poláci, banderovcům to bylo „proti srsti“. Halasně prohlašovali: „My Čechiv Poliakam ne damo!“ Sháněli dohromady civilní obyvatele a nařizovali jim, aby se ozbrojili klacky, vidlemi, kosami a podobnými zbraněmi a šli spolu s nimi vyhánět Poláky z Kupičova. Tvrdili, že se Češi mýlí, když si myslí, že jdou na ně.

Když Poláci napadli Dažvu, část Berestovy a Sviňáry, prosili jsme naše zaměstnavatele-banderovce, aby nás propustili. Mne a Olu propustili hned, potom i našeho Láďu, kterého vzali na vartu, takže maminka byla doma sama. Cestou jsme viděli postřílené lidi. Domů jsme dorazili až

večer. Nikoho jsme tam však nezastihli, Poláci odvezli všechny Čechy do Kupičova. Ukrajinci nám to hned oznamovali a dodali, že by bylo nejlepší, abychom šli taky mezi své. Trochu jsme se prospali a brzičko ráno jsme s ranci na zádech vyrazili za našimi. Když strejda Vašík Skramuský uviděl našeho Láďu, tak se zarazil, chvílku koukal a pak ze sebe vyrazil: „Člověče, Láďo, kde se tady bereš? Lidi říkali, že ležiš zastřelenej ve Vitebskovým lese.“

Padlý kamarád

Václav Kytl, 1928

Posledním padlým Kupičovákem byl Jaroslav Mašek, syn Josefa Maška a Marie, rozené Štencové. Narodil se 4.dubna 1928 v Kupičově. Jeho dětství bylo plné bezstarostných her, i když byl odmalička veden k práci a odpovědnosti. Měl značné hudební nadání, Rodiče pro to měli pochopení, a tak se Jára ještě s jinými chlapci učil hrát na housle k panu Bedřichu Gregorovi. Byl to přísný učitel, ale jeho žijící žáci na něho dosud vzpomínají v dobrém.

Válka zasáhla v Kupičově i do života dětí. Již patnáctiletí chlapci hlídkovali se zbraní v ruce spolu s dospělými, když byl Kupičov ohrožen banderovci. Nechyběl ani Jarda Mašek. Do jeho chlapeckého života nejvíce zasáhl odchod jeho otce do armády. Z mladého chlapce se rázem stal hospodář, který má spolu s matkou na starosti dvě mladší sestry a starou babičku.

V létě 1944, po návratu z „běženců“, formují sovětské orgány „češskij vzvod“, oddíl mladých chlapců, podléhající „Istrebitělnomu batalionu“ NKVD, který měl za úkol pátrat po banderovcích. Český oddíl měl českého velitele a jeho úkolem bylo pouze plnit strážní službu v obci. Do akcí proti banderovcům neměl být vysílán. Jarda byl rovněž jeho příslušníkem.

Po skončení války se situace změnila. Přišli noví velitelé, kteří neměli pochopení pro naše výsady. A tak se stalo, že jednu agitační kolonou, která měla přesvědčovat Ukrajince o důležitosti plnění zemědělských dodávek, museli doprovázet i tři naši chlapci, Vratislav Kubeš, Jaroslav Mašek a Vladimír Polívka. Celou kolonu povozů s lidmi zákeřně přepadli banderovci. Obětí byl i Jarouš Mašek. Stalo se to 30.srpna 1945. Jeho pohřeb se konal 2.září. V Kupičově v té době nebyl kněz, a tak pohřební obřad vykonala paní Julie Bendová. Na kupičovský hřbitov ho doprovodili všichni jeho kamarádi. Jeho jméno je vytesáno na pomníku padlých v Krásném Dvoře.

Léčka u Osmigovič

Vratislav Kubeš, 1928

Bylo to nějak po žních, když k nám přišel náčelník NKVD ještě s někým a nařídil otci, tehdy starostovi neboli „holovovi“, aby jim okamžitě dal k dispozici dva povozy. Jeden kočí měl být Čech a druhý Ukrajinec. Otec tehdy určil Václava Šulce (co mu říkali „brechun“) a Nadku Zaslavskou. Po chvíli přišel znovu a řekl, že pojede 10 mužů z tajné policie NKGB, 14 z NKVD a tři Češi, přičemž jmenoval mě, Jaroslava Maška a Vladimíra Polívku.

Vyjeli jsme po obědě. Byla nás dlouhá kolona, tzv. agitační. Úkolem kolony bylo přesvědčit Ukrajince v Osmigovičích, aby plnili dodávky, a my jsme jeli jako ozbrojený doprovod. Vesnice byla plná banderovců. Když jsme tam přijeli, rozmístili jsme stráže na cesty vedoucí do Nového Dvora a do Osekrova, aby nás odtud nikdo nepřekvapil. Když skončila agitace, tamější „holova“ slíbil, že dodávky určitě splní.

Po ujištění „holovy“ jsme se připravovali na návrat. Václav Šulc a Nadka Zaslavská se vrátili hned po našem příjezdu, a tak nám „holova“ musel přidělit dva povozy. Vybrali jsme si dva s mladými koňmi. Vzpomněl jsem si, jak mi dědeček Poláčků dával rady do života, a mimo jiné mi říkal: „Pamatuj si, Slávku, že mladý kůň ti dá vždycky znát, že kolem není něco v pořádku.“ Vybral jsem si ten přední pár mladých, krásných šimlů.

Nasedli jsme spolu s náčelníkem NKVD Kolesnikovem, všichni ostatní jeli za námi. Když jsme se blížili k mostu, koně začali frkat a stříhali ušima, cítili, že se v lese něco děje. Hned nato se rozpoutalo peklo. Málem nás tam všechny vytloukli. Dostal jsem se do příkopu spolu s předsedou Okresní správní rady. Byl invalida, měl jen jednu nohu a druhou protězu. Bylo mu jasné, že se z toho nemůže dostat. Na mě však volal: „Spasaj dušu!“ Vedle nás ležel ještě ředitel Pošty Karachanov. Vyzval jsem ho, aby šel se mnou, ale odmítl, že kolem jsou minová pole. Skutečně tam miny byly, ale jiné východisko z této pasti nebylo. Vyskočili jsme a příkrčení kličkovali, až jsme se dostali na nějaký hřbitov. Zjistili jsme, že jsme jen dva, ostatní zůstali tam.

U hřbitova byla malá „chátka“. V ní byl nějaký ukrajinský „ďadko“. Zeptal jsem se ho, zda má koně. Odpověděl, že jednoho, a tak jsem mu nařídil, aby s námi okamžitě jel do Kupičova. Dojeli jsme v pořádku a teprve doma jsem zjistil, že jsem poraněný a že mám prostřelenou „gimnastorku“ a lodičku.

V Kupičově bylo shromážděno mnoho „enkavedistů“, už věděli, co se stalo, a organizovali výjezd na místo přepadení. Jel jsem s nimi. Jeli jsme, co koním síly stačily. Na místě leželo mnoho lidí pobodaných a postřelených. Uviděl jsem mezi nimi i našeho kamaráda Jarouse Maška. Byl to hrůzný, srdcervoucí zážitek. Mezi mrtvými ležel taky Volod'a Polívku.

Byl sice raněn jen do ramene, ale předstíral mrtvého, a tak se zachránil od jisté smrti.

Když jsme byli na zájezdu v Kupičově, táhlo mě to podívat se na ta místa po 55 letech. Průvodce mi dělal Ukrajinec, který ten příběh znal s vyprávění. Most, na kterém nás přepadli, už tam není, shořel. Místo něj je tam nový, betonový. Bunkry z první světové války, ze kterých po nás stříleli, jsou tam dodnes.

Další válečné příběhy

Marie Šupíková-Mezenská (1936): V roce 1941 náš tatínek Ladislav Mezenský byl v kovelské nemocnici na operaci slepého střeva. Kromě civilistů se tam léčili i němečtí vojáci. Otec nevěděl, jak k tomu došlo, ale jeden z nich se dozvěděl, že tam leží Čech, a tatínka navštívil. Představil se jako František Rosner z Heraltic u Opavy a říkal, že jeho maminka je Češka. Povoláním byl učitel. Rodina Rosnerových byla antifašistická, a tak syn musel na východní frontu. Byl v sedmém nebi, že si může s někým popovídat česky.

Velice se s otcem spřátelili. Otec v něm poznal dobrého člověka a pozval ho na rekonvalescenci k nám do Kupičova. Byl u nás asi dva týdny. Už tehdy tvrdil, a to bylo ke Stalingradu ještě daleko, že Němci tuhle válku nemohou vyhrát. O sobě říkal, že se jejího konce zcela jistě nedožije. Nechal u nás adresu a prosil otce, aby se po válce spojil s jeho rodiči.

Když v roce 1947 konečně došlo k reemigraci, naše první „štace“ byla ve sběrném táboře na Šumpersku. Odtud jsme se odstěhovali do Svobodných Heřmanic, asi 15 kilometrů od Opavy. Teprve v únoru 1948 jsme se přestěhovali do Vitčic na Podbořansku. Ještě ve Svobodných Heřmanicích si otec vzpomněl na Rosnerovy a jednou v neděli se vypravil vlakem do Heraltic. Skutečně je tam našel, protože jako antifašisté nebyli odsunuti. Z tatínkovy návštěvy měli nepopsatelnou radost. O naši rodině věděli ze synových dopisů. Jeho předpověď se splnila, konce války se nedožil.

Božena Veltruská-Makešová (1923): Neuplynula ani příliš dlouhá doba od příchodů Němců a už začali vybírat mladé lidi na nucené práce do Německa. Potkalo to i mě. Otec však dělal všechno možné, abych tam nemusela, a nakonec se to podařilo. Začala jsem spolu s Mařenkou Zápotockých pracovat v Nyrách. Pracovaly jsme na velkostatku bývalého polského šlechtice Chmielewského. Nyní tento statek spolu s novodvorským a litvinským spravoval „Oberleiter“ Schütz. Ten nebyl zle naladěný proti kupičovským Čechům, kolikrát jim pomohl i ve zlých situacích. Nikdo už dnes neví, proč to vlastně dělal, ale díky němu většina mladých lidí nemusela na nucené práce do Říše, protože je zaměstnal na „svých“ statcích. Chodily jsme tam s Mařenkou každý den a dělaly jsme všechno možné. Nejvíce mi utkvělo v paměti přehazování obilí na sýpce.

25.dubna jsem měla svatbu a to byl konec mého nuceného nasazení.

Marie Kozlíková-Mezenská: Když začali Němci vyvážet mládež na nucené práce do Německa, měla jet taky moje sestra Libuše. Někdo nám poradil, aby se schovala. Odjela tedy do Vrbična ke strejdovi Bohoušovi Kalivodovi. Když úřady zjistily, že není doma, rozhodly, že místo ní pojedou já nebo tatínek. Připravila jsem se tedy na cestu a odešla do Kupičova, abych se připojila k transportu. Přišla jsem však pozdě, transport už byl pryč. To mě pro tentokrát zachránilo, ale měla jsem odjet dalším transportem. Když se o tom dozvěděl pan farář Jelínek, vzal mě na faru jako pomocnici v domácnosti. Postaral se taky o sestru Libuši. Zařídil, aby mohla pracovat na statku v Nyrách, také pro Němce. Dostala se do kuchyně. Jak jsme byly tehdy šťastné a velmi vděčné panu Jelínkovi. Na jeho dobrotu nikdy nezapomeneme.

Milada Kozlíková-Mezenská: V roce 1943 jsme bydleli na Trnkovce. Otec musel pracovat na Volčáku, v hloubi rozlehlého Sviňárského lesa, kde byl hlavní stan „sviňárského kureňa“ banderovců. Přijížděli pro něho v noci, cosi tam stavěli a drželi to ve velké tajnosti. Tatínek jim dělal pokrývačské práce. Říkalo se, že až to vybudují, nikdo se odtud nevrátí, aby nic neprozradil. Pořád jsem na to musela myslet.

Když zase jednou v hluboké noci pro tatínka přijeli, vzala jsem ho kolem krku a začala plakat. Křičela jsem, ať mi ho neberou, že jim ho nedám. Tu mě jeden z nich konejšil: „Holčičko, neplač, my ti ho v pořádku přivezeme.“ Slib splnili.

Když byli v Kupičově Poláci a u nás banderovci, byli jsme taky v neustálém ohrožení. Každý den navečer jsme museli s Ukrajinci odcházet k lesu, aby si nemysleli, že se taky bojíme Poláků. Jednou přišlo Poláci do Černilova. Snad se vypravili pro nás, abychom šli do Kupičova. Vypukla střelba, Poláci zapálili několik ukrajinských stavení a Ukrajinci začali prchat. Maminka utekla se sousedy, tatínek odvázal krávu, aby neuhorela, a pak jsme se spolu schovali do krytu, který byl na zahradě. Byl velmi dobře zamaskovaný, krytý hlínou a zarostlý trávou.

V krytu jsme byli dlouho, vůbec jsme nevěděli, co se děje venku a pořád jsme čekali, co se stane. Stále totiž někdo chodil kolem krytu, a tak jsme ani nedutali. Když se lidé vraceli, uslyšela jsem hlas Božky Mezenské, jak říká: „Tady by někde měli bejt schovaní.“ Teprve potom jsme vylezli a zjistili, že je už podvečer. A víte, co byly ty kroky kolem krytu? Byla to naše kráva, která nás tam zřejmě cítila.

Marie Kozlíková-Kafková (1914): Tato událost se stala asi v polovině září 1943, když k nám znovu přišli Němci.. Jednoho dne shromáždili všechny kupičovské Čechy na Rajčůře. Jedni říkají, že to bylo pouze kvůli sčítání obyvatel a vydávání malých potvrzení totožnosti,

zvaných „Ausweis“. Skutečně jsme je nakonec dostali. Druzí ovšem tvrdí, že nás Němci chtěli postřílet a že nás zachránil „Oberleiter“ Schütz. Ten ovšem v té době již okolní velkostatky nemohl spravovat, protože je Němci opustili na jaře 1943 a na podzim už byly od Ukrajinců vyrabované, z části i vypálené a zbourané. Někteří si zase myslí, že za ním jel Václav Kožňár, ale to taky není možné, když v Lityně už nebyl. Jak to bylo doopravdy, dnes už stejně nikdo nezjistí, podstatné je, že to Kupičov přežil.

Při shromažďování lidí chodili němečtí vojáci dům od domu a všechny dospělé obyvatele posílali na Rajčur. Zároveň dělali zběžné domovní prohlídky. Prošli všechny místnosti a rozhledli se po dvoře. Taky k nám přišel voják a německy mě vyzval, abych se sebrala i s děckem, tehdy malou Mařenkou, a šla na Rajčur. Začala jsem lamentovat a vzývat Pána Boha o pomoc. Voják byl překvapen, že mluvím česky, a ptal se jestli jsme Češi. Když se dozvěděl, že jsme, hned jako by roztál. Zeptal jsem se ho, jestli můžu ještě dopéct buchty, a on na to, jestli si na ně může počkat. Samozřejmě jsem souhlasila. Když odcházel, ještě mě napomenul, abych tam určitě šla, že by mohl přijít někdo jiný a mohlo by to dopadnout hůř.

V „běžencích“

Božena Mokrá-Kafková, 1920

Tenkrát v tom roce 1944, když sovětské letectvo rozbombardovalo Kupičov, taky nám všechno shořelo. Neměli jsme se kam podít. Prístřeší nám nabídla Máňa Vávrová, sousedka Legnerových. Byla jsem tehdy už vdaná a měla sedmiměsíčního Venouška. Můj manžel Josef byl už v armádě. Rodiče byli se mnou i s mladším bratrem Věnou, který následkem těžké nemoci v sedmi letech zůstal mentálně na úrovni tohoto věku, i když mu bylo už dvacet. Před onemocněním to byl velice bystrý chlapec.

V této sestavě jsme vyrazili do „běženců“. Měli jsme jen to, co bylo na povoze, ani krávu jsme neměli. Ustrnul se nad námi jeden člověk a krávu nám nabídl. Měli jsme obrovskou radost, vždyť Venoušek potřeboval mléko. Cestou maminka opatrovala Venouška, Věňa ležel nemohoucně na voze a já jsem popoháněla krávu přivázanou k vozu. Tak jsme putovali 74 kilometry. Celou cestu jsem šla pěšky. Cestou jsme pochopitelně odpočívali a popásali. První česká obec, ve které jsme přenocovali, bylo Teremno. Odtud jsme se dostali do Stromovky. Ještě jsme tam nebyli ani dva dny a dárce krávy si pro ni přišel. Dovedete si představit, jak nám bylo, když nám krávu, kterou nám předtím daroval a o kterou jsme celou dlouhou cestu starali, zase vzal?

Na Stomovce jsme deset týdnů žili v malinké komůrce bez stropu. Když v noci svítily hvězdy, bylo je skrz střechu pěkně vidět. Naše maminka byla šikovná, na dvoře postavila plotnu a hned bylo na čem vařit.

Neštěstí však nechodí po horách, a tak i nás navštívilo. Rozstonal se nám malý Vašíček, dostal „vosejpu“. Neměli jsme možnost ji pořádně vyhrát, Vašíček dostal zánět mozkových blan, lékařská pomoc nebyla, a tak nám chudinka zemřel.

Dědeček Mokru s babičkou bydleli v Hušči, asi dva kilometry od nás. Zrovna když Venoušek zemřel, Sověti „vyznačili“ dědu, že má vozit písek na letiště. Děda se u nás stavil a velice nad Venouškem plakal, měl ho moc rád. Odjel a za dvě hodiny ho přivezli mrtvého. Když přijel do pískovny, strhl se veliký liják, děda se schoval pod převislý břeh, ten se utrhł a děda byl na místě mrtev. Dědeček s vnoučkem tak měli společný pohřeb. Na „běžence“ tak máme velice smutné vzpomínky.

Další příběhy z „běženců“

Marie Jermanová-Kytlová (1929): Když byla nařizena evakuace, odjeli jsme směrem na Luck, dále od fronty. Otec vždy dbal na to, aby měl „spárované“ koně. Poslední byli dva mladí hnědáci. S příchodem partyzánů a Rudé armády, nastalo velké „smachňom“, a tak jsme za mladé hnědáky dostali dva polodivoké, dlouhohřívé a ocasaté „mongolčičky“. S takovým potahem jsme se vypravili na dlouhou cestu do „běženců“. Nejnepříjemnější bylo to, že jeden kůň se velmi lekal a všeho se bál. Při sebemenším nebezpečí se plašil. Za cestu se to stalo několikrát. Maminka však byla výborný kočí a situaci pokaždé bravurně zvládla. Cesta byla dlouhá a svízelná. Nakonec jsme však šťastně dorazili do Lišče.

V Lišči nás přijali Kulichovi. Byli to velmi slušní a obětaví lidé. Bylo nás tam z Kupičova několik rodin: kromě nás také Zápotockovi, Mezenskovi, Kafkovi (babička a děda), paní Ledvinová-Tichá, která byla ve vysokém stupni těhotenství a narodil se jí tam malý Jaroušek. Já s Věnou Zápotockovým jsme pásli krávy. Jednou jsme našli v lese rezavou flintu. Zkusili jsme z ní vystřelit, každý jednou. Když to prasklo, bylo boží dopuštění. Myslím, že mám následky dodnes.

Božena Hanušová-Žitná (1921): Měli jsme určitou výhodu v tom, že v době, kdy fronta byla osm kilometrů od Kupičova, bydlel u nás sovětský generál. Ujistil nás, že zařídí, aby u nás vojáci nic nezničili. Skutečně se k nám chovali slušně a pomohli nám i při evakuaci. Autem nám odvezli mnoho věcí k tatínkovu bratrovi Josefovi do Podhájců u Lucka.

Ke strejdovi do Podhájců se nastěhovalo více rodin z Kupičova. Lidé si ho pamatovali jako tatínkova bratra. Všichni jsme spali ve stodole. Byla tam taky babička Kalivodová, která někdy v noci naříkala a brzy potom zemřela. Strejda se jí postaral o rakev a pohřeb.

Od strejdy jsme se odstěhovali porůznu. My jsme bydleli u paní Řehákové. Měla manžela v armádě, a tak jí tatínek dělal hospodáře.. Já jsem pásla krávy. Naproti ve stodole bydleli Maškovi z Radovič a Ola

Kafková-Ledvinová. Na Lipinách bydleli Kafkovi a Mokrovi. Pan Bohumil Mokrý měl úraz a zemřel. Zemřel taky malý chlapeček Boženy Mokré-Kafkové. Měl pohřeb společně s dědou. V té době přijel na dovolenou Pepa Mokrý, uniforma mu moc slušela.

Jednou jsem byla navštívit Libušku Poláčkovou. Vyprávěla mi, že si musí dávat na noc doprostřed místnosti umyvadlo s vodou. Každé ráno je tam utopeno několik malých krys. Přesto byla vděčná, že má střechu nad hlavou.

Taky jsem málem přišla o život. Naproti nám bydlely dvě Polky, které držely s vojáky. Jednou poslaly ty vojáky k nám. Byli ožralí a dobývali se dovnitř. Zamkly jsme se, a tak začali střílet do oken. Musely jsme si lehnout pod postel. Klepaly jsme se strachy. Do rána nám pak ukradli koně. Od té doby jsme se jich moc báli.

Největší radost jsme měli, když nás přišla navštívit Máňa Kozlíková-Žitná se svým bratrem Jaroslavem Žitným, kterého neviděla od roku 1939. Moc jsme jim to shledání přáli.

Vilma Magáňová-Ledvinová (1937): V době evakuace jsme poznali, jak je dobré, že dědeček Svobodů s babičkou jsou s námi. Děda se domluvil se sovětskými vojáky, aby nás vzali na nákladák. Na nákladáku nás bylo hodně, ale já si nejvíce pamatuji velký ranec peřin a dvouuchý košík se slepicemi. Děda platil vojákům samohonkou, ale udělal chybu, že jim dal všechnu. Opili se, ale v jízdě pokračovali, protože s nimi byl taky důstojník.

Vyjeli jsme ve dne a brzy začalo pršet. Můj malý bratříček celou cestu plakal, asi měl horečku, a já jsem ji měla, jak se později ukázalo, taky. Dostali jsme se až za Luck. Už byla noc a stále pršelo. Jeli jsme nějakými rozblácenými cestami, až najednou auto zapadlo a nemohlo vyjet. Řidič neustále túroval motor a „jobkal“ u toho. Vůbec jsme nevěděli, kde jsme a byli jsme úplně bezradní.. Najednou se v jakémsi okně rozsvítilo světlo. Vyšli z něho lidé a byli to Češi. Když uviděli malé dítě, vzali nás k sobě.

Dozvěděli jsme se, že jsme v Lišči a rodina že se jmenuje Kulichova. Maminku s námi ubytovali v kuchyni. Tam se teprve zjistilo, že máme asi spalničky.

Naproti Kulichovým byl rozbitý domek.. Náš dědeček se do něj dal a opravil jej. Nejdříve opravil střechu a pak dal do pořádku vnitřek. Dal do provozu kamna a stloukl nám palandy. Je zajímavé, jak ti naši předkové si dokázali se vším poradit. Dědeček, ač velký hospodář a majitel nádherných strakatých koní, se nezalekl žádných těžkostí. Dobrá mysl a naděje na lepší časy jeho ani babičku neopouštěla. Z mého pohledu se nám tam žilo dobře. Kulichovi byli hodní lidé a my jsme se snažili jim jejich dobrotu oplácet.

Kulichovi měli tři děti, dceru Slávku, syna Bohouše a ještě jednoho, jehož jméno si nepamatuji. Slávka už byla slečna, už za ní chodili

hoši, a tak jsem byla ráda, když mě vzala někam s sebou. Setkala jsem se s ní několikrát ještě v Čechách.

Ludmila Fňukalová-Kozlíková: Kupičov hořel. Ty hrozné plameny vidím ještě teď. Naproti nám hořelo u Veltruských. Naše stavení bylo zachráněno díky vojákům, kteří je polévali vodou.

Za několik dní jsme jely s maminkou na vojenském autě do „běženců“ za Luck. Nejdříve jsme bydlely u paní Veselé a jejího otce v Knihynkách. Na rozkaz armády jsme se musely odstěhovat ještě dále od fronty. Odvezli nás do Hušče, kde jsme se ubytovaly u paní Horáčkové. Paní Horáčková měla manžela v armádě a v malém domku o dvou místnostech žila s dcerkami Jaruškou a Vlastičkou. Spaly jsme v kuchyni, maminka na kufru a já na dřevěné lavici. Byly jsme však rády, že bydlíme v domě a ne ve chlévě nebo ve stodole. Nějaké živobytí jsme si přivezly a maminka byla pracovitá, a tak různou prací také něco vydělala.

Děda Kozlíků s babičkou zůstali v Kupičově. Vůz měli naložený jídelm a ostatními potřebnými věcmi a čekali, kdy budou muset taky odjet. Jednou se nějaký voják dal s babičkou a s dědou na dvoře do řeči a mluvil hodně dlouho. Mezi tím jiní vojáci ukradli z naloženého vozu tatínkův dlouhý kožich, pytel uzených buček, maso sádlo atd.

Jak všichni z Kupičova vědí, bez samohonky se nedalo nic zařídit. Jednoho dne jela maminka s paní Horáčkovou do Lipin vařit vodu. Viděli, že se k ní blíží vůz plný žen a uprostřed voják v ruské uniformě. Maminka nejdříve poznala tetu Fialovou a její koně, a když se vůz přiblížil, nechtěla věřit svým očím. Na voze stál tolik oplakávaný a tolikrát pohřbený maminčin bratr Jaroslav Žitný. Pak se strýček setkal se svou maminkou. Bylo to setkání, které se nedá popsat. Vždyť již čtyři roky měli strýčka všichni za mrtvého. Potom se jel strýček ještě podívat do Kupičova a v květnu 1944 se v Lucku přihlásil do Československé jednotky.

Božena Veltruská-Makešová: Můj manžel Toník Veltruský spolu s Věnou Kozňárovým byli vysláni z Lucka, kde je zapisovali do armády, aby se vrátili do Kupičova a opatřili nějaké koně a vozy. Když se vraceli, jela jsem s nimi do „běženců“ o něco dříve než ostatní.

Manžel mě odvezl na Hnidavu k tetě a tam se mi narodilo děvčátko. Děcko bohužel zemřelo a je pochované v Boratině. Potom nastala opravdová evakuace. Bydleli jsme v Teremně u Kutnarů, Kozáků a Štěpánků. Když fronta postoupila na západ, naši se vrátili domů a mě nechali u Štěpánků. Jak jsem tehdy toužila po domově!

Jednou, když jsem byla na bazaru v Lucku, bylo to přesně 4.září 1944, potkala jsem tam Božku Vocáskovou. Byly jsme radostí bez sebe a domluvily jsme se, že se spolu vrátíme do Kupičova. Koupily jsme na bazaru nějaké cigarety a časně ráno jsme se vydaly pěšky domů. Cestou nám zastavil nějaký důstojník a za cigarety nás svezl až do Holob. Pak jsme šly zase pěšky, vzaly nás sice nějaké povozy, ale jen na Majdanek. Potom

zase po vlastních. Před Peresikou nám nějaká žena ukázala cestu a zároveň nás upozornila na nebezpečí min, kterých prý tam je víc než dost.

Na Peresice jsme přenocovaly u jedné polské rodiny. Poláci nám dali najíst i z toho mála, co sami měli. Spali jsme na podlaze a mezi námi chodili vojáci. Byly jsme velice unavené, ale spánek nepřicházel. Časně ráno jsme vstaly, dostaly jsme znovu něco k jídlu a trochu mléka, poděkovaly pohostinné rodině, rozloučily se s ní a vyrazily na poslední úsek naší pouti.. Cesta byla písčitá, těžko se po ní šlo, ale náhodou nám zastavilo auto, a tak jsme už v devět hodin byly doma. Rodiče byli překvapeni a já jsem byla šťastná, že už jsem zase v našem Kupičově. Nohy jsem měla samý puchýř, ale tím štěstím jsem ani bolest necítila.

Naše zlaté mámy

Ludmila Fňukalová-Kozlíková, 1939

Celá řada našich maminek byla v dobách válečných i poválečných velice podnikavá. Napekly ze sirupu uvařeného z cukrové řepy perníčky a ty jezdily do Kovelu na trh prodávat. Cesta byla daleká a nebezpečná. Proto se jich vždy několik domluvílo a koňským potahem se brzy ráno vydaly na cestu. Někdy byly nuceny přespát v Kovelu u známých. Při prodeji musely být velice opatrné, aby jim zloději, kterých tam skutečně nebylo málo, neukradli zboží nebo peníze. Pokaždé musela jedna hlídat vůz, zatímco se ostatní věnovaly obchodování. Přesto se však několikrát stalo, že některé z žen zloděj ukradl všechny peníze, které utržila.

Do Kovelu se jezdily prodávat nejen perníčky, ale i mouka, maso, různé jiné zemědělské produkty a samohonka. Za takto vydělané peníze se nakupovaly látky, boty, oblečení a různé potřeby do domácnosti. Nebylo výjimkou, že se na trhu kupovaly i zlaté řetízky, náušnice, hodinky, prstýnky a zlaté „pětky“. Kupovat zboží tohoto druhu však bylo velice riskantní, protože to nemuselo být vždy pravé zlato. Avšak i v tom byly ty naše maminky šikovné a dokázaly rozlišit pravé od nepravého. Pro nás děti bylo nejdůležitější to, že na nás ty naše zlaté mámy nikdy nezapomněly a pokaždé nám přivezly něco dobrého na zub. Dlouho před jejich příjezdem jsme je vyhlížely na konci vesnice.

Na kovelském trhu se ženy občas setkaly i s ruskými vojáky, kteří se vraceli z fronty. Jednou se stalo, když spolu hovořily, pochopitelně česky, že se jeden z vojáků usmál. Maminka to postřehla a zeptala se ho, zda jim rozuměl. Dozvěděla se od něho, že je Čech. Jeho otec kdysi přijel do Ruska jako učitel a zůstal tam. Později oba rodiče zemřeli a zůstal jen on a sestra. Když musel narukovat, sestra zůstala sama někde hluboko v Rusku.

Teď se vracel z bojů od Berlína za ní. Měl ohromnou radost, že se setkal s Čechy, neměl ani tušení, že v těch končinách žijí. Maminka mu

dala adresu československého velvyslanectví v Moskvě. Jak to s ním a jeho sestrou nakonec dopadlo, už jsme se nedozvěděli.

V létě 1945 vypukla v Kupičově epidemie tyfu. Zemřelo několik lidí, mezi nimi i Marie Ledvinová-Tichá. Zůstala po ní sedmiletá Bohumilka a roční Jaroušek. Když se epidemie začala šířit, rozhodl doktor Nemoškalenko, že někdo musí do Lucka pro léky. Cesta nebyla snadná, muselo se jet koňmi, do Lucka bylo daleko a všude číhalo nebezpečí. Nikomu se proto nechtělo jet.

Moje maminka Marie Kozlíková-Žitná se rozhodla, že pro léky pojede. Byla vždy odvážná. Babičky ji přemlouvaly, aby zůstala doma, ale maminka si nedala říci. Po velkém přemlouvání se k ní přidala paní Karolína Ledvinová (Otokárová). Maminka si vzala vůz a koně od babičky Žitné a obě ženy vyrazily na cestu.

V lesích leželi mrtví, koně frkali a ženy se velice bály. Do Lucka však šťastně dojely. Na základě dopisu doktora Nemoškalenka jim ve vojenské nemocnici vydali léky a opět je čekala dlouhá cesta, plná hrůz a nástrah. Na jednom úseku se ženám do cesty postavilo několik výrostků a chtěli, aby slezly z vozu. Maminka duchapřítomně práskala bičem mezi kluky na obě strany a zároveň pobízela koně. Tak se jim podařilo ujet.

Pan doktor doma je přijal s otevřenou náručí a radostí líbal léky i obě ženy. Volal, že je Kupičov zachráněn. Doma bylo radosti určitě ještě víc.

Z Moskvy přes Kupičov do Československa

Rostislav Mezenský, 1934

Události, které se během první poloviny 20.století prudce převalily Ukrajinou, poznamenaly osudy mnoha volyňských Čechů, a snad i jejich potomků. Rozházely je daleko od domovů, po celé Evropě, a dokonce i do jiných světadílů.

Obdobný osud postihl i mého otce Otakara Mezenského, který pocházel z tiché, poklidné Trnkovky nedaleko Kupičova v bývalé Volyňské gubernii.

Po ukončení několika tříd obecné školy a po uplynutí určité doby, asi v šestnácti letech, odešel můj otec do Lucka, kde se vyučil krejčím u Čecha pana Janečka. V roce 1914, když vypukla první světová válka, bylo mu necelých 20 let a musel narukovat do carské armády. Při výcviku tam poznal snad veškerou hrubost, tvrdost a nevzdělanost carské mašinérie. Nejběžnějším a nejrychlejším trestem bylo „držkobití“. Mnohem obtížnější bylo vystát s plnou polní na zádech několik hodin na horkém slunci. Velmi krutým a barbarským trestem byly vteřiny, kdy provinilec musel projít trestnou uličkou mezi dvěma řadami vojáků a vydržet spoustu šlehů tehdejšími vytěrácí vojenských pušek. Občas také viděl výcvik ruských chlapců, z nichž mnozí neznali pojem levá a pravá strana, a tak nácvik

obratů cvičili na povely „se-no“, „slá-ma“, přičemž uvedené naturálie měly přivázané na příslušných pažích. Teprve později se mohlo přejít na předepsané povely.

Celou válku otec prošel jako řadový voják. Utrpěl průstřel ramene a plic, vyléčil se a znovu byl nasazen do bojů. Poznal, co je to hrůza a strach, zvláště tehdy, když zneprátelené oddíly vyprazdňovaly nábojové komory v puškách. Nesměl padnout ani jediný výstřel. Vojáci na smluvený signál za naprostého ticha vystupovali ze zákopů proti sobě na bodáky. Jedinou oporou byl v té chvíli dlouhý bodák, který cítil každý u svého ramene. Teprve v posledních vteřinách přibližování se rozlehl mohutný řev a následovala nepředstavitelná krvavá řež muže proti muži. Většinou však k tomu nejhoršímu podle otcova vyprávění nedocházelo. Lidské nervy to nevydržely a Němci, či většinou Rakušané, se obraceli na útěk.

Rok 1917 způsobil zvrát ve vývoji celého Ruska a naprostý rozklad carské armády. Jako tisíce jiných odešel z armády i můj otec, a protože se nemohl vrátit do svého rodiště (kvůli politickým a vojenským poměrům na Ukrajině nedostal povolení), musel zůstat v centrálním Rusku na dalších 30 let.

Během té dlouhé doby prošel různými zaměstnáními, pobýval v Kyjevě a v Moskvě, na jednom moskevském „subotniku“ mluvil dokonce se samotným Leninem, několikrát projížděl transsibiřskou magistrálou až za Irkutsk, obdivoval průzračnost Angary a Bajkalu. Nakonec se však vrátil ke svému původnímu krejčovskému povolání, usadil se v Moskvě a v roce 1933 se podruhé oženil. Jeho první manželství bylo bezdětné a ztroskotalo.

V Moskvě jsem se v roce 1934 narodil já a o tři roky později můj bratr Eduard. Naše máma Olga, rozená Petrovová, byla Ruska. Dlouho před mým narozením pracovala v redakci Pravdy jako technická redaktorka a za druhé světové války pak v redakci časopisu sovětského válečného námořnictva. Je pochopitelné, že jsme hovořili rusky. Žili jsme v ruském prostředí, navštěvovali ruskou školu, žili zde bratrance a sestřenice, strýcové a tety, a také rodiče naší mámy. Byl jsem obyčejný, bezstarostný chlapec z velkoměsta, proháněl obruč po moskevském asfaltu, doprovázel klusem osobní parníky po řece Moskvě a uměl je rozpoznávat podle houkání. S „pionýrem“ jsem občas chodil do Mauzolea nebo planetária. Nic jsem nevěděl o nouzi, bídě nebo utrpení.

Až později. Bylo to v létě před koncem války, kdy všude už byla radostná nálada, jsem na vlastní oči spatřil, jak na zábradlí Moskvareckého mostu vystoupil nějaký muž, zahrozil pěstí směrem ke Kremlu a skočil po nohou do vody. Už nevyplaval. Ačkoli svědků bylo dost, žádný sběh lidí se nekonal, všichni spěchali po svém, jako by nic neviděli. Jen milice na kutrech chvíli prohlížela kus řeky u mostu. Tenkrát se ve mně něco zlomilo.

Když v roce 1941 vypukla válka, všechno se začalo rychle zhoršovat: zásobování, vytápění, osvětlení i doprava. Nejdůležitější závody se stěhovaly, Moskva se vylidňovala. Přes veškeré varování a výzvy

sousedů, kteří opouštěli Moskvu, naše rodina zůstala. Bylo téměř nemožné rozpoznat, kde člověka potká neštěstí. Poznal jsem válečnou Moskvu. Nejen lístkový systém, ale i hlad, časté noční bombardování, zatemňování oken a vypouštění obrovských aerostatických balónů a dlouhé fronty lidí před vchody do metra, kam se Moskvané ukrývali na noc před bombardováním.

Obzvláště těžká doba nastala, když táta dostal asi v listopadu 1941 povolávací rozkaz. V jeho životě to byl už druhý povolávací rozkaz do války. Možná, že bych nikdy ani Kupičov, ani Československo nespasil, kdyby se nestala malicherná, ale pro otce snad osudová věc.

Nevím, z jakých příčin se táta dostavil na vojenskou správu o den později, než bylo uvedeno v rozkaze. A bylo zle. Rázem se vojenské orgány na něho dívaly jako na nespolehlivého, div ne jako na dezertéra. Proto nebyl poslán na frontu, nýbrž do hlubokého zázemí, za Ural, do města Ťumeň. Tam se měl hlásit ve vojenském zásobovacím závodě, kde se šilo prádlo, uniformy, pláště a kožichy pro frontu. Cestoval tam na vlastní pěst, jak se dalo, dokonce na plošince nad předními nárazníky lokomotivy. Také to odnesl těžkým a vleklým zápallem plíc.

Otec byl dobrý odborník, a tak si postupně vylepšoval své postavení a stal se stříhačem. To byl snad také důvod, proč ho nechtěli tak dlouho po válce ze závodu propustit. Vrátil se k nám do Moskvy až v únoru 1946.

Ty nejhorší válečné roky jsme tedy museli žít bez táty a žilo se všelijak. Dokonce jsem chodil na jeden z moskevských bazarů a prodával tam cigarety, aby bylo na chleba. Naše máma totiž občas přinesla domů přiděl cigaret, který dostávali všichni zaměstnanci-kuřáci. Samozřejmě nebyla kuřačka, ale kouření předstírala, aby nepřišla o toto velmi žádané a vyhledávané zboží. Prožívali jsme hlad, museli jsme upravovat i bramborové slupky, abychom vůbec něco jedli, o másle a cukru se nám ani nezdálo. Ale dětské povinnosti se musely plnit - ráno do školy, odpoledne metrem pro brášku do školky a hlídat ho, protože máma se někdy vracela z redakce až pozdě večer.

Brzy po návratu otce ze Sibíře se v rodině rozhodlo, že jakmile skončí školní rok, zkusí nás táta odvézt na prázdniny ke svým sourozencům a příbuzným do Kupičova na Volyň. Byli jsme po válečných letech podvyživení a on sám se chtěl, když už to bylo možné, podívat do svého rodiště.

Cestovat z Moskvy do Kyjeva a dále na Ukrajinu nebylo tenkrát nikterak snadné. Vlak do Kyjeva odjížděl jen jednou denně a většina míst v něm byla rezervována pro všelijaké stranické funkcionáře a jiné prominentní osoby. Obyčejný člověk musel čekat. A tak se táta už koncem dubna nechal zapsat do pořadníku, abychom hned na začátku prázdnin (po 1.červnu) mohli dostat jízdenky a vycestovat. Každý den se musel někdo z dospělých hlásit na nádraží, několik hodin tam vystát a prokázat svou

totožnost, aby pořadí nebylo zrušeno. Nevím už jak, ale naši to dokázali a 2.června 1946 jsme lehátkovým vozem na tři měsíce opouštěli s otcem Moskvu. Máma v Moskvě zůstala, chodila dál do práce a čekala, až se koncem prázdnin vrátíme.

Po příjezdu do Turijska se tátovi podařilo sehnat nějakého Kupičováka s povozem, a tak jsme už za tmy šťastně dorazili do Kupičova. Na noc jsme se ubytovali v rodině Gregorových.

Nebudu popisovat, jaké bylo setkání otce s jeho sourozenci a příbuznými po více než třicetiletém odloučení. Svě rodiče už mezi živými nezastihl. My s bratrem jsme začali poznávat své nové strýce, tety, bratrance a sestřenice. Co jsem během několika týdnů poznal a co mě překvapilo nejvíc, byla velká soudržnost mezi Kupičováky a zájem jednoho o druhého. S tím jsem se ve svém dosavadním životě ještě nikdy nesetkal. Tyto dobré lidské vztahy mne jako by hladily. Dozrávající obrovské višně také udělaly své. Dosud nikdy jsem něco tak lahodného nejedl.

Chyběl mi však ruch velkoměsta a bylo mi bez něj smutno. Na ten klid, večery bez elektrického osvětlení, bez rozhlasu a dalších vymožeností jsem si dlouho nemohl zvyknout. Na druhé straně jsem poznával to, co by mi každý kluk z velkoměsta záviděl. Měl jsem na dosah ruky dostatek ovoce a žil jsem v téměř důvěrné blízkosti domácích zvířat. Spolu s jinými chlupci jsme na koni doprovázeli stádečko krav na celodenní pastvu a večer při návratu jsme si někdy zazpívali pěknou ukrajinskou píseň. Občas jsem sledoval, jak moje teta jednou týdně dovedně zadělávala a pekla kulaté pecny voňavého chleba. To bylo na Trnkovce. A ať bylo sebepilnější, v neděli se nepracovalo a ráno se chodilo přes pole do Kupičova do kostela.

Zrovna v době, kdy jsme bydleli u tety na Trnkovce, u paní Boženy Kalivodové, ani nevím, jakým způsobem se rozletěla zpráva o přesídlování volyňských Čechů do Československa. Muselo to být jisté, protože na základě toho se můj táta rozhodl, že se vrátí do Moskvy a přiveze s sebou mámu a nejnnutnější věci. Nabízela se nepředvídaná možnost, jak vycestovat ze Sovětského svazu. Dnes po padesáti letech vím, že to bylo rozhodnutí správné, ale tenkrát jsem toto vycestování navždy nesl dosti těžce. Byla zde vazba na mé rodiště, příbuzné a moskevské prostředí.

Během svého krátkého pobytu na Volyni jsem prožil dvě nepěkné věci, které však vůbec nepokazily můj hezký vztah k tomuto kraji a k jeho lidem. První z nich mě ještě více utvrdila v tom, abych si vážil svého života, a druhá mi ukázala, že v ukrajinském lidu je něco neklidného, co nijak nesouviselo s poválečnou chudobou.

Přihodilo se to zrovna v době, kdy táta cestoval zpět do Moskvy a kdy jsme zůstali s bratrem u tety sami. Jednou, když jsem se rozběhl tetě pro vodu, nastal osudný okamžik. Vytáhl jsem rumpálem vědro ze studny, a když jsem se pro ně nahnul, abych je přenesl přes okraj studny, vědro mě převážilo a moje nohy opustily zem... Ještě ani dnes nechci domýšlet, co by

následovalo, nebýt paní Julie Žatecké, rozené Žitné. Byla u nás na návštěvě a blízko studny trhala třešně. Strhla mé nohy dolu a odtáhla mě od studny. Odnesl jsem to jen silným úderem do hlavy, jak se klika rumpálu zběsile točila opačným směrem.

Druhá nepěkná věc se přihodila o něco později v noci. Probudilo nás škrábání na okno a tlumené hlasy. Když teta otevřela, vstoupil do světnice nějaký muž s puškou a ptal se po věcech, které jsme přivezli s sebou z Moskvy. Při slabém osvětlení si prohlížel kufr s věcmi, který byl pod mou postelí, a nejčastěji pronášel slovo „sapohy“. Zřejmě někde viděl mého otce v holinkách, a tak na něj dostal záľusk. Když je nenašel, vzal si alespoň něco jiného a tiše odešel. Všem samozřejmě nahnal hrozný strach, ve stavení totiž kromě nás a tety byla ještě tetina dcera, moje sestřenice, s malým čtyřletým chlapečkem (Jaroslav Žatecký). Všichni jsme si uvědomili, k jakým tragickým věcem mohlo dojít. Kdoví, zda to bylo moje první setkání s banderovci nebo s obyčejným místním nešťastníkem, který se chtěl jen přizívit.

Toto noční setkání přimělo mé rodiče k tomu, že jsme se v srpnu 1946 přestěhovali opět ke Gregorovům do Kupičova. Tam byla nevelká posádka sovětských vojáků a škola a zdálo se, že by tam mohlo být bezpečněji. Můj pobyt v Kupičově trval všehovšudy osm měsíců. Kamarády mezi svými vrstevníky jsem neměl. Byla na to poměrně krátká doba, byl jsem tu nový a byla tu i určitá jazyková bariéra. Avšak i přes tu krátkou dobu mi něco utkvělo v paměti.

V září 1946 jsem nastoupil do 6.třídy kupičovské školy. Vyučovalo se ukrajinsky a ruštiny bylo jen několik hodin. Ve vzpomínkách mi zůstaly dvě postavy z učitelského sboru. Již si nevzpomenu, jak se tito učitelé jmenovali, ale jeden z nich, který nás vyučoval základům německého jazyka, mi připomínal vyzáblou, olysanou a zbídačenou postavu z Čechovových povídek. Když s námi probíral členy podstatných jmen (der, die, das), často podotýkal, jak to zní ve francouzštině. Vycítil jsem, že velkou autoritu mezi žáky neměl. Jednou před vyučováním jsme ho viděli přicházet ke škole vrávoravým krokem a udělali jsme mu před vchodem špalír. Potácel se, protože byl podnapilý, ale bez jediného slova prošel kolem nás do sborovny. Byl to asi nešťastný člověk, co se s ním pak stalo, nevím.

Druhou výraznou postavou mezi učiteli byl člověk ruské národnosti, poměrně mladý, viděl jsem ho výborně cvičit na hrazdě. Možná, že ve škole zastával dokonce nějakou funkci[□]. Měli jsme ho na ruštinu, tělocvik a občanskou nauku. Jednou v hodině občanské nauky mluvil o nedávno skončené válce, o hrozných obětech a těžkostech, které válka přinesla Sovětskému svazu. Po skončení výkladu jsem se odvážil zeptat, jak Sovětskému svazu pomáhali ve válce spojenci. Bylo na něm znát, jak ho to překvapilo a co jsem si to dovolil. Pravděpodobně se o tom svým žákům nikdy nezmínil, a pochybuji, že někdo z mých spolužáků o

tom někdy něco slyšel. Nakonec musel v sobě potlačit zlost a pak o tom krátce promluvil, samozřejmě ve stejném duchu, jaký byl později zaveden i v československé socialistické škole. Učitele jsme měli rádi, byli k nám hodně lidští, nikdy jsem neviděl, že by žáky tělesně trestali. S tím jsem se setkal až v Československu.

O banderovcích bylo slyšet stále. Dokonce jsem viděl, jak vojáci kupičovské posádky občas vyjížděli do okolních lesů. Jednou jsem spatřil jejich návrat z takové akce a na saních přivázeli mrtvého, či dokonce dva mrtvé vojáky. Pochovávali je pak s vojenskými poctami v horní části vesnice před zničeným pravoslavným chrámem.

Stěhování do Československa jsem prožíval jako vzácné dobrodružství. Tenkrát mi ještě nedocházelo, že to vyžadovalo obrovské starosti a že starší lidé tak dlouhý a vleklý přesun snášejí dosti špatně (7.3. odjezd, 16.3. Košice, 19.3. Šumperk).

Na jedné z dlouhých zastávek na území Podkarpatské Rusi jsme s mámou vyšli do nejbližšího okolí, samozřejmě na dohled od našeho vlaku. Byl jsem unesen těmi zalesněnými strmými vrchy, které se tyčily kolem nás. Začínalo jaro a vedle nás se sbíhalo a šumělo několik rozvodněných potoků. Něco takového jsem viděl poprvé v životě. Za chvíli se blízko nás objevila skupinka tří chlapců, asi z nedaleké vesnice, kteří sháněli obživu. Chlapci rychle přeskakovali z balvanu na balvan dolů po proudu a jeden z nich nesl tenký ocelový trojzubec. Jediným prudkým pohybem ulovil rybu a skupinka nám během několika minut zmizela za zátočinou.

Během našeho přesunu se mi podařilo cestovat i v jiném, otevřeném vagóně, spolu s koňmi a kravami. Bylo třeba, aby u nich pro každý případ někdo neustále byl. Považoval jsem to také za kousíček dobrodružství, protože náš vagón byl až na druhém konci vlaku, a chtěl jsem si dokázat, že nejsem strašpytel.

Obrovskou změnu jsme zaznamenali v Košicích, po přejezdu hranic. Byl to tak obrovský obrat, že jsme se dlouho nepřestávali divit. Všem nám byly vypláceny peníze, 300 Kč na osobu, a vůbec jsme zažili mnoho pozornosti k našim potřebám. Náš vlak pak uháněl velmi rychle a bez dlouhých zastávek. Pravděpodobně v Olomouci nebo v Zábřehu na Moravě odpojili vagóny s některými kupičovskými rodinami a ty pak brzy ráno 19.3.1947 (bylo Josefa) vyjížděly na šumperské nádraží. Při pohledu na jméno stanice jsem přemýšlel, jak asi vznikl název Šumperk (Schönberg). V Šumperku bylo jedno z reemigračních středisek a v něm jsme na státní útraty nějakou dobu žili a stravovali se, dokud jsme si nenašli své nové obydlí v dosud nezaplněném pohraničí.

Obdivoval jsem kvalitu cest, velké a silné autobusy, které šplhaly vzhůru po silnicích a projížděly dosud nevidanými prudkými serpentínami napříč Hrubým Jeseníkem. Ve vesnicích jsme obdivovali vysoké, silné koně, kteří byli okovaní a tahali dlouhé a těžké žebříňáky. To všechno bylo pro mne nové a neznámé.

Teprve v Československu však pro mne nastal skutečný problém, se kterým jsem se pak musel dlouho potýkat. Musel jsem pokračovat ve školním vzdělávání, ale bez znalosti jazyka to šlo těžko. Mluvit česky jsem se jakžtakž naučil v Kupičově na Volyni, ale mluvnice a skladba jazyka mi chyběla. Proto jsem na několik zbývajících měsíců školního roku nastoupil do 5.třídy obecné školy, abych poprvé poznal českou mluvnici. Bylo to ve Svobodných Heřmanicích na Bruntálsku. Po prázdninách jsem pak nastoupil do 2.ročníku gymnázia v Opavě. Za rok přišel pro mne nový ořes. Od školního roku 1948/49 byla zavedena „jednotná škola“, osmiletá gymnázia se rušila a já musel přestoupit na měšťanku v Horním Benešově. Už to ale nebyla měšťanka, nýbrž „střední škola“. Po jejím ukončení jsem se opět ocitl na gymnáziu, tentokrát bruntálském a čtyřletém. Svá studia jsem zakončil v Praze na Vysoké škole ruského jazyka a literatury.

Neustálý zápas s českým jazykem, který mě provázel po celou dobu základního a středoškolského vzdělávání, nakonec způsobil, že jsem češtinu nejen zvládl, ale že se stala součástí mé kvalifikace a mého učitelského povolání.

Jak jsme jeli do Čech

Marie Jermanová-Kytlová, 1929

Příprava na cestu do Československa byla velmi radostná, i když jsme na ni museli dlouho čekat. Při jedné rozmluvě nás ředitel školy Rodnikov přesvědčoval, ať nikam nejezdíme, že v Československu to bude brzy stejné jako v Sovětském svazu.

Konečně přijela reemigrační komise. Její členové se ubytovali u Urbanů. Naše ženy o ně příkladně pečovaly, jak o tom svědčí fotografie našich kuchařek. Při jednom slavnostním obědě jsme komisi recitovaly s Milkou Dufkovou české básničky, abychom je přesvědčily, že mluvíme pěkně česky.

V březnu 1947 jsme se konečně dočkali. Administrativní záležitosti byly vyřízené, a tak jsme mohli odjet. Když jsme byli připraveni, rozloučili jsme se s ukrajinskými sousedy a dali jsme jim všechno, co jsme si nechtěli vzít s sebou. Pamatuji se, že jsem udělala velkou radost ukrajinské kamarádce, když jsem jí dala porcelánový hrneček.

Počasí bylo předjarní, tál sníh, kterého bylo v Kupičově vřdycky dost. O hřbitova jsme ještě věnovali poslední pohled naší rodné vesnici. Pak jsme se v Turijsku „nahruzili“ do dobytčích vagónů. Přišli se tam se mnou rozloučit dva ukrajinští kamarádi a pak jsme se konečně vydali na cestu plnou očekávání.

Cestou nás čekaly různé potíže. Vždy se našly nějaké důvody, proč vlak nemůže pokračovat. Pokaždé to spravil nějaký ten „chabar“. Cestou byl velký problém zejména s hygienou a s vodou pro dobytek.

Na Slovensku jsem viděla poprvé velehory. U nás byla jen rovina a největší rozhled byl z kostelní věže, z hasičské věže a z triangulační věže u Černilova. V Žatci jsme se konečně setkali s tatínkem. Byla to veliká radost a hřejivý pocit, že všechno zlé je už za námi. Pak nám ovšem osud připravil ještě různá překvapení. Často jsem si vzpomněla na slova ředitele Rodnikova.

Osobnosti

Lidé

Lidičky

Čeští učitelé v Kupičově

Marie Jermanová-Kytlová, 1929

Moc si toho o českých kantorech v Kupičově nepamatuji, ale mohu o nich říci toto: Tito lidé museli mít misionářské vlastnosti. Tak jako misionáři šířili víru, oni šířili lásku k českému jazyku a úctu k dějinám českého národa. Když odcházeli z Československa do cizího prostředí, museli počítat i s určitým nepochopením úřadů v jiné zemi. Myslím, že takové zážitky měli i kantoři, kteří pracovali v Kupičově.

Cesty k udržení českého jazyka byly různé. Úloha českých učitelů však byla při tom významná a nezastupitelná. Učitelé nám vštěpovali určitá mluvnická pravidla, ale mnohem důležitější bylo jejich výchovné poslání. Vychovávali nás k vlastenectví prostřednictvím vyprávění o historii českého národa. Myslím, že každé dítě u nás vědělo, kdo byl Jan Hus, Jan Žižka, svatý Václav, ale také kdo byl T.G.Masaryk a co to byly legie. Dalším pramenem pro práci učitelů byly české časopisy. Četla jsem si ve Zpravodaji, Mladém světě a Zahrádce. Dále to byla práce s knihou. V Kupičově byla poměrně velká knihovna, vlastně dvě: jedna dětská a druhá pro dospělé. S jakým zájmem jsme četli Staré pověsti české! Velmi známé byly pohádky Boženy Němcové. Babička nejraději vyprávěla pohádku o princí Bajajovi. Radost z četby jsme intenzivně prožívaly s Mařenkou Šulcovou, nyní provdanou Ryšavou. Jako malá děvčata jsme si slibovaly, že naším zaměstnáním bude četba knih. Velkým povzbuzením byly české písničky. S nadšením jsme naslouchali, když mládež zpívala. V poslední době to bývalo u Tomanů a naproti u Zápotockých.

Práce českých kantorů si zaslouží poděkování nás všech, zejména mladší generace, která se mohla zapojit do výuky na českých školách bez velkých problémů. Celá řada našich krajanů dosáhla ve vzdělání značných úspěchů a bylo to mimo jiné také zásluhou českých učitelů, kteří působili v Kupičově.

Vzpomínky na české učitele

Václav Vrla, 1913

Prvním českým učitelem v Kupičově, pokud se dobře pamatuji, byl po první světové válce bývalý důstojník rakouské armády, který se z neznámých důvodů hned po válce nevracel do nově vzniklé Československé republiky. Bydlel u Františka Vocásky a v jeho domě vyučoval kupičovské děti mateřské řeči. Moji rodiče mě k němu také chtěli dát. Byl jsem však tehdy sotva pětiletý chlapec a on mě nevezal, i když jsem moc prosil. Jeho příjmení si nepamatuji, ale podle vyprávění starších kamarádů to byl velice dobrý učitel, který je hodně naučil. Byl mírný, ale velice důsledný. Nevím, jak dlouho se v Kupičově zdržel.

Když mu bylo šest roků, rodiče mě přihlásili do české školy, která se nacházela v evangelické modlitebně. Stará škola v dřevěném zámku Darji Levadinové za války vyhořela. V této prozatimní škole vyučoval vzdělaný kupičovský rodák Josef Holub. Byl to velmi hodný a moudrý pán, který nás mnohemu naučil. Z důvodů válečného dění neměl dokončená studia, ale učitelem byl dobrým a všichni jsme k němu měli úctu.

Po opravě a úpravě bývalé zájezdní krčmy byla v Kupičově otevřena nová škola. Nastoupili do ní polští učitelé. V paměti mi utkvěli sourozenci Stanislav a Aniela Bartovi, byli českého původu, ale měli polské pedagogické vzdělání. Vyučovali také češtině, ale nebylo to takové jako za jejich předchůdců. Avšak i za to málo jim byli kupičovští Češi vděční.

V druhé polovině dvacátých let byl Českou maticí školskou do Kupičova poslán český učitel Antonín Hanyš. Přivezl si s sebou asi čtrnáctiletého syna, také Antonína. Bydleli u Františka Zápotockého. Maminku měli v Československu, ale přijela je navštívit. Byla to velice příjemná paní. Pan učitel byl přísný, ale zároveň nanejvýš spravedlivý. Seděl jsem v jedné lavici s Toníkem. Pokud Toník něco neuměl, pan učitel se k němu zachoval jako k jiným žákům.

Učitel Hanyš nás naučil spisovně češtině. Většina z nás doslova hltala jeho výklad, s nadšením jsme zpívali národní písně, recitovali básně a učili se různé říkanky a přísloví. Za něho se hrálo zřejmě první české školní divadelní představení. Hráli jsme tenkrát v sále U Ducháčků. Pamatuji se, že hrál také Pepa Štenců. Ta hra se jmenoval „Na dušičky“. Na jevišti byl hřbitov. Hrál jsem hrobníka. Stál jsem opřen o strom, s rýčem v ruce, a hleděl jsem na protější hrob. U hrobu klečelo několik modlicích se sirotků. Díval jsem se na ně a pohnutým hlasem jsem sám k sobě promlouval: „Dnes je den všech věrných dušiček. Na tento den vzpomene si každý, koho ztratil a kdo zde již odpočívá. Dnes slzí otec nad hrobem svých dětí a matka lká nad ztrátou jediné své dcery. A šedý stařec oplakává celou rodinu svou. Jest to vskutku žalostný den. (Zhluboka jsem si povzdechl.) Jak šťastní jsou rodiče, kteří tak hodné děti mají! Ti se nemusí báti smrti! Ale kdo mně oči zatlačí, až přijde má poslední hodina? Kdo u mého lůžka bude stát? Škoda, že to nejsou děti mé!“ Ještě dnes to vše prožívám. A jaký jsme měli úspěch! No, ten byl ohromující. Bylo to dobové a tak dojemné, že každý divák byl dojat a téměř každý nejednu slzičku uronil.

To, čemu mě naučil pan učitel Hanyš, mě provází celý život. Když jsem později studoval na gymnázium v Čechách, páni profesori se divili, kde jsem se tomu všemu naučil. Mnoho mých spolužáků mě žádávalo o radu.

Pan učitel Hanyš byl v Kupičově asi dva roky. Z dobových snímků vidíme, že se zúčastnil kulturního života obce. Je to ten pán s „masarykovskou“ bradkou. Z Kupičova odešel v roce 1930 a po něm nastoupil pan učitel Josef Kredba.

Pan učitel Josef Kredba

Učitel Josef Kredba působil v Kupičově od roku 1930 do roku 1933. Na krajanské roli tam vyoral hlubokou brázdu národního citění a po celou dobu ji zúrodňoval. Všichni jeho bývalí žáci a žačky na něho vzpomínají jen v dobrém a s obdivem. Za všechny zavzpomínejme s Jaroslavem Kytlem:

„Byla to veliká událost, když nám Československý ústav zahraniční poslal českého učitele Josefa Kredbu. Za jeho tříletého působení dosáhlo vyučování češtině v Kupičově největšího rozkvětu. Vyučovala se celých sedm hodin týdně. Tento skvělý pedagog vyučoval i jiným předmětům. Byl to např. zpěv, ruční práce, tělocvik a kreslení. Když byla hodina ručních prací, chodili jsme na školní zahradu. Nacházela se v sousedství rodiny Tošnerových, u kterých pan učitel bydlel. Pokud to šlo, využíval práce na zahradě i tak, že zadal práci dětem jiných národností a my jsme šli k Tošnerovům. Tam nás pan učitel učil tancovat besedu, zpívali jsme národní písně nebo nám vykládal něco z českých dějin. Dovedl využít každé chvílky k tomu, aby v nás pozvedl národního ducha. To těžce nesl polský ředitel školy Kunysz, známý odpůrce všeho českého. Pan učitel Kredba však věděl, co si může dovolit, a do nejistých sporů s Kunyszem nešel.

Každá novinka, kterou pan učitel zavedl, byla pro kupičovské Čechy velkou událostí. Jednou z nich byly památničky. S jakou radostí jsme si do nich psali a malovali různé květiny! Oblíbený text byl: ‚V růži je ruměnec, v srdci je žal, vzpomeň si Boženko (Mařenko atd.), kdo ti to psal.‘ Další novinkou bylo sbírání známek a numismatika. Do těch starých peněz jsme byli úplně zbláznění. Jednou nám někdo nakukal, že starý Viktor z litvinských chutorů, co chodí dělat došky, nějaké staré peníze má. Namířili jsme si to k němu přímo přes luka. Zrovna byla velká obleva. Překážkou byla litvinská strouha, ale i tu jsme nějak překonali. Viktor však neměl ani ponětí, co od něho chceme. Domů jsme se vrátili promáčení, a to mělo pochopitelně patřičnou dohru. To víte, gumové holinky tenkrát v Kupičově nebyly a ty kožené, když potom uschly, byly tvrdé a zrzavé jako lišky. Více nás zůstalo při filatelistice a já jsem v tom vynikal.

Zásluhou pana učitele jsme dostávali české noviny pro školní mládež Mladý svět. Každé číslo nám působilo velkou radost. Na popud pana učitele jsem do Mladého světa napsal a vzápětí jsem obdržel od dětí z Československa mnoho dopisů. Bylo jich tolik, že jsem si se všemi ani nemohla dopisovat. Ve škole jsem se nikdy nemohla dočkat velké přestávky v jedenáct hodin. Pokaždé jsem běžel domů podívat se, jestli mi nepřišel dopis. Jak jsem býval šťastný, když mi pan listonoš Jankovec dával dopis! Nejvíce jsem si dopisoval s Ladislavem Šoušou z Libomyšle. Poslal mi album na poštovní známky. Mít v té době v Kupičově české album byl hotový poklad. S Lád'ou Šoušou jsme se setkali díky mému bratrovi po

šedesáti letech osobně. Všichni ti chlapci, se kterými jsem si dopisoval, mi posílali také české knihy. Nebyly sice nové, ale pro mne to byla veliká vzácnost. Díky těm hochům jsem měl již jako desetiletý chlapec svoji knihovničku.

V té době se také stalo pravidlem, že školní děti hrály divadlo. Prvním divadelním představením byl Krakonoš (tehdy jsme vyslovovali Krákonoš). Kolik to bylo radosti a jak dlouho se na to vzpomínalo! Od té doby jsme si konec školního roku nedovedli představit bez divadelního představení. Pan učitel byl takový nadšenec, že nám přivezl z Čech vlastní loutkové divadlo. Tehdy jsme se Slávkem Tošnerovým chodili po Kupičově a ohlašovali: ‚Zítřka o hodině druhé Kašpárek ukazovati se bude!‘ Pro náš Kupičov to byla tehdy také novinka. K narozeninám pana presidenta T.G.Masaryka a k 28.říjnu jsme pořádali slavnostní akademie. S jakou radostí jsme se oblékali tak, aby to připomínalo národní kroj, a s jakou hrdostí jsme zpívali ‚Prapor vlá, v srdci plá vlasteneckých citů žár...‘ Když se blížily Vánoce, vyráběli jsme při ručních pracích s panem učitelem různé, dosud neznámé, vánoční ozdoby.

Působení učitele Kredby v Kupičově bylo velkým přínosem nejen pro nás, české děti, ale i pro naše rodiče a pro celou obec. Ještě dodnes obdivuji pana učitele, jak nám dovedl přiblížit nejen dějiny, ale i současný život ve vlasti. Když tragicky zahynul Tomáš Baťa, měli jsme při příchodu do školy na lavicích Mladý svět s Baťovou fotografií v černém rámečku. Potom nám pan učitel dlouze vyprávěl o jeho podnikatelské činnosti a o tom, jak vybudoval moderní město bot Zlín. Byli jsme tím nadšeni a já jsem poprosil pana učitele, aby mi pomohl dostat se k Baťovi do „Školy mladých“. Bohužel přišla záporná odpověď, že s Volyňáky jsou špatné zkušenosti. Někteří totiž nevydrželi spartánské podmínky a odešli. Někteří se však naopak osvědčili.

Čas běžel a na konci školního roku 1933 jsme již věděli, že náš milovaný pan učitel odchází na Matiční školu do Lucka, kde bude řídícím učitelem. Bylo to tehdy u Tošnerů těžké loučení. Plakali jsme nejen my školáci, ale i dospělí. Když kapela zahrála „Loučení, loučení“, neovládl se nikdo. Dlouhý kus cesty jsme šli za povozem, kterým odjížděl našim srdcím tak blízký pan učitel Kredba.

V novém školním roce přišel nový český učitel, pan Karel Půlpytel. Byl to výborný a zkušený učitel, ale pana učitele Kredbu nám nemohl nahradit. Do školy jsem chodil poslední rok a často jsem přicházel domů s pláčem. Tak hluboko zůstal v mém srdci pan učitel Kredba.

Končil školní rok 1934 a nám sedmákům končila školní docházka. Naposledy jsme si s pláčem zazpívali: „Minęły lata szkolne, opuścić macie nas ...“ Tím pro mne škola skončila úplně. Na studia peníze nebyly a já měl školu tak rád!“

Asi po padesáti letech se sešli Máňa Kafková-Novotná z Ukrajiny, Jarouš Kytl z Kanady a Boženka Hanušová-Žitná z Čech, zavzpomínali na

kupičovskou školu, na pana učitele Kredbu a znovu si se slzami v očích zazpívali: „Minęły lata szkolne ...“

Anna Čerychová-Kredbová vzpomíná na svého otce takto:

„Tatínek se narodil 27.3.1904 v Libichově čp. 14 na Maladoboleslavsku rolnickým rodičům Františkovi a Anně Kredbovým jako třetí ze čtyř synů. Všem synům poskytli rodiče náležitě vzdělání. Tatínek vystudoval učitelský ústav. Než odjel na Volyň, učil v Kutné Hoře. Na Volyni působil od roku 1930. V roce 1933 byl Českou maticí školskou jmenován řídicím učitelem na Matiční škole v Lucku. V roce 1934 se tatínek oženil s Annou Novotnou z Němčic. Maminka ho se samozřejmostí a bez zaváhání následovala mezi volyňské Čechy. Tam, v Lucku, se jim narodil 21.5.1935 prvorozený syn Josef. Na toto období oba vždy velice rádi vzpomínali a vyprávěli nám, jak je krajané srdečně přijali. Domů se naši vrátili v roce 1936. Po návratu z Volyně působil tatínek jako řídicí učitel v Rejšicích, Krnsku a později v Mladé Boleslavi. Tam byl ředitelem jen krátce, protože kádrově nevyhovoval. Byl však rád i řadovým kantorem. Již jako důchodce učil nějakou dobu na jednotřídce v Libichově, to však byl fyzicky již dost zdeptán.

Rodina měla za protektorátu velké potíže, protože tatínkův nejmladší bratr Miroslav byl letec a bojoval v Anglii u 310 v Portreath. Babičku, tatínkovu maminku, vzali do internačního tábora. Byla tam až do roku 1942, tj.do doby, než strýček padl. Podle vyprávění spal tatínek dlouho oblečen a s připraveným ranečkem, protože očekával zatčení. Vše dobře skončilo a s příchodem osvobození tatínek za přítomnosti Rusů byl jako „pan řídicí“ zvolen předsedou Místní správní komise. Ovšem po 25.únoru 1948 nastala úplně nová situace a oba rodiče začali být považováni za kádrově nespolehlivé. Oba totiž pocházeli z dvacetihektarových hospodářství. Jen díky několika dobrým lidem jsme nebyli vysídleni do pohraničí. Z „paní řídicí“ se však stal sedlák a její něžné ruce musely uchopit vidle, lopatu, kolečko s hnojem, a hlavně opraté páru tažných koní. Také tatínek trávil po kolektivizaci všechny prázdniny na samovazu. Rodiče to vše dělali kvůli tomu, abychom měli vylepšený kádrový posudek a my tři děti jsme mohli studovat. Avšak i při té dřině a nervovém vypětí tatínek vždy rád vzpomínal na léta prožitá mezi vámi Volyňáky, třebaže i tam ho potkala nepříjemná věc. Když přišel do Kupičova, tehdy zachváceného náboženskými spory, jednal jako správný český učitel, pro kterého byly všechny děti stejné. Všem měřil stejným metrem a nerozlišoval je podle víry. To nepochopili někteří katolíci a došlo k tomu, že dp.Burzmiňski hřímal s kazatelny, že již i samo příjmení Kredba zní tvrdě. Jedna z katolických rodin napsala stížnost k děkanovi do Dobrovice. Pan děkan si učitele Kredbu zavolał a vše se vysvětlilo. Tehdy prý pan děkan řekl: „Pepo, já jsem si hned myslel, že ty tam nic hříšného ani dělat nemůžeš.“

Tatínek zemřel 28.4.1978. Pokud jde o učitelování, utkvěla mi v paměti tato tatínkova slova: „Učit a pracovat s dětmi to je radost. Není to povolání, ale poslání. Ale to okolo!“

Nepříjemnost, která se odehrála vinou nerozumného jednání jedné rodiny a dp.Burzmiňského nijak neovlivnila chování kupičovské mládeže a všech ostatních vůči učiteli Kredbovi. Dodnes ti, kteří dosud žijí, vzpomínají na tu dobu obrovského rozmachu národního života. Byl to právě učitel Kredba, Kdo tolik propagoval a pomáhal nacvičovat Českou besedu, bez které se neobešly žádné dožínky ani žádný bál. Díky němu se hrálo divadlo a on téměř vždy byl hercem i hlavním rádcem. Snažil se, jak jen to šlo, vyjít se všemi. Jeho nejlepším přítelem v Kupičově byl Bedřich Gregora. Pan učitel měl dar vstřícnosti, dovedl promluvit s každým. Zrovna tak dobře dovedl zorganizovat zpěv o přestávce na bále a procházet se s mládeží jako si zahrát karty u Tošnerů zrovna s tím dp.Burzmiňským. Při té hře došlo také k soutěži, kdo vydrží vypít více kalíšků, Polák nebo Čech. Soutěžili dp.Burzmiňski a pan učitel. Vyhrál pan učitel. Když jednou zase tak zuřivě hráli a důstojnému pánovi šla karta, museli vrátit hodiny o hodinu zpět. Blížila se totiž půlnoc a po ni by již důstojný pán nemohl hrát. Jako nejvýše postavená osoba přetočil hodiny vlastnoručně.

Na pana učitele Kredbu se v Kupičově dlouho vzpomínalo. Vlastně se na něho nikdy nezapomnělo. Po jeho odchodu začaly světové události nabírat obrátky.Přišel rok 1938 a s ním odtržení velké části republiky. Všichni volyňští Češi to těžce nesli a přitom museli čelit polské šovinistické, protičeské propagandě.

Pak přišel březen 1939 a s ním konec té republiky, o které dovedl tak krásně vyprávět pan učitel Kredba. Mnoho kupičovských si kladlo otázku, co asi tomu říká Kredba a jak to prožívá.

Přehnal se válka a jednoho dne v září 1945 odjížděla z Kupičova skupina vojáků- svobodovců, kteří se po zranění vraceli ke svým útvarům. S vojáky odjíždělo také několik sedmnáctiletých chlapců. K Ledvinovům se s nimi přišel rozloučit také Bedřich Gregora. Vzkazoval ten nejsrdečnější pozdrav svému příteli Josefu Kredbovi. Mimo jiné nám kladl na srdce, abychom mu řekli, ať nevěří Sovětům, že není pravda, co říkají o svém ráji na zemi. Pan Gregora se domníval, že pan učitel je v ČSR velice vlivnou osobností. Někteří z Kupičováků si dokonce snad dodnes myslí, že nám mohl pomoci při osídlování a v jiných věcech. Ovšem situace v ČSR byla trochu jiná a jiné bylo i postavení pana učitele. Na Volyni to býval pan učitel a později řídící učitel Matiční školy. Ovšem v ČSR jako učitel maximálně okresního formátu neměl prakticky žádnou pravomoc, a jak vidíme ze vzpomínek jeho dcery, měl starostí více než dost, aby vůbec přežil a zachránil svou rodinu. Kdyby to bylo v jeho možnostech, určitě by lidem pomohl.

Nástupce pana učitele Kredby v Kupičově, učitel Karel Půlpytel ho charakterizoval slovy“ „Byl to dobrý člověk, zkušený a poctivý učitel,

jakých bylo málo. U občanů byl velice oblíben a dětmi přímo zbožňován. Zanechal hluboké stopy svého působení jak ve škole, tak i ve veřejném životě. Vštěpoval zactvu i mládeži vlastenecké city, čehož důkazem byly památníčky, které jsem viděl u dětí a do nichž si děti stále zapisovaly. Byl štíhlý, vyšší postavy, poněkud přihnutý, asi třicetiletý, výrazných modrých očí. Byl vždy rozvážný ve svých rozhodnutích. Svým upřímným jednáním si dovedl každého naklonit. V těch památníčcích byly i vlastenecké zápisy od pana učitele Kredby: ‚Vždy věrným Čechem, Slovanem po všechny časy zůstanem‘, ‚Česká nesvornost dovedla Čechy k Lipanům. Tam bojoval Čech proti Čechu, otec proti synu, bratr proti bratru. Nechť jsou nám dějiny poučením a zároveň výstrahou‘.“

Český učitel Karel Půlpytel

Český učitel Karel Půlpytel působil v Kupičově od roku 1933 do konce roku 1937. Přišel tam z Novošulek Českých, kam ho osud zavál po skončení první světové války. Jako rakouský voják byl na ruské frontě zajat, do legií však nevstoupil a po uzavření míru se vracel přes Volyň domů do Čech. V té době na Volyni právě vládli petljurovci a situace byla velice nepřehledná. Cestování v takovém zmatku bylo velmi nebezpečné, a proto Karel Půlpytel rád přijal přístřeší v Novošulkách Českých. Moc se mu tam líbilo, a tak ani na okamžik nezaváhal, když mu Češi v roce 1919 nabídli místo českého učitele. Oženil se s Františkou Kněžákovou a sousedé mu pomohli postavit domek. V Novošulkách žil, s výjimkou několika let, až do reemigrace.

Na své učitelské začátky vzpomíná takto: „První školu jsme otevřeli u Václava Martínka. Byla to malé světnička s jedním oknem, podlahou tak třikrát tři metry a žáků bylo 25. Tabule byla trochu větší dlaně, ale chuť k práci z obou stran veliká. Slabikář jsem psal sám i se skromnými obrázky. Byl vždy jeden na tři žáky. Tato škola nesla hrdý název Česká obecná škola. Teprve v roce 1921 ji zestátnil polský školní inspektor z Horochova i s učitelem Karlem Půlpytlem. V roce 1927 jsem úspěšně složil polské kvalifikační zkoušky.“

Do Kupičova přišel, či spíše byl přeložen, v roce 1933. Vystřídal zde učitele z Československa, pana Josefa Kredbu. Po tak úspěšném a oblíbeném učiteli zde neměl lehké začátky. Trvalo určitý čas, než si na něho žáci zvykli. Sžívání však bylo usnadněno tím, že měl v Kupičově celou rodinu, a tak si k němu žáci našli cestu prostřednictvím jeho dětí.

Půlpytlovo jednání a vystupování se poněkud lišilo od Kredbova. Kredba byl odchovancem svobodné československé republiky. Byl patřičně hrdý na to, že jako čtrnáctiletý byl při tom, když se bouralo staré Rakousko. Bylo to vidět na jeho zdravě sebevědomém vystupování, uplatňování vlastenecké výchovy i na neohroženém chování vůči řediteli školy

Kunyszovi, známému „čechožroutovi“. Měl to o něco snazší v tom, že jeho vlastenecké působení bylo do té doby jen lokální, kupičovské. Naproti tomu Půlpytel byl v té době již osm let znám jako význačný český kulturní pracovník celovolyňského významu. Mnoho lidí ho znalo z jeho článků v novinách a časopisech (hned po vydání prvního čísla Hlasu Volyně navázal spolupráci s jeho vydavatelem Perným) a z jeho povídek a básní uveřejňovaných především ve volyňských kalendářích, v jejichž redakčním kroužku také pracoval. Napsal mimo jiné povídky Náš dědeček, Naše babička, Zvoník, V kouzelném plášti, Halucinace, Neuved' nás v pokušení, Na Dušičky, Kubálek a Strnad, Nepokradeš, Vitoušovy námluvy atd. Napsal také román Na rozcestí života a V poutech lásky a utrpení, který také zdramatizoval. V oblibě byly i Půlpytlovy básně, např. Jaro, Léto, Podzim, Zima, Chaloupko má, T.G.Masarykovi, Matičce, Vesnický hřbitov a další.

Stejně jako Kredba, tak i Půlpytel se zapojil do kulturního života v Kupičově. Brzy se spřátelil s lidmi, kteří mu odpovídali věkem, a spolu s nimi se věnoval zejména divadlu. V té době kupičovští hasiči připravovali hru Dobrý voják Švejk. Režiroval ji Josef Židlický, kapelník hasičské kapely a známý organizátor kulturního života v obci. Rozepisování úloh měl na starosti zástupce velitele hasičů a hostinský Alexandr Ducháček. Titulní roli Švejka hrál vynikajícím způsobem právě učitel Půlpytel. Kromě toho se podílel na organizaci a maloval i kulisy. Byly prý „jak živý“. Dosud máme v živé paměti také jeho pohledy na Prahu. Pana učitele v malování následovali i jiní, například Josef Kremla a Jaroslav Žitný, tehdy asi sedmnáctiletý.

Čím více se zhoršovaly československo-polské vztahy, tím více pro každou maličkost řádl ředitel Kunysz. Na politické protičeské pole přenášel i osobní věci a popuzoval tím proti sobě celou českou obec. Je zajímavé, že jeho protičeské tažení se nelíbilo ani místním polským úředníkům. Dokonce sám „komendant“ policie Witkowski v rozhovoru s lidmi, kterým důvěřoval, tvrdil, že ani od nich si nedá říci, a prosil Čechy o trpělivost.

Tehdy vyvrcholil i spor mezi Kunyszem a Půlpytlem. Kunysz začal bezostyšně zbožňovat jednu starší a vyspělejší žákyni Leokadii Michalikównu. Říká se, že prý to vyvolalo žárlivost učitele Půlpytla. Došlo to tak daleko, že Půlpytel zažaloval Kunysze za nevhodné chování. Domníval se, že má proti němu dost důkazů a že spor vyhraje. Jedním z důkazů bylo svědectví Jaroslava Veltruského. Veltruský se šel zeptat ředitele na prospěch svého mladšího bratra, zaklepal na dveře ředitelny, a když se mu zdálo, že uslyšel „proszę“, okamžitě vstoupil. Ředitel na klíně seděla Łodzia. Nevhodné chování však bylo u soudu vytknuto Veltruskému.

Všechny důkazy proti Kunyszovi nebyly panu učiteli Půlpytlovi nic platné. Ze žalobce se stal obžalovaný. Proti rozsudku zákazu učitelské

činnosti se ihned odvolal. Trest mu byl zmírněn, mohl učit dále, ale nesměl hovořit s ostatními členy učitelského sboru. Proti této perzekuci jeli kupičovští Češi ve velkém počtu protestovat na úřady do Kovelu. Někteří pamětníci říkají, že jeli na stu povozech i s hudbou, ale to je zřejmě poněkud nadnesené. Na úřady však byla vpuštěna jen nepočetná delegace. Panu učiteli však tato intervence nepomohla, naopak jeho situaci ještě zhoršila. Češi tedy přistoupili ke stávce a přestali posílat děti do školy. Učitel byl nařčen z toho, že stávku zorganizoval, byl potrestán srážkou z platu a suspendován. Češi museli za stávku zaplatit pokutu ve výši pět zlotých za žáka. Ukrajinské děti začali na české pokřikovat „štrajkune“.

V souvislosti s tímto sporem došlo k různým nechutným událostem, kterými trpěla i rodina Půlpytlových. Nakonec byl pan učitel znovu odsouzen, znovu se odvolal, tentokrát až do Varšavy, a nakonec byl z Kupičova přeložen do vesnice Cepceviči na Pinských blatech. Vyučoval tam ukrajinské děti a vytvořil si prý s nimi velmi dobré vztahy, říkali mu prý „baťko“.

Půlpytel pevně věřil, že soud ve Varšavě rozhodne v jeho prospěch, ale opak byl pravdou. Soud spojil oba tresty, a učitel tak pozbyl právo na odvolání. 28.března 1938 obdržel obsílku k nástupu trestu do věznice v Kovelu. Policistu, který mu ji doručil, požádal o tří denní odklad. Bylo mu vyhověno. Odkladu využil k tomu, že si vyzvedl plat, polovinu předal rodině a 31.března ho známý Ukrajinec odvázel na nádraží. Cestou potkali policistu, který mu obsílku doručil. Zřejmě poznal, že pan učitel nespěchá do vězení, ale raději dělal, že ho nevidí. Zakrátko vlák učitele unášel k československým hranicím. Využil těch „širokých dveří z Polska“, kterými mu vyhrožoval visitátor Schön, když ho přivedl k mapě a ukazoval mu délku hranice z Československem.

O dalších osudech pana učitele Půlpytla toho mnoho nevíme. Podle svých vzpomínek byl v roce 1939 již znovu v Polsku, v Krakově, a organizoval tam československý odboj. Byl tam se svým bratrem Janem z Brna, štábním kapitánem Československé armády. Ten ho asi 8.srpna poslal na Volyň, aby informoval volyňské Čechy o formování československé jednotky. V Senkevičuvce ho Poláci zatkli a dopravili do věznice v Lucku. Po vypuknutí války byl propuštěn.

Příchod Sovětů již vítal v Novošulkách Českých. Na rozdíl od většiny skutečně vítal. Nemůžeme se však ani divit, že po tolika ústřích ze strany polských institucí věřil ve spravedlnost sovětské vlády. Československý „běženec“ Vladimír Levora z Plzně ve své knize Ze Stalinských gulagů do Československé armády na učitele Půlpytla vzpomíná takto: „Do Novošulek jsem přijel za tmy. Cesta rozbahněná, koni po kolena. Škola stála na kopci mezi Staročeskými a Novočeskými Novošulkami. Pan učitel, můj nastávající ředitel, se jmenoval Půlpytel. Byl moc rád a vítal mě jako spasitele. Byl již v letech, pravý vesnický kantor, vlastenec doby obrozené. Já už tenkrát věděl, že to bude dobré. On byl

učitel samorost a vesnická autorita. Srdečně jsme si popovídali. Pan učitel přinesl láhev vodky, chleba, slaninu a nůž. Tak jsme družně hodovali, až jsme se namazali, zvadli a usnuli.“ Za pozornost stojí ještě jedna vzpomínka pana Levory: „Na vizitaci k nám přijel pracovník z horochovského RVNO (Rajonnýj viddil narodnoji osvity – Okresní oddělení národní osvěty). Byl velice spokojen s naší prací. Pouze mu bylo divné, že české děti mají daleko lepší vědomosti než ukrajinské. Pan řídící mu to snadno vysvětlil, ukrajinské děti se neměly do čeho obout. Inspektor pokýval hlavou a řekl, aby přijeli do rajonu se spisem, co by potřebovali. Vše udělali, jak měli a s napětím očekávali na zásilku kůže na boty. Skutečně přivezli bednu řádně zabezpečenou. S velkým napětím ji otevírali a byli zvědaví, jaká kůže na boty tam bude. Jaké bylo jejich překvapení, když v bedně místo kůže byly propagační plakáty o životě v SSSR. Když starý, poctivý pan učitel, tehdy již tovaryš, rozhořčeně v Horochově protestoval, bylo mu sděleno, že nejdříve se musíme naučit po sovětsky žít.“

Pan učitel Karel Půlpytel se dožil reemigrace a po příjezdu do Československa udržoval s Volyňáky dobré styky. Dopisoval si i s mnohými Kupačovy, například s Josefem Tošnerem, bývalým předsedou Kola České matice školské v Kupačově. Poslal mu dokonce demizon vína. Učitele Půlpytla je potřeba hodnotit jako skutečného vlastence, zásadního odpůrce fašismu a všeho útlaču. Jeho syn Slávek zahynul v Osvětimi.

Učitel Josef Albl

Josef Albl se narodil v roce 1906 v Robčicích na Plzeňsku. V Kupačově působil ve školním roce 1937-38. Bylo to v době největší protičeské propagandy ze strany beckovského Polska. Situaci mu ulehčovalo pouze to, že ředitelem školy již nebyl známý „čechožrout“ Kunysz, ale Wilhelm Skomorowski, rozumný a tolerantní člověk. Měl úplně jiný názor na politiku na „kresach wschodnich“, než hlásala většina politiků.

Učitel Albl přišel do Kupačova z Českého Malína. Na Malín vždycky vzpomínal v dobrém; líbilo se mu, že tam Češi táhli za jeden provaz a nerozdělovalo je náboženství jako v Kupačově. V Kronice Českého Malína autorů J.A.Martinovského a V.Širce je o něm napsáno: „Byl k nám dosazen učitel Josef Albl, důstojný nástupce a pokračovatel díla učitele Karla Švarce. Pokračoval v započatém díle a mistrně vedl dílo osvěty, vzdělání a výchovy mládeže. Pro svou ryzí povahu člověka-humanisty, dobrého vlastence a poctivého demokrate nalezl učitel Albl u Malínských plné pochopení a uznání. Bohužel zhoršující se poměry mezi beckovským Polskem a tehdejším Československem měly neblahý dopad i

na postavení volyňských Čechů. Proto se učitel Albl musel ve své práci omezit pouze na školu.“

Stejná situace byla i v Kupačově. Vyučoval zde češtině tělocviku, zpěvu a ručním pracím. I v těchto těžkých podmínkách dovedl využívat příležitostí k propagaci češtiny, třeba písničkou. Jakým povzbuzením pro Čechy bylo, když o Družstevním dnu zazpívala česká, polská, ukrajinská a židovská děvčata v sále na Rynku: Když se večer stmívá, dříve než jdu spát ...! Děvčata tehdy sklídila obrovský aplaus a písnička ještě dlouho zněla celým Kupačovem. Byla jako znovu vzkříšená.

Když jsme měli ruční práce a pak třeba následoval tělocvik, šli jsme „na pivovár“. Když bylo pěkné počasí, Pan učitel nám dal volno a mohli jsme si dělat píšťalky, ozdobné hole na krávy, plést „nahajky“ apod. Sám si sedl na trávník, zul si svá oblíbená perka a hověl si. Takováto idylka nebyla pochopitelně pokaždé, občas při zpěvu musel přijít ke slovu i smyčec. Když někdo zlovil příliš, pan učitel vyřkl ortel: „Budeš tady po škole do samého večera!“ Ukrajínští chlapi na to vzpomínali ještě po válce. Na tresty pana učitele Albla vzpomíná jeho žák Pilař z matiční školy v Rovně: „Pan učitel trestal většinou pohledem. Svými černými, uhrančivými očima usadil každého. Nějak se mu to nepovedlo u mne. Tehdy se zostra na mne podíval a já svým přiblblým švejkovským pohledem neuhnul. Ihned jsem viděl, že ho to velice rozčílilo, ale neřekl nic. V budoucnu mi to vyneslo mnoho stání v koutě.“

V Kupačově byl pouze rok, ale do zdejší společnosti zapadl. Bydlel u Josefa Tošnera „v zahradách“. Tošner byl předsedou Kola České matice školské a to mělo dobrý vliv na zapojení pana učitele do společenské činnosti. Skamarádil se s fotografem Bedřichem Gregorou. Oba byli muzikanti a dobře si rozuměli. Albl hrál dokonce na harfu. Na jednom ze snímků ho můžeme vidět s harfou v lokále u Ducháčků, ve společnosti členů ČMS.

Podle vyprávění paní Tošnerové panu učiteli chutnaly velice polské slanečky „smalcówki“. Vyprávěla doslova: „Von vám toho herinka přinese, trochu vomeje, vykuchá a sní ho i s kostěma, jen to chrúpe.“

Pan učitel byl skutečně pohledný muž s uhrančivými očima, inteligentní, a proto záhy okouznil jednu svou polskou kolegyni (bydlela u Libušky Holubové). Zřejmě nejevil takový zájem, jaký slečna učitelka očekávala, a málem došlo k tragédii. Z neopětované lásky snědla větší množství prášků proti bolestem hlavy. Dopadlo to s ní však dobře, a to prý proto, že to byly prášky „se srdcem“ a ne „s kohoutkem“. Ty „se srdcem“ byly dražší, ale prý lepší, „s kohoutkem“ byly „moc vostrý“.

Ve školním roce 1938-39, a dokonce ještě v roce 1939-40 působil již na matiční škole v Rovně. Tam ho také zastihl příchod Sovětů. Vzpomíná na něho jeho bývalá žákyně paní Jiřina Vinšová, rozená Nováková (u Nováků se pan učitel stravoval):

„Pan učitel Albl učil na naší škole v Rovně. Jako učitel byl velmi oblíbený, přestože byl přísný. Hodně nás naučil, rádi na něho vzpomínáme při každém setkání se spolužáky. Asi dva měsíce před koncem školního roku 1940 byl odvolán Sověty, kteří ho nařkli za špionáže. Byl často volán k výslechům. Po nějaké době se mu podařilo utéci domů, do protektorátu.

O jeho dalším osudu jsem se dozvěděla od sestřenice, která učila v Rokycanech a setkala se s panem učitelem v Plzni. Z jeho vyprávění se dozvěděla, že při útěku byl raněn do nohy (při přestřelce ve vlaku na Zakarpatí). Dále mi říkala, že se pan učitel oženil, měl dvě děti a učil v Lobsích u Plzně.

Bylo to jedno z mála setkání s někým, kdo ho znal z doby jeho působení na Volyni. O této době nikdy nikomu v Československu nevyprávěl, z obav před represemi ze strany socialistického režimu.

Přibližně podobné osudy postihly i známé pana učitele Albla. Uvedu například pana Ráže, pana Mazánka a svého otce Nováka (zdali jich bylo více, to nevím). Tito lidé byli podrobni tvrdým výslechům třeba v malé cele, ve které se dalo jen stát, shora kapala pravidelně voda vyšetřovanému na hlavu a jiné takové „humánní“ metody byly na nich vyzkoušeny. Jeden z výše uvedených zakrátko spáchal sebevraždu. Všechny tyto souvislosti jsem se dozvěděla z vyprávění mého otce až po letech.“

Příležitostný učitel, četař aspirant Václav Jelínek

Po příchodu Sovětů, kteří hlásali rovnoprávnost všech národů a národností, se na kupičovské škole začala znovu vyučovat čeština. Naši rodiče využili dočasného pobytu československých letců v Kupičově a požádali je, aby se některý z nich vyučování češtině ujal. Přihlásil se četař aspirant Václav Jelínek, který bydlel u Josefa Šulce (Pepouše). Byl to solidní mladý muž, asi čtyřiaadvacetiletý. Byl maturant, a tak u něho byl předpoklad, že češtině může vyučovat.

Jeho pedagogické působení však netrvalo dlouho, jen asi pět měsíců, pak odjel s ostatními letci do Kvasilova a odtud do Ivanovské oblasti, do města Suzdalu. Později se dostal jako mnoho jiných do Velké Británie a stal se příslušníkem R.A.F. Padl v aktivní službě 9.března 1942 ve věku 27 let.

Paní učitelka Helena Altmanová

Paní učitelka Altmanová byla sice české národnosti, ale nebyla učitelkou České matice školské. Před příchodem do Kupičova působila v Dažvě. Nastoupila tam prý na základě polského zákona, podle kterého každá škola, ve které bylo více než dvanáct žáků jiné národnosti, měla právo na výuku jejich rodné řeči.

Helena Altmanová pocházela z Křemence, v Dažvě bydlela u Pokrupů. V prvních letech navštěvovala maminku (či snad ještě oba rodiče) v Křemenci, později si maminku přestěhovala k sobě a pak už byly stále spolu. „Byla jsem zrovna u ní, když za Sovětů prováděli soupis obyvatelstva. Podle toho se pamatuji, že ona byla Teofilovna a její maminka Ivanovna.“ Tolik ze vzpomínek Libuše Procházkové.

V Kupičově vyučovala Altmanová již za války. Bydlela se svou maminkou u Fialů naproti škole. Byla svobodná, o domácnost se starala maminka, která o své dceři vždy mluvila láskyplně jako o Helence. Helenka měla tedy dost času, aby se věnovala svým žákům a svým zálibám, Žákům se věnovala často i mimo vyučování. Paní Marie Jermanová, tehdy Mánička Kytlová, vzpomíná, že spolu byly asi dvakrát lyžovat na kopci u vápenky. Nejen že spolu sportovaly, ale Mánička jí také chodila pomáhat s úklidem. Jednou jí paní učitelka svěřila vyklepání nějakého památečního koberečku. Mánička se snažila klepat poctivě, když to bylo pro českou učitelku, ale kobereček to nevydržel, přetrhl se. „To byla moje poslední pomoc při úklidu,“ vzpomíná Mánička.

Ve škole vyučovala paní učitelka v nižších ročnících všem předmětům, češtině se tehdy již nevyučovalo. České děti bez rozdílu věku však učila češtině ve svém volném čase. Skupinky dětí se scházely střídavě v různých domácnostech, a někdy i u ní doma. Díky jí zvládly kupičovské děti později češtinu v českých školách, dokonce i středních, bez větších problémů. Sama však do Čech neodjela, zůstala i maminkou v Kupičově a tam také v 80. letech zemřela.

Říká se, že otec paní učitelky Altmanové byl Němec a jeden z jejích bratrů se prý rovněž přihlásil k německé národnosti. Druhý bratr žil někde v Rusku, prý mezi Tatary; jednou byl v Kupičově na návštěvě.

Kupičovští Češi, kteří se po válce nemohli reemigrace dočkat, se paní učitelce divili, že do Čech nechce. Ona naopak zaslíbala Čechům (prý se jim přímo posmívala), že chtějí, jak říkala, „do té bídy“. Prý za to na Čechy přímo zanevřela. Při pozdějších návštěvách Čechů v Kupičově však každého vítala vřele a byla vděčná za každou českou knížku nebo časopis, který jí někdo přivezl. V roce 1976 to již byla sešlá a neupravená stařenka, bez jediného zubu, i když jí bylo teprve něco přes sedmdesát. Její byt byl stejně neupravený, všude chyběla pečlivá a láskyplná péče její maminky. Její chloubou byla pouze zahrádka plná nádherných květin.

Jak jsem chodil za první světové války v Kupičově do školy Karel Štěpánek, 1907

Když v roce 1914 vypukla první světová válka, bylo mi necelých sedm let. Bydleli jsme v Teremně u Lucka. Pamatuji se, že jsme byli na poli a rodiče sekali pšenici, když posel od vojenského náčelníka v Lucku přinesl

tatínkovi povolávací rozkaz. V rozkaze bylo, že se má hlásit ihned, a tak tatínek položil kosu a šel. Vrátil se až za čtyři roky.

Maminka zůstala s námi dětmi sama. Na podzim mi bylo sedm a maminka mě přihlásila do školy. V Teremně byla tehdy ruská škola. Chodil jsem do ní pouze rok, protože v roce 1915 se k nám přiblížila fronta a civilní obyvatelstvo muselo být evakuováno na západ. Museli jsme všechno opustit, zapřáhnout a jen s nejnnutnějšími věcmi jsme se vydali do neznáma, až za Vladimír Volyňský.

Celý transport běženců doprovázel rakouský důstojník. Cestou ho maminka poprosila, aby nám dovolil odjet do Kupičova, kde měla rodiče (byla rozená Kyselková). Dovolil to, a tak jsme se od transportu odpojili a zamířili do Kupičova, k babičce a dědečkovi. Nějaký čas jsme u nich bydleli a já zase začal chodit do školy, tentokrát do české.

V české škole nás učil pan Josef Holub, který pocházel z Kupičova a před válkou odjel studovat do Ameriky. Do Kupičova přijel na prázdniny, ale tam ho zastihla válka a už se nemohl do Ameriky vrátit. Věnoval se tedy učitelství.

Škola byla v modlitebně evangelické církve, v místnosti, která se nacházela vlevo od hlavní chodby. Chodil jsem do této školy rád, v lavici jsem seděl s Jaroušem Šebestou. Učili jsme se český pravopis a básničky, měli jsme také počty a náboženství a hodně jsme zpívali. Na konci školního roku jsme šli na výlet, na Vyhnatov do lesa. A cestou jsme zpívali písničky ze zpěvníku Cestou života.

Do české školy jsem však chodil zase jenom rok. Potom pana Holuba kvůli nějakému nedorozumění zavřeli a další rok strávil ve vězení. Když ho propustili, vyučoval už jen doma v kuchyni. Z modlitebny se tam nanosily lavice, ale zdaleka se tam nevešlo tolik žáků jako do modlitebny. Pan Holub si asi žáky vybíral, ale nepamatuji se, jakým způsobem, Vzpomínám si, že v té kuchyni maminka pana učitele, tetička Holubová zároveň vařila, a při násobilce nám ukazovala výsledky na prstech.

V době, kdy byl pan Holub ve vězení, jsem chodil zase do ruské školy, která byla také v modlitebně, na druhé straně chodby. Učil nás učitel, který se jmenoval Revivin. V té době už byli v Kupičově místo Rakušanů Němci a založili tam také německou školu. Všechny starší děti musely chodit do této německé školy. Byla také v modlitebně, přes chodbu od ruské, tam, kde předtím byla česká škola. Německy tam učil Žid Seidel. Německá škola byla velmi přísná, na vyučování tam chodil dohlížet sám německý Ortskommandant.

Bydlení u dědečka a babičky Kyselkových bylo dosti stísněné, ale v Kupičově jsme nemohli sehnat jiné. Proto se maminka s babičkou vypravily shánět bydlení v Dažvě. Tam byl starostou František Řepka a přidělil mamince prázdný domek po Ukrajincích. Do Kupičova do školy to však bylo daleko, asi 5 km, a tak jsem zůstal v Kupičově u babičky. Za Němců Kupičov zčásti vyhořel a oheň postihl i domek babičky a dědečka

Kyselkových. Shořelo jim vše a útočiště i se mnou našli u Loužilů. Od Loužilů se později odstěhovali na Vyhnatov, do prázdného domku Lozovických. Mne vzali s sebou, protože z Vyhnatova to bylo do kupičovské školy přece jen blíží než z Dažvy.

V době, kdy jsme se učili u Holubů v kuchyni, vyhořel Kupičov podruhé. Oheň se rozšířil z pivovaru a zachvátil velkou část Kupičova. Utíkal jsem ze školy na Vyhnatov a ještě daleko za Kupičovem na mne padaly oharky z doškových střech.

Do kupičovské školy, střídavě české a ruské jsem chodil až do konce války. Celou dobu jsme bydleli v Dažvě a teprve po válce jsme se vrátili zase zpátky domů, do Teremna.

Školka v Kupičově

Václav Kučera, 1932

Před válkou byla u nás v Kupičově zřízena mateřská škola, polsky nazývaná „przedszkole“, počestně „předškola“. Začal jsem do ní chodit v roce 1938 spolu s bratrem Slávkem, který byl o dva roky mladší než já. Školka byla umístěná u Houžviců na Rajčůře. Chodilo nás do ní 30 až 35, přesně si to nepamatuji. Bydleli jsme dost daleko, až na druhém konci v ulici Poniatowského, a proto nás maminka v zimě vozila do školky na saničkách.

Téměř všechny děti byly z českých rodin, až na Pavlíka a Olinku Iščukovy, kteří byli Ukrajinci a asi tři polská děvčátka, z nichž jedna, Danka, byla dcerkou naší paní učitelky Gurské.

Trochu se pamatuji i na vybavení školky. Byl tam velký medvěd, velké balóny (jako meruny), barevné tužky a další hračky. Nejvíce mi utkvěla v paměti modelína, ze které jsme vytvářeli, co kdo dovedl – zvířátka, nářadí a různé jiné věci. Paní učitelka nás vedla k samostatnosti, učili jsme se kreslit barevnými tužkami a také nás učila různé říkanky.

Byli jsme rozdělení na dvě skupiny – na mladší a starší. Pamatuji se, jak jsme nacvičovali na vánoční besídku v sále u pana Ducháčka. Přípravovali jsme pohádku o „krasnoludkach“ (trpaslicích). Vánoční besídka se pak konala v sále Lidového domu na Ranku. Na vystoupení mělo každé dítě připravenou ještě další říkanku. Moje říkanka byla v polštině a pamatuji si ji dodnes. Byla kratičká a zněla takto:

Ja jestem cukierek
ubrany w papieriek.
Kto mnie skosztuje,
Słodki smak poczuje.

Když jsme po Novém roce znovu přišli do školky, paní učitelka nám sdělila, že za úspěšné vystoupení na vánoční besídce pojedeme v létě na výlet.

Příprava na výlet znamenala starosti zejména pro rodiče; jaké oblečení připravit pro nás i pro sebe. Pamatuji se, že jsme měli s bráchou stejné oblečky, letní kalhoty a bundy v modré barvě. Šila nám je švadlena Leja nebo někdo z její dílny.

Na výlet jsme jeli do Litynského lesa k jezírku. Vezli nás tam povozy tažené koňmi. Jeli s námi i rodiče, byl to výlet i pro ně. Jel s námi také pan Bedřich Gregora, kupičovský fotograf, který pořídil přiložené snímky. Převozníka na lodičce dělal pan Josef Ledvina, kterému říkali „Báťa“.

Na výlet s námi bohužel někteří kamarádi nejeli. Na fotografiích poznávám Mirka Tošnerů, Bohouška Tošnerů, Jindru Fialů, Vaška Brázdů a obě Iščukovy děti, Pavla a Olinku. Pak je tam Anička Fialová, Mařenka Ledvinová, Dana Gurská a Mařenka Brázdová z Uličky. Dole sedí nejmladší děti – můj bratr Slávek s Libuškou Šulcovou.

Občerstvení pod krásnou borovicí zajistil hostinský Petro Iščuk. Pro děti měl sodovky a limonády, pro dospělé sud piva.

Výlet to byl pěkný, bohužel však první i poslední. Bylo to v roce 1939 a koncem léta začala druhá světová válka.

Výlet

Marie Filipová-Ledvinová, 1933

Z mého dětství v Kupičově se mi dochovaly dvě fotografie. Je na nich společnost na výletě. Nějakou dobu jsem totiž navštěvovala místní mateřskou školu a rodiče pro nás děti uspořádali výlet k lesnímu jezeru v okolí Kupičova. Kde to přesně bylo, nevím.

Pokaždé si fotografie prohlížím se zájmem. Především obdivuji, jak se všichni do toho lesa nastrojili. Dnes je to nepředstavitelné, ale tehdy to patřilo k životnímu stylu. Tatínkové v oblecích a v bílých košilích s nezbytnými kravatami, maminky ve svátečních letních šatech. My děti také patřičně naporáděné.

S dojetím si prohlížím naši rodinnou čtveřici. Maminka je v halence s lehké bílé látky, kterou si sama vyšívala křížkovým stehem. Kolem kulatého výstřihu má provléknutou spletenou šňůrku s barevných bavlnek, které jsou na vzoru. Sukni má jistě hladkou a černou. Hned vedle maminky stojí můj o pět let starší bratr Pepa. Je podle tehdejšího zvyku ostříhaný dohola a má samosebou bílou košili. V první řadě vlevo na kraji sedí tatínek, částečně na dece, a hned vedle něho já v šatíčkách s mašlemi na ramínkách, na hlavě organtýnový klobouček a v ruce kousek čokolády. Uprostřed vedle maminky je naše mladá, hezká a veselá polská paní učitelka.

Na druhém snímku je nás několik na lodičce. Tatínek s učitelkou veslují. Pepa sedí a pro změnu má na hlavě polskou vojenskou čepici. Pak je tam paní Górská s holčičkami a nějaký neznámý pán a ještě jedno dítě. Já

sedím vedle učitelky, držím se oběma rukama sedátka a zřejmě mám strach z vody.

Oba dnes už zažloutlé obrázky na mne působí jako ze snu. Ale odkud by pak byly ty snímky?

Muzikant Jaroslav Židlický

Jana Barešová-Fialová, 1956

(Podle podkladů Jaroslava Fialy a po konzultaci s Václavem Kytlem.)

Mezi nejvýznamnější kupičovské rodáky bezesporu patří Jaroslav Židlický (*1907). Vyšel sice z malých poměrů, ale vrozená inteligence a nevšední hudební nadání ho záhy přivedly do čela kulturního dění v obci. Už předtím se ale snažil hledat cestu k dosažení lepšího vzdělání, než jaké mohl získat v Kupičově. Naučil se hrát na křídlovku a některé zámožnější kupičovské rodiny (např. Selingerovi) mu později umožnily studium v meziválečném Československu. Tady se naučil v hudební škole hrát také na klávesové nástroje. Brzy po návratu z Československa se stal přední osobností kulturního života v Kupičově. Po svém starším bratru Josefovi převzal místo varhaníka a sbormistra pěveckého sboru katolického kostela. Pěvecký sbor míval kolem 20 členů a Jaroslav Židlický s ním připravoval pro církevní svátky čtyřhlasé mše doprovázené harmoniem, na které sám hrával. V kostele totiž nebyly varhany. Sbor měl dobrou úroveň a podle vzpomínek mých rodičů se jí podívoval pan učitel Kredba. Skladby se musely nacvičovat, a proto již před adventem nebo potom v postě před velikonoce začínaly zkoušky. Zpívané mše se sloužily o vánočních svátcích, na Nový rok a ještě na Tři krále. Na velikonoční období se nepamatují, ale mše se jistě rovněž několikrát opakovala.

V obci se začalo stále výrazněji prosazovat Sdružení katolické mládeže, které nacházelo mravní podporu u polského duchovenstva a zřejmě i u vládní moci, a při tomto Sdružení vznikla také hudba SKM Kupičov. Jejimi členy se stávaly mladší ročníky mužů, nadšenců – hudebníků. Kapelníkem tohoto sboru se stal Jaroslav Židlický. Od jiných venkovských kapel se hudba SKM Kupičov odlišovala tím, že v zimních měsících svůj nový repertoár nacvičovala. Zkoušky se konaly mnohdy u nás doma (měli jsme nový dům s poměrně velkou kuchyní). Zkoušelo se děleně. Pamatuji si, že nejvíce práce bylo s nástroji, které hrály příznávky. Vedle skladeb určených k tanci se kapelník snažil zařazovat do repertoáru i obtížnější skladby vyššího populáru a snad i některé operní předehry. (Muzikanti měli přinejmenším jejich notový materiál). Jaroslav Židlický nedisigoval, ale řídil hudbu od prvního pultu. Kapela byla v širokém okolí dobře známá svou úrovní a byla zvána i do poměrně vzdálených míst. Zajížděla např. do okresního města Kovel vzdáleného asi 30 km, kde hrávala při nejrůznějších akcích

pořádaných katolickou mládeží, ale také třeba při hasičských setkáních apod. Byla zvána i do 40 km vzdáleného Vladimíru – Volyňského a hrála dokonce vícekrát v 50 km vzdáleném Lucku. Nejvzdálenějším místem, kde se konalo jedno ze setkání volyňské katolické mládeže a kde hráli hudebníci z Kupičova, byla vesnice Buderáž. Všechnu přepravu na zájezdech obstarávaly koňské povozy.

Jeden ze zájezdů do krajského města Luck byl pro kapelu zvláště významný. Konal se v roce 1934, kdy se ve městě sešel tzv. Svatováclavský sněm, jehož součástí byla také soutěž hudebních a pěveckých souborů. Mezi hudbami obsadil 1. místo sbor SKM Kupičov. Jaroslav Židlický složil pro tuto příležitost „Hymnu české katolické mládeže na Volyni“, k níž napsal nejen hudbu, ale rovněž text. Skladbu věnoval známému příteli volyňských Čechů J. Duškovi. Hudba hrála v Lucku nejen při soutěžním vystoupení, ale i v průvodu městem. Jedno z vystoupení se konalo také na koupališti a otec na ně rád vzpomínal. Účastníci sněmu měli v tamní restauraci oběd a otec říkal, že někteří z Kupičovských neuměli používat přibory.

Po odchodu Jaroslava Židlického na Sienkewiczowku vedl hudbu jiný hráč na křídlovku Bohuslav Kučera. Na Sienkewiczowce stejně jako v Kupičově zastával Jaroslav Židlický místo varhaníka (a zároveň byl nějakým úředníkem) a založil tam dětskou dechovou kapelu. V rámci spolupráce obou vesnic uspořádal zájezd do Kupičova, kde dětská kapela vystoupila na koncertě v Lidovém domě (v sále na Rynku). V rámci návštěvy ze Sienkewiczowky se rovněž uskutečnilo české divadelní představení. Název hry se sice ve vzpomínkách nechoval, ale pamětníci vzpomínají, že jednou z postav byla „Liduška“ a že hra měla veliký úspěch. Zájezd byl nejméně dvoudenní. Pamatuji se, jak na konci obce očekávali Kupičovští společně příjezd hostů. Čekala je také kupičovská kapela.

Na začátku války se rodina Židlických vrátila zpět do Kupičova a myslím, že Jaroslav Židlický převzal opět funkci varhaníka, kterou mezitím zastával Jaroslav Chvalovský. Ten studoval na doporučení našeho faráře Bonaventury Burzmiňského hru na varhany někde v Polsku. V každém případě se Jaroslav Židlický ujal opět dechové kapely a v poměrně složitých válečných podmínkách nastudoval velice obtížný smuteční pochod pro pohřeb paní Pavlíny Šimkové, podle faráře Burzmiňského nejzbožnější ženy v Kupičově. Šlo pravděpodobně o skladbu kapelníka Jaroslava Židlického, která připomínala ruskou píseň Volga, Volga. Nejdříve smuteční pochod nacvičili a pak si ho vyzkoušeli hrát do pochodu, což je velice obtížné. Zkouška probíhala v Lidovém domě (v sále na Rynku). Na pohřbu však skladbu nedohráli. Pan farář se po několika úvodních taktách rozběhl k muzikantům a ve skladbě, která se mu jevila příliš světská, zakázal pokračovat. Incident se odehrál na Varšavské ulici před Holubovými,

kde si pan farář začal svlékat ornát. Byla to jedna z celé řady neshod faráře Burzmiňského s kapelníkem Židlickým. Vím z vyprávění rodičů, že např. pro vánoční svátky připravil Jaroslav Židlický některé koledy, které sbor nacvičil s doprovodem několika dechových nástrojů. Také toto obohacení repertoáru však nakonec nebylo o vánočních svátcích provedeno. Pan farář je zakázal hrát jako příliš světské.

Velkou událostí pro obec bylo, když na začátku války Josef Toman – Tománek koupil a přivezl do Kupičova pianino. Tomanovi měli starý barák, postavený ještě v době prvních přistěhovalců. Místnost, kde pianino stálo, byla bez podlahy. Zřejmě proto pianino přestěhovali přes ulici do domu Zápotockých, kde bydleli jen tři svobodní mládenci. Tam se v neděli konaly hudební dýchánky, při nichž Jaroslav Židlický hrál na klavír dobové české šlágry. Pamatuji dobře např. „Čtyři páry bílých koní“, „Ten kdo má peníze“, „Čistá je voda ve Vltavě“, „Proč ta sova tolik houkala“ atd. Takových skladeb bylo jistě víc. Písně přivezli do Kovelu v roce 1942 čeští hoši, kteří před válkou pracovali u židovských firem, především stavebních. Když tyto firmy zabrali Němci, museli chlapi odjet pracovat tam, kam je poslali. Tak se někteří z nich dostali i do Kovelu, kde s nimi navázal kontakt Kupičovák Jaroslav Veltruský, který zde v té době pracoval. Několik z nich bylo také na návštěvě v Kupičově. Jeden z nich, Jaroslav Kříž ze Strakonice udržoval s Jaroslavem Veltruským velice dobré vztahy až do roku 1948, kdy byl zatčen. V lágru na Jáchymovsku se pak sešel s Václavem Kytlem.

Jaroslav Židlický rovněž komponoval a skladby také upravoval. Některé divadelní hry se zřejmě hrály s doprovodem hudby, kterou složil. Nebyly doprovázeny pouze dechovými nástroji, ale skupinou složenou z dechových nástrojů i ze smyčců. Na housle hrál Mojše Kahan, syn místního lékárníka a také Bedřich Gregora. Někteří Kupičováci tvrdili, že Mojše vystudoval konservatoř. Skupina měla také kontrabas, na který hrál Václav Kafka z Rynku.

Rozsah Židlického tvorby se nám dnes již nepodaří zjistit. Psal a upravoval skladby užitného charakteru, ale pokoušel se i o tzv. vyšší populár. Zkomponoval hudební obraz na téma polské pověsti a hudbu k operetě „V poutech lásky“. Dochovala se nám jedna z jeho příležitostných skladbiček, a to „Blahopřání k sňatku“, které bylo věnováno učiteli Josefu Kredbovi. Je to krátká skladba psaná pro dvoje housle s klavírním doprovodem, která je uvedena čtyřverším a zakončena rovněž verši. Také tady možná patří autorství skladatelů.

Vzpomínám si, že při zkouškách („zpěvkách“), které se konaly v domě kapelníka Jaroslava Židlického, jsem si povšiml mnoha obrázků na stěně. Po válce jsem se na tyto obrázky ptal kapelníkova syna Václava a zjistil jsem, že to byl obrázkový kalendář, který si z obrázků významných osobností sestavil sám kapelník.

Po nástupu do československé vojenské jednotky byl Jaroslav Židlický zřejmě jako známá osobnost jmenován kapelníkem vojenské hudby. Situaci jistě usnadňovala také skutečnost, že mnozí volyňští Češi, kteří na jaře roku 1944 Svobodovu jednotku doplnili, s sebou při nástupu do armády vzali vlastní hudební nástroje. Nejlepší hráči doplnili hudbu vedenou Vítem Nejedlým, která se stala oficiální kapelou 1. brigády. Z ostatních hudebníků se za podpory velení vytvořila druhá vojenská dechová hudba, která se pod vedením Jaroslava Židlického stala kapelou 3. brigády. Schopnému kapelníkovi se podařilo v poměrně krátkém čase zformovat asi padesátičlenné hudební těleso, které vyhrávalo nejen vojákům, ale pořádalo také koncerty pro civilní obyvatelstvo. K tomu se vztahuje příhoda, na kterou vojáci rádi vzpomínali. Při jedné zkoušce navštívil hudbu brigádní generál Karel Klapálek. S průběhem zkoušky byl spokojen; před odchodem se však zeptal, zda má hudba v repertoáru pochod „Kamarádi“ (Travička zelená, na ní kvítí). Když zjistil, že kapela pochod nehraje, doporučil jeho nácvik. Kapelník Jaroslav Židlický za několik dní přinesl skladbu do zkoušky již rozepsanou a zřejmě oblíbený pochod generála Klapálka se svými svěřenci skutečně nacvičil.

Po zahájení Dukelské operace na podzim roku 1944 byla většina bojeschopných členů vojenských orchestrů převelena na frontu. Teprve asi v polovině března následujícího roku byli hudebníci kapely 3. brigády rozkazem z fronty staženi a kapela se opět mohla věnovat své vlastní činnosti. Začátkem dubna byla přemístěna do Košic, kde byla pověřena slavnostním uvítáním československé poválečné vlády při jejím příjezdu do města. Hudba 3. brigády se pak při slavnostním ceremonálu střídala ve hraní s velkou hudbou Sovětské armády.

Členové kapely se od té doby již žádných bojových akcí nezúčastnili. Jejich hlavním úkolem bylo účinkování při koncertech pořádaných na osvobozeném území. V májových dnech se kapela zúčastnila první poválečné slavnostní vojenské přehlídky v Praze, kde vyhrávala do pochodu československé vojenské jednotce. Později byla umístěna v Libočanech u Žatce, ale vystoupení zřejmě ubývalo a členové kapely byly časem demobilizováni.

Pravděpodobně poslední skladbou, kterou Jaroslav Židlický napsal v Žatci ještě před emigrací na Západ, byl valčík „Večery nad Oharkou“. Skladbu, kterou Jaroslav Židlický dirigoval, zahrála na jednom z plesů žatecká sokolská hudba. Komponista dostal od hudby na památku stříbrnou taktovku. Jako varhaník se však již v Čechách neprosazoval.

Krátce po válce odešel do Německa a nějakou dobu tam působil jako varhaník v jednom z kostelů. Do kostela chodil vždy v uniformě důstojníka Československé armády. A protože kostel byl hojně navštěvován Poláky, pokaždé na konci mše jim zahrál píseň

„Bože, coś Polskę“, za což se u nich těšil obrovské popularitě. Posléze se však rozhodl pokračovat dál na Západ a zemřel jako emigrant v Austrálii.

Můj otec Josef Židlický

Marie Guzyová-Židlická, 1924 – 1999

Můj otec Josef Židlický, jak si pamatuji z vyprávění, byl organizátorem kulturního života v obci a doslova strážcem tradic přivezených z Čech. Byl kapelníkem kupičovské dechovky a řídil také zpěv kostelního sboru. Po rozpadnutí jednotné kapely se stal kapelníkem hasičské. Na ty časy ráda vzpomínám.

Muzikanti hasičské kapely u nás velmi často zkoušeli a tehdy bývalo veselo. O přestávkách se vyprávěly různé historky a pokaždé byl legrace kopec. Tatínek, dokud byl zdravý, byl veselé povahy a velice společenský člověk.

Nejraději vzpomínám na 19.březen, na svátek Josefa. Za Poláků, dokud žil maršálek Józef Piłsudski, to býval velký svátek. Naši muzikanti ovšem mysleli především na ty naše Pepíky. Už od rána chodila kapela po vsi a všem Pepíkům pod okny vyhrávala. Protože tatínek byl kapelník a v naší rodině byli dva Josefové, začínalo se u nás. Jak krásné to bývalo probuzení, když brzičko ráno zazněl pod okny řízný pochod, třeba „Kolín, Kolín“. Od nás se vyráželo dále, ale vše končilo zase u nás.

Vzpomínám si na jedno takové krásné jaro. Na Josefa bylo tehdy již příjemné teplo a sucho a my děti jsme si hrály na zahrádce pod okny. Uvnitř muzikanti jako obvykle hodnotili oslavy Pepíků. Okna byla otevřená, a tak jsme občas dostaly spršku zteplalého piva. Příliš nám to nevadilo, měly jsme z toho legraci.

Všechny tyto radosti a celé bezstarostné mládí skončily se začátkem války. Nyní jsem těžce nemocná, jsem více v nemocnici než doma. Teď jsem se právě vrátila, je to již popáté v tomto roce. Byl to třetí infarkt. Už přestávám mít zájem o vše kolem, ale na Kupičov si ráda vzpomenu. Na knížku se těším, ale nevím, jestli se jí dočkám. *(Bohužel, nebylo té dobré duši dopřáno, aby se knížky dožila. Zemřela v pátek 9.července 1999 ve věku 74 let. Pozn.V.K.)*

Jan Jelínek – volyňská osobnost

Jaroslav Fiala, 1929

(Převzato ze Zpravodaje SČVP 7/97, s.2)

Jan Jelínek, potomek českých exulantů, se narodil v polském Zelově (1912), ale nejdramatičtější, a možná i nejobtížnější období svého života prožil v Kupičově. Jako mladý hoch se rozhodl pro misijní práci, a proto ve 20 letech absolvoval Evangelickou misijní školu v Olomouci. Po

návratu do rodného Zelova mu přišel pokyn od volyňského evangelického vikáře Jaroslava Opočenského, aby se vydal do českých obcí v bývalé Volyňské gubernii. A tak se v roce 1937 dostal do jednoho z největších evangelických sborů na Volyni, do Kupičova, kde v té době chyběl farář. S tímto místem a jeho obyvateli spojil svůj následující život.

Ke svému působišti velice přilnul a záhy si tu získal potřebnou autoritu i úctu. Zároveň se však stal jedním z řadových obyvatel Kupičova a nimi také prožíval všechny dobré, a v následující pohnuté době především zlé události.

Své organizační schopnosti, rozhodnost v jednání s lidmi, a v neposlední řadě i náboženskou tolerantnost musel prokázat záhy po příchodu do Kupičova. V té době byl již téměř dokončen nově budovaný evangelický kostel, jedna z posledních krásných kupičovských staveb, a na podzim 1938 měl být otevřen. Podle vzpomínek samotného tehdejšího kazatele J.Jelínka kterýsi nemoudrý místní občan spolu s náčelníkem polské policie v Kupičově intervenovali na tehdejším okresním úřadě v Kovelu, aby evangelická slavnost spojená se zahájením bohoslužeb v novém kostele nebyla povolena. Skutečně, těsně před očekávaným dnem tento nesmyslný zákaz přišel a slavnost se nemohla konat v takovém rozsahu a formě, v jakých byla plánována. Pod vlivem těžkých válečných událostí se mnohé rozpory mezi katolíky a evangelíky v obci přece jenom poněkud utopily, ale i v té době musel J.Jelínek jako farář napomáhat smířování pomocí své autority.

Jan Jelínek sám říká – a svá slova potvrdil mnoha skutky – osobně mu nikdy nezáleželo na tom, zda je někdo katolík, evangelík či pravoslavný, Žid, Němec, Rus, Polák nebo Ukrajinec. Vždy mu šlo především o to, jaký je to člověk. A když někdo pomoc nutně potřeboval, neohlížel se už vůbec na nic. Tak se choval hned od svého příchodu do Kupičova, ale hlavně po vypuknutí války, kdy například pomáhal polským uprchlíkům, kteří směřovali na východ. Tehdy ovšem ještě netušil, že v následujících letech se celková situace ještě zhorší.

Po nástupu sovětské moci v r.1939 musel opustit faru a mohl se tam vrátit až po příchodu německé armády. Brzy potom nastalo nejhorší a nejtěžší období – čas bezvládní. Německá armáda v té době už raději neopouštěla město a v kraji řádily tlupy banderovců. V té době se evangelická fara stala skutečným útočištěm mnoha pronásledovaných. V nebezpečí ztráty vlastního života kazatel Jelínek se svou manželkou, kterou si přivedl na faru v roce 1942, zachránil život několika lidem. Nej dramatičtější byla příhoda s jedním Polákem z blízké sousední obce, kterému se při vražedném útoku banderovců podařilo jako jedinému z celé rodiny přežít a přes těžká zranění se v noci doplžít až do Kupičova. Zde se raněného ujali právě manželé Jelínkovi a ubytovali ho na faře, kde o něho pečovali, doku nebyl alespoň částečně v pořádku. Zčásti vyléčeného pacienta se jim nakonec podařilo dostat do nemocnice v okresním městě.

Na faře se krátce ukrývala jedna ukrajinská rodina, která nesouhlasila s řáděním banderovců. Jelínkovi se postarali rovněž o bývalého vojáka sovětské armády a některé Čechy, pokud se během války museli před někým skrývat.

A byl to pět farář Jan Jelínek, kdo s několika dalšími občany Kupičova úspěšně vedl po celé období střídání různých vlád nezbytná jednání, na jejichž výsledku často závisel osud mnoha českých rodin. O složitosti tehdejší situace svědčí skutečnost, že podle postupu bojujících stran bylo nutno se obracet někdy na sovětské úřady, jindy na velení německé armády, zástupce ukrajinských nacionalistů či polské partyzány. Je proto logické, že občan Jelínek nechyběl ani v delegaci, která se vypravila za blížící se frontu, aby vyhledala velení Československé vojenské jednotky v Sovětském svazu, bojující pod vedením gen.Svobody., a nabídla dobrovolný vstup Kupičovských do jejich řad.

Brzy nato přijela do Kupičova odvodová komise a do armády se přihlásili nejen všichni muži, ale dokonce nezletilí chlapi a několik dívek. Narukoval rovněž Jan Jelínek i se svou manželkou.

Po válce se usadil jako farář v Oráčově u Rakovníka a dál se věnoval službě Bohu i lidem. Ani doba v obnovené Československé republice mu však neposkytla dostatek klidu. Na začátku 60 let byl zatčen v komunistickém vězení strávil dva roky. Dnes navzdory věku stále plní své poslání, jemuž se ani v těch nejtěžších časech nezpronevěřil.

(Převzato ze Zpravodaje SČVP)

Básník a hudebník Josef Toman – Tománek

(Původní text Jaroslava Fialy přepracoval Josef Toman-Tománek)

Mezi významné rodáky obce Kupičov patří také Josef Toman-Tománek (nar.19.11.1912), jehož význam přesáhl hranice regionu. Narodil se sice v rodině zemědělce, ale zároveň v prostředí, ve kterém měla trvalé a pevné místo hudba. Jeho otec Václav se vypracoval na místo sólového hornisty carské vojenské kapely a vynikajícím muzikantem byl rovněž jeho strýc Václav. Jen jako zajímavost připomeňme, že Josef Toman byl prvním dítětem, které bylo pokřtěno v tehdy dostavěném a právě vysvěceném kupičovském katolickém kostele zasvěceném sv.Václavovi. Josefův otec se vrátil z první světové války jako invalida, a tak celá tíha zemědělských prací i práce kolem domácnosti ležela na matce. Rodiče měli radost z chlapcova nadání, ale zároveň musel pomáhat při práci v hospodářství.

Svémi zájmy a snahou o získání vyššího vzdělání se Josef Toman odlišoval od svých vrstevníků. Když v Kupičově vznikla česká organizace Sdružení katolické mládeže, aktivně v ní pracoval a později byl zvolen jejím předsedou. Nejvíce ho ovšem přitahovala hudba. Stal se proto platným členem chrámového smíšeného pěveckého sboru, který vedl

známý volyňský kulturní pracovník, hudebník Jaroslav Židlický. Byl také platným členem hudby SKM jako klarinetista.

Nesporné hudební nadání zde bylo. Již v roce 1934 vyšly v Brně tiskem jeho první hudební skladby, a to valčík Vzpomínka z mládí a polka s názvem Nezapomeň. Pak ještě v roce 1937 napsal píseň s textem Zda vzpomeneš. V podvečer druhé světové války si jako první v obci koupil pianino, které mu bylo vítaným pomocníkem při komponování.

Vedle hudby zajímala Josefa Tomanu historie a ještě před válkou napsal jako první kroniku obce Kupačov. Práci konzultoval s ukrajinským historikem a archeologem Cenkalovským ve Vladimíru Volyňském. Od pisatele kroniky to byla velká oběť, protože do města vzdáleného 30 km se mohl dostat pouze koňským potahem nebo pěšky, jiná možnost dopravy z Kupačova neexistovala. Osloveného odborníka dokonce zval k návštěvě Kupačova, ale nenašel se nikdo, kdo by jeho eventuální cesty a práce financoval. Kroniku zapůjčil ještě před válkou českému učiteli Karlu Půlpytlovi, který učil v Kupačově a potom na Polesí v obci Cepeceviče. Během války se však spis ztratil.

Opomenout nesmíme ani Tomanovy snahy básnické. V jeho básních z předválečné doby se setkáváme převážně s náměty vlasteneckými, které měly pomoci udržovat a povzbuzovat národní citění volyňských Čechů.

V poměrně vysokém věku začal Josef Toman v roce 1936 jako 24letý s odborným studiem na polské hudební škole Fryderyka Chopina v Lublinu a setrval tam až do války. Jeho hlavním studijním oborem byla hra na varhany a klarinet a s tím související výuka všech hudebně teoretických disciplín a také latiny a estetiky.

Ve složitých válečných podmínkách pracoval Josef Toman ve vedení domobrany a v roce 1944 se s ostatními přihlásil do Československé vojenské jednotky. Protože měl středoškolské vzdělání, byl odvelen do důstojnické školy. Zúčastnil se také některých bojů a po válce se aktivoval jako důstojník z povolání. Výrazně pomáhal např. při reemigraci volyňských Čechů po jejich příjezdu do Československa.

Ještě před koncem války vydal v polském městě Krosno svou první malou sbírku básní s názvem Československý boj. Básně měly posilovat vlastenectví našich vojáků. Záhy po válce vydal další tři básnické sbírky: Za svobodu, Touha volyňských Čechů po vlasti a Verše ze zákopů. Poslední poválečná sbírka Přátelství z bojů vyšla tiskem v roce 1946.

Svémi protikomunistickými a protisovětskými názory, ke kterým se hlásil, nevyhovoval komunistické ideologii, která se v Československu stále více upevňovala, a proto byl nakonec propuštěn z armády jako nežádoucí. Na čas našel uplatnění v Podbořanech, kde pracoval ve svém obchodě.

Vzhledem ke ztrátě původního znění kupačovské kroniky zpracoval v poválečných letech její druhé znění, které však nepovažuje za

tak zdařilé jako původní. Rukopis odevzdal do redakce časopisu Věrná stráž. Tam se rukopisu ujal mladý redaktor Václav Židlický. Kroniku místy doplnil a pak vycházela ve zmíněném časopise na pokračování.

Po únorovém převratu začal Josef Toman pomýšlet na odchod z republiky a v zahraničí bojovat za svobodu vlasti. Odstěhoval se do Aše, kde musel přijmout práci v pekárně, a na podzim roku 1950 emigroval do Bavorska. Více než rok strávil ve sběrném táboře Valka, než se mu podařilo odjet do Spojených států. Po vylodění dostal od organizace, která se starala o emigranty, půjčku 10 dolarů. Nastaly mu obzvlášť těžké časy. Ve večerní škole se učil jazyk a pro obživu pracoval v továrně, v zahradnictví a jinde, kde se jen dalo. Našel si však čas i na psaní. Teprve, když zvládl řeč a lépe poznal zemi, která ho přijala, získal v r.1955 stálé zaměstnání v pojišťovně. V ní pak pracoval plných 18 let.

S lepším společenským postavením korespondovala Tomanova tvůrčí činnost. Brzy vydal další sbírku básní, které v Americe předtím průběžně psal. Do konce desetiletí vyšly v New Yorku ještě další tři sbírky: V úzkostech a naději, Čas zrad a bojů a V tichu samot. Ve svých básních stále navazoval na národní a náboženské tradice, ve kterých vyrůstal, a chtěl tak povzbuzovat vlastenecké tendence české menšiny v Americe. Postupně se stal mezi emigranty známou osobností. Vedle tvorby se začal prosazovat i v oblasti politické. Pravidelně se účastnil mnoha protikomunistických mítinků a demonstrací a hovořil např. v australském rozhlasu.

Americké občanství nepřijal, i když mu bylo nabízeno, protože by musel podle americké ústavy přísahat, že se zříká svého národa a původní vlasti. Naopak stále pilně pracoval pro český národ. Dokladem jeho neustávající básnické tvorby jsou další sbírky vydané v 60.letech. V r.1963 to byly Ozvěny a v r.1968 Záblesky. Kromě toho vznikla sbírka básní v polštině s názvem Niepowrotny czas (Nenávratný čas) a v ukrajinštině s názvem Kivity hnivu (Květy hněvu). Poslední z nich, která vyšla v r.1968, měla velký úspěch. V červnu r.1999 byla vydána také na Ukrajině v Lucku. Bylo to v době, kdy tam směřoval zájezd kupičovských krajanů, mezi nimiž byl i autor. Na jeho počest byl uspořádán slavnostní večer za hojně účasti 76 příslušníků tamní inteligence i širší veřejnosti. Také lucký rozhlas v té době vysílal delší pořad o básnické tvorbě J.Tomana.

(Verše Květy hněvu přeložil do ukrajinštiny Petr Marčenko, druhé vydání Jevhen Nazarčuk. Verše Přátelství z bojů přeložil do ruštiny docent Alexej Pechtěrev. Verše „Niepowrotny czas přeložila v New Yorku z polštiny do angličtiny pěvkyně Ewa Grabowicz.)

V roce 1973 odešel J.Toman na odpočinek a to mu umožnilo věnovat se ještě intenzivněji svým zálibám a tvůrčí práci. V té době navázal i na svou tvorbu hudební. Již v 60.letech začal po delší době opět komponovat, ale vznikla pouze jedna skladba. Teprve od poloviny 70.let počet skladeb výrazněji vzrostl. Pro hudební skladby vybíral vlastenecké

názvy, např. Slovanská hymna, Píseň volyňských Čechů, pochod Věrný Čech atd. Vedle těchto drobných hudebních kompozic psal i nadále básně. Rokem 1974 je datována rozsáhlá, více než 300stránková sbírka Domov a cizina, vzpomínkové Verše z fronty a také sbírka epigramů nazvaná Šípy. V 80 letech vznikla sbírka Doba zápasů a hrůz a dvě rozsáhlé sbírky: Básně z Ameriky(240stránek) a Květy z ciziny.

V 90 letech se Josef Toman začal zabývat také prózou. Newyorské nakladatelství Voice vydalo v České edici knih a hudebnin jeho próza s názvem Odkaz legionáře, Deník bojovníka a rozsáhlou publikaci Boj za svobodu Vlasti, ve které jsou zahrnuty různé články a dopisy. Z básnických sbírek jmenujeme ještě Poesii exilu, která má více než 300 stránek, Deník legionáře, Zápisník z exilu a Ohlasy z New Yorku.

Josef Toman, jako autor je uváděn Toman-Tománek, je mezi volyňskými Čechy výraznou osobností. Rozhodl se, že podzim života prožije v Čechách. Obdiv si zaslouží tím spíše, uvážíme-li, v jakém prostředí a za jakých podmínek vyrůstal. Je třeba mít na zřeteli, že se narodil ještě v carském Rusku a jeho dětství poznamenala první světová válka. Teprve po ní mohl jako sedmiletý začít soustavně navštěvovat polskou základní školu. Svými zájmy se nutně vyčleňoval ze společnosti svých vrstevníků, jejichž představy o životní dráze byly zcela odlišné. V literatuře i v hudbě šel neúprosně za svým cílem a svůj život naplňoval tvůrčí prací podle svých představ.

Václav Kožňár – osobnost, která si zaslouží zvláštní pozornost

Václav Kytl, 1928

Václav Kožňár se narodil v roce 1899 v Kupičově v rodině zemědělce jako třetí dítě a konečně syn. Podle toho se s ním také zacházelo. Již jako chlapec byl velice chytrý a rozumný. Když vypukla první světová válka, již měl ukončenou „dvoutřídní národní školu“, pochopitelně ruskou. Po příchodu německé armády se do jejich „zděné chátě“ nastěhoval generál. Vnímavý chlapec toho využil a začal se učit německy. Zvládl to na výbornou a v pozdější době toho náležitě využíval, a nejen pro sebe.

Když konečně v roce 1920 skončily všechny boje, začíná Věna Kožňárů, jak se mu všeobecně říkalo, žít se svými rodiči poklidný mírový život. Podle dochovaných snímků i svědectví pamětníků se zapojuje do všech obecních aktivit. Jeho slovo, úvahy a rady začínají mít váhu nejen mezi mládeží, nýbrž i mezi dospělými.

Jeho rodiče patřili v Kupičově k těm zámožnějším, a tak Věnu měli k tomu, aby se ohlížel po nevěstě podobných kvalit. Šťěstí mu přálo (ale jeho vyvolené také), vybral si hezkou, slušnou šikovnou a hospodárnou Mariáničku Kozlíkovou. Měli se rádi a život jim hezky plynul.

Jako zemědělec byl mezi prvními v zavádění nových metod. Zdravotně na tom však nebyl nejlépe, měl problémy se žaludkem, a tak mívával k ruce kočího. Pokud byl kočí slušný, vydržel u Kožňárů dlouho a zacházeli s ním jako se členem rodiny. Pan Kožňár dbal i na to, aby kočí byl řádně „ustrojen“ a chodil mezi mládež. V neděli mu dával volno. Za Sovětů by mu byly rádi „přišli kulaka“, ale na něho si nepřišli. Pole byla rozepsána na tchýni (r.1885) a její matku (r.1860). Kožňárovi měli pouze zbytek.

Diplomatické vlohy a znalost němčiny využíval pan Kožňár náležitě za druhé světové války, a to ve prospěch celé obce. Paměťihodná jsou např.jeho jednání s Oberleiterem Schützem ke zmírnění totálního nasazení kupičovské mládeže nebo při prvním nájezdu Němců. Tehdy v r.1943 zapálili Němci v Kupičově několik budov, protože se údajně domnívali, se tam skrývají bandité. Pan Kožňár se jim neohroženě vydal vstříc a přesvědčil je o tom, že v Kupičově žádní bandité nejsou. V tomto případě sehrál velkou úlohu také Václav Žitný, který rovněž němčinu ovládal.

Dlouho se vyprávělo o Kožňárově jednání s banderovci. Tehdy povoz s banderovci zastavil u hloučku diskutujících Čechů. Mimo jiné se ptali, jestli jim nehrozí od kupičovských Čechů prozrazení. Pan Kožňár je přesvědčivě ujistil, že nic podobného se nemůže stát. Jeden s prudších sousedů na to řekl, že on by to tak netvrdil. Banderovci se toho chytli a začali se ho vyptávat. Potom ho odvedli za stodolu a tam výslech pokračoval fackami. Nakonec ho z toho vytáhl zase pan Kožňár, když banderovce přesvědčil, že dotyčný je pouhý mluvka.

Koncem roku 1943 byl pan Kožňár vyslán do Kovelu, aby se pokusil získat od Němců nějaké zbraně a hlavně povolení k jejich nošení. Tehdy s ním jel Václav Vrla. Neodvážili se jet kratší cestou přes Bělašov, protože odtud byla slyšet střelba, a vydali se na Zadyby. Celou cestu byli v napětí, jak dojedou. Těsně před Kovelem zaslechli volání „Hilfe! Hilfe!“ Nejprve chtěli projet bez povšimnutí, ale když se volání opakovalo, vydali se za hlasem. Objevíli těžce raněného německého důstojníka. Bezradně nad ním stáli a nevěděli, co dělat. Nakonec v nich zvítězilo křesťanské „milujte i své nepřátele“, naložili ho na povoz a chtěli odvézt do nemocnice. Pak si ale uvědomili, že by to mohlo být pro ně nebezpečné, jeli na komandaturu. Tam způsobili velké překvapení. Němci nemohli pochopit, že zde žijí lidé, kteří neváhají poskytnout pomoc jejich raněnému. V kanceláři jim dali potvrzení, které jim po vítězství Velkoněmecké říše mělo zajistit určitá privilegia. Naši krajané z toho měli „ohromnou radost“, vždyť se už od roku 1938 nemohli dočkat, až ta říše padne. Tím se pochopitelně nechlubili, ale ihned vznesli požadavek, kvůli kterému vážili tu dlouhou cestu do Kovelu. Obec prý je ohrožena bandity a obyvatelstvo se musí bránit. Bylo jim vyhověno a hned dostali i povolení k jejich nošení. Odvážili se požádat

o povolení dvě a v tom jim Němci rovněž vyhověli. Bez velkých překážek se vrátili domů.

Pan Kožňár byl ze zdravotních důvodů propuštěn z armády. Jeho ryzí charakter se projevil i v tomto období. Anna Žitná, manželka nevěstného Josefa Žitného po návratu z „běženců“ těžce onemocněla. Byla velmi vysílená, a dokonce jí hrozila ztráta zraku. Jediný syn Jaroušek, tehdy třináctiletý, jí nemohl nijak pomoci. Všichni sousedé se jim snažili pomáhat, ale Věna Kožňárů tehdy prohlásil, že každý den se jí musí odnést teplý oběd. To se také stalo a díky této šlechetné pomoci se paní Žitná uzdravila.

Pan Václav Kožňár již dlouho není mezi námi, ale „neumírá zavržen, kdo nečiní zlého“.

Bedřich Gregora, mistr fotografie

Václav Kytl, 1928

Bedřich Gregora se narodil v roce 1905 jako páté dítě Marie Gregorové, rozené Polívkové (1864-1957). Měl tři nevlastní sourozence Šnajdrovy? Miloslava, Zdenu a Boženu, a vlastního bratra Vratislava. Oba jeho starší bratři byli muzikanti a on sám již od dětských let jevil náklonnost k hudbě.

První světová válka ho zastihla devítiletého. Během ní chodil do školy, kterou v Kupičově zřídili Němci. V té době se mu stala osudná nehoda. Skupinka chlapců našla lesklou trubičku. Bedřichovi se zalíbila a prohlásil, že si z ní udělá „cigáršpičku“. Při úpravě trubička explodovala a chlapec přišel o několik prstů. Na pravé ruce mu zůstal jen malíček. Byla to rozbuška od granátu. Po této nehodě se zdálo, že se rozplynul jeho sen o hře na jakýkoli hudební nástroj. Jeho nezlomná touha překonat tento handicap a vyrovnat se ostatním a obrovská vůle a vytrvalost způsobila, že zvládl nejen hru na žesťové nástroje, ale hrál rovněž na tahací harmoniku a vynikajícím způsobem i na housle. Byl také výborným zpěvákem a členem pěveckého sboru evangelické mládeže, jehož sbormistrem byl bratr Vratislav. Později, když Vratislav odjel do Kanady, Bedřich nastoupil na jeho místo. Sbor za jeho působení dosáhl vysoké úrovně. Byli to nějací zpěváci!

Pan Gregora si své umění nenechával jen pro sebe. Ač neměl žádné teoretické hudební vzdělání ani vzdělání pedagogické, vyučoval hře na housle i jiné nástroje, a podle toho, jakých úspěchů někteří z jeho žáků dosáhli, je vidět, že učil dobře.

Ve 20. letech se do Kupičova přistěhoval fotograf Piotr Biernacki, potomek polských povstalců. Ubytoval se u Gregorů, a to byla vzácná příležitost pro Bedřicha. Spolu se Sašou Ducháčkem se u něho začali učit fotografickému řemeslu. Biernacki byl jako učitel přísný, nervózní, a dokonce hrubý, zvláště k Bedřichovi. Snad to bylo tím, že „adoroval“ jednu

z Bedřichových sester a ta ho odmítala. Vyléval si pak vztek na bratrovi a častoval ho takovými nadávkami jako „merzaviec bezpalcyj“, „kaleka něščasnaja“ apod. Možná však, že právě to věčné připomínání handicapu hnalo Bedřicha kupředu a pomalu začal dohánět mistra. Když Biernacki poznal, že ze ženění nic nebude, odstěhoval se. Bedřich začal fotografovat samostatně a dělal to tak dobře, že Biernackému začala klientela ubývat. Odstěhoval se do Targowiec a více se v Kupičově neukázal. Bedřich získal volné pole působnosti a svůj talent opravdu rozvinul. Díky oběma mistrům, ale zejména panu Gregorovi mají Kupičováci tolik krásných a vzácných snímků.

Bedřich Gregora se nikdy neoženil, ač podle svědectví vrstevníků měl u žen velké úspěchy. Mezi kamarády byl také oblíben. Jeho přáteli byli i čeští učitelé Josef Kredba, Karel Půlpytel a Josef Albl. Byl zanícený český vlastenec, někdy snad až trochu naivní jako tehdy většina z nás. Pro českou věc nelitoval času ani peněz. Býval členem výboru České matice školské, hasičského sboru a jeho kapely. Nejméně jednou navštívil starou vlast a velice ho mrzelo, že příbuzní v rodišti jeho předků se před ním schovali v domnění, že na nich bude chtít nějaké dědictví. Zúčastnil se také oslav 10.výročí bitvy u Zborova a pořídil na nich řadu snímků.

Během války se choval statečně. Hlásil se i do Československé vojenské jednotky, ale kvůli následkům zranění ho nepřijali. V roce 1944 prožil s ostatními všechny svízele a těžkosti běženství, což mělo za následek těžké onemocnění tuberkulózou. Přes tyto potíže nacvičil s českými dětmi na konec školního roku 1944-45 pásmo českých písniček. Bylo to poslední veřejné vystoupení s českými písničkami v Kupičově. Vzpomínají na to dodnes s láskou nejen tehdejší účastníci vystoupení, ale i jejich tehdejší ukrajinští spolužáci.

Když v září 1945 odjížděla do Čech skupina vojáků z dovolené a s nimi i skupina mladých chlapců, pan Gregora se s nimi přišel rozloučit. Prosil je, aby pozdravovali pana Josefa Kredbu a informovali ho, jak těžce je nemocný. Hlavně jim však kladl na srdce, aby mu řekli, že to, co přichází ze Sovětského svazu, je samá lež, ať ničemu z toho nevěří.

Konečně se náš vlastenec dočkal reemigrace. Usídlili ho s matkou a se sestrami ve Svobodných Heřmanicích u Bruntálu, daleko od většiny Kupičováků. Mnozí krajané ho však přesto navštěvovali jak doma, tak v různých nemocnicích, kde pobýval čím dál častěji. Velice těžce snášel hloupé řeči spolupacientů o „vítězném únoru“. V jednom dopise z nemocnice píše: „Já tady moc veselo nemám, Čas od času se pohádám s „továřišči“ (psáno azbukou). Právě před chvilkou jsem raději odešel, abych se vyhnul s blbcema o něčem diskutovat.“

Bohužel, tomuto vzácnému člověku již nebylo pomoci. Zemřel v roce 1954 ve věku 49 let. Je na nás, aby nezůstal zapomenut.

„Organista“ Jaroslav Chvalovský

Václav Kytl, 1929

Jaroslav Chvalovský se narodil v roce 1920 jako první a jediné dítě Josefa a Marie, rozené Žitné. Dětství prožíval jako ostatní kupičovské děti v povinnostech a hrách. Ve škole patřil mezi dobré žáky a navíc projevoval hudební nadání. Byl mezi těmi šťastnými, kterým lásku k vlasti a národní hrdost vštěpoval nezapomenutelný pan učitel Josef Kredba. Právě pod jeho vedením se Jaroušek zúčastňoval všech besídek a později také hrál divadlo.

Školu absolvoval bez problémů a po ní ho rodiče přihlásili do varhanické školy ve Vladimíru. Mohli si to dovolit, měli jen jeho. Jejich touhou bylo, aby Jaroušek něčeho dosáhl a všemožně ho v tom podporovali. Varhanickou školu úspěšně absolvoval, tím se dostal o stupínek výš než jeho kupičovští vrstevníci, což mnozí z nich těžce nesli. Bylo jim líto, že ač se učili zrovna tak dobře, někdy i lépe, měli také různé vlohly, ale pro nedostatek peněz, ale hlavně pro nepochopení rodičů museli dělat něco úplně jiného, než po čem toužili.

Zatímco Chvalovský studoval, došlo v Kupičově k definitivní roztržce mezi farářem Burzmińským a varhaníkem Jaroslavem Židlickým. Zkušený muzikant s velkým nadáním a organizátor kupičovského kulturního života se těžko přizpůsoboval úzkým „mantinelům“ farářovým. Osobní spor mezi nimi záhy přerostl ve spor většiny českých katolíků s farářem. Nakonec znechucený a otrávený Židlický ustoupil a odstěhoval se do Sienkiewiczówki. Jaroušek Chvalovský nastoupil na jeho místo a stal se z něho „organista“.

Mladý a nezkušený varhaník to neměl zpočátku lehké. Neměl zdaleka takové hudební nadání ani organizátorské schopnosti jako jeho předchůdce. Hlavně jeho vrstevníci ho nebrali vážně, zato u faráře měl pnou podporu, protože byl daleko poslušnější a tvárnější. Výhodou bylo, že hra na varhany byla jeho hlavní zaměstnání a že do kostela přišel, kdykoli si to farář přál. Burzmiński se mu snažil pomáhat, kde to jen šlo. Když šlechtična Pomorska darovala kupičovské katolické mládeži klavír, umístili ho u Chvalovských. Byla to výhoda nejen pro něho, nýbrž i pro okolní mládež a děti. Jaroušek hrával při otevřených oknech a venku mívával dost posluchačů. Přes všechny výhrady vůči němu je však nutno ocenit, že pod jeho vedením kulturní život neuhasl. Dále se hrála divadla, pořádaly zábavy a plesy, pracovalo Sdružení katolické mládeže i Dětská besídka.

Některým lidem se zdálo, že Jaroušek ze sebe dělá velkého pána. Mladá děvčata však na to měla jiný názor. Ten hezky oblečený Jaroušek, s načesanými kudrnatými vlasy a inteligentním vystupováním, jim velice imponoval. Jadvize Witkowské tak padl do oka, že kvůli němu chodila každý den ráno do kostela. „Organista“ zřejmě ani nevěděl, jakou má obdivovatelku. Farářově pozornosti však její každodenní návštěva kostela nešla. V domnění, že je tak zbožná, šel za její matkou a domluvili se, že

tak zbožné děvče by mělo jít do kláštera. Využili nepřítomnosti otce, „komendanta“ policie, a milou Jadziu odvezli do Maciejova do kláštera. Marné byly její protesty a srdcervoucí nářek. Nebohou dívku vysvobodil až její otec. Když se vrátil ze služební cesty a zjistil, co se stalo, udělal obrovský kravál a dceru přivezl domů.

Tak jako nám všem, tak i Jarouškovi Chvalovskému přinesla válka veliké změny v životě. Vrátil se Jaroslav Židlický a s příchodem ateistické sovětské vlády nastala pro církev špatná situace. Faře byla odebrána pole, takže pan farář již neměl z čeho rozdávat a sám musel čekat, co mu kdo dá. Chvalovský si tedy našel zaměstnání v kooperativě nebo ve mlýně. Dělal zde pomocníka účetního, tzv. „pombuha“. Přehnal se první fronta, přišli Němci a Jaroušek se dal na obchodování. Nějakou dobu měl krámek u Urbanů a prodavačkou v něm byla jeho láska Věra. Nemělo to však dlouhého trvání a přišly další události. Po příchodu polských partyzánů se přihlásil do zdravotnického kurzu, který vedl MUDr. Grzegorz Fiodorowski, partyzánský lékař.

V roce 1944 vstoupil jako ostatní kupičovští muži do armády. Vědomosti získané ve zdravotnickém kurzu se mu velice hodily. Vzal si ho k sobě MUDr. Josef Krynický. U něho byl až do konce války a vysloužil si hodnost četaře.

Během zdravotnického kurzu se náš Jaroušek zahleděl do očí nejkrásnějšímu děvčeti ze Zasmyk, Janinie Walczak, zvané „Szarotka“. Ona jeho sympatie opětovala a nikdy na toho našeho krasavce, slušného a sympatického hochu nezapomněla. Když se rozcházel, řekla si, že její prvorozený syn se bude jmenovat Jaroslav a svůj slib dodržela. Její manžel se divil, kde k tomu jménu přišla. Když se po dlouhých letech s Kupičovákou opět setkala, byla velice šťastná, že jsme jí dali Jarouškovu fotografii a snímek jeho hrobu. Jaroslav Chvalovský již dlouho odpočívá na mašťovském hřbitově.

Nezapomenutelný pan lékárník

Evžen Bujalský, 1928

Prvním nájemníkem v našem nově postaveném domě byl majitel lékárny, pan Áron Kahan. Přestěhoval se z Rynku od Selingrů k nám na Varšavskou ulici. Zde byla lékárna daleko viditelnější než na Rynku, který osiřel, když na něm zrušili jarmarky.

Kahanovi měli syna Mojšeho a dceru Duničku (Bejlu). Mojše byl nadaný hudebník, hrával s českými muzikanty „štrajch“. Byl absolventem konzervatoře. Duňa-Bejla studovala ve Lvově. Po příchodu Sovětů oba sourozenci učili v místní škole. Duňa byla výborná učitelka, učila hlavně ruštinu. Mojše učil němčinu a hudební výchovu. Byl tehdy už ženatý, jeho manželka byla lékárnice. Možná, že to byl sňatek z rozumu, protože starý pán neměl patřičné vzdělání a nemohl už v lékárně prodávat. Byl to však

vážený člověk, byl moudrý a viděl dopředu. Když se dostal Hitler k moci a začal hlásat své rasistické teorie, pan Kahan tehdy řekl: „Pamatujte si, toto je pohroma pro všechny židy v Evropě.“

Pan Kahan měl jednu zajímavou zálibu. Pokaždé, když u strýce Jindřicha Makeše kydali koňský hnůj, postavil se mezi dveře a zhluboka vdechoval jeho zápach. Tvrdil, že unikající čpavek a fosfor blahodárně působí na plíce a že má i blahodárný vliv na mozek.

Vzpomínám na to, jak jsem každý šábés chodil zatápět Kahanovům ve sporáku. Paní Kahanová mi za to pokaždé dala šábесovou bulku neboli chalu, která byla zadělávaná vodou.

V době vraždění Židů v roce 1942 staří Kahanovi ani Mojše už v Kupičově nežili. Zůstala tam pouze Dunička, která se provdala za Žida ze západního Polska. Byl veterinářem. Když je odvedli do ghetta v Ozeranech, oba spáchali sebevraždu v ozeranském jezeře. Vzdálili se od břehu a tam si podřezali žíly. Hrdá Dunička volila raději sebevraždu, než být zavražděna nějakým pochopem.

Rodina Králova

Václav Kytl, 1928

Zpestření života v Kupičově nastalo pokaždé, když se někdo nový přistěhoval. Tak se také stalo, když do Lešnerova mlýna nastoupil nový „mašínista“, pan Václav Král ze Semidub. Rodina Králova ihned zapadla mezi ostatní české rodiny a jejich dcerka Žeňa si našla kamarádky. Tu nejlepší měla v Máničce Kytlové.

Pan Král byl velkým mecenášem hasičů a nejednou s nimi v družné besedě u Ducháčků poseděl. Jednou při muzice se mu stala nemilá příhoda. Bylo to v době, kdy vrcholila polská protičeská propaganda. Tehdy začal dělat chytrého i Józek Pasiectki, který byl předtím velký kamarád Čechů, a dokonce hrál v hasičské kapele. Pustil si hubu na špacír, jak prý to Poláci těm českým „pivožlopom“ ukážou. Toto prohlášení pana Krále velice rozčílilo. Když si Józek musel odskočit, Král se postavil ke dveřím a se slovy „pockejte, jak já to tomu ‚Antkovi zaciętymu‘ vosladím“ na něho čekal. Za chvíli se otevřely dveře a v nich se objevila modrá uniforma. Pan král udeřil. Teprve pak si všiml, že uniforma není hasičská, nýbrž policejní a v ní pan Witkowski, „komendant“ policie. Pan Witkowski byl našťastí rozumný člověk, a tak všechno dobře dopadlo.

Pan Král svými kvalitami předčil všechna očekávání. Byl skutečně dobrým strojníkem a vynikajícím odborníkem ve svém oboru. Celý Kupičov byl na něho hrdý, když dal do provozu parní stroj, který nechali Němci za první války v litvinském lese šlechtice Stefana Sumowského. Po těch dvaceti letech z něj byl doslova očesaný vrak. Vrak přitáhli do Lešnerova mlýna a pan Král se svými pomocníky, hlavně s Jaroslavem Kafkou, jej zprovoznil. Celá obec tehdy sledovala zpáteční cestu

opraveného stroje taženého traktorem Buldog. Přiložená fotografie je toho dokladem.

Ani paní Marie Králová, rozená Holcová, nezůstávala pozadu za manželem. Byla to výborná kuchařka, měla spoustu receptů, a značně zpestřila jídelníček v Kupičově. Hlavně dívky si pilně opisovaly recepty a hned je také zkoušely. Kuchařské umění bylo v rodině Holcových tradiční. Maminka paní Králové byla vyhlášená kuchařka, málokerá veselka v Semidubech a okolí se bez ní obešla. Také paní Králová se několikrát „blejskla“ svým uměním na veselce v Kupičově, třebaže nebyli v Kupičově dlouho.

Královi bydleli nejprve u Urbanů. Pan Král to měl však daleko do práce, a proto se přestěhovali k Papíkovům. Když si Ukrajinec Martin Miščuk postavil novou chát hned naproti Lešnerovu mlýnu, přestěhovali se k němu. Pan Král tam zavedl elektřinu ze mlýna. Něco jim tam však nevyhovovalo a znovu se vrátili k Urbanovům. Věra Vocásková-Urbanová vzpomíná, jací to byli vzácní lidé. Měli jako jedni z mála rádio, a tak se u nich scházelo hodně lidí, aby si poslechli zprávy. Všem se tenkrát líbila melodie Internacionály, kterou vysílala Moskva po ukončení programů.

V roce 1939 se královi přestěhovali z Kupičova do Ivanič. Pan král tam pracoval zase ve mlýně. Ten ovšem Sověti znárodnili a jeho ředitelem jmenovali nějakého soudruha Budnika. S jeho rodinou měli Královi dobré vztahy a Ženička kamarádila s jejich dětmi. Jednou pozvali Budnikovi Ženičku, aby s nimi jela na návštěvu k jejich příbuzným do Prycka (dnešní Pavlivka), který byl vzdálen asi 8 km na východ. Bylo to městečko, které se rozkládalo na vyvýšenině nad jezerem a s Ivaničemi bylo spojeno úzkokolejkou-koňkou. Ještě dnes Žeňa vzpomíná, jak se jí tam líbilo, zvláště návštěva kina. Prožila krásný den i večer. Bylo to 21.června 1941.

Ráno ovšem byli probuzeni do tvrdé válečné reality. O návratu do Ivanič, kde už byli zřejmě Němci, nemohla být ani řeč. Ředitel Budnik odvezl rychle rodinu i se Žeňou do Kijeva. Odtud putovali do Oděsy k jeho příbuzným. Žeňa tam živořila a trpěla steskem. Po nějaké době si ji k sobě vzala bezdětná švadlena a u ní se prý měla lépe. Byla u ní až do konce války.

Také Královi prožívali veliká muka a trápení. Marně jezdili a vyptávali se, zda někdo neviděl jejich dcerku. Všechno bylo marné, Ženička zmizela, jako by se nad ní zavřela země. Teprve po válce se podařilo navázat spojení a Ženička se vrátila domů. V Ivaničích pak žili až do reemigrace

Po příjezdu do Čech byli ve středisku v Podbořanech a tam se setkali s Kupičováký. Odtud odjeli do Meclova, kde žili až do smrti. Žeňa a její bratr, který se narodil až po jejím zmizení, tam žijí dodnes.

Kupičovský spravedlivý

(Vzpomínka na Vincence Holuba podle Jindřicha Bajera a jeho sestry)

Václav Kytl, 1928

Vinca Holub, jak mu všeobecně říkali, se narodil kolem roku 1860 někde u Kolína. Na Volyň přijel jako desetiletý. Jindra Bajer na něho vzpomíná takto: „Byl to můj pradědeček, ale my jsme mu říkali dědečku. V mládí se oženil s některou z Kyselkových dcer. Nevěsta byla dosti bohatá, ale manželé poměrně brzy zchudli. Dědeček se nikdy nevyučil žádnému řemeslu, ale uměl jich několik, např. zámečnické, truhlářské, zednické, uměl si ušít boty a opravoval i hodiny. Dovedl ještě spoustu jiných věcí, ale oholit se neuměl, od mládí nosil bradku.

Holubovi měli celkem šest dětí, pět dcer a syna. Dvě dcery a syn zemřeli ještě za svobodna. Nejstarší dcera Anna, moje babička, se provdala za Richarda Vrlu, kováře z Tuličova, zemřela v roce 1913, když bylo mamince sedm let. Druhá, Marie, si vzala Františka Holého, který byl ševcem v Kupičově. Zemřela v roce 1944, těsně před odjezdem do „běženců“. Nejmladší dcera Božena se stala manželkou Josefa Brože z Berestovy. Před druhou světovou válkou se odstěhovali do Argentiny. Ještě dlouho po válce jsme si s nimi dopisovali.

A jaká byla příčina zchudnutí? Dědeček veškerou práci pro cizí dělal skoro jen „za hubičku“ a práci pro sebe zanedbával. Chystal se třeba na pole, koně byli zapřažení, zbývalo jen vyjet. Najednou se objevil někdo, kdo potřeboval něco opravit. Dědeček za lamentace babičky koně vypřáhl a šel opravovat. Zlí lidé toho využívali a stále s něčím přicházeli. Když babička plakala, že takhle nebudou nikdy nic mít, dědeček se hájil tím, že přece musel tomu člověku pomoci, když byl v nouzi. Našli se i takoví, kteří za dobrákem přišli, aby jim prodal kus pole. Tak dlouho ho přemlouvali a obměkčovali, až na to přistoupil. Když babička znovu lamentovala, stále jen tvrdil, že to nemohl odříci.

Všichni, kdo si vzpomínáte na vnitřek katolického kostela v Kupičově, od oltáře po kazatelnu a lavice, to byla práce dědečka Holuba. A zase to bylo skoro jen za tu „hubičku“. Ať dělal sebetěžší práci nebo měl nějaké trápení, vždy si propěvoval. My děti jsme ho měly moc rády. Často k nám na kolonii do Dažvy z Berestovy přicházel. Už z dálky ho bylo vidět, jak kráčí po pěšině na kopečku. Všechny děti z kolonie mu běžely naproti. Dědeček nikdy nepřicházel s prázdnou. Většinou nám nosil cukrátka „pszczolky“ balené v papírku. Byly to bonbóny s medovou náplní. Někdy přinášel i malé čokoládky s černouškem.

Jako děti jsme s velkým zájmem poslouchali příhodu, která se mu stala ještě v Čechách, když mu byly čtyři roky. Tehdy zemřela jeho starší sestřička Emilka. Rodiče ji položili do komůrky na dřevěnou lavici a připravovali pohřeb. Malému Vincovi bylo sestřičky líto, že nic nepapá, a zkusil ji nakrmit. Když neotvírala pusinku, zkusil jí ji otevřít pomocí lžičky. Ona ho při tom kousla. Běžel to honem povědět mamince. Maminka tomu

nevěřila, ale pro jistotu se šla podívat. Jaké bylo její překvapení, když zjistila, že Emilka skutečně žije.

Pradědeček Vincenc Holub zemřel v roce 1942. Na jeho pohřbu se sešlo hodně lidí. Dp.Burzmiňski vyzvedl jeho poctivý život a poděkoval za vše, co pro český kupičovský kostel udělal. Jeho českost zdůrazňujeme proto, že Vincenc Holub ji také hájil. Když jednou nějaká Polka z Berestovy přišla z kostela a jen se rozplývala: „Oj, jakí jest ładniutki, nasz polski kościółek w Kupiczowie!“ Dědeček Holub to uslyšel a hned na ní vylít: „Jakejpak vy máte v Kupičově polskej kośćolek? To je náš,českej kostel a všechna ta truhlařina v ňom, to je moje práce!“

Spravedlivý Vincenc Holub byl zván i k řešení sporů mezi sousedy. Při jednom takovém sporu, když nepoctivý odpůrce nechtěl ustoupit,Holub ho vyzval, aby přísahal. Dotyčný zvedl dva prsty a skutečně přísahal. Pan Holub zbledl, otrásl se a řekl: „V životě jsem takovou vrdlolež neslyšel a takovýho křivopřísežníka neviděl.“ Odplivl si před ním a odešel. Kdo si pamatuje, jaký byl v Kupičově kladen důraz na dodržení daného slova, plácnutí si, či dokonce přísahu, dovede si představit, s jakým opovržením se hledělo na porušovatele těchto zásad. Jistě si většina z nás pamatuje, co to znamenalo, když se řeklo „na mou duši“.

Náš dědeček

Věra Vocásková-Urbanová, 1919

Naše maminka si hodně pamatovala, vzpomínala i na rusko-japonskou válku. Vyprávěla, že tehdy vládlo všeobecné nadšení, jak to Rusové těm Japončikům podle svých „nandají“. Do Kupičova se dostala ruská „pogovorka“: „Ech, Japoněc, ty nědorostok,

S kem ty začínaješ?

Ty žižň svoju nízko ceniš.

Ili Russkogo ně znaješ?

Z maminčina vyprávění mi nejvíce utkvěly v paměti vzpomínky na dědečka Kytla. Vyprávěla, že prababička Kytlová (tehdy ještě Güttlová) přijela na Volyň jako vdova se třemi dětmi. Dědeček jako malý chlapec byl ještě v Čechách dán do služby nebo do učení a musel jezdit po vsích se psím spřežením. Zřejmě neuměl dobře česky, protože na něho děti pokřikovaly: „Němec brouk hrnce tlouk, pod lavici házel, máma mu říkala, že je starej blázen!“

Po příjezdu do Kupičova sloužil dědeček nějaký čas u Řepků. Byl to však houževnatý venkovský samorost, a proto u pohůnštiny dlouho nezůstal; vyučil se kovářem. Byl to mistr na slovo vzatý. Vůz, který okoval, každý poznal podle zvuku. Stejně tvrdý jako k sobě byl však i k rodině. Poslechnout se muselo na slovo, jinak hned „bil po zubách“. Dědeček na poli nepracoval, tam kralovala babička. Podle potřeby musela však babička

pomáhat i v kovárně. Kolikrát se stalo, že přijela z pole a místo vaření natahovala ráfy na kola. V kovárně pomáhal už jako chlapec také strýc Jarouš. Jeho velkou láskou byli holubi, a tak mu tatínek umožnil, aby si nějaké opatřil. Jednou zase natahovali ráfy, ale milý Jarouš věnoval více pozornosti holubům než ráfům. Dědeček ho asi dvakrát napomenul, potřetí však nechal práce, popadl kopáč na hnůj a všechny holubníky strhal. Jarouš dostal pár pohlavků a v práci se pokračovalo.

Sousedy Kytlových byli Kučerovi. Mezi oběma rodinami panovali ty nejlepší vztahy. Kučerovi dokonce měli na Kytlově chlévě pověšeny žebřiny a různé zemědělské nářadí. Jednou poslal dědeček dceru Mariánku, aby přinesla od Kučerů dluh pět rublů. Nepřinesla nic. Když to dědeček zjistil, popadl ten pověstný kopáč a hnal se k sousedům. Ti, jakmile ho zahlédli, na nic nečekali a zamkli chát. Rozzuřený mistr kovářský skočil ke chlévu a to, co na něm viselo, postupně strhal dolů. Ještě se ani nestačil vrátit do kovárny, když Kučerova dcera přišla vrátit dluh. Tento incident ovšem neměl žádný vliv na další dobré sousedské vztahy. Za druhé světové války, když Kučerovi vyhořeli, „vostávali“ u Kytlů.

Když syn Jarouš dospěl a měl jít „do vojska“, rodiče chtěli, aby dostal „lehotu“. Věděli, že když odejde, nebude mít kdo dělat na poli. Starší Josef jim zemřel a Božánek byl ještě malý. Vypravili se tedy do Vladimíru a dědeček tam začal dlouze vyprávět, v jaké je tíživé situaci. Sám totiž už vůbec nemůže pracovat, a tak neví, jak to u nich bude vypadat. Ruský vojenský lékař dědečka požádal, aby mu ukázal ruce. Byly pochopitelně tvrdé jako ze železa a samý mozol. Lékař mu tehdy řekl: „Starik, ty vrjoš, ty rabotaješ, i ješčo kak rabotaješ!“ A bylo po „lehotě“.

Jak byl dědeček tvrdý, tak dovedl být veselý, a byl i velký šprýmař. Jednou v Kupičově hořelo. Bylo to zase u toho souseda, kterému chát vyhořela už dvakrát. Tu zimu však bylo hodně sněhu a došková střecha ne a ne chytnout. Sousedé se pokoušeli hasit, ale majitel jen pobíhal kolem a lamentoval, že to jistě chytlo od těch „smolnejch vosikovejch tříšek“, jak dělal nohu ke stoličce. Dědeček Kytlů to chvíli pozoroval a pak začal sousedy napomínat: „Lidičky, prosím vás, nehaste mu to. Dyt' vono mu to neshóří a von nedostane „strachovku“, aby si moh postavit novou, lepší chát.“ Když se ve volosti v Novém Dvoře dozvěděli, že u toho souseda hořelo již potřetí, staršina prohlásil: „Měrzavca vjazat' i v ťurmu sažať!“ Druhý, méně loajální, na to poznamenal: „A razvě těbě žalcko kazjonnych děnĕg?“ Šikula soused tedy „strachovku“ dostal a na jaře stavěl novou chát.

Jednou dědeček potkal známého šetřila, majitele většího hospodářství, který škuldlil na všem, i na „upřaži“. Dědečkovi padl do oka chomout akorát tak zralý na vyhození. S vážnou tváří se sedláka zeptal: „pro Krista Pána, Honzíčku, von ti uhodil hrom do chomoutu?“ Ten se zmohl jen na větu: „Pepičku, Pepičku, ty si ze mě děláš blázny.“

Dědeček si taky rád přihnul, a když přišel domů „vypivši“, říkával babičce místo Bětuško Ančičko. Taky se rád pral, a tak občas přišel domů se „švestkou“ na oku nebo s utrženým límcem.

Toho samorostlého dědečka, zvyklého být za všech okolností svým pánem, překvapila první světová válka. Po prvních nadějích na rychlé ruské vítězství přišly porážky a s nimi Němci. Přestože v příjmení Kytl nacházeli cosi německého, nemělo to žádný vliv na, aby dědeček nemusel na „arbeit“. Velice těžce nesl, že má stát před německým důstojníkem a čekat, až mu přikáže, kam má jít pracovat. Pracovalo se za každého počasí. Zvláště nepříjemné to bylo v době podzimních plískanic, když se dokončovala orba. Dědeček musel v takové mizérii pracovat několik dní. Byl nedostatečně oblečen, o obuvi ani nemluvě. Prochladl, dostal těžký zápal plic a vlivem nedostatečného léčení tuberkulózu. Německý vojenský kuchař se mu snažil přilepšovat, ale v té době už vařil jen tu pověstnou sušenou zeleninu, která si vysloužila přezdívku „Draht Verhau“ neboli „drátěná překážka, a čekal na jarní kopřivy, aby mohl udělat špenát. Také vnučka Olinka Ledvinová se snažila, aby dědečkovi něco přinesla v čajníku, který nosila na oklamání Němců. Všechno bylo marné a konec se neúprosně blížil.

V roce 1918 dědeček definitivně ulehl a bez naděje na uzdravení očekával svou poslední hodinku. Když se jednou večer babička vrátila z draní peří u Kafků, dědeček jí řekl: „Bětuško, já brzy umřu,“ a uvedl přesný den a hodinu. Babička ne něho s údivem hleděla a zeptala se, odkud to ví. Dědeček odpověděl, že ho navštívila maminka a řekla mu to. Babička se mu to snažila vymluvit, ale předpověď dědečkovy nebožky maminky se přece jen vyplnila.

„Franta nudvář“

Václav Kytl, 1929 (Podle vyprávění B.Vitebské-Mokré, M.Tomanové-Ledvinové a V.Vrly)

Jmenoval se František Mach, ale všichni ho znali jen jako „Frantu nudváře“. Ke Kupičovu neodmyslitelně patřil, ač se tam objevil až před první světovou válkou. Pocházel zřejmě odněkud z Valašska, protože jeho čeština měla mnoho výrazů z této oblasti. Neměl ruské občanství, a proto po vypuknutí první světové války byl, stejně jako František Tichý a Kleinšmíd, internován až někde v Orenburgu. Mach se zřejmě dostal ještě dále, protože v opilosti hrozil pěstí k východu a nadával: „Job jeho mať Orenburg, Samarkand!“

Po válce se vrátil znovu do Kupičova. Miškoval nejen prasata, ale i koně. Před takovým výkonem si ovšem pokaždé musel dát nejméně kalíšek, jinak se mu klepaly ruce. Božena Vitebská-Mokrá vzpomíná, že k nim chodil často, když ještě bydleli v Dažvě. Býval často „vypivši“, a to pak býval velmi lítostivý. Vyndal z náprsní kapsy fotografii své dcery, kterou

měl v Čechách. Krásně o ní mluvil, měl ji asi moc rád. Pokaždé se při tom rozplakal.

„Franta nudvář“, někdy taky „Franc“ neměl stálé bydliště. Domov měl u dobrých lidí nejen v Kupičově, ale v celém širokém okolí. Jednou se v povznesené náladě dostal do Tuličova a tam požádal o nocleh jednoho známého Poláka. Když se uvelebil na podlaze na otýpce slámy, ucítil lahodnou vůni hub. Potichu vstal, doškobrtal se k plotně a skutečně tam houby objevil. S chutí se do nich pustil. Nechtěl, aby to poznali, a tak jídla po chvilce nechal. Po takové pochoutce brzy usnul. Brzy ho však probudilo bolení žaludku a stupňující se nevolnost. Svým nářkem probudil hospodáře, a když mu řekl, co jedl, ten sepal ruce a vykřikl: „Panie dobrodzieju, to pan zjad truciznę na muchy. To nie borowki, ale muchomóry!“ Ihned zapráhl a uháněli do Kupičova k doktoru Nemoškalkenovi. Ten nešťastného Frantu zachránil.

Jako „nudvář“ znal všechny dvory v širokém okolí. Býval z něho stále cítit alkohol, a tak někteří psi na něho byli přímo alergičtí. Zvláště pes doleňích Kafkových ho nemohl ani cítit. Ovšem Franta jeho taky ne. Jednou, když tam Franta přišel, pes mimořádně spal a nevšiml si ho. Nudvář se k němu tiše přikradl a nemilosrdně ho praštil svou sukovicí. Pes se tak lekl, že na Frantu vyprázdnil celý obsah svých střev. Franta mohl odejít teprve po důkladné očištění u studny. Když odcházel, pohrozil vrčícímu psu slovy: „Ty si ma budeš pamatovať, ale já tebia také!“

Léta běžela a Franta díky nezřízenému životu značně chátral. Jednou, když už mu bylo opravdu zle, dostal se ke Kerdovům do Černilova. Snažili se mu pomoci, ale smrt byla tentokrát silnější. Bylo to asi v polovině 30.let. Kerdovi mu zatlačili oči a oblékli ho do rakve a Kupičováci mu vypravili pohřeb. Pohřbili ho na českém hřbitově. Na bříze nad jeho hrobem byla tabulka s nápisem „Zde odpočívá Franc Mach“.

„Šimon kantina“

Václav Kytl, 1929

Typickou kupičovskou postavičkou byl Šimon, Žid z Tuličova. Byl to podomní obchodník. Celý svůj „gešeft“ nosil v pytlí na zádech a od toho vznikla i jeho přezdívka. Prodával všechno možné, šmolku na prádlo i zakázaný sacharin. Od hospodářů zase vykupoval králíčí kožky, štetiny apod. Štetiny byly tehdy vyhledávaným artiklem, a proto „kantina“ dával pozor, aby mu neunikla ani jedna zabíjačka.

Lidé proti němu nikdy nebyli nepřátelsky naladěni, ale jako z kohokoli jiného i z něho si občas udělali „undrholt“. Jednou si to šněroval pěšinkou do Tuličova. Zahlédl ho starý Bucek, známý šprýmař, a hned přemýšlel, co by mu vyvedl. Když se „kantina“ přibližoval, bucek padl na zem a začal se svíjet. Šimon mu hned přispěchal na pomoc. Bucek ho požádal, aby ho zatáhl za palec pravé ruky. Šimon se mu snažil poctivě

vyhovět. Z Bucka za velikého rachotu vyšly větry a chechtal se, jak mu „kantina“ naletěl.

Při jedné obchůzce se zastavil u Žitných-leváků. Zastihl doma jen Jájinka, který byl nepatrně vyšinutý. Právě seděl u stolu a pochutnával si na uzeném. Když „kantina“ uviděl, jak si „dává nohy na trnož“, začal ho kárat: „Ty no ,ochu, počkej, já to žíct na táteek.“ Jájinka to dopálilo. Kantinovi řekl, aby počkal a vyšel ven. Za chvíli se vrátil s dvěma konopnými pouty, kterými se spoutávaly krávy na pastvě, „kantinu“ svázal a nečernil ho sazemi z komína. Vysvobodili ho teprve Jájinkovi rodiče, když se vrátili z pole.

Jednou, když přišel k Černíkovům, malý Pepíček měl před sebou polský slabikář a „četl“. Číst ještě neuměl, ale pozoroval jak čte jeho starší sestra Máňa, naučil se to nazpaměť a pak to podle obrázků přeřikával. Zrovna „četl“: „Papuga prosi, daj sera, daj sera“. „Kantina“ na něm mohl oči nechat a všude vyprávěl, že u Černíků mají takového „ošička“, který už čte.

„Kantinovi“ se jednou podařilo vykoupit větší množství vajec. Vykračoval si to kolem Matoušových, u kterých bydlel kněz Burzmiński se svým loveckým psem Burkem. Burek podřimoval u plotu a Šimon si ho nevšímal. Najednou ho mocná síla povalila i s nůši na zem, když se vzpamatoval, uviděl nad sebou Burka. Hned udělal „givalent“ a běžel za knězem. Ten mu vejce zaplatil, aniž by zkoumal, zda si „kantina“ třeba mandel vajec nepřipočítal.

Životní cesta Šimona „kantiny“ skončila v roce 1942 v pískovně u Sušibaby mezi 752 zastřelenými Židy.

Vinca Šnídl

Václav Kytl, 1929

Vinca je postavička zahalená do šera dávno minulých let. Byl to ochmelka, který musel každou kopejku propít. Manželka ho jednou poslala pro maso. Stanovila přesně, jaké má koupit, ale Vinca se už cestou rozhodl, že koupí levnější, aby mu zbylo na kalíšek. Nakonec to skončilo u kostí. Z krčmy se mu pak nechťelo, i když už celý zbytek peněz propil, a tak začal loudit na sousedech. Ti mu řekli, že dostane kalíšek jedině za tři „cvrčky“ do nosu. Ochotně souhlasil a vydržel, dokud ho nos nezačal brnět. Nabídlí mu tedy, že za něho budou platit, když si nechá trhat chlupy na intimních místech. Do rozjařené atmosféry vtrhli Vincovi synové. Vylákali ho z hospody, že mu musí něco důležitého říci. Venku ho chytili za šosy kožichu a roztočili ho, aby ho dostali co nejdál od krčmy. Tak to opakovali několikrát, než ho dostali na roh k Malečkovům. Tam ho očekávala manželka s klackem a hned mu jich začala sázet. Vinca křičel: „Počkej mámo, jak ty se budeš radovat, až uvidíš, co ti nesu!“

Jednou přišel Vinca domů, jak jinak než opilý. Měl hlad a na stole stál hrnec hrachovky. Vinca se do ní pustil a liboval si, co je v ní škvarků. Vrtalo mu hlavou, že mu žena tak podstrojuje a kde mohla vzít škvarky. Ráno se vše vysvětlilo, do hrnce z polévkou napadali v noci švábi. Jednou se prý pustil i do punčoch, co se sušily na kraji v troubě.

Bezuchý Francek Nikl

Václav Kytl, 1929

Francek Nikl byl typický ochmelka, kterému na ničem moc nezáleželo. O co byl jeho bratr Jan vážnější, o to byl Francek rozpustilejší. Proč byl bezuchý? Jednou prý jako dítě seděl na dvoře a jedl polévku z misky. Po dvoře se procházela prasnice s prasátky, jedno z nich k němu přišlo a chtělo polévku taky ochutnat. Francek je praštil lžící. Prasátko zakvičelo, matka mu přispěchala na pomoc, zaútočila na Francka a ukousla mu ucho. Možná, že tato příhoda byla příčinou jeho životní nevyrovnanosti.

Bezuchý Francek podle vyprávění pamětníků byl vždy tam, kde cítil špunt. Připojil se ke každému, ať to byli mladí kluci či staří sousedé. Když se opil dělali mu výrostkové různé legrácky. Když se sešel Franc Matouš s Pavlem Malečkem, pokaždé přišel Nikl na přetřes. Jednou očumovali u šenku a přemýšleli, co komu ztropit. Najednou ze dveří šenku vylétl Nikl a padl jako kláda do sněhu. Hoši běželi pro sánky, Nikla na ně naložili a běhali s ním po vsi. Když ho nakládali, „bezuchý“ jen bezmocně pronesl: „Jsem zvědavej, co ta lůza se mnou udělá.“ Když se „lůza“ nabažila ježdění, napadlo je, že by mohli Nikla natřít tou červenou barvou, co mají u Malečků na mašiny, a hned to vykonali. Pak ho odvezli domů, uložili do postele a přikryli peřinou. U Niklů to asi moc nevadilo, protože u nich se na nějakou špinu moc nekoukalo. V Kupičově se říkávalo: „Tam je špíny jako u Niklů“ nebo „Ta je špinavá jako Niklovka.“

Francek Nikl nemohl chybět nikde, kde se něco slavilo, ať to bylo posvícení, Josef nebo „maškaráci“. Když byl trochu „vypivší“, byl moc „honorový“ a moc rozumoval. U „maškaráků“ se mu to jednou nevyplatilo. Přišel už „podvypivší“, v chatrných botách, a zase začal rozumovat. Kluci zpozorovali, že mu z bot lezou onuce a hned je napadlo, že by ho mohli přibít k zemi. Jeho švagrová si toho všimla a snažila se ho na to upozornit. Odsekl jí: „Bejt vámi, tak si hledím svýho“. Kluci ho tak poctivě přibili, že si boty roztrhal úplně. Druhý den přišel ke švagrovi-ševci pro nějaké „vodřezky“ kůže. Nějaké se našly, a tak si Francek s veselou vykračoval vstříc dalším pijáckým příležitostem.

„Kupičovský kluk“ Mirek Sokołowski

Václav Kytl, 1928

Mirosław Sokołowski prožil v Kupičově vlastně jen své dětství, ale jeho vzpomínky jsou jen ty nejhezčí. Narodil se v roce 1936 za třeskatých únorových mrazů. Jeho rodiče tehdy bydleli u Selingrů. Mezi oběma rodinami byly ty nejlepší vztahy. Co starostí měla babička Selingrová, když rodičku vezli do Kovelu do porodnice. Válénky jí půjčili, košatiny vystlali senem, peřinu dali vespod a navrch dvě.

Všechno dobře dopadlo a Mireček byl na světě. Jakmile udělal pár krůčků, už byl u Selingrů. Doma odmítal jíst, i když mu podstrojovali. Dodnes se mu vybavuje ta chuť brambor vařených ve slupce a politých „brabcema“. Pamatuje si všechno, co dělali babička a dědeček Selingrovi, jak je sám nazývá. Ta péče Selingrových, hry s Mařenkou Kubešovou, s Vlastíkem a Mařenkou Poláčkových a s ostatními dětmi na Rynku ho tak „čechizovaly“, že ve vzpomínkách je s námi v Kupičově velice často.

Pan Sokołowski s rodinou museli opustit Kupičov již na podzim v roce 1942. Tím skončilo pro Mirka šťastné dětství a začaly jen útrapy života bez maminky. Onemocněla a odvezli ji, neznámo kam. Její hrob našel teprve nedávno. Po celou dobu Mirek toužil navázat spojení s kupičovskými Čechy, ale stále se mu to nedařilo. Nakonec mu přece jen přálo štěstí. Dostal se do Kupičova a setkal se tam s Češkou, paní Emilií Legnerovou. Dala mu adresu na plk. Jaroslava Žitného a tím bylo spojení konečně navázáno.

Když Mirek dostal první dopis z Čech, plakal jako malé dítě. Ukazoval jej známým i kolemjdoucím a všem zvěstoval, že kupičovští Češi na něho nezapomněli, že si dokonce pamatují, jak jeho maminku vezli do porodnice. Sám sebe rád nazývá česky „kupičovský kluk“.

**Z tvorby
kupičovských
rodáků**

Nálada pozdního podzimu

Václav Vrla, 1913

*Báseň tvoří úryvky z delšího lyrickoepického básnického útvaru nazvaného **Podzimní balada**. Omezený rozsah naší publikace neumožnil otisknout celou baladu, a proto jsme vybrali pouze úryvky z její lyrické části. Úryvky vybrala a upravila ve spolupráci s autorem Miloslava Žáková.*

Umlkl ptáčeků jásot, zpěv,
stromy již zešedly mrazem.
U okna stojím a dívám se,
jak venku sníh padá na zem.

Kéž do té básně prostinké
mohu zas city své vložit
a ještě jednou mládí své
jako tu pohádku prožít!

Z tmavého okna dívám se,
kde stojí bezlistý šefík.
Stín jeho tmavý vidím jen...
Venku se začíná šefít.

Však teskno vůkol, ztichlo vše,
co dřívě jásalo v duši,
a já tu stojím, smuten jsem,
slyším jen srdce, jak buší.

Stmívá se valem, pozdě již,
sníh na zem s oblaků padá.
Vzpomínky letí, jako když
o závod letí laň mladá.

Po zimě jaro přichází,
ptáčkové z jihu se vrátí,
ale můj život odchází,
jako ta mlha se tratí.

Myšlenky letí jako šíp -
vzpomínky na léta mladá,
na první lásku k děvčeti...
Tesknota do duše padá.

Slunko se skrylo za obzor,
ráno však vysvitne znova.
Kam jdeš, ó mládí, vrať se mi!
Ozvěnou zazní jen slova.

Vítovo dětství

Václav Vrla, 1913

*Vyprávění představuje úryvek z obsáhlé autobiografické prózy Václava Vrla nazvané **Boj o život**, z její první části **Cesta k domovu**. Student Vít Březina se vrací po delší době domů a cestou vzpomíná na své šťastné dětství. Úryvek vybrala a upravila ve spolupráci s autorem Miloslava Žáková.*

Oh, krásné a šťastné bezstarostné dětství! - vzdychne zhluboka Vít, opojen vůní konvalinek, jasmínu a třemdavy a okouzlen slavičím zpěvem.

Vzpomněl si na své dětství, kdy coby pachole, které sotva umělo mluvit, běhával za svou maminkou, přidržuje se její sukně, zasypával ji množstvím malicherných otázek a ona mu s mateřskou trpělivostí a láskou

odpovídala. Byl to rozhovor dvou milujících se srdcí, matky a dítěte. Maminka v záplatované sukničce pobíhala jako včelka z práce do práce, a když se den k večeru naklonil, laskala se s ním, vyprávěla mu pohádky nebo mu zpívala a on ukolébán její sladkou řečí usnul. Potom ho opatrně uložila do pěkně vyřezávané dřevěné postýlky, kterou mu vyrobil tatínek, a ještě dlouho do noci seděla u stolu a při světle petrolejové lampy mu zašívala šaty, které si roztrhal v lese při honičce za motýli. Ještě teď Vít vidí svou dobrou a starostlivou maminku, jak mu pere ušpiněnou košilku a až po pás zablácené kalhotky.

„Kde jsi se tak zřídil, ty uličníku?“ slyší matčin káravý hlas. Její pohled však říkal něco jiného, i když sahala pro metličku nad kamny, která tam měla své čestné místo coby strážkyně pořádku. Chtěla ho uhodit, ale když viděla jeho prosebné oči, ruka jí pomalu klesla a metlička se octla znovu na starém místě, nad kamny.

Vít jako tehdy i teď cítí slzy v očích nad tou vzpomínkou. Tenkrát to nebyl krásný motýl, nýbrž jen malá, docela malinká roztomilá žabička. Běhal za ní po břehu potoka, a když ji měl už na dosah ruky, aby se na ni podíval zblízka, přímo před nosem mu vesele žbluňkla do rozbláceného potoka. Také se nemohl na kluzkém, trávou porostlém břehu udržet, uklouzl a proti své vůli zkusil, jak se to ve vodě kušká. Pravda, nešlo mu to tak dobře jako žabkám, jen se trochu nalokal špinavé vody a mamince přidělal práci. Při vzpomínce na onu nedobrovolnou lázeň se lehce pousmál a hned se mu ve vzpomínkách vynořila další příhoda z dětství.

Bylo to opět v létě. Při toulce lesem zahlédl malou veverku, jak šplhá po hnědém kmeni mladé borovice. Pohybovala se velmi pomalu a pohrával si při tom se šiškou, kterou držela v tlamičce. Vítek zlákán jejím laškováním chtěl zkusit šplhat jako ona a vydal se po kmeni za ní. Ona však hup-hup a v mžiku byla na vršku. Odtud se posměšně dívala dolů a jakoby ho vyzývala, aby to dokázal jako ona.

Sebral tedy všechnu sílu a odvalu a vyšplhal se až do samé koruny. Veverka však hup na vedlejší borovici a on ... hup za ní a ... Ozvalo se zapraskání křehkých větví, Vít předvedl pěkné salto a spolu s ulomenými větvemi přistál ... na vysokém mraveništi.

Oh, ta bolest po celém těle! Samá modřina, samý šrám! A jeho šaty? To už nebyly nové námořnické šaty, s perleťovými knoflíky, které dostal k narozeninám, ale samá pentlička, samý cár! Ne, takhle nesmí domů, to by měla metla posvícení. Ale co si počít, jak to zařídit?

Najednou ho něco napadlo. Už ví, jak na to, malý mudrlant. V hloubi lesa stojí mohutný starý, vykotlaný dub. V něm je tak velká dutina, že se do ní snadno vejde. Nanosí si tam suché listí a mech, pěkně si ustele a počká, až modřiny a šrámy trochu zblednou.

Od dětského nápadu k činu nebylo daleko. Rány sice bolí a pálí, ale Vítek jedná rychle. Do roztrhaných šatů si nasbírál listí a mech a s tímto

ranečkem na bolavých zádech vyšplhá nahoru do doupěte. Sláva, velké je dost a bude v něm i teplo. Ustele si, stočí se do klubička a ...

Víc už nevnímá a unaven honičkou a přemožen palčivou bolestí, poněkud zmírněnou chladným mechem, usnul. Zdálo se mu, jak lesní víla mu přináší nové, ještě krásnější šaty se zlatými knoflíky a střapci, nové botky a novou čepici s pavím perem. Usmívá se na něho, omývá mu rány a hladí ho po kudrnatých vlasech. Na stromě sedí veverka a lidským hlasem se mu posmívá: „Dobře ti tak, uličníku! Máš běhat po zemi.“ Vít na ni volá, prosí ji, aby mu odpustila jeho hloupost, sahá po ní malýma ručkama a tu ... bác! Zmítán horečkou, uhodí se o stěnu těsného úkrytu tu hlavou, tu zase kolenem, až se bolestí probudí. Neví, jak dlouho spal. Okolo je tma. Jen cvrlikání cvrčka je slyšet v doupěti nebo v koruně stromu.

„Ach, ach,“ sténá ve spaní, bolesti se ozývají stále víc, Vítek se pomalu probouzí. Kolem je úplná tma, nic nevidí a v tu chvíli ani neví, co se s ním stalo a kde je. Chce volat maminku, tatínka, aby rozsvítili a ... V tu chvíli jako by někde zdáli zaslechl lidský hlas. Toť hlas jeho maminky. „Vitoušku! Vitoušku, kde jsi?“ slyší stále zřetelněji její hlas. „Vitoušku! Vitoušku!“ poznává docela dobře hlas tatínkův, ale pořád nechápe, co se děje a kde se nachází. Pomalu si uvědomuje, jak ho celé tělo hrozně bolí a pálí, ale stále si nemůže vzpomenout, kde je a proč se sem dostal. „Vitoušku! Synáčku!“ Tatínkův hlas se ozývá již docela blízko a Vítek zahlédne i odraz světla. Opatrně vystrčí hlavu z doupěte, vidí kmitání světél a slyší stále častější a bližší volání svého jména. Ve světle luceren již dobře rozeznává jednotlivé stromy a keře a mezi nimi poznává svou maminku, tatínka a tetičku, i sousedy, slyší jejich volání, praskání suchých větviček a štěkot psa Vořecha, vidí ho, jak pobíhá kolem dubu a dívá se nahoru. Vitoušek vystrčí hlavu z doupěte. Tatínek se podívá nahoru a spatří svého ztraceného kluka, jak natahuje ručky a tichým, nesmělým hláskem volá: „Tady jsem, tatínku, ... já ... už ... ne ... ne ...“

Ještě několik podobných vzpomínek na rané dětství autor zaznamenává, než Vítovi nastanou povinnosti školáka. Oblečen do nových šatů, s novou dřevěnou brašničkou na zádech, ve které je slabikář, tabulka na psaní, několik sešitů, kamenný kalamář a malovaný penál, který dostal k Vánocům, odjíždí s tatínkem k babičce, odkud bude chodit do školy, protože jeho domov je od školy příliš daleko.

„S Panem Bohem, maminko, já budu hodný a budu se dobře učit,“ stačil tehdy ještě říci a víc pro pláč mluvit nemohl. I otcovy oči se zarosily.

„Tak, s Pánem Bohem, maminko, my už musíme jet,“ řekl tatínek po chvíli mlčení. Poté se vyhoupl na vůz a posadil se vedle svého synka, mávl lehce bičem a vůz se dal do pohybu po tvrdé, uježděné cestě.

„S Pánem Bohem, táto, s Pánem Bohem, Vitoušku, a šťastnou cestu!“ volala maminka a stále se za nimi dívala a mávala jim.

I Vít několikrát mamince zamával a ještě víc se mu rozechvělo srdíčko, když už maminku ani rodnou chaloupku neviděl.

ŠKOLA. Již zdaleka bylo vidět veliký nápis na dlouhé přízemní budově s několika okny a zaskleným loubím.

Tenkrát, když Vít poprvé usedl do školní lavice mezi ostatní žáky, ještě s takovým divným pocitem se díval na pana učitele, jak píše na černé tabuli křídou písmenka a číslice a vysvětluje jejich znění. Jeho hlas byl dobře slyšet po celé třídě, i když nekřičel. Mluvil jasně, vlídně a potom s milým úsměvem žádal, aby to žáčkové po něm opakovali. Vít, tehdy sedmiletý, všechna ta písmena a číslice nejen dobře znal, ale písmena uměl spojovat, a dokonce bez jediného zaváhání skládal celé věty. Žádný z ostatních žáků to nedokázal, a proto Vít dostal kuráž a sám se hlásil, když se pan učitel tázal, co je na tabuli napsáno. Bylo mu divné, že to ostatní nevědí, když jsou z takové velké vesnice, která je skoro jako město. Jsou zde obchody, kostel, fara a škola, a tedy i hodně příležitostí se všem těm písmenům a číslicím naučit. On je zatím z malinké osady za lesem, kde je jen několik chaloupek pokrytých došky. I jejich chaloupka, přikrčená k mohutné lípě, je taková. Je obklopená zelení stromů, zpěvem ptactva, kuňkáním žab v rybníce a cvrkáním cvrčků v trávě.

Vít se dále nad tímto problémem nezamýšlel, více ho zajímalo, kde asi je ta rákoska, o které slýchával od starších kluků tolik hrozného. Nebyla nikde. Pan učitel, vyšší postavy, štíhlý, v nažehlených tmavých šatech, s prošeďivělými vlasy a plnovousem se na něho díval šedomodrýma očima, a jako by četl jeho myšlenky, přede všemi ho pochválil. Vít byl tak šťasten z páně učitelovy pochvaly, že by byl nejraději vyběhl ven a běžel se pochlubit babičce a dědečkovi a domů milovaným rodičům.

A tak to pokračovalo každý den a ubíhal rok za rokem. S vyznamenáním ukončil druhou, třetí i čtvrtou třídu a ... Tady končila krásná idyla Vítova šťastného dětství. Jeho rodiče tehdy prodali rodnou chaloupku i s kovárnou a s krásným sadem, polem, loukou a lesem, kde býval Vít tak šťasten, a odstěhovali se do této veliké vesnice. Prý aby měl Vít a jeho mladší bratr Vojtěch blízko do školy.

Dům, který jeho rodiče koupili, byl velmi pěkný, prostorný, s velikými okny a s výhledem na náves a s dřevěným, pěkně zdobeným loubím. Hospodářské budovy i kovárna byly již starší, dosti zanedbané a vyžadovaly dosti nákladné opravy. Zahrada byla malá, jen s několika ovocnými stromy a keři rybízu a malin a s kouskem místa na zeleninu. K usedlosti patřilo několik měřic polí na různých místech, od domu dosti vzdálených, a asi tři měřice louky hned za vsí. Jinak nic, co by mohlo uspokojit citlivé srdce malého chlapce.

Přichází podzim a Vít chodí již do páté třídy. Má to teď z domova docela blízko, jen přes dvě ulice a náves, už nemusí bydlet u babičky. Ve škole se vyučuje v úředním jazyce, polsky, ale pro české děti jsou vyhrazeny týdně dvě hodiny češtiny. Vyučuje ji český učitel z Čech, který

je sem dosazen Českou maticí školskou v Lucku. Jaká je to sláva a jaká radost zdejších i okolních Čechů, že jejich děti se mohou alespoň ty dvě hodiny týdně učit mateřské řeči svých předků!

Z Deníku z podzimu života

Josef Toman-Tománek, 1912

V Kupičově u Kovelu na Volyni,
kde mě za sovětů čekal kriminál,
mého dědy hrob mohutná lípa stíní,
pod ní jsem na něho vděčně
vzpomínal.

Mého otce hrob už není k nalezení,
vandalové zničili kříž dubový,
nikde není sledu v sadě po stavení,
zůstala jen studně a sklep cihlový.

Krásné studentky mě mile přivítaly,
ze shledání radoval se ředitel.

V knihovně mi ženy za dar děkovaly
viděl jsem zde mnoho svazků vzácných
děl.

Sbohem Ukrajině! Slzím při loučení,
vždyť zde poprvé jsem spatřil tento svět.
Dobře znám Tvé zápsy a utrpení,
když lid v rudém jhu hladověl mnoho let!

Přejeli jsme Polskem, jsme na české straně,
vidím krásné domy, vily, kostely.
Dík a chvála Bohu, Kristu, Matce Páně,
že jsme všichni šťastně domů dojeli!

Sovětské otroctví

(Úryvek z knížky Hlas českého vyhnance)

Josef Toman-Tománek, 1912

Z naší obce Kupičov byl zatčen můj příbuzný Bohuslav Toman a majitel mlýna Václav Lešner a podle sdělení starosty Ducháčka přes třicet českých rodin bylo již na seznamu pro deportaci na Sibiř, mezi nimi i naše rodina. Počátkem ledna 1940 přišel k nám vzdálený příbuzný Vláďa Tomáš z obce Kvasilov se svým ukrajinským kamarádem z města Zdolbunov a hledali záchranu před zatčením. Ujal jsem se jich a chtěl jsem jim pomoci dostat se nelegálně do Polska. Proto jsem s nimi jel do města Vladimír Volyňský za známým katolickým knězem Kobylaňským. Chtěl nám pomoci, ale v tu dobu to již nebylo možné. Jeli jsme pak spolu do města Bialystok k mé známé, kterou jsem poznal ve Lvově. Byla ochotná naám pomoci, ale byla nemocná, a tak nám pomoci nemohla. Dala nám však dobrou radu a doporučení na převaděče. Ale v pohraničním pásmu nás sovětské hlídka zatkla a odvedla do věznice v městě Zazemby Kościelne, kde byl žalář v katolickém klášteře.

Za pomoci kopanců a bití prováděli sověti mučivý výslech. Hned jsem byl obviněn ze spolupráce s gestapem ve Varšavě na Maršalkovské ulici. Prali se mě, jaký plat za svou špinavou práci dostávám. Po krutém výslechu krejčovský mistr Ukrajinec byl propuštěn domů a já a Vláďa jsme

byli dáni do větší společné místnosti, kde bylo rukou vězňů napsáno: Zde zemřeli – a následovala jména umučených. U nich byl malý křížek.

V prostorné místnosti s jedním zamřížovaným oknem bylo přes 120 vězňů. Jejich kápem byl vězeň Piotr Smituch z města Lubomel na Volyni. Ten zprostředkoval sovětské strážní výměnu chleba za zlatý prsten, hodinky, plnicí pera a podobné. Toto žádal od hladových vězňů a připravoval je tak o jejich skromný příděl chleba. Jednou denně jsme dostávali jeden bochánek chleba na osm vězňů a mísu vodové polévky, která v kruhu stojících vězňů putovala od jednoho k druhému a každý jen srkával, protože nebyly lžíce. Za chvíli byla nádoba prázdná.

Za potřebou ve dne vyváděla stráž muže po skupinách za vedlejší budovu a s puškou v ruce řvala: „Bystro, bystro!“ Jinak v koutě cely stála větší plechová nádoba, a když už byla přeplněná, vytékaly výkaly na podlahu, na níž spali trestanci. Ve vězení bylo mnoho štěnic a vši, dvakrát denně jsem musel svlékat košili a hryzavý hmyz zabíjet.

Ve vězení bylo hodně inteligence, ti tvořili přátelské skupiny, byl tam též zpěvák z Varšavy, Žid, jmenoval se Zajko, ale byli tam i – neváhám říci – blbci, kteří vězně obtěžovali.

Mluvílo se hodně o jídle, ale nejvíce o domově, a vězeň Kožuch vzpomínal, jak byl krutý na svou dobrou manželku, a umiňoval si, že jestliže se vrátí, bude jí dělat pomyšlení, bude ji nosit na rukou. Někteří vězni se ráno a večer modlili, nikdo se nerouhal proti Pánu Bohu. Vláďa Tomáš, povoláním agronom, byl stále smutný a hodně zamyšlený, měl obavu, že jeho rodiče jako kulaci budou deportováni na Sibiř a že už je více nespátí.

Ve vězení každý trpěl hladu, a proto jsem hodně zhubl. Z uší mi vytékal nějaký hnus. Dostal jsem se do nemocnice, tam jsem zůstal několik dní a díky polskému lékaři jsem se uzdravil. Vrátil jsem se na celu, kde bylo jen pár vězňů. Oknem jsme viděli několik set vězňů s ranci, seřazených na nádvoří, připravených k transportu na Sibiř. Byl mezi nimi i Vláďa Tomáš, kterého jsem pak už nikdy více nespátí.